

**Національна академія наук України
Інститут регіональних досліджень
(ІРД НАН України)**

**СТИМУЛЮВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Львів - 2008

УДК 332.146.2 (477.87)

С - 80

Стимулювання регіонального розвитку Закарпатської області: монографія / За ред. Шевчук Л.Т. – Львів, 2008. – 241 с. – (Сер. “Проблеми регіонального розвитку”).

У колективній монографії висвітлені сучасні теоретичні та методичні засади дослідження стану та проблем розвитку регіону на прикладі Закарпатської області. Окреслені особливості функціонування регіонального господарського комплексу в розрізі його окремих галузевих та територіальних підсистем. Сформульовані й проаналізовані можливі варіанти, можливості та напрямки стимулювання регіонального розвитку з метою забезпечення соціально-економічного зростання Закарпатської області.

Для економістів, соціологів, спеціалістів сфери управління. Буде корисною для всіх, хто займається теоретичними дослідженнями і практикою прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України.

Автори: Л.Т.Шевчук, В.В.Папп, С.Д.Щеглюк, А.В.Шевчук,
Я.В.Шевчук, М.І. Мельник, О.Б. Жихор, Я.Є.Яремчук, О.І.Шевчук,
В.В.Гоблик, Г.Г.Губані, М.А.Кальницька, Ю.І.Гелетій, Я.Ю.Агій,
Н.В.Папп

Наукова редакція:

д-р екон. раук, професор Шевчук Л.Т.

Рецензенти:

- В.П. Мікловда** член-кореспондент НАН України,
доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету
Ужгородського національного університету, завідувач кафедри
економіки, менеджменту та маркетингу
- Л. К. Семів** доктор економічних наук, професор, завідувач відділу Інституту
регіональних досліджень НАН України
- В. І. Копитко** доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарної
та соціально-економічної підготовки Львівської філії
Дніпропетровського національного університету залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна

**Рекомендовано Вченою Радою Інституту регіональних досліджень НАН
України(протокол № 4 від 16 травня 2008 р.)**

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-4791-8

© Інститут регіональних досліджень НАН України

ЗМІСТ

	ВСТУП (Шевчук Л.Т.).....	С. 4-8
1.	СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ І ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	9
1.1.	Загальна характеристика господарства Закарпатської області (Яремчук Р.Є., Щеглюк С.Д.).....	9-18
1.2.	Сучасний стан і проблеми розвитку промисловості регіону (Губані Г.Г.)....	18-25
1.3.	Сільське господарство регіону: існуючий стан та проблеми розвитку (Губані Г.Г.).....	24-32
1.4.	Характеристика розвитку прикордонної інфраструктури Закарпатської області (Кальницька М.А., Шевчук Я.В.).....	32-41
1.5.	Особливості розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону (Гоблик В.В., Щеглюк С.Д.).....	42-53
1.6.	Внутрішньорегіональні територіальні суспільні системи (ТСС): сучасний стан та проблеми розвитку (Губані Г.Г.).....	53-64
1.7.	Проблеми розвитку галузевої та територіальної структури економіки Закарпатської області (Агій Я.Ю., Гелетій Ю.І., Щеглюк С.Д.).....	64-74
1.8.	Проблеми активізації інвестиційної діяльності регіону (Папп В.В., Папп Н.В.).....	74-78
1.9.	Проблеми реалізації стратегії розвитку Закарпатської області в контексті зарубіжного і вітчизняного досвіду розробки стратегічних досліджень і документів (Шевчук Л.Т., Яремчук Р.Є.).....	78-91
1.10.	Рейдерство як дестимулюючий чинник формування бізнес-середовища регіону (Мельник М.І.).....	91-103
2.	СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	104
2.1.	Забезпечення соціально-економічного зростання регіону в контексті інноваційного розвитку (Щеглюк С.Д., Жихор О.Б.).....	104-120
2.2.	Напрямки розвитку промисловості регіону (Гелетій Ю.І., Щеглюк С.Д.)....	120-131
2.3.	Інтенсифікація розвитку сільського господарства (Яремчук Р.Є.).....	132-138
2.4.	Модернізація розвитку прикордонної інфраструктури Закарпатської області (Кальницька М.А.).....	138-149
2.5.	Стимулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери (Гоблик В.В., Щеглюк С.Д.).....	150-162
2.6.	Інтенсифікація розвитку окремих внутрішньорегіональних територіальних суспільних систем (ТСС) (Агій Я.Ю., Шевчук А.В., Щеглюк С.Д.).....	162-173
2.7.	Напрямки та інтенсифікація удосконалення галузевої та територіальної структури економіки Закарпатської області (Агій Я.Ю., Гелетій Ю.І., Щеглюк С.Д.).....	173-185
2.8.	Стимулювання інвестиційної діяльності регіону (Папп В.В., Папп Н.В.)...	185-193
2.9.	Активізація реалізації заходів стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області (Шевчук Л.Т., Шевчук О.І., Щеглюк С.Д.).....	193-206
2.10.	Якісні аспекти залучення іноземних інвестицій в контексті формування ефективного бізнес-середовища в Закарпатській області (Мельник М.І.)....	206-220
	ВИСНОВКИ (Шевчук Л.Т.).....	220-227
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	229-239

ВСТУП

Сучасний соціально-економічний розвиток регіонів України та посилення глобалізаційних впливів ставлять нові вимоги й завдання перед Закарпатською областю, які полягають у збереженні позитивних темпів зростання, що спостерігаються впродовж останніх років. Законом України “Про стимулювання розвитку регіонів” від 8 вересня 2005 року № 2850-IV визначено, що стимулювання розвитку регіонів здійснюється на засадах: збалансування загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів розвитку, визначення державою з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування науково обґрунтованих пріоритетних напрямів регіонального розвитку; програмно-цільового підходу до розв’язання проблем соціально-економічного розвитку, створення сприятливого інвестиційного середовища у регіонах; максимального наближення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, до споживачів цих послуг; концентрації на конкурсній основі коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, а також інших ресурсів з метою досягнення найбільш ефективного їх використання для цілей регіонального розвитку; співробітництва та взаємної відповідальності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інших суб’єктів у розв’язанні завдань регіонального розвитку.

На зміну державному регулюванню повинен прийти механізм ефективного державного стимулювання регіонального розвитку з метою підтримки депресивних територій шляхом оптимального поєднання державного стимулювання та регіональних ресурсів для їх розвитку. Важливим є визначення пріоритетів, завдань, джерел фінансування та порядку державного стимулювання розвитку регіонів, зокрема, процедури підготовки та укладення угод між Мінекономіки та Закарпатською обласною державною адміністрацією. Оскільки стимулювання регіонального розвитку є одним з головних завдань державної регіональної політики України, то воно повинне бути спрямоване на: зменшення регіональної диференціації у рівнях соціально-

економічного розвитку та рівнях життя населення в районах області; активізацію інвестиційної діяльності, сприяння ефективному використанню бюджетних коштів і місцевих ресурсів, зміцнення конкурентоспроможності регіональної економіки через формування нової територіально-галузевої структури господарства; узгодження пріоритетів економічного розвитку регіону із відповідними загальнодержавними пріоритетами, сприяння міжрегіональній інтеграції та співробітництву, вирішенню міжрегіональних проблем.

Стимулювання регіонального розвитку Закарпатської області – комплекс організаційно-правових, наукових, фінансових, податкових, управлінських та інших заходів, спрямованих на досягнення збалансованого розвитку регіону на основі узгодження економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіону в інтересах його мешканців та держави в цілому.

Сучасний зміст концепції стимулювання регіонального розвитку еволюціонував від застосування певних заходів для підтримки депресивних територій до стимулювання розвитку всього регіону із застосуванням диференційованої системи інструментів.

Стимулювання регіонального розвитку насамперед передбачає підтримку пріоритетних напрямів та орієнтацію на позитивний економічний ефект, що ґрунтується теорії ендогенного зростання на основі використання місцевих умов і ресурсів, а також конкурентних переваг, зумовлених дією зовнішніх чинників.

Тобто, дана робота присвячена обґрунтуванню та підтримці пріоритетних сфер економіки, активізації чинників соціально-економічного зростання і, безумовно, успішній реалізації поставлених завдань у регіональній стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області до 2015 року.

Сказане засвідчує про важливість, актуальність і своєчасність розробки науково-дослідної роботи “Стимулювання регіонального розвитку Закарпатської області”. Зазначимо, що проблематика регіонального

стратегічного планування і прогнозування, наукові та прикладні основи якої висвітлюються у даному науковому виданні, продовжує цикл бюджетних і госпдоговірних тем, що виконувалися в ІРД НАН України впродовж останніх десяти років. Отриманий досвід і наукові здобутки використані авторським колективом при розробці «Стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області на період до 2015 року».

Безумовно, інформаційною базою дослідження послужили й інші законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, нормативні документи міністерств і відомств України, дані Міністерства статистики України, управління статистики Закарпатської області, матеріали галузевих управлінь, дані соціологічного обстеження населення та обстеження окремих установ, підприємств, організацій, а також міжнародні законодавчі та нормативні акти і угоди. Низка статистичних матеріалів та планово-прогнозних документів була представлена Головним управлінням економіки Закарпатської обласної державної адміністрації. Ряд статистичних даних та документів використано з офіційних урядових та інших фахових порталів українського сегменту Інтернет.

Метою даної монографії є наукове обґрунтування та практичні рекомендації й пропозиції зі стимулювання регіонального розвитку

У монографії стимулювання регіонального розвитку розглядається крізь призму пріоритетних видів діяльності для Закарпатської області: активізації промисловості на інноваційній основі, сільського господарства, туризму, розвитку прикордонної інфраструктури тощо.

Авторами монографії зроблені пропозиції з метою усунення слабких місць стимулювання розвитку та реалізації регіональної стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області до 2015 року. Основним джерелом стимулювання розвитку регіонів залишаються кошти держави і частково місцевих бюджетів, але при цьому не визначається, з яких саме джерел будуть надходити ці кошти та хто буде головним їх розпорядником. Як засвідчує практика, відсутність законодавчо встановлених обсягів

фінансування дає підстави центральним органам влади щороку ухилятися від укладання угод щодо регіонального розвитку та їхнього виконання на підставі нестачі цих коштів. Укладання угоди щодо регіонального розвитку стало б для Закарпатської області новим етапом стимулювання її розвитку.

Отже, із запровадженням у вітчизняну практику такого інструменту стимулювання регіонального розвитку як Угоди, починається новий етап еволюції концепції стимулювання. Передбачається, що договірні відносини розвиватимуться поступово з урахуванням набутого досвіду та стану готовності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до їх реалізації.

Слід зазначити, що для стимулювання розвитку регіонів, у тому числі депресивних територій, у Державному бюджеті 2007 року вперше було закладено субвенцію місцевим бюджетам в сумі 100 млн. гривень. Субвенція спрямовувалася на фінансування окремих заходів, передбачених програмами соціально-економічного розвитку за пріоритетними напрямками, що визначені у Державній стратегії регіонального розвитку.

Перспективним механізмом стимулювання регіонального розвитку Закарпатської області авторами монографії визнано транскордонне співробітництво та формування й підтримка внутрішньорегіональних територіальних суспільних систем (таких як СЕЗ та ТПР). В монографії наголошується на важливості стимулювання нових видів економічної діяльності, нового виробництва, створення нових промислових підприємств на території Закарпатської області шляхом надання податкових пільг. Водночас досвід зарубіжних країн свідчить, що більш ефективними інструментами стимулювання регіонального розвитку є опосередковані, спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку приватного бізнесу. З огляду на це є цінним дослідження бізнес-середовища регіону в контексті стимулювання його економічного зростання, визначено головні проблеми появи рейдерства та запропоновано напрями протидії.

Структура дослідження представлена двома розділами, перший присвячений аналізу та оцінці сучасної ситуації і проблемама розвитку

окремих видів економічної діяльності регіону, а другий – пропозиціям та рекомендаціям щодо стимулювання економічної діяльності у різних сферах його життєдіяльності.

Нижче викладені найважливіші (ті, які мають теоретичне та прикладне значення) результати цього дослідження.

1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ І ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1. Загальна характеристика господарства Закарпатської області

Закарпатська область – одна з наймолодших областей України, як адміністративно-територіальна одиниця утворена і входить до її складу з 22 січня 1946 року. За територіально-адміністративним поділом включає в себе 13 районів, 5 міст обласного значення, 11 міських, 19 селищних та 307 сільських рад. Обласний центр м.Ужгород. Область розташована на крайньому заході України. На північному сході, сході і південному сході межує з Львівською та Івано-Франківською областями, а на північному заході, заході і півдні кордони області співпадають з державним кордоном України загальною протяжністю 467,3 км, у тому числі з Польщею – 33,4 км, Словаччиною – 98,5 км, Угорщиною – 130,0 км та Румунією – 205,4 км. Унікальне геополітичне розташування області на перехресті економічних, торгових та інших шляхів сприяє розвитку і подальшому поглибленню всебічного міждержавного співробітництва. Закарпатська область дедалі впевненіше стає міжнародним регіоном відпочинку, лікування, туризму і спорту.

Площа Закарпатської області становить 12,8 тис. км² або 2,1 відсотка території України і є найменшою серед областей Західного регіону, крім Чернівецької, займаючи 11,6 процента його території (рис.1.1.).

Рис. 1.1. Місце Закарпатської області серед інших областей України

Область є унікальною екологічною системою заходу України з різноманітним рельєфом та кліматичними умовами. Її територія з півночі захищена Карпатським хребтом, з північного заходу – Татрами, з півдня – західними Румунськими горами і Мараморошським масивом. З іншими регіонами країни область з'єднують Яблонецький, Вишківський, Ужоцький, Верецький та Воловецький перевали висотою від 931 до 1614 метрів над рівнем моря.

На території області протікає близько 9,5 тис. потоків і річок, в основному гірських, внаслідок чого їм характерні часті раптові паводки, які наносять економіці області серйозні матеріальні збитки.

У горах протягом року випадає близько 1400, у нижній частині – 500-600 мм опадів, що зумовлює достатню зволоженість.

Близько 80 процентів території області займають гори, серед яких найвища (2061 м) точка України – гора Говерла. Загальна площа лісів області становить 695,7 тис. га, де зосереджено 207,5 млн. куб. м запасів деревини. Лісовий фонд представлений високопродуктивними одновіковими деревостанами з бука, ялини, ялиці, дуба, явора, ясена. Заготівля деревини в усіх лісах області від усіх видів рубок за рік сягає менше 1 млн. куб. м, а річний приріст запасів деревини становить біля 3 млн. куб. м.

Область має високий природно-рекреаційний і курортний потенціал – мінеральні та термальні води, які за хімічним складом не поступаються відомим водам Кавказу, Чехії, Франції, а їх лікувальні властивості згадуються в архівних документах середини XV століття. В області вивчено понад 700 водопроявів у складі 67 основних родовищ мінеральних вод. Із 36 наявних в Україні типів мінеральних вод 32 є в Закарпатті, 35 назв мінеральних вод занесено до Державного стандарту України "Мінеральні води питні". Мережа санаторно-курортних та туристично-рекреаційних закладів щороку розширюється. В області діє понад 160 санаторно-курортних та оздоровчих закладів усіх форм власності, зареєстровано близько 1800 пам'яток історії, культури і архітектури.

Мінерально-сировинна база області налічує близько 220 родовищ більш

як 30 видів корисних копалин. Серед них значні запаси кам'яної солі, каоліну, мармуру, поліметалів, лігніту, бентонітових глин. У Закарпатській області знаходяться найбагатші в світі цеолітові поклади. Запаси унікального в Україні Сокирницького родовища можуть використовуватися в галузі охорони навколишнього природного середовища, сільському господарстві, хімічній промисловості.

У підсумку, географічне розташування області, рельєф, ліси, мінерально-сировинні ресурси, зокрема мінеральні води, помірно-континентальний клімат, багатовікові традиції і самобутня культура багатонаціонального краю визначають зміст формування і реалізації програми економічного і соціального розвитку краю.

Розв'язання питань енергозабезпечення цього регіону в перспективі може вирішуватися за рахунок гідроенергетичного потенціалу річок області, який становить четверту частину його в Україні. Зазначеній меті має служити експлуатація Русько-Комарівського газового родовища, розвідування покладів природного газу у Тячівському та Ужгородському районах. В області введено в експлуатацію першу міні-гідроелектростанцію потужністю близько 4,3 млн.кВт·год на рік. Головним індикатором рівня соціально-економічного розвитку регіону є показники демографічного стану та зайнятості населення.

Чисельність наявного населення області складає 1242,4 тис. осіб, що становить 2,7 відсотка населення України (станом на 01.03.08 р.). За його кількістю область серед інших регіонів займає 17-е місце, а за щільністю населення (97 осіб на кв.км території) – восьме.

Населення помітно урбанізоване: 37% його проживає в міській місцевості, у тому числі 116,9 тис. осіб – в обласному центрі.

В області живуть громадяни близько ста національностей. Основну частину або 80,5 відсотка жителів становлять українці, 12,1 – угорці, 2,6 – румуни, 2,5 – росіяни, інші – 2,3 %.

В силу історичних, природно-географічних і економічних факторів область належала до регіонів з низьким рівнем розвитку продуктивних сил та

індустріального розвитку. Реформування всіх сфер соціально-економічного життя за роки незалежності України, радикальне трансформувannya господарського механізму і допущені при цьому прорахунки негативно вплинули на розвиток регіонів, зумовивши виникнення депресивних територіальних суспільних систем, до яких належало і Закарпатська область.

Існуючі ґрунтово-кліматичні умови та малоземелля не дозволяли розвивати багатогалузеве сільськогосподарське виробництво та задовольняти потреби населення в продовольчих ресурсах. Характерною ознакою для області стала праценадлишковість та трудова міграція. Відставала область і від середніх в державі показників забезпеченості елементами соціальної і виробничої інфраструктури, особливо в гірській місцевості. Нижчий, ніж в середньому в Україні, був рівень грошових доходів населення, високим - рівень безробіття.

Незважаючи на складні умови, в яких опинилась область в період реформ, вона однією з перших в Україні перейшла від тривалого спаду до економічного зростання.

Це стало можливим через те, що були зроблені акценти на формування ефективного регіонального механізму господарської діяльності, направлено на стимулювання залучення інвестицій в економіку, ефективне залучення власного природно-ресурсного потенціалу, створення конкурентного середовища через сприяння розвитку малого та середнього бізнесу. В цілому майже у всіх сферах економіки було досягнуто стабілізації. Відбулися структурні і якісні зміни, незворотним став процес утвердження ефективних форм власності. Сучасний соціально-економічний стан Закарпатської області характеризується зростанням окремих видів економічної діяльності. Разом з тим, за показником валової доданої вартості в розрахунку на одну особу, який у 2005 році становив 6215 грн., область відставала від загальнодержавного показника і займала 22 місце [62].

Таблиця 1.1

Місце Закарпатської області серед регіонів України *

/ на 1 січня 2007 року/

	Територія, тис. км2	Чисельність населення, тис. осіб	Щільність на 1 км2, осіб
УКРАЇНА	603,7	46646,0	77
Автономна Республіка КРИМ	26,1	1977,1	76
Вінницька	26,5	1686,5	64
Волинська	20,1	1038,0	52
Дніпропетровська	31,9	3422,9	107
Донецька	26,5	4580,6	173
Житомирська	29,8	1317,1	44
Закарпатська	12,8	1243,8	97
Запорізька	27,2	1846,9	68
Івано-франківська	13,9	1385,4	100
Київська	28,1	1751,1	62
Кіровоградська	24,6	1053,1	43
Луганська	26,7	2381,9	89
Львівська	21,8	2568,4	118
Миколаївська	24,6	1211,9	49
Одеська	33,3	2395,5	72
Полтавська	28,8	1540,5	53
Рівненська	20,1	1154,4	57
Сумська	23,8	1211,4	51
Тернопільська	13,8	1105,4	80
Харківська	31,4	2812,1	90
Херсонська	28,5	1117,1	39
Хмельницька	20,6	1361,4	66
Черкаська	20,9	1328,0	64
Чернівецька	8,1	906,3	112
Чернігівська	31,9	1151,9	36
м.Київ	0,8	2718,1	3398
м.Севастополь	0,9	397,2	421

*Джерело: [87, с.20]

За обсягами капітальних вкладень на душу населення - менше як 63% (від загальноукраїнського показника) – область значно відставала від загального показника в Україні, а показник введення основних фондів становив лише 1,6% від їх обсягу в цілому в країні. Доходи населення у розрахунку на одного жителя за рік також нижчі від загальнонаціонального рівня. Так, якщо у 2004 році останній становив 4353,8 грн., то в Закарпатській області - 3428,3 грн., що забезпечило їй 24 місце в Україні. За рівнем середньомісячної номінальної заробітної плати працівників у 2005 - 2006 рр. вона була на 16-му

місці серед усіх регіонів країни, що засвідчує про досить низький рівень заробітної плати [62].

Важливим напрямом розвитку економіки в ринкових умовах є зовнішньоекономічна діяльність. Зовнішньоекономічні зв'язки Закарпатської області незначні. Так, вартість експорту товарів у 2006 р. складала 677,6 млн. дол. США, або 1,9% від загального експорту України. За цим показником область займала 12-те місце серед інших регіонів країни. Імпорт товарів становив лише 952,1 млн. дол. США, що дозволяло займати відповідно 9-ме місце. За експортом послуг (27,7млн. дол. США) область займала 16-те, а за імпортом (21,0 млн. дол. США) - 15-те місце. За даними аналітичного центру “Інститут Реформ”, найдинамічнішими регіонами України протягом 2003 і 2004рр. були Кіровоградська і Закарпатська області [15] (рис. 1.2).

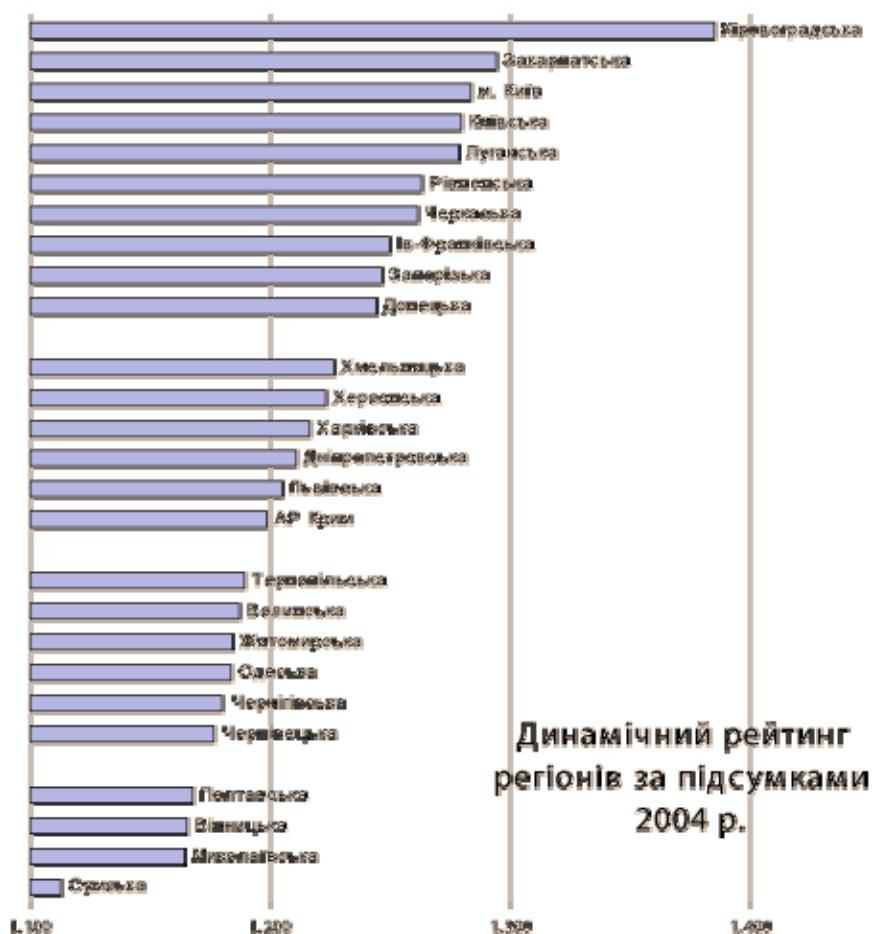

Рис. 1.2. Динамічний рейтинг регіонів за підсумками 2004 р.

*Джерело: [15].

Проте, незважаючи на зростання показників економічного розвитку в основних галузях економіки області, темпи їх підвищення у багатьох випадках нижчі, ніж в інших регіонах України, а в окремих галузях – менші, порівняно з попередніми роками. Так, аналіз індексів виробництва валової доданої вартості засвідчує про їх зростання на 107,8% у 2000 р., 110,6% у 2001 р., 109,0% у 2002 році, 118,7 % у 2003 р. порівняно з попередніми роками. Однак, якщо у 2000 р. область займала за цим показником третє місце серед регіонів України, у 2002 році – друге, то у 2003 році - вже перше. Це засвідчує про те, що на Закарпатті цей показник у 2001 році відставав від середньонаціонального, проте вже починаючи з 2002р. почав регулярно перевищувати загальнонаціональний. Індекси продукції сільського господарства за період 2002-2003 рр. були більшими від загальних у країні, у 2004 році даний показник продовжував зростати й досяг найвищого рівня по Україні [81].

Якщо прийняти рівень виробництва продукції сільського господарства 1990 року за 100%, то у 2000 році в області цей показник становив 77,8% (в Україні - 53,3%), у 2001р. – відповідно 85,2 (58,8%), в 2002 р. - 87,7 (59,5%), а у 2004 р. – 89,9 (63,4%). Проте, в 2004 році розпочалося зниження обсягів валової продукції на 0,8 %, яке в наступні два роки переросло в досить відчутний спад в сільськогосподарському виробництві області (на 12,1% у 2005 р. та 13,9 % у 2006 р. в порівнянні з 2004 р.). Тобто до 2004 року, Закарпатська область за цим показником була лідируючою в Україні.

Аграрна політика на теренах області спрямована на вирішення завдань продовольчого забезпечення населення регіону. В галузі рослинництва основним є закріплення раціональних напрямів аграрної реформи з урахуванням територіальних відмінностей природно - економічних умов. Головними видами сільськогосподарської продукції є картопля, овочі, фрукти, виноград. Вина Закарпатської області увійшли до каталогів кращих вин держави, неодноразово отримували золоті медалі на міжнародних виставках-ярмарках.

За даними аналітичного центру “Інститут Реформ”, динамізм

регіональної економіки обумовлений подвійним збільшенням довгострокових банківських кредитів та обсягу підрядних робіт на 54%. Зазначимо, що область вже другий рік поспіль перебуває на верхівці Динамічного рейтингу, що дає узагальнену оцінку змін ключових показників соціально-економічного розвитку певного регіону за 12 місяців 2004р. Динамічний рейтинг розраховується на основі індексів 13 показників. Одними з найвищих за цей період (2003-2004рр.) є темпи скорочення армії безробітних, зростання депозитів населення, а також приросту промислового виробництва [15] .

Прямі іноземні інвестиції в економіку Закарпатська область станом на 01.01.2007р. склали 295,0 млн. дол. США. (1,4 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій по Україні), приріст прямих іноземних інвестицій за 2006 р склав 62,7 млн. дол. США (12,9 % приросту прямих іноземних інвестицій в порівнянні з 2005 р.), що дозволило Закарпатській області зайняти 11 місце серед регіонів України за аналогічними показниками [62] .

У регіоні надто гострими є соціальні проблеми. Це стосується насамперед зниження природного приросту населення. Для області характерна поява депопуляційних процесів. Смертність у 2004 р. на 0,1 процентних пункти перевищувала народжуваність. За коефіцієнтом природного приросту вона займає перше місце в Україні, оскільки у 2004 р. різниця між показниками смертності й народжуваності була найменшою порівняно з іншими областями. Регіон має від'ємне сальдо міграції населення: в міждержавній міграції майже у 6 разів більше його вибуває, ніж прибуває в область.

Надто високий в районі рівень безробіття, за яким вона займає в останні два роки 8-і місця в Україні. Так, кількість безробітного населення в області за методологією МОП у віці 15-70 років у 2001 р. складала 13,1%, у 2002 - 11,9%, у 2006 р. - 7,1%. Це перевищувало рівень безробіття в Україні загалом, за виключенням 2003 року.

Грошові доходи громадян регіону протягом останніх років постійно

зростають, однак нижчими темпами порівняно з іншими областями України. Так, у 2004 р. грошові доходи в розрахунку на одну особу склали 3428,3 грн. (в Україні - 4353,8 грн.), що відтіснило її на 22 місце. Таким чином, Закарпатська область в системі загальнонаціонального і регіонального рівнів відноситься до регіонів з нереалізованими можливостями, гострими економічними і соціальними проблемами, низькими темпами розвитку.

Якщо розглядати рівень економічного розвитку Закарпатської області у європейському вимірі, то показники будуть надто низькими. Так, у середньому виробництво ВВП на душу населення у країнах ЄС становить понад 10 тис. дол. США на рік, а в Закарпатській області у 2004 р. - понад 600 дол. США, тобто близько 6% від середньоєвропейського показника [81].

Суттєвими є диспропорції і за рівнем безробіття. Якщо в Закарпатській області рівень безробіття за методологією МОП у 2001 р. складав понад 13,1%, то загалом у країнах ЄС - 7,6%, крім Іспанії, де цей показник був найвищий - 13,0%. У решті країн він був значно нижчий: від 2,0 (Нідерланди) до 10,4 (Німеччина) і 10,8% (Бельгія) [83]. У 2004 р. безробітні в області склали 8,2% від економічно активного населення у віці 15–70 років.

Свідченням деякого вирівнювання економічного розвитку області з країнами ЄС протягом останнього періоду стало зростання індексів виробництва промислової та сільськогосподарської продукції.

Так, індекси виробництва промислової продукції в регіоні, починаючи з 1999 р., мали постійну тенденцію до зростання. Причому у 2004 р. порівняно з 2003 р. підвищення становило 119%. У країнах ЄС найбільший індекс виробництва промислової продукції спостерігався в Ірландії - 110,3%, а в решті країн не перевищував 2,7 %. Щодо індексів валової продукції сільського господарства, то в Закарпатській області в окремі роки вони перевищували аналогічні показники усіх країн Європейського союзу.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що тенденції, які простежуються в соціально-економічній сфері Закарпатської області в останні роки, засвідчують про можливість її поступового наближення до

національних і загальноєвропейських стандартів розвитку. Проте, для суттєвого прискорення необхідне оптимальне поєднання державного регулювання на рівні регіону з широким залученням органів місцевого самоврядування та механізму ринкового саморегулювання, що забезпечить необхідний динамізм економічного та соціального зростання регіону. За рахунок створення системи збалансованого управління розвитком регіону, раціонального використання ресурсного потенціалу стимулюватиметься охорона довкілля та відновлення його природних властивостей.

1.2. Сучасний стан і проблеми розвитку промисловості регіону

Як засвідчують наукові дослідження і статистичні дані, сучасний рівень розвитку продуктивних сил Закарпатської області сформувався завдяки зростанню окремих видів економічної діяльності. Аналіз структури ВДВ Закарпатської області в 2005 році свідчить про незначну перевагу частки промисловості над сільським господарством, що дозволяє позиціонувати область як індустріально - аграрний регіон, в структурі ВДВ якого 19,1% складає промисловість, 17,5% - сільське та лісове господарство та 47,2% - сфера послуг [62].

Промисловість області займає одне з провідних місць в економіці регіону та впливає на формування основних показників, характеризуючи економіку області в цілому. Станом на 01.01.2006р. в ЄДРПОУ по Закарпатській області налічувалось 2410 суб'єктів, основним видом діяльності яких зареєстровано виробництво продукції. Основна частка підприємств зосереджена у містах Ужгород, Мукачево, Виноградівському, Мукачівському, Тячівському та Ужгородському районах [27].

Упродовж останніх десяти років спостерігалось зростання приросту промислового виробництва на промислових підприємствах. У 2006 році, порівняно з 2000р., обсяги виробництва збільшились у 3,4 рази, тобто середньорічний приріст виробництва складав 26,1% (рис.1.3.). Головним

чином цьому сприяла направленість промисловості на екстенсивний шлях розвитку, який характеризувався нарощенням темпів за рахунок використання вільних виробничих потужностей у посткризовий період.

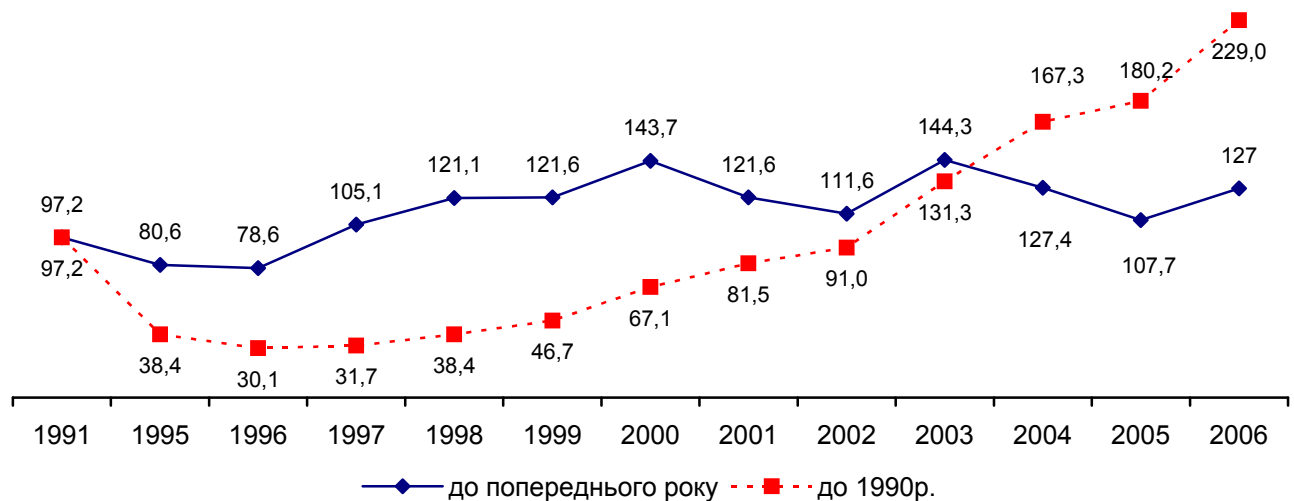

Рис.1.3. Темпи промислового виробництва (у відсотках)* Закарпатської області в 1991 – 2006 рр.

*Складено за даними: [27; 59].

Починаючи з 1997р. в регіоні спостерігається стійка тенденція до зростання обсягів промислового виробництва, результатом якої стало більш ніж семиразове зростання обсягів промислового виробництва у 2006 році в порівнянні з 1997 р. (хоча рівень 1990 року вдалося перевершити лише за результатами 2003 року). Показники темпів промислового виробництва розпочали демонструвати позитивну динаміку також починаючи з 1997 року, досягаючи своїх максимальних значень в 2000 та 2003 рр. Однак у 2002 і 2005 році спостерігалось помітне уповільнення темпів приросту промислового виробництва області. Так, якщо у 2003–2004 рр. середньорічний приріст виробництва складав 35,6% (проти 14,5% по Україні), що забезпечило регіону 1 і 3 місця по Україні, то вже у 2005р. він становив лише 7,7%, тобто приріст знизився порівняно з 2003р. на 36,6 в.п., з 2004р. – на 19,7 в.п., як результат область опинилась на 16 місці серед регіонів країни. Проте, вже у 2006 році темп приросту зріс і склав 27% (проти 6% по Україні), як наслідок –

повернення області на 2 місце серед регіонів України. Але, на жаль такі темпи не дали і ще довго не дадуть промисловості Закарпатська область виділитися серед інших регіонів України. Такий висновок дозволяє зробити порівняння промислового розвитку Закарпатської області з аналогічним розвитком інших областей [8].

Так, у січні–вересні 2007 р. у 26 регіонах обсяги промислового виробництва зростали. Серед них найкращою динамікою позначилися: Волинська (на 36,3 %), Черкаська (25,5 %), Чернівецька (21,7 %), Закарпатська (21,3 %), Тернопільська (20,7 %), Запорізька (18,5 %), Хмельницька (17,2 %), Рівненська (15,8 %) області. При цьому 19 регіонів забезпечили темпи вищі за темпи 2006 р., а у Одеській та Херсонській областях вдалося подолати негативні тенденції відповідного періоду 2006 року [12].

Позитивним є те, що у 2007 році активізація виробництва у регіонах супроводжувалася покращенням фінансового результату роботи підприємств.

Збереглася суттєва диференціація між регіонами за потужністю промислового потенціалу. Так, у обсязі реалізованої промислової продукції за січень–серпень 2007 р. питома вага лише однієї Донецької області становила 20,4 % (п'ята частина всього промислового виробництва держави). А на шість промислових східних областей (Донецьку, Дніпропетровську, Запорізьку, Луганську, Полтавську, Харківську області) та м. Київ припадає 71,2 % всієї реалізованої промислової продукції. Диференціація між регіонами за показником обсягу реалізованої промислової продукції на одну особу населення за той же період становила 13,2 разу (Дніпропетровська область – 16472,4 грн., Чернівецька область – 1248,9 грн.) [22, 128-131].

За останні сім років у структурі промисловості Закарпатська область відбулися відчутні зміни, які обумовлені надходженням значних інвестицій насамперед у машинобудування, а також в харчову та обробну промисловості області. На кінець 2006 року до провідних галузей обробної промисловості відносилися машинобудування (50,7 %), харчова і перероблення сільськогосподарських продуктів (14,2 %), виробництво деревини та виробів з неї (4,2 %) [25].

Приріст промислової продукції у 2005 році в машинобудівній промисловості, порівняно з попереднім роком, склав 8,3%. Однак відбулося зниження темпу приросту виробництва на 31,9 в.п. порівняно з 2004 роком. На це вплинуло зниження обсягу виробництва на підприємствах по переробці давальницької сировини. У 2005 році на таких умовах працювало кожне третє підприємство галузі. Вартість переробленої ними сировини склала 674,6 млн. грн., проти 837,4 млн. грн. – у 2004 році. Майже весь обсяг сировини – це поставки на замовлення іноземних партнерів. Натомість, вже у 2006 році приріст склав 54,1% (11,8 % в загальному по Україні), тобто зростання приросту виробництва на 45,8 в. п. і 2 місце за цим показником в країні [27].

На умовах переробки давальницької сировини тривалий час працюють ТОВ “Гроклін -Карпати”, яке виготовляє верхню частину автомобільних сидінь для марок автомобілів “Рено Кліо”, “Фіат”, “Опель” через польську фірму “Інтер Гроклін Трейдінг”, ЗАТ “Берегівський радіозавод”, що виготовляє вузли для засобів інформаційного забезпечення на замовлення угорської компанії “Флекстронік”, ТОВ “Матяш і Матяш”, яке здійснює замовлення на виготовлення моторних джгутів для автомобілів фірми “Фольксваген” та збиральних конвеєрів для фірми “Ауді” (Німеччина), ВАТ “Мукачівський завод “Точприлад”, що займається виробництвом гучномовців, DVD програвачів для фірми “Філіпс” та трансформаторів – на замовлення японської фірми “TDK” [27].

Вагому частку в структурі виробництва з давальницької сировини в машинобудуванні займає виробництво електричного та електронного устаткування (73,5% від загального обсягу виробництва з давальницької сировини у галузі): кабелів ізолюваних, електричних проводів, електророзподільної та контрольної апаратури.

За останні сім років в харчовій промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів спостерігається нарощення виробництва (рис.1.4.).

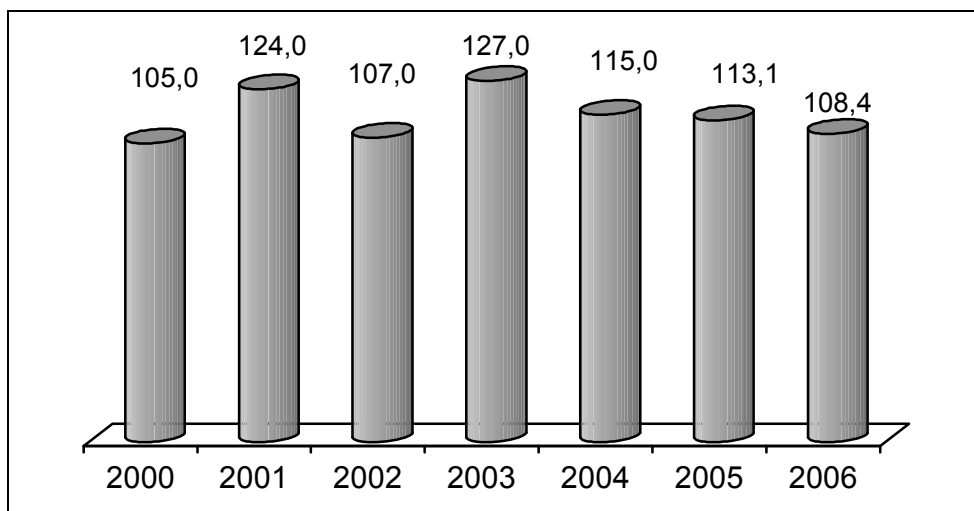

Рис.1.4. Динаміка темпів виробництва у харчовій промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів (у % до попереднього року) Закарпатської області в 2000 – 2006 рр.

* Складено за даними: [27; 59].

За 2006 рік, порівняно з показником попереднього року, обсяг виробництва промислової продукції підприємствами харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів збільшено на 8,4%.

Традиційно провідною на Закарпатті є промисловість з виробництва деревини та виробів з неї. Динаміка останніх семи років підтверджує тенденцію до зростання у деревообробній промисловості, хоча темпи зростання з 2000 року суттєво знизилися (з 76% у 2000р. до 10% у 2006р., тобто в 7 разів) (рис.1.5).

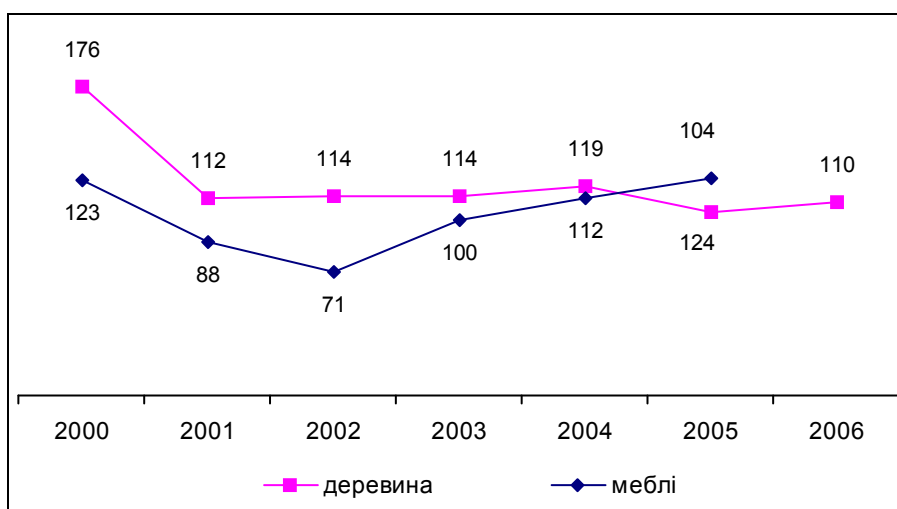

Рис.1.5. Динаміка темпів виробництва у деревообробній промисловості (у % до попереднього року) Закарпатська область у 2000 – 2006 рр.

Складено за даними: [27; 59]

Протягом останніх семи років на підприємствах легкої промисловості Закарпатська область спостерігається зниження обсягів виробництва (рис.1.6.).

Таку тенденцію можна пояснити зменшенням кількості договорів на переробку давальницької сировини, втраті частини основних замовників та відсутності ринків збуту продукції. В галузі 84,7% підприємств працюють на давальницьких засадах. Майже весь обсяг сировини – це поставки за договорами іноземних партнерів.

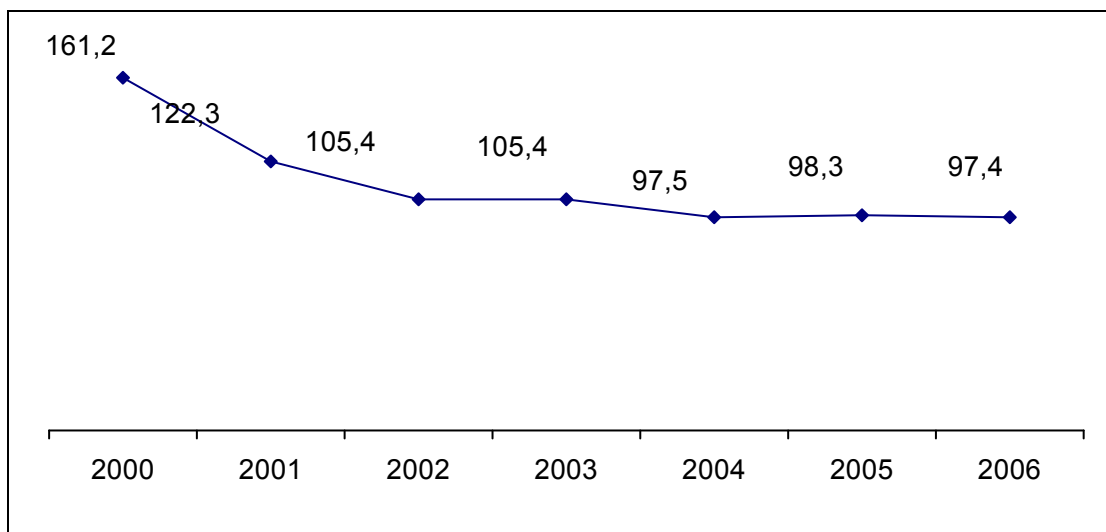

Рис.1.6. Темпи промислового виробництва в легкій промисловості (у % до попереднього року) Закарпатської області в 2000 – 2006 рр.

* Складено за даними: [27;59].

За договорами з переробки давальницької сировини тривалий період працюють акціонерні товариства ”Ужгородська швейна фабрика”, “Ужгородська взуттєва фабрика”, “Виноградівське швейне об’єднання “Троно”, “Мукачівська трикотажна фабрика “Мрія”, “Укрпроджест-Берегівська швейна фабрика”, МПП ”Кожтекс”, СП “Сандерс-Виноградів ГМБХ”, ТОВ “Едельвейс-Лего”. Зазначені підприємства співпрацюють з іноземними фірмами “Ле-Го” та “Геррудер-Сандерс ГМБХЧ і Ко” (Німеччина), “Вольтер” (Англія), “Наталі” (Франція), “МІК-Італі” (Італія) [27].

Аналіз роботи підприємств добувної галузі свідчить про її нестабільність

(рис.1.7.). До 2003 року в галузі відбувався спад виробництва, у 2003-2004 рр. мав місце приріст за рахунок збільшення попиту на нерудні будівельні матеріали, пов'язаного з будівництвом автодороги Київ-Чоп, залізничного вокзалу в м.Ужгород, інших об'єктів. У 2006 році обсяги виробництва у добувній промисловості знизилися на 2,0%.

Обсяг виробництва та розподілення електроенергії, газу, тепла та води у 2005 році збільшено, порівняно з 2004 роком, на 3,9%. У 2006 році загальний приріст склав 17,3% порівняно з 2005 роком [62].

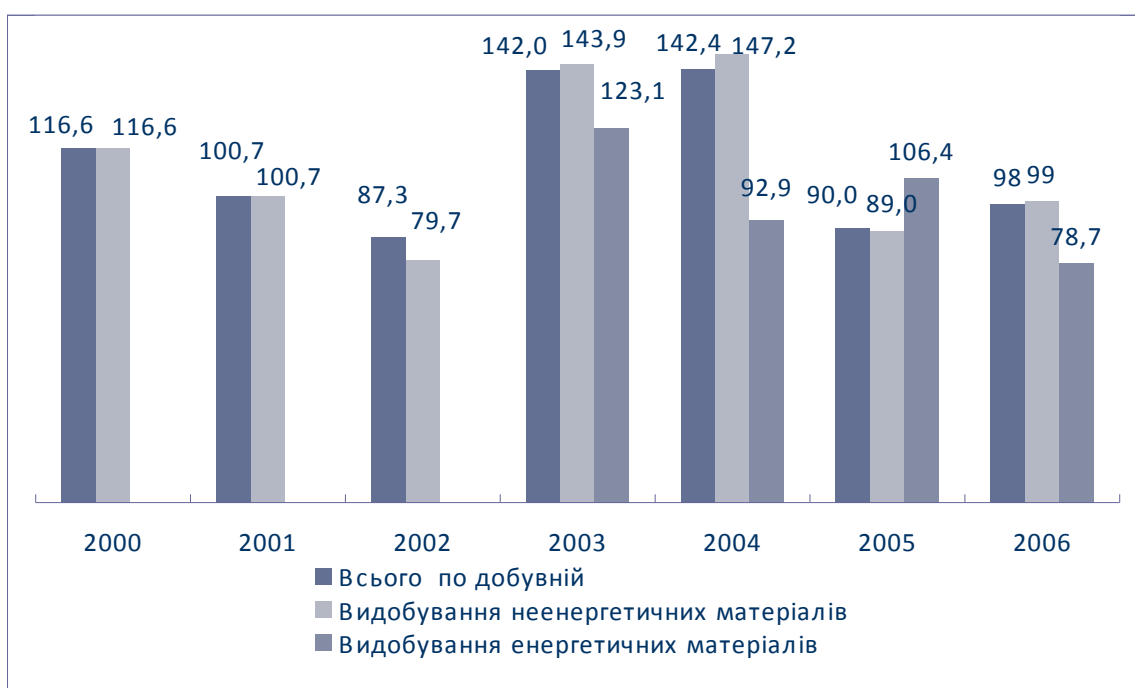

Рис.1.7. Динаміка індексів виробництва у добувній промисловості за видами економічної діяльності (у % до попереднього року) Закарпатської області в 2000 – 2006 рр.

*Складено за даними: [27; 59].

Обсяг виробництва та розподілення електроенергії, газу, тепла та води у 2005 році збільшено, порівняно з 2004 роком, на 3,9%. У 2006 році загальний приріст склав 17,3% порівняно з 2005 роком [62].

Основними виробниками є ВАТ ЕК “Закарпаттяобленерго” та Ужгородське підприємство теплових мереж “Ужгородтеплокомуненерго”,

якими реалізовано більше як дві третини цієї продукції. Таким чином, в даній сфері, за останні три роки спостерігається позитивна тенденція до зростання обсягів виробництва, що в найближчому майбутньому має стати міцною основою для розвитку житлово-комунального господарства регіону.

Комплексний ретроспективний аналіз розвитку промисловості Закарпатська область засвідчує про наявність позитивних тенденцій в роботі більшості промислових підгалузей (за виключенням легкої промисловості), що дало змогу забезпечити постійний приріст промислового виробництва, обсягів реалізованої продукції, досягати позитивних результатів діяльності. Залучення іноземних інвестицій співробітництво з іноземними партнерами у формі виконання замовлень з давальницької сировини, дало можливість суттєво поживати розвиток таких провідних промислових підгалузей регіону як обробне виробництво та машинобудування. Проте, за таких умов, негативним чинником виступає висока залежність підприємств області, які працюють на давальницькій сировині від своїх іноземних партнерів.

1.3. Сільське господарство регіону: існуючий стан та проблеми розвитку

Одне з провідних місць в економіці області займає сільське господарство, в ньому створюється 17,5% валової доданої вартості. Характерним для галузі є те, що близько 94,3 відсотка валової продукції виробляється у особистих підсобних господарствах населення, решта – у сільськогосподарських підприємствах. У загальному випуску валової продукції переважає продукція рослинництва. На сільськогосподарських підприємствах зайнято 2,6% працюючих, в особистих підсобних господарствах – задіяна третина економічно активного населення області. Закарпатська область є одним із регіонів України, в якому переважає сільське населення 63% при 32,2% у середньому по Україні [27].

Ведення сільськогосподарського виробництва на Закарпатська область

має свої особливості, які полягають у тому, що регіон є малоземельним, дві третини території якого займає гориста місцевість. Така специфіка регіону значно обмежує потенційні можливості нарощування виробництва сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарське виробництво в Закарпатській області після 1990 року опинилося в кризовому стані, що відобразилося у формі загального зниження обсягів валової продукції сільського господарства, що тривало до 1999 року. Починаючи з 1999 року розпочалося поступове зростання темпів виробництва в галузі за рахунок трансформації існуючої системи сільського господарства в напрямку формування селянських (фермерських) господарств, зміцнення особистого підсобного сектора. За період 1999-2003 рр. індекси продукції сільського господарства незмінно демонстрували позитивну динаміку, а у 2004 році даний показник досяг найвищого рівня по Україні. Якщо прийняти рівень виробництва продукції сільського господарства 1990 року за 100%, то у 2000 році в області цей показник становив 78% (в Україні - 53 %), у 2001р. – відповідно 85 % (59%), в 2002 р. – 88 % (59,5%), а у 2004 р. – 89,9 (63,4 %). Проте, в 2004 році розпочалося зниження обсягів валової продукції на 0,8 %, яке в наступні два роки переросло в досить відчутний спад в сільськогосподарському виробництві області (на 12,1% у 2005 р. та 13,9 % у 2006 р. в порівнянні з 2004 р.) [27].

Розвиток сільського господарства Закарпатської області на фоні розвитку цієї галузі в Україні загалом виглядає доволі скромно. Про це засвідчують підсумки його розвитку в регіонах у 2007 р., котрі викладені в експертній доповіді «Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку» [22, 128-131].

Ці підсумки підтвердили існування перманентної кризи у цьому секторі економіки. Так, обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в цілому в Україні за січень-вересень 2007 р. зменшилися на 5,1 %. Приріст виробництва порівняно з відповідним періодом 2006 року спостерігався лише у 14 регіонах. Найвищими були його показники у АР Крим (на 19,5 %), Хмельницькій (9,6 %), Сумській (9,5 %) областях. Водночас знизилися обсяги

виробництва у 11 регіонах, найбільше – у Миколаївській (на 43,5 %), Одеській (32,3 %), Херсонській (24,4 %), Кіровоградській (21,3 %) областях.) [22, 128-131].

Негативні тенденції у агропромисловому комплексі зумовлені зниженням виробництва у галузі рослинництва на 8,9 %, що мало місце у 12 регіонах і коливалося від 1,7 % у Київській до 60,7 % у Миколаївській областях. Зниження урожайності зернових культур зумовила засуха, яка вплинула на загальні обсяги виробництва рослинництва. Так, станом на 01.10.2007 виробництво зернових культур порівняно з відповідним періодом 2006 року знизилося у 14 регіонах – від 1,1 % у Івано-Франківській до 66,1 % у Миколаївській областях) [22, 128-131].

На думку експертів, причинами негативних тенденцій у сільському господарстві є не лише несприятливі погодні умови, що спричинили значні втрати урожаю зернових. Погіршення з року в рік показників виробництва продукції сільського господарства, на їх думку, засвідчує про необхідність невідкладного вживання заходів з боку держави щодо зміцнення сільськогосподарського потенціалу, адаптації цього сектору економіки до функціонування в ринкових умовах. Особливо велике значення це має з точки зору політики стимулювання розвитку сільських територій, адже занепад сільського господарства спричинює деградацію села, загострення демографічної кризи тощо.) [22, 128-131].

Обсяги та динаміка виробництва валової продукції сільського господарства Закарпатської області характеризується наступними даними (табл.1.2., рис.1.8.). За програмою розвитку регіону на 2008 рік визначено, що позитивними тенденціями характеризується полегшення кредитування аграрного сектору через механізм здешевлення коротко та довгострокових кредитів за пільговою схемою. Так, за 9 місяців 2007 року 88 підприємств агропромислового комплексу отримали кредитних ресурсів на суму 130 млн.грн., що на 42,5 відс. більше минулорічного періоду, 71 фермерським господарствам надана фінансова допомога без повернення в сумі 1,6 млн. грн. та 24 фермерським господарствам - 0,2 млн. грн. – з поверненням.

Таблиця 1.2.

Обсяги валової продукції сільського господарства Закарпатської області в
2000 – 2006 рр.*

(у порівнянних цінах 2000р.; млн.грн.)

Показники	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Валова продукція – всього	1573,9	1223,9	1341,6	1379,7	1426,3	1415,1	1243,3	1233,1
у тому числі сільськогосподарські підприємства	708,4	75,1	85,3	90,7	75,5	97,3	72,1	54,3
особисті селянські господарства	865,5	1148,8	1256,3	1289,0	1350,8	1317,8	1171,2	1178,8

* Складено за даними: [27; 59].

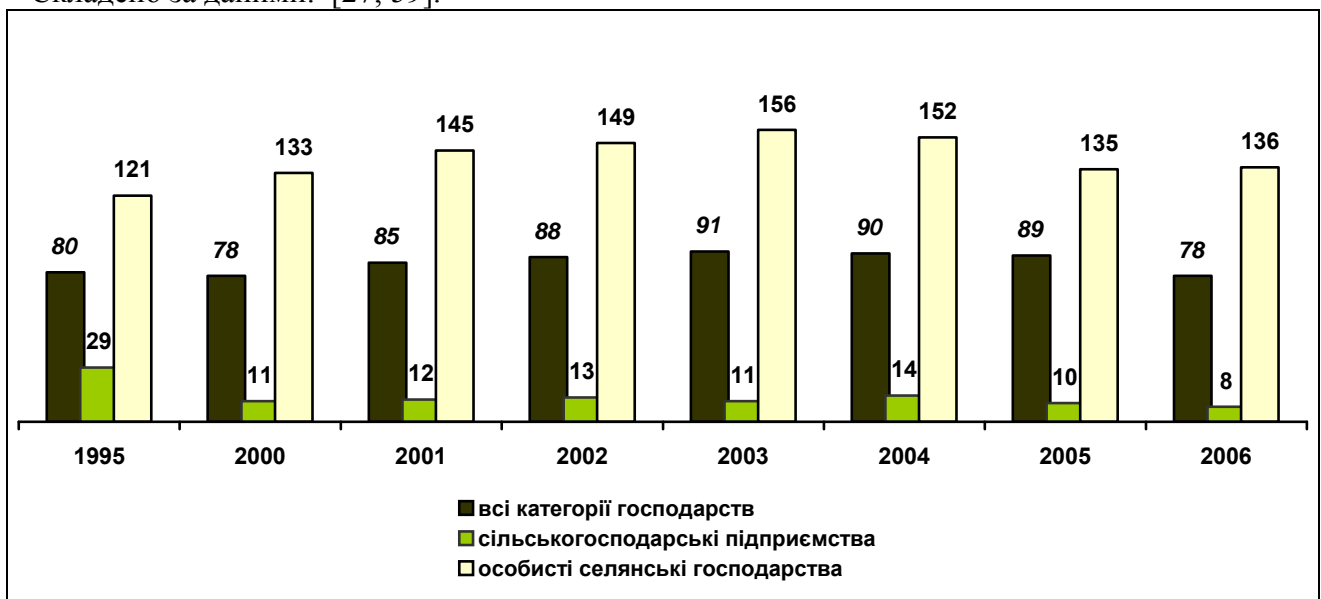

Рис.1.8. Темпи виробництва валової продукції сільського господарства
Закарпатської області в 2000 – 2006 рр. (відсотків, 1990 = 100)

* Складено за даними: [27; 59].

З державного бюджету на розвиток виробництва та зміцнення фінансового стану підприємств агропромислового комплексу з початку 2007 року надійшло 27,7 млн.грн., що у 1,7 раза більше попереднього року. З обласного бюджету освоєно 1,2 млн.гривень. За станом на 1 жовтня 2007 року за договорами оренди землі і майна селянам виплачено 2,4 млн.грн., що становить 65,0 відс. від нарахованих виплат.

Сервісну допомогу сільськогосподарським товаровиробникам надають 19 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, функціонують 87

пунктів заготівлі молока та 35 – живої худоби і птиці, діють 4 агроторгові домів та 4 постійно діючих аукціонів живої худоби.

Приріст обсягу продукції *харчової промисловості* за січень-вересень 2007 року проти попереднього року становив 9,6 відс. За цей період зросло виробництво м'яса, соків фруктових та овочевих, шоколадних виробів, вина виноградного та коньяку.

Збільшення обсягів виробництва продовольчих товарів за цей період забезпечено за рахунок СП „Айсберг”, ТОВ „Нідан плюс”, ВАТ “Свалявські мінводи”, ОП „Ужгородський коньячний завод”, ВАТ “Кондитерська фабрика А.В.К.”, ЗАТ “Скілур” [73].

Вжито заходів щодо стабілізації роботи окремих підприємств галузі. Згідно затвердженого Кабінетом Міністрів України “Плану проведення першочергових заходів щодо стабілізації роботи державного підприємства “Солотвинський солерудник” на 2007-2009 роки” передбачено фінансування 2007 року у обсязі 9,0 млн.грн.

Крім цього, за бюджетною програмою “Заходи з ліквідації наслідків затоплення шахти № 9 та аварійного ствола № 8 Солотвинського солерудника Тячівського району Закарпатської області “ передбачено фінансування у сумі 5,0 млн.грн., кошти очікується освоїти до кінця 2007 року в повному обсязі.

Основними проблемними питаннями, які назріли у регіоні визнано:

- нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення (наявність сільськогосподарських угідь, які не обробляються, зниження родючості ґрунтів через недосконалу структуру посівних площ, недостатнє внесення вапняку, органічних та мінеральних добрив);
- тенденція до скорочення поголів'я корів, овець та кіз, птиці, зниження генетичного потенціалу та продуктивності худоби;
- недостатній рівень розвитку інфраструктури аграрного ринку із заготівлі та переробки тваринницької продукції;
- низький рівень заробітної плати осіб, зайнятих у сільському господарстві (за серпень 2007 року на 28,6 % нижчий середньої заробітної плати по області,) та заборгованість із виплати заробітної плати (44,7 % від

загальної суми заборгованості в економіці області за станом на 1 вересня 2007 року);

- зростання диспаритету цін на матеріально-технічні ресурси для сільського господарства, що зумовлює нестачу фінансових ресурсів та обмежує виробничу діяльність сільгосппідприємств;
- висока ступінь зношеності машинно-тракторного парку, технологічного обладнання;
- висока частка ручної праці у сільськогосподарському виробництві;
- наявність непрацюючих підприємств харчової промисловості, що здійснюють первинну переробку плодоовочевої продукції, виробництво м'ясопродуктів та молокопродуктів, необхідність відновлення їх роботи;
- незадовільний розвиток соціальної сфери сільських населених пунктів.

З метою розв'язання зазначених проблем, Закарпатською обласною держадміністрацією окреслені основні завдання:

- посилення контролю за раціональним використанням сільськогосподарських угідь, відтворення, збереження і підвищення родючості ґрунтів;
- забезпечення зростання обсягів виробництва основної сільськогосподарської продукції (зерна, овочів, плодів та ягід, винограду, м'яса в живій вазі, молока) з метою більш повного насичення ринку продовольчими товарами;
- інтенсифікація розвитку садівництва і виноградарства, спеціалізація виноградарства у крупно товарних підприємствах, що мають власну переробку;
- удосконалення організації виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням агроекологічної придатності земель, запровадження науково обґрунтованих рекомендацій щодо розміщення сільськогосподарського виробництва та моделей оптимальних аграрних формувань, сприяння укрупненню сільськогосподарських підприємств;
- розбудова інфраструктури аграрного ринку;

- сприяння процесу формування інтегрованих структур кооперативного типу у сферах виробництва, зберігання, збуту та переробки сільськогосподарської продукції, сервісному обслуговуванні;
- поглиблення спеціалізації виробництва м'ясних ресурсів, за рахунок господарств і підприємств, що займаються спеціалізованим м'ясним скотарством, виробництвом свинини та птиці;
- збереження та нарощування поголів'я худоби та птиці, розвиток галузі вівчарства в господарствах усіх форм власності і господарювання (забезпечення збільшення маточного поголів'я овець у всіх категоріях господарств та покращення генофонду відповідно збільшення виробництва м'яса овець);
- сприяння покращенню фінансового стану сільськогосподарських підприємств та господарств за рахунок залучення кредитних ресурсів для розширення сільськогосподарського виробництва та переробки продукції;
- забезпечення прозорості та моніторингу використання коштів державного та місцевих бюджетів на розвиток агропромислового комплексу;
- забезпечення належного державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду за безпечністю і якістю харчових продуктів тваринного походження;
- впровадження механізмів забезпечення агропромислового комплексу сучасною технікою вітчизняного виробництва, сприяння створенню машинно-тракторних станцій на державній і кооперативній основі в кожному сільському районі, розвитку лізингу сільськогосподарської техніки і обладнання;
- підвищення рівня середньомісячної заробітної плати в сільському господарстві до середньообласного показника;
- започаткування суцільної інвентаризації та паспортизації сільських населених пунктів з метою визначення перспектив розвитку кожного населеного пункту відповідно до встановлених соціальних стандартів та нормативів для проживання, проведення оцінки стану наявної інфраструктури об'єктів соціального призначення.

У харчовій промисловості приріст обсягів виробництва на 10,0 % буде забезпечено за рахунок освоєння нових потужностей із виробництва кисломолочної та консервної продукції, вин виноградних та плодово-ягідних, впровадження передового досвіду розвитку консервної промисловості на інтегрованій основі. Намічається освоїти нові види продукції, це в основному кондитерські вироби, плодоовочеві консерви, натуральні соки і напої, сири тверді та кисломолочна продукція [73].

Отже, для стимулювання сільського господарства слід забезпечити надходження інвестицій у галузь та захист вітчизняного виробника в умовах членства України в СОТ.

1.4. Характеристика розвитку прикордонної інфраструктури Закарпатської області

Закарпатська область, яка є активним членом Карпатського Єврорегіону – міжрегіонального об'єднання прикордонних регіонів України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, має розвинуту прикордонну інфраструктуру: по довжині державного кордону протяжністю 467,3 км діють 17 пунктів пропуску, з них 7 – залізничних, 6 – міжнародних автомобільних, 1 – міжнародний повітряний, 8 – пунктів спрощеного переходу. Це, зокрема міжнародні автомобільні: "Ужгород", "Малий Березний", "Тиса", "Лужанка", "Дяково" та "Вилок", міжнародні залізничні - "Павлово", "Чоп-залізничний", "Саловка", "Дяково". Діє повітряний міжнародний пункт переходу кордону "Ужгород-аеропорт". Функціонують спрощені пункти пропуску - автомобільні: "Дзвінкове", "Косино", "Лужанка", "Вилок", "Дяково" та міждержавні залізничні - "Тересва", "Дяково", "Рахів". Для послуг населення пішохідні спрощені пункти пропуску "Хижа", "Тересва" та "Дяково". Наявність зазначених переходів є одним із елементів інфраструктури, який сприяє відвідуванню області іноземними громадянами, створенню при певних обставинах умов для їх оздоровлення на курортах області [34].

Інфраструктура прикордонного регіону поділяється на кілька видів. Так, виділяють прикордонну інфраструктуру, що забезпечує прикордонну торгівлю. В наш час прикордонна торгівля забезпечує, наприклад, засоби існування для значної частини закарпатського угорського населення. Поряд із цим значна кількість угорців виїжджає на сезонні сільськогосподарські роботи в угорські області, що безпосередньо граничать з Україною. Значна частина угорського чоловічого населення більшу частину року легально або нелегально працює на різних будівництвах Угорщини. Для них, як і для закарпатської угорської інтелігенції, великою допомогою може стати проект закону про статус закордонних угорців в Угорській республіці, що забезпечить можливість для обмеженого в часі, але легального працевлаштування в Угорщині.

Після того, як кордони Європейського Союзу сумістилися з кордонами України, прикордонна торгівля активізувала приток шахраїв та контрабандистів у прикордоння. Подібна ситуація була характерна для інших держав, кордони яких ставали кордонами Євросоюзу після його попередніх розширень. Це зумовило потребу в специфічній інфраструктурі правоохоронного типу, розвиток якої інтенсифікувався останнім часом.

Функціонує й інфраструктура, органи якої координують профілактичні та оперативні заходи щодо протидії нелегальній міграції, вирішують питання набуття або припинення громадянства України, займаються реєстрацією та обліком фізичних осіб, забезпечують документами для в'їзду або виїзду, контролюють дотримання правил паспортної системи.

Ця служба функціонує вже третій рік і, як відзначається в звітній документації, показники її роботи мають позитивну тенденцію [73].

Безумовно, не можна не згадати і про транспортну інфраструктуру міжнародного і національного рівня, яка представлена розгалуженою транспортною мережею та наявністю потужного залізничного комплексу Мукачеве—Батєве—Чоп—Ужгород—Королеве—Дякове, який використовується, на жаль, лише частково. Цей комплекс має європейську та широку залізничні колії. Він добре стикується з мережею автомобільних доріг, що дає змогу забезпечувати автомобільні перевезення. Надзвичайно важливим

є й те, що Закарпатська область знаходиться у зоні міжнародного транспортного коридору № 5 (Крітського) Лісабон—Будапешт—Чоп—Київ—Волгоград. У Мукачевому розташований доволі потужний аеродром, котрий може приймати літаки Іл-62, Іл-76, Ту-104, Ту-154, «Боїнг-737». Прикордонна інфраструктура може отримати розвиток завдяки тому, що Угорська сторона запропонувала співробітництво у відкритті річкового порту на Тисі поблизу міста Чопа.

Але, ядром інфраструктури прикордонного регіону є митна інфраструктура. Митна інфраструктура Закарпатської області є відносно самостійною ланкою Державної митної служби України (рис.1.9).

Закарпатська область входить до складу Західної регіональної митниці. Регіональна митниця є митним органом, який на території закріпленого за ним регіону в межах своєї компетенції здійснює митну справу та забезпечує комплексний контроль за додержанням законодавства України з питань митної справи, керівництво і координацію діяльності підпорядкованих йому митниць та спеціалізованих митних установ і організацій. Регіональна митниця є юридичною особою і здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України та положення, яке затверджується наказом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи.

Створення, реорганізація та ліквідація регіональних митниць здійснюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Керівник регіональної митниці призначається на посаду та звільняється з посади керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи [56].

Митна інфраструктура Закарпатської області складається Ужгородської, Виноградівської і Чопської митниць. Митниця є митним органом, який безпосередньо забезпечує виконання законодавства України з питань митної справи, справляння податків і зборів та виконання інших завдань, покладених на митну службу України. Митниця є юридичною особою і здійснює свою

діяльність відповідно до законодавства України та положення, яке затверджується наказом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи.

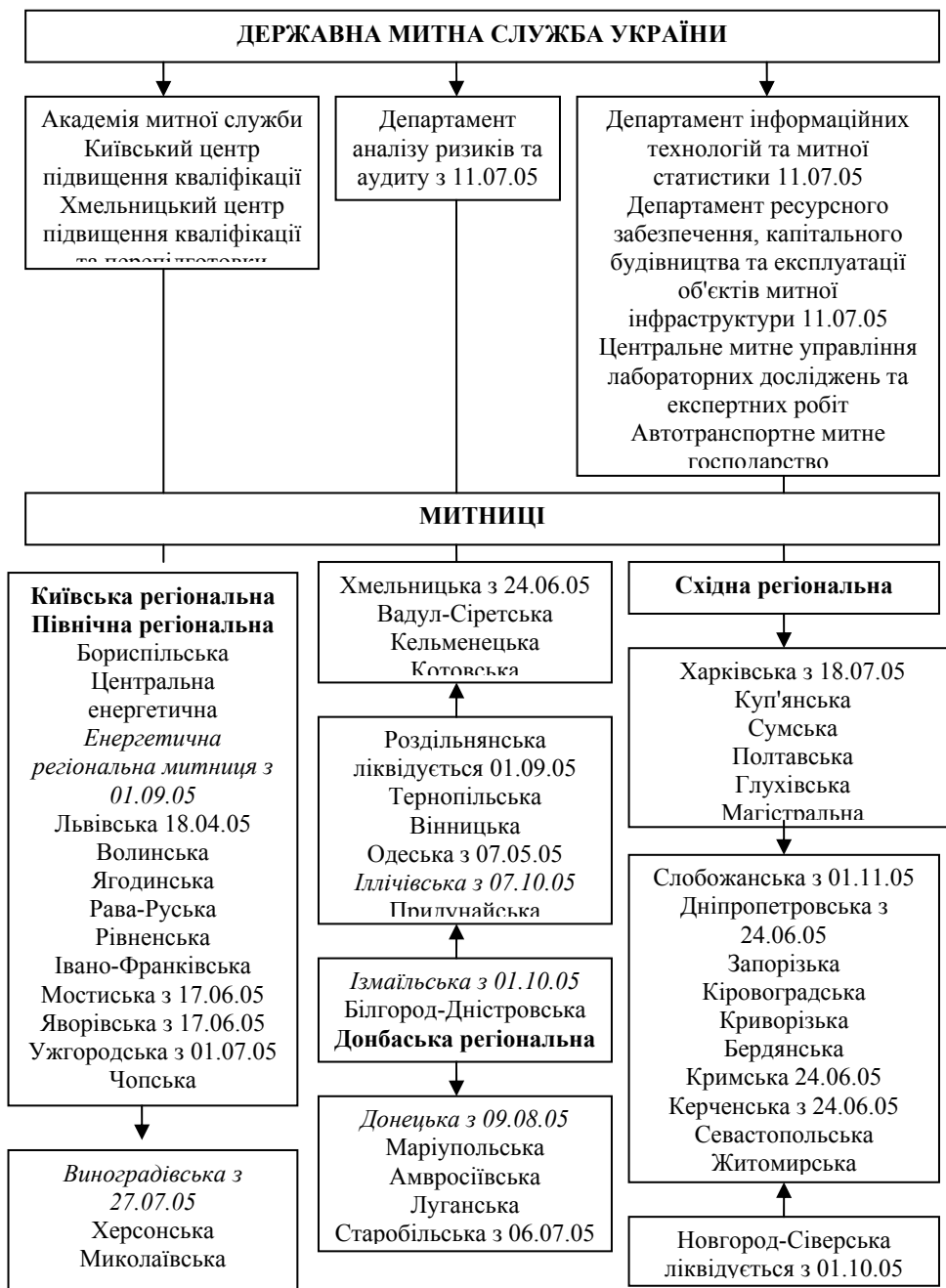

Рис.1.9. Структура Державної митної служби України*

*Джерело: [10].

Митниця підпорядковується регіональній митниці та спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади в галузі митної справи або спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої

влади в галузі митної справи безпосередньо. Створення, реорганізація та ліквідація митниць здійснюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Митниця діє в межах території, що визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

У складі митниці в пунктах пропуску через митний кордон України та на інших об'єктах чи територіях із значним обсягом зовнішньоекономічних операцій можуть створюватися митні пости на правах структурного підрозділу митниці.

Митний пост є структурним підрозділом регіональної митниці, який безпосередньо здійснює митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. Митні пости створюються в міру необхідності у населених пунктах, на залізничних станціях, в аеропортах, морських та річкових портах та інших об'єктах, розташованих у зоні діяльності регіональної митниці, митниці. Типове положення про митний пост затверджується наказом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи.

Створення, реорганізація та ліквідація митних постів здійснюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи за поданням відповідної регіональної митниці. Керівник митного поста призначається на посаду і звільняється з посади керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи. Керівник митниці призначається на посаду та звільняється з посади керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі митної справи [56].

Зона діяльності Ужгородської митниці - Закарпатська область, за винятком населених пунктів Чопа, Цеглівки, Струмківки, Соломонового, Есеня, Малої Доброні, Великої Доброні, Червоного, Тасашвані Ужгородського району, а також Берегівського, Виноградівського, Тячівського

та Хустського районів. В зоні діяльності Ужгородської митниці є такі митні пости: “Ужгород”, “Ужгород-вантажний”, “Малий Березний”, “Павлово”, “Мукачево”. Спеціалізація Ужгородської митниці - митний контроль та митне оформлення товарів та предметів, що переміщуються через митний кордон України, юридичними та фізичними особами (рис.1.10.).

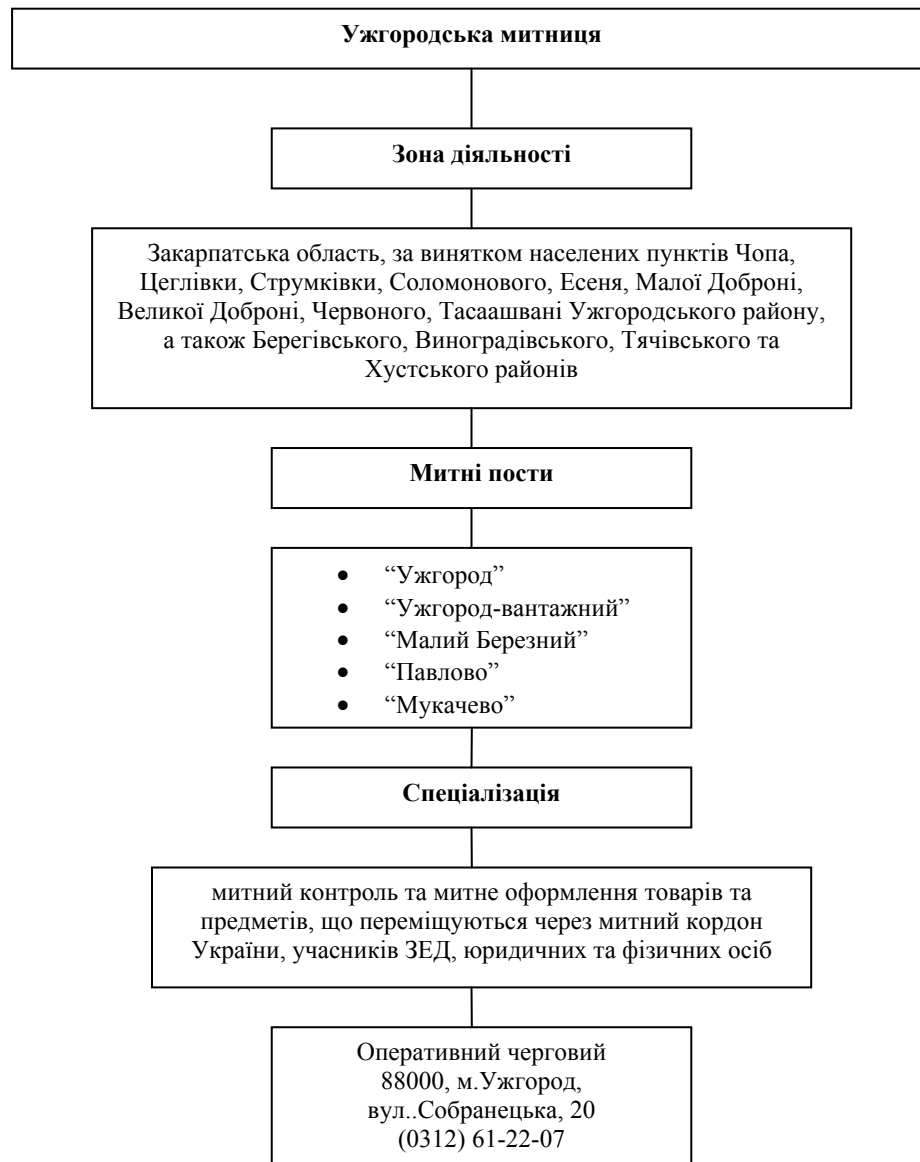

Рис. 1.10. Структура Ужгородської митниці

*Джерело: [10].

Зона діяльності Виноградівської митниці - Берегівський, Виноградівський, Іршавський, Міжгірський, Рахівський, Тячівський, Хустський райони Закарпатської області, за винятком смт. Батєво Берегівського району. В зоні діяльності Виноградівської митниці

функціонують такі митні пости: Рахів, Дяково, Астей, Вилок. Спеціалізація Виноградівської митниці - митний контроль та митне оформлення товарів та предметів, що переміщуються через митний кордон України, юридичними та фізичними особами (рис. 1.11.).

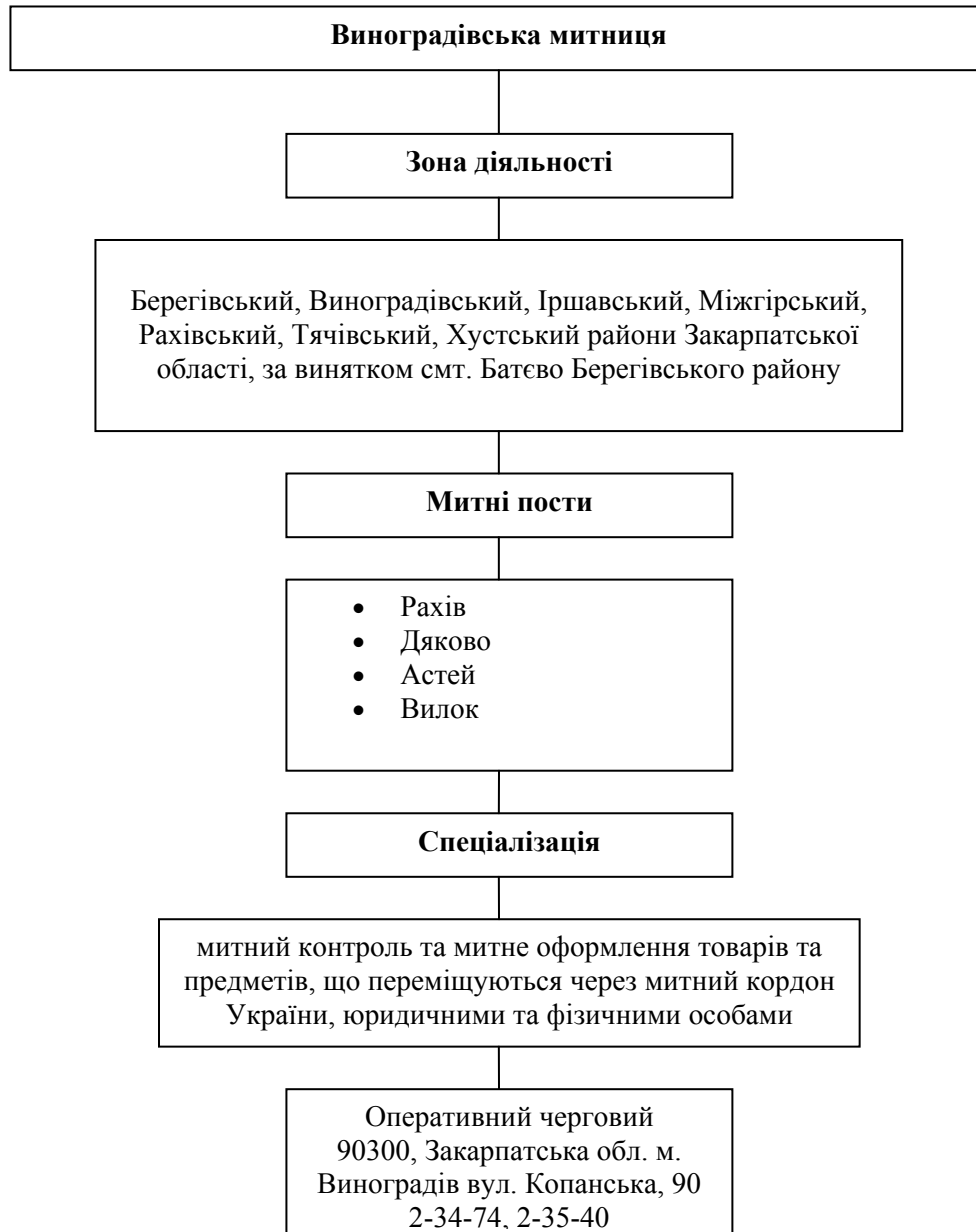

Рис. 1.11. Структура Виноградівської митниці

*Джерело: [10].

Зона діяльності Чопської митниці м. Чоп, населені пункти Ужгородського району: Цеглівка, Струмківка, Соломонове, Есень, Мала Добронь, Велика Добронь, ЧервонеТисаашвань, смт. Батьово Берегівського району Закарпатської області. Митні пости: м/п «Тиса», «Чоп- Залізничний»,

«Батьово» (рис. 1.12)

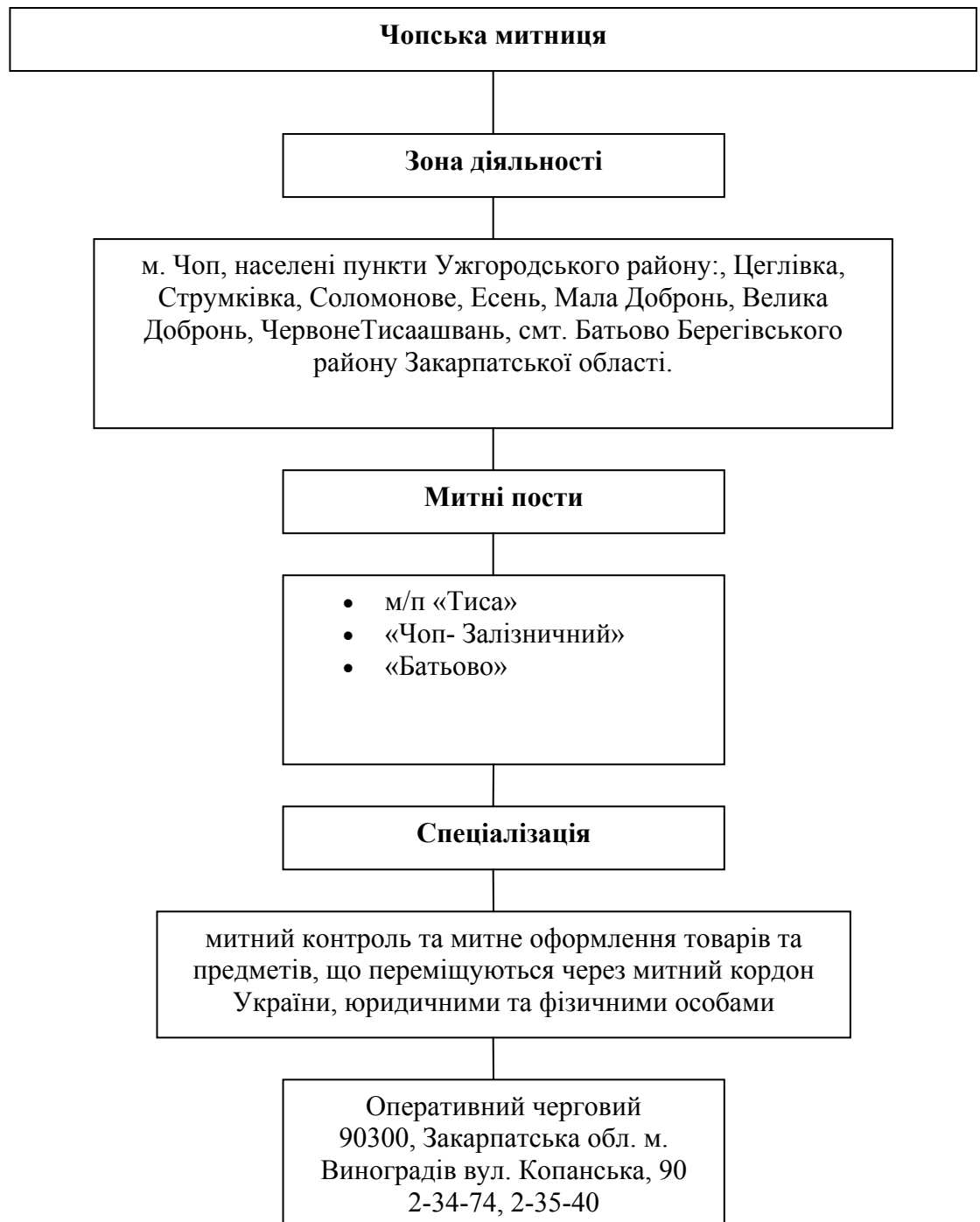

Рис. 1.12. Структура Чопської митниці

*Джерело: [10].

Чопська митниця розташована на шляху п'ятого Критського міжнародного транспортного коридору, який проходить через Трієст-Люблян-Будапешт-Братислава-Чоп-Львів. До зони діяльності митниці віднесені - м. Чоп, 12 населених пунктів Ужгородського району і смт. Батьово

Берегівського району.

Чисельність працівників Чопської митниці становить 507 осіб. До складу митниці входять 4 пункти пропуску. Всі вони мають статус міжнародних із цілодобовим режимом роботи. В зоні діяльності Чопської митниці акредитовано 154 суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.

Чопська митниця - найпотужніша в регіоні за вантажоперевезеннями та кількістю громадян, які перетинають державний кордон України. Через пункти пропуску митниці у 2006 році кордон України перетнули 2 мільйони 890 тисяч громадян, працівники оперативних підрозділів оформили 15 мільйонів 452 тисячі тон вантажів.

У 2005 році Чопська митниця перерахувала до Державного бюджету 399 мільйонів 573 тисячі гривень. Цей показник для колективу митниці став рекордним за роки незалежності України. Значна частка коштів припадає на проведення операцій з торгового обігу, тобто митні платежі за оформлення товарів та транспортних засобів, призначених для потреб виробництва і реалізації. Що ж стосується сплати податків за товари, які громадяни ввозили для особистого користування, - найбільше коштів надійшло з митного оформлення транспортних засобів.

Ще одним важливим напрямком роботи митників була боротьба з митними правопорушеннями і припинення спроб контрабанди. З початку 2006 року працівники Чопської митниці запровадили 1615 справ про порушення митних правил.

В 2006 році митницею порушено 11 кримінальних справ на суму 2 мільйони 161 тисячу гривень. Найбільше справ стосується спроб незаконного переміщення через кордон тютюнових виробів, валюти, автомобілів, історичних та культурних цінностей.

Сьогодні митниця на рівні світової економіки, глобальних торговельних потоків – це один з бар'єрів, що постає під час доставляння товарів від виробника до кінцевого споживача. На рівні держави – це інструмент захисту національних економічних, соціальних інтересів, своєрідний „фільтр” торговельних потоків, що проходять через Україну.

Таким чином, Закарпатська область має доволі добре розвинену митну інфраструктуру, яка представлена на рис.1.13. Митна інфраструктура Закарпатської області зосереджена в населених пунктах, розташованих вздовж кордону, за винятком митних постів в Мукачево та Рахові, що зумовлено їх розміщенням на залізницях. Її розвиток зумовлює подальшу інтенсифікацію техногенного навантаження в південно-західній частині Закарпатської області.

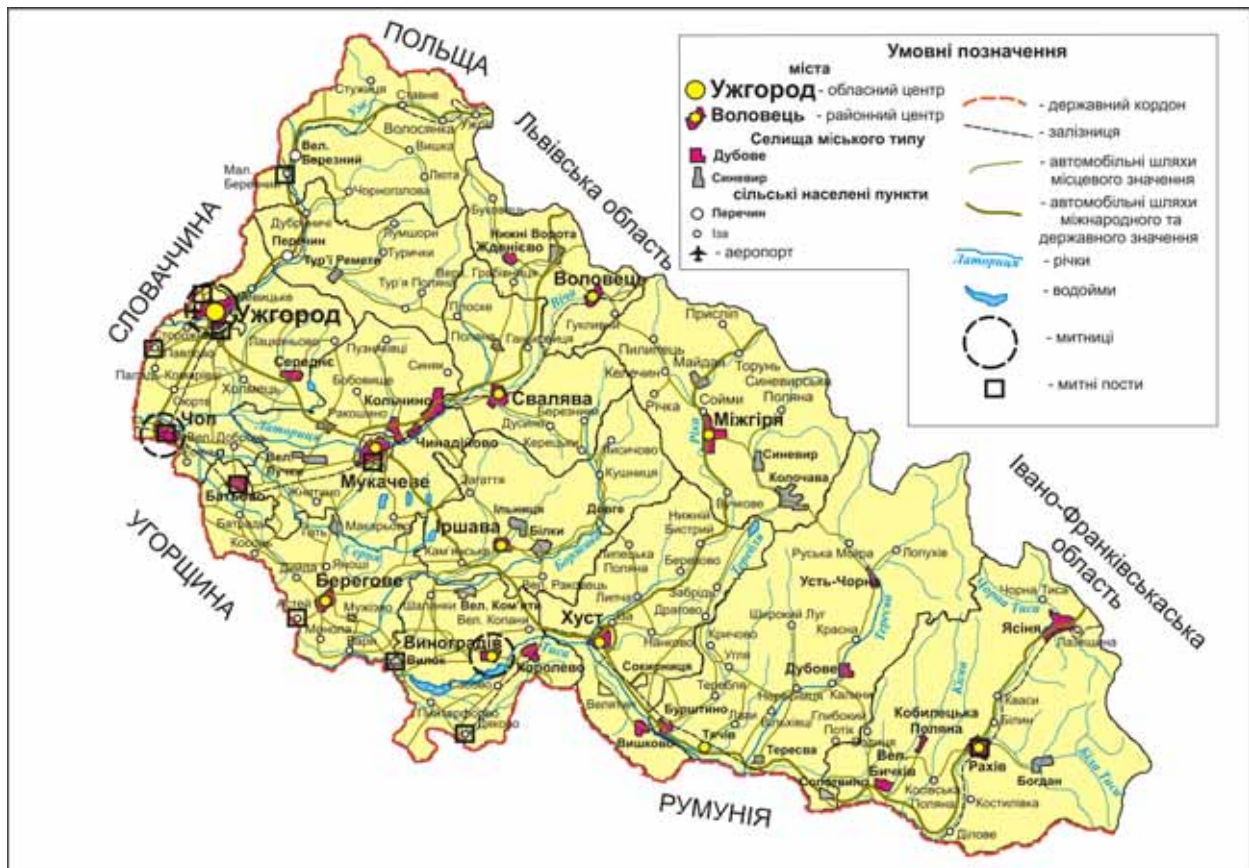

Рис. 1.13. Митна інфраструктура Закарпатської області

Таким чином, очевидно, що прикордонний регіон повинен мати специфічну інфраструктуру міжнародного та національного рівня, яка має бути здатною забезпечити реалізацію функцій регіону як прикордонної територіальної суспільної системи. Така інфраструктура широко представлена в Закарпатській області. Вона має доволі розвинену структуру, але потребує модернізації.

1.5. Особливості розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону

Забезпеченість краю різноманітними ресурсами: природними, лісовими, водними, мінеральними, кліматичними, людськими та іншими зумовили специфічне використання, відтворення, а також примноження його багатства для праці й відпочинку населення та гостей краю.

Туристично-рекреаційний комплекс (ТРК) Закарпатської області представлений численними туристичними підприємствами (туроператорами та турагентами), закладами розміщення та санаторно-курортними об'єктами, культурними закладами тощо. Закарпатська область вважається регіоном з порівняно сприятливою екологічною ситуацією та володіє унікальним природно-рекреаційним і туристично-курортним потенціалом. Основними рекреаційними ресурсами є мінеральні та термальні води. Виявлено і досліджено понад 360 родовищ та джерел різних за хімічним складом мінеральних вод загальним дебітом близько 10 тис. куб. м на добу. За лікувальними властивостями багато з них не поступаються загальновідомим водам Кавказу, Чехії, Польщі, Франції. Вони є високоефективними для профілактики і лікування захворювань органів травлення, опорно-рухового апарату, серцево-судинної і периферійної нервової систем. Перспективними є створення SPA-курортів, які набули широкого поширення на курортах Німеччини, Угорщини, Румунії та ін. На базі великих родовищ мінеральних вод в Закарпатті функціонують курорти Поляна, Голубине, Синяк, Сойми, Шаян та будинки відпочинку. Доцільним з метою оздоровлення та використання унікальних ресурсів є створення на базі курорту Солотвино багатoproфільного рекреаційного комплексу з використанням мікроклімату солекопалень і ропи солоних озер. Багатим і перспективним з точки зору організації туризму є природні пам'ятки Закарпатської області: Синевирське озеро, Долина нарцисів, біосферні заповідники, національні та регіональні парки загальною площею понад 133 тис. гектарів. Різноманітний і багатий край на історико-архітектурні паматки, серед яких переважає культова (сакральна) архітектура (71 одиниць), найбільш видатними з яких є замок-

фортеця середини XIII ст. (м. Ужгород), замок "Паланок" XIV-XVII ст. (м.Мукачеве). Враховуючи наявний рекреаційний потенціал, загальнодержавне і міжнародне значення має як санаторно-курортне лікування, так і розвиток різних форм туризму (сільський зелений, агро-туризм, культурно-розважальний, діловий, пізнавальний, спортивний, пішохідний, водний, лижний, гірський, екологічний та ін). Розглянемо динаміку діяльності туристичних організацій Закарпатська область протягом 2001-2007 рр. (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Показники діяльності туристичних організацій Закарпатська область*

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007**
Кількість організацій, що мали ліцензію на здійснення туристичної діяльності, одиниць	61	59	76	41	48	50	45
Кількість обслужених туристів, осіб	71104	77225	91054	52569	63796	69942	55244
Кількість туроднів, наданих туристам, тис.	456,5	396,8	542,0	352,4	329,1	-	-
Кількість екскурсантів, осіб	53912	62164	67566	52144	45669	50226	33387
Обсяг наданих туристичних послуг, тис. грн.	11559,8	11838,9	19410,2	14897,0	22102,2	23478,0	21844
Середньооблікова кількість працівників, осіб	1370	1090	1105	756	659	587	534

*Джерело: [25; 11].

**за 9 місяців 2007 р.

Проведений аналіз діяльності туристичних організацій Закарпатська область засвідчив про зменшення протягом досліджуваного періоду кількості обслужених туристів та кількості екскурсантів, коливальний характер відвідання туристами краю, що безумовно переконує у застосуванні методів стимулювання туристичної сфери в Закарпатті. Важливо зазначити про скорочення туристичних агенцій із стрімким зростанням туристів. Цей факт можна пояснити тим, що Державна служба туризму і курортів особливо у 2007р. анулювала значну кількість ліцензій туроператорів та турагенцій в

зв'язку із підвищенням вимог до якості надання туристичних послуг

У розвиткові туризму в Закарпатті зацікавлені і країни-сусіди: Угорщина, Словаччина, які в рамках програми добросусідства “Угорщина – Словаччина – Україна” фінансують з фонду Єврокомісії охорону природного середовища, розвиток туризму та підтримку малого і середнього бізнесу [19].

У останні роки підвищилася активність до відвідин Закарпатська область саме іноземних туристів, Узагальнена картина туристичних потоків у динаміці її розвитку в регіоні наведена у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4.

Туристичні потоки у Закарпатській області

Роки	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього*	Із загальної кількості туристів:			Кількість екскурсантів
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	144 775	6 411	97 181	41 183	58 916
2001	71 104	6 542	20 518	44 044	53 912
2002	77 225	6 708	16 675	53 842	62 164
2003	91 054	11 339	13 881	65 834	67 566
2004	52 569	10 112	5 320	37 137	52 144
2005	63 796	14 728	7 377	41 691	45 669
2006	69 942	11 726	10 011	48 205	50 226
2007**	55 244	7 006	8 616	39 622	33 387

* За даними Державної служби туризму і курортів України

**за 9 міс. 2007 року

Незважаючи на те, що кількість обслуговуваних туристів за січень-вересень 2007 року у порівнянні з аналогічним періодом 2006 року зменшилась на 72,8 тис. осіб, обсяг наданих послуг збільшився на 26,7 млн.грн. (на 26 відс.) і склав 130,7 млн.грн., відрахування до бюджетів всіх рівнів збільшились на 3,0 млн.грн. (19 відс.) і склали 18,3 млн.грн., сума коштів, направлених на модернізацію (реконструкцію) матеріально-технічної бази, склала 23,0 млн.грн., створено 313 робочих місць [73].

Однак, з метою підвищення конкурентоспроможності туристичних регіональних послуг та виходу на зарубіжні ринки варто розробляти власні унікальні турпродукти, які базуватимуться на регіональній специфіці регіону.

Доцільно підвищити інформованість потенційних туристів та інвесторів засобами регіонального маркетингу: участь у виставках, презентації, спеціалізовані ярмарки, імідж регіону, реклама тощо.

Можна зробити висновок, що туристична активність зумовлена збільшенням попиту на туристичний продукт підприємств Закарпатської області. Тому, і надалі варто активізувати інноваційну діяльність в руслі збільшення привабливості краю для туриста й підвищення рівня наданих послуг та оптимального використання потужного туристично-рекреаційного потенціалу, про який йшла мова вище. Слід сприяти розвитку туристичних підприємств та їхній ефективності, оскільки поки що їх внесок у економіку області є незначним.

Санаторно-курортний комплекс Закарпатської області.

Важливою складовою туристично-рекреаційної сфери є санаторно-курортний комплекс. Мережа санаторно-курортних, туристично-рекреаційних та готельних закладів області нараховує 299 об'єктів, серед яких: 28 оздоровчих, 90 рекреаційних та 181 туристичних закладів, в яких одночасно можуть відпочивати 21,2 тис. осіб.

В області наявні 69 гірськолижних витягів, з них: 59 – діючих, 2 – в стадії будівництва чи реконструкції, 8 непрацюючі. Також наявні 20 ратраків та 44 прокатних пункти гірськолижного спорядження. До початку зимового сезону 2006-2007 років введено в дію 11 нових гірськолижних витягів: в селах Вишка та Волосянка (Великоберезнянський район); Пилипець, Подобовець, Ізки, Річка, Верхній Студений (Міжгірський район); Калини (Тячівського району) та смт Міжгір'я. Одночасно продовжується будівництво 2 витягів в с. Вишка Великоберезнянського району.

Ретроспективний аналіз стану розвитку ТРК Закарпатська область виявив, що станом на 1.01.2007 р. мережа санаторно-курортних та туристично-рекреаційних об'єктів Закарпатської області була однією з найбільших в Україні. Вона налічувала 16 санаторіїв, 8 санаторіїв-профілакторіїв, 44 бази відпочинку. Упродовж 2005 року діючими закладами було оздоровлено 75,0 тис. осіб, що на 12,3% більше, ніж у 2004 році. На 10,6% збільшилась

чисельність відпочиваючих у санаторіях [8].

На санаторно-оздоровчий комплекс Закарпатської області у 2005р. припадало 2,1% оздоровлених осіб України. Серед областей Західного регіону за кількістю місць у санаторно-оздоровчих закладах та чисельністю оздоровлених, регіон поступався лише Львівській області. Діяльність ТРК Закарпатської області у 2005/2006 рр. представлена в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5.

Основні показники діяльності санаторно-курортних закладів
Закарпатська область у 2005/2006* рр.

Показники діяльності санаторно-курортних закладів	Закарпатська область	Частка області у загальному підсумку по Україні, %
Всього оздоровлено, осіб	73 516	2,27
Оздоровлені протягом тривалого часу, ос.	70 849	2,40
Оздоровлені протягом 1-2 днів, ос.	2 667	1,03
Середньооблікова кількість працівників в с/к закладах, осіб	2 897	-
Кількість с/к закладів** тривалого та 1-2 дн. перебування, од.	69	2,12
Кількість с/к закладів тривалого та 1-2 дн. перебування, що не працювали, од.	27	4,43
Кількість оздоровлених в середньому на 1 с/к заклад тривалого перебування, ос.	1 027	-
Кількість ліжко-днів	1 035 663	2,24
Загальна місткість с/к закладів**, місць	6 124	1,27
Коефіцієнт використання місткості	0,46	-

* Дані Держкомстату України за 4 квартал 2005 р. та 1, 2, 3 квартали 2006 р.

** Включно з місцями у закладах, що з різних причин не працювали протягом звітного періоду

Аналіз даних таблиці свідчить про “вільну нішу” і можливості для розвитку закладів санаторно-курортного комплексу регіону, оскільки, оздоровлена частка осіб дуже низька – 2,27% та й питома вага таких закладів області в загальній структурі санаторно-курортних закладів України невисока – 2,12%. Для порівняння, в АР Крим аналогічні показники становлять 28,8 та 17,3% відповідно, в Одеській області – 9 й 12%, у Львівській області 8,02 та 3,93 %, на Івано-Франківщині – 2,11 та 1,13% [11].

Однак, коефіцієнт використання місткості закладів досить високий – 0,46,

що свідчить про ефективну роботу існуючих закладів рекреації в Закарпатті. Слід зазначити, що туристично-рекреаційна діяльність в області виражена сезонністю, що не сприяє повноцінному використанню рекреаційних ресурсів. Ще однією проблемою неефективного використання рекреаційного потенціалу є застарілий матеріально-технічний фонд санаторіїв. Через вказану причину за досліджуваний період не працювало кожне друге підприємство. Наведені дані не можна вважати остаточними та повними, оскільки в Закарпатті за останній час набув розвитку та поширення приватний сектор з надання рекреаційних послуг та відпочинку. Так званий сільський зелений туризм, агротуризм тощо. Найбільш розвинений сільський туризм на Рахівщині, Перечинщині, Виноградівщині, Берегівщині та Міжгірщині.

Більшість туристично-рекреаційних об'єктів Закарпатська область по якості і спектру розширення послуг відповідають міжнародним стандартам. Про це свідчить зростання на 26 відсотків (дані за 9 місяців 2007 року) обсягу наданих туристично-рекреаційних послуг порівняно з аналогічним періодом 2006 року (табл. 1.6.).

Таблиця 1.6.

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Закарпатська область*

	Санаторії та пансіонати з лікуванням**		Санаторії-профілакторії**		Будинки і пансіонати відпочинку**		Бази та інші заклади відпочинку**		Дитячі оздоровчі табори	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
2001	15	3,2	13	1,1	1	0,2	40	1,7	55	4,1
2002	15	3,2	11	1,4	-	-	43	2,5	114	4,6
2003	15	3,1	11	0,8	-	-	43	2,5	480	4,3
2004	16	3,2	9	0,5	-	-	43	2,1	541	7,5
2005	16	3,3	8	0,4	-	-	44	2,6	489	7,0
2006	20	3,8	8	0,4	-	-	41	2,0	516	7,0
2007	22	4,1	6	0,2	1	0,1	39	2,0	552	6,5

* За даними Головного управління статистики у Закарпатській області [8].

** Починаючи з 2002 року інформація стосовно діяльності санаторно-курортних (оздоровчих) закладів подається за 12 місяців: з 1 листопада попереднього по 30 жовтня зазначеного року.

Облдержадміністрація зосередила свої зусилля на розвитку пріоритетних природно-рекреаційних територій. З цією метою розробляються науково обгрунтовані концепції „Синевирське озеро”, „Боржавські полонини”, „Близиця – Кваси” та „Синяк”. Крім того, ведеться робота над проектами розвитку територій „Полонина Руна” Перечинського, „Велика Красія” Великоберезнянського району. Розроблена стратегія розвитку зеленого туризму області, що в подальшому дасть можливість розвивати туризм на природоохоронних територіях (біосферні заповідники, природні національні парки) [25].

Однак, зазначені вище проблеми вказують на неефективність використання потенціалу Закарпатська область та потребують виваженої політики у сфері рекреації з метою збереження, оздоровлення й відтворення людського капіталу і збереження безцінних ресурсів краю.

Заклади розміщення туристів.

Готельне господарство, яке найактивніше формувалось в регіоні протягом 70-80-х років ХХ ст., орієнтувалось переважно на обслуговування масового внутрішнього туристичного потоку, обслуговування якого не передбачало високих стандартів якості. Цим самим, з початком ринкових процесів як проекти готельних закладів, так і нормативи обслуговування в них перестали відповідати вимогам часу. З іншого боку, застарілі і зношені фонди, низька продуктивність праці, технічна й технологічна відсталість, надмірна кількість і низька кваліфікація персоналу “забезпечили” високу собівартість готельних послуг, і, як наслідок, втрату у такому вигляді своїх конкурентних позицій на міжрегіональному ринку туристичних послуг.

На початку 90-х років готельне господарство регіону перебудовувалось на ринкових засадах, що супроводжувалось значними структурними змінами всіх сторін його функціонування: організаційно-управлінських (приватизація, корпоратизація), матеріально-технічних і технологічних (впровадження новітніх технічних засобів, розподільчих мереж, комп’ютеризація), кадрових (підвищення професійних якостей, підготовка персоналу у спеціалізованих закладах освіти), фінансово-економічних (залу-

чення інвестицій), що поступово наближало якість обслуговування до європейських стандартів.

Готельне господарство Закарпатська область як складова ТРК в умовах сучасної конкуренції з комфортабельними готельними, рекреаційними закладами сусідніх країн (Словаччина, Угорщина, Польща) активно розвивається та підвищує рівень сервісу, в основу якого ставляться бажання та інтереси самого відпочиваючого. Щороку збільшується кількість закладів розміщення, так, протягом 2005 року розпочали роботу 32 об'єкти (фізичні та юридичні особи) туристично-рекреаційного призначення (табл. 1.7.).

Таблиця 1.7.

Діяльність готелів та інших закладів короткотермінового проживання*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Кількість підприємств готельного типу	36	35	35	38	42	38	39
Кількість номерів	1395	1293	1307	1436	1489	1462	1651
Житлова площа всіх номерів, тис. м ²	23,4	21,1	24,0	27,9	29,5	27,8	31,6

*За даними Головного управління статистики у Закарпатській області [8].

Активно вводяться в експлуатацію нові об'єкти розміщення: міні-готель “Верховинський двір” (с.Кострино, Великоберезнянський район), торгово-готельний комплекс “Гранд” (с.мт.Воловець), 10 міні-готелів на полонині Драгобрат (Рахівський район), 2 мисливсько-рекреаційні (с.В.Бичків, Рахівський район), база відпочинку “Ельдорадо” (с.Солочин, Свалявський район), пансіонат “Славутич – Закарпаття” (с.Поляна, Свалявський район), міні-готель “Діана” (с.мт.Буштино, Тячівський район).

У більшості готелів, що знаходяться у власності фізичних осіб спектр додаткових послуг урізноманітнюється, це: руські лазні, конференц-зали, інтернет-клуби, салони краси, масажні кабінети, тренажерні зали, тенісні корти, більярд, фітнес-центри, кальян-клуби, винний фонтан, солярії, джакузі, казіно, прокатні пункти лижного спорядження, власні підйомники, прокатні пункти гірських велосипедів, прогулянки на конях, ловля риби у власних ставках та форельниках тощо.

Слід зазначити, що активна автоматизація та компютеризація використовується готелями Закарпатська область. Зокрема наше дослідження виявило, що в мережі Інтернет представлені готелі та інші місця короткотермінового відпочинку, місця в окремих з них можна забронювати в режимі on-line (табл.1.8). Слід зазначити, що в мережі інформація наведена про 58 закладів розміщення за станом на 2005р. [85]. Окремі з них подано в таблиці 1.8.

Таблиця 1.8.

Представлення готелів Закарпатська область в Інтернеті:

№ п.п	Назва закладу розміщення	Веб-сторінка	Інформація
1	Готель Ужгород	www.hotel-uzhgorod.westportal.net http://zakarpatty.net/links/to/?id=21	Інформація про номери та розцінки
2	Готель Воєводино"	www.voevodyno.com http://zakarpatty.net/links/to/?id=22	Відомості про сервіс готелю, меню ресторану, розклад поїздів та автобусів. Мови: укр., рос., англ.
3	Готель "Атлант"	www.hotel-atlant.com http://zakarpatty.net/links/to/?id=25	Вид готелю у різних ракурсах, інтер'єр кімнат, ресторану, ціни на послуги, а також невеликий супровідний текст про центральну частину Ужгорода, де знаходиться готель. Мови – рос., англ., нім.
4	Рекреаційний клуб-готель Карпатія	http://www.karpatia.com.ua http://zakarpatty.net/links/to/?id=62	Фото готелю, ціни. Додакові послуги: більярд літній басейн, тенісні корти, тренажерний зал, дитячий ігровий майданчик, риболовля екскурсійні програми по Закарпаттю. Є конференц-зал та СПА-центр.
5	Приватний готель "Дует"	http://www.hotel-duet.com/ http://zakarpatty.net/links/to/?id=24	Показані фото будинку, внутрішній вигляд номерів, тренажерного залу, басейну і сауни, ресторану, вказані ціни на послуги. Сайт дозволяє забронювати місце в готелі, а також знайти його у нетрях ужгородських вулиць. Мови – рос., англ.
6	Приватний	http://www.eduard.com.ua/	Басейн, сауна, ресторан із

	готель "Едуард	http://zakarpattyia.net/links/to/?id=23	баром. Мови: укр., рос.
7	Готель мережі Прем'єр Палас STAR ***	http://www.star-ar.mk.uz.ua/	Має ексклюзивну банкетну залу, фітнес-центр, кабельне телебачення, конференц-залу, кондиціонери тощо. Опис послуг, фотографії.
8	Готельний комплекс "Дружба"	druzhba.tn.uz.ua	90 місць; 1-2 місні номери, 2-3 кімнатні апартаменти європейського рівня.
9	Готель "Гостинний дім"	http://www.hotel-gh.com/	Опис послуг. Фотогалерея.
10	Готель "Камелот"	http://www.hotel-kamelot.com/	Інформація рос.,англ., нім. мовами. Опис послуг. Фотогалерея.
11	мотельний комплекс "Шервуд"	http://www.sherwood.com.ua	Є ресторан, баня. Опис номерів, ціни, послуги: баня, басейн, стоянка, гараж. Фотогалерея. On-line бронювання (через Інтернет)
12	Готель-ранчо "Золотая гора"	http://www.zolota-gora.com	Опис готельного комплексу: готель, ранчо, ресторан, баня. В описах представлена фотогалерея. Опис послуг та ціни. Контакти та карта місцевості (ужгородський р-н).
13	Готель "Верховинський двір"	http://www.krasia.com.ua	Міні-готель (с.Кострине, біля гори Красія, Східні Карпати): опис та фотогалерея готелю, ціни та умови проживання, опис послуг та екскурсій. Довідкова інформація: транспорт, про гірнолижний курорт. Контакти, можливість он-лайн замовлення номеру.

Джерело: [24], [85], [89].

Переваги новітніх інформаційно-комунікаційних технологій вже успішно оцінили туристичні фірми та готелі Закарпатська область. Оскільки, наявність Інтернет-сторінки туристичного підприємства сприяє більшій популяризації та рекламі туристично-рекреаційного продукту, а при розвиненій інформаційній інфраструктурі надає широкий спектр послуг щодо віртуального ознайомлення із пропозицією, тим самим підвищуючи сервіс для споживача.

У результаті проведеного аналізу інформаційних технологій в туризмі встановлено, що вони переважно розвиваються в таких напрямках: глобальна мережа Інтернет; локальні комп'ютерні мережі; прикладні програми автоматизації формування, просування і реалізації туристичного продукту; локальна автоматизація офісу тощо.

Головними проблемами функціонування туристично-рекреаційної сфери регіону є:

- неефективне та нераціональне використання ресурсів, невідповідність рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу;
- відсутність розвиненої туристичної інфраструктури;
- недостатність комплексної політики держави, раціональних форм державного управління у сфері туризму і діяльності курортів, невідповідність нормативно-правового та організаційно-фінансового забезпечення сучасним потребам і запитам населення, існуючим параметрам туристичного потоку, тенденціям розвитку туризму;
- відсутність належної підтримки розвитку пріоритетних видів туризму, зокрема, в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного туризму;
- низька якість обслуговування, відсутність якісної реклами та глибинної інформації про туристичні послуги;
- відсутність повноцінної, адаптованої до Європейських інтеграційних процесів регіональної політики розвитку туризму;
- недостатнє використання потенціалу для розвитку туризму в сільській місцевості як основного напрямку зменшення безробіття та подолання бідності;
- низький рівень створення нових та збереження наявних робочих місць, розвиток малого та середнього підприємництва у сфері обслуговування та розширення тимчасової зайнятості в сільській місцевості;
- відсутність належного прогнозування та планування розвитку туризму, параметрів туристичних потоків у відповідності до наявних ресурсних можливостей, потреб населення та економіки регіону;
- недостатній розвиток міжнародного співробітництва та євроінтеграційних процесів у сфері туризму та діяльності курортів,

покращення туристичного іміджу регіону;

- потреба у створенні нових спеціальностей відповідно до вимог розвитку індустрії туризму: “управління туристичними ресурсами”, “державне регулювання туристичної сфери”, “безпека в туризмі”) та підвищенні якості підготовки фахівців навчальними закладами за потребами сфери туризму та діяльності курортів [47].

З метою вирішення зазначених проблем слід докласти всіх зусиль для збереження існуючої бази туристично-рекреаційного та санаторно-курортного комплексів, сприяти підвищенню кваліфікації медичного та туристичного персоналу, постійно реалізовувати заходи з пошуку потенційних інвесторів з метою вкладання коштів саме в цю сферу.

1.6.Внутрішньорегіональні територіальні суспільні системи (ТСС): сучасний стан та проблеми розвитку

На території Закарпатської області, зважаючи на її вигідне геоекономічне та геополітичне положення, отримали розвиток практично дуже різноманітні форми розвитку продуктивних сил. Тут варто відзначити в першу чергу спеціальну економічну зону (СЕЗ) “Закарпаття”, міжнародний транспортно - логістичний центр (МТЛЦ) в м. Чоп, а також транскордонне співробітництво Закарпатської області в рамках “Карпатського єврорегіону”.

СЕЗ "Закарпаття" за функціональним типом є багатогалузевою або комплексною зоною. Тут вирішуються завдання, властиві виробничим, транспортно-експедиційним, зовнішньоторговельним спеціальним економічним зонам. На території СЕЗ проводяться всі види підприємницької діяльності, крім прямо заборонених законодавством України. Відповідно до законодавства України держава гарантує у повному обсязі всі майнові та немайнові права інвесторів.

Щодо СЕЗ, то слід зазначити, що Міністерство економіки України оприлюднило результати діяльності українських спеціальних економічних зон

та територій пріоритетного розвитку станом на 1 січня 2005 року [59].

За даними фахівців міністерства з початку функціонування зон зі спеціальними режимами діяльності їх органами управління вже затверджено 768 інвестиційних проектів, у тому числі на ТПР -556, у СЕЗ -212. Загальна кошторисна вартість усіх затверджених проектів становить 6,67 млрд доларів США. За даними управлінь економіки облдержадміністрацій до бюджетів усіх рівнів у грудні 2004 року за рахунок реалізації інвестиційних проектів надійшло 266,5 млн грн. Найбільше надходжень було отримано від суб'єктів господарювання ТПР Донецької області - 214,6 млн грн (80,5% від загальної суми надходжень за звітний місяць). Водночас, протягом грудня 2004 року суб'єктам СЕЗ та ТПР надано пільг на суму близько 733,4 млн грн. Найбільше пільг було надано ТПР Донецької області - 586,9 млн грн (80% від загальної суми пільг за звітний місяць), СЕЗ "Донецьк" - 89,5 млн грн (12,2%), СЕЗ "Закарпаття" - 37,3 млн грн (5,1 %), ТПР Волинської області - 4,9 млн грн (0,7%) [59].

Спеціальна економічна зона "Закарпаття" створена в порядку виконання Указу Президента України "Про спеціальну економічну зону "Закарпаття" від 9 грудня 1998 р. №1339/98 на території Закарпатської області строком на 30 років і загальною площею 737,9 гектарів.

Метою створення СЕЗ "Закарпаття" є забезпечення збалансованого економічного розвитку регіону, сприяння залученню іноземних інвестицій, створення підприємств із сучасними технологіями, збільшення українського експорту, виробництво високоякісних товарів на внутрішній ринок, створення нових робочих місць.

Основними передумовами створення СЕЗ "Закарпаття" стали:

1. Вигідне геоекономічне розташування відносно економічно розвинутих регіонів Східної та Центральної Європи.
2. Розгалужена транспортна мережа і прикордонна інфраструктура.
3. Проходження міжнародного транспортного коридору №5 (Критського) через територію СЕЗ (Ліссабон-Будапешт-Чоп-Київ-Волгоград).
4. Наявність потужного залізничного вузла Мукачево-Батєво-Чоп-

Ужгород з європейською та широкою колією.

5. Можливість забезпечення потенційно значимих обсягів трансєвропейських повітряних перевезень через аеродром м.Мукачево в напрямках Північ-Південь, Схід-Захід.

На території спеціальної економічної зони створено чотири основні функціонально-галузевих комплекси [80]:

1. Зовнішньоторговельний та транспортно-експедиційний комплекс. Його діяльність буде спрямована на активізацію зовнішньої торгівлі (імпорт, експорт, транзит) шляхом надання митних пільг, послуг щодо зберігання і перевантажування вантажів, надання в оренду складів, приміщень для виставочної діяльності, а також послуг по доробці, сортуванню, пакетуванню товарів тощо; зберігання, купівля та продаж без плати митних зборів або з їх відстроченням на експортно-імпортні товари.

2. Виробничий комплекс. Створюється з метою залучення інвестицій у різноманітні галузі господарства для розвитку експортного та імпортозамінного виробництва, без обмежень на види та напрямки підприємницької діяльності.

3. Фінансово-економічний комплекс передбачає розвиток ринкової інфраструктури (страхових та інвестиційних компаній, бірж, інжинірингових, консалтингових фірм тощо), банків, створення бізнес-центру, центрів міжнародної торгівлі та виставочних залів.

4. Допоміжний комплекс - це забезпечення функціонування об'єктів виробничої інфраструктури, комплекс об'єктів культурно-побутового та адміністративного призначення.

Згідно передбаченого чинними інвестиційними проектами в СЕЗ “Закарпаття”, загальний обсяг інвестицій складає 337329,3 тис. дол. США, що становить 18,74 % від загальної кошторисної вартості всіх затверджених проектів у СЕЗ України [14].

Як передбачається, внутрішні інвестиції за інвестиційними проектами будуть складати 82,8 %, а прямі іноземні інвестиції (ПІІ) - 17,2 %. На відміну від загальних тенденцій в інших СЕЗ України ПІІ складають 66,6 % від

загальної кошторисної вартості проектів.

За період з 1999 р. по 2004 р. в рамках СЕЗ “Закарпаття” було укладено 19 договорів на реалізацію інвестиційних проектів. В результаті запровадження Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про Державний Бюджет України на 2005 р.” та деяких інших законодавчих актів України” від 25 березня 2005 р. нарощення кількості інвестиційних проектів в СЕЗ “Закарпаття” зупинилось і станом на 01.04.2007 р. становить 17, що аналогічно тенденції в інших СЕЗ по Україні - з 212 (станом на 01.01.2005 р.) до 169 (станом на 01.04.2007 р.) [14].

Рис. 1.14. Залучення інвестицій в СЕЗ "Закарпаття"

Так, починаючи з 1994 р. ПП надійшли до 747 підприємств Закарпатська область (станом на 01.01.2007 р.) на суму 295 млн дол. США, що у перерахунку на одну особу складає 237 дол. США. А відповідний середній показник по Україні становить 461,4 дол. США на одну особу. Закарпатська область посідає за цим показником 10 місце поміж інших областей України.

Станом на 01.01.2007 р. підприємствами-суб'єктами СЕЗ “Закарпаття” реалізовано продукції (товарів, робіт, послуг) на суму 2294448,3 тис. грн., у

тому числі: на внутрішньому ринку України – 2054758,3 тис. грн., в інших країнах – 239690 тис. грн. Як видно з рис.1.14 та рис.1.15. більша частина виробленої в СЕЗ “Закарпаття” продукції реалізовується на внутрішньому ринку України і її частка у загальному обсязі виробленої продукції та платежі до бюджетів постійно зростає.

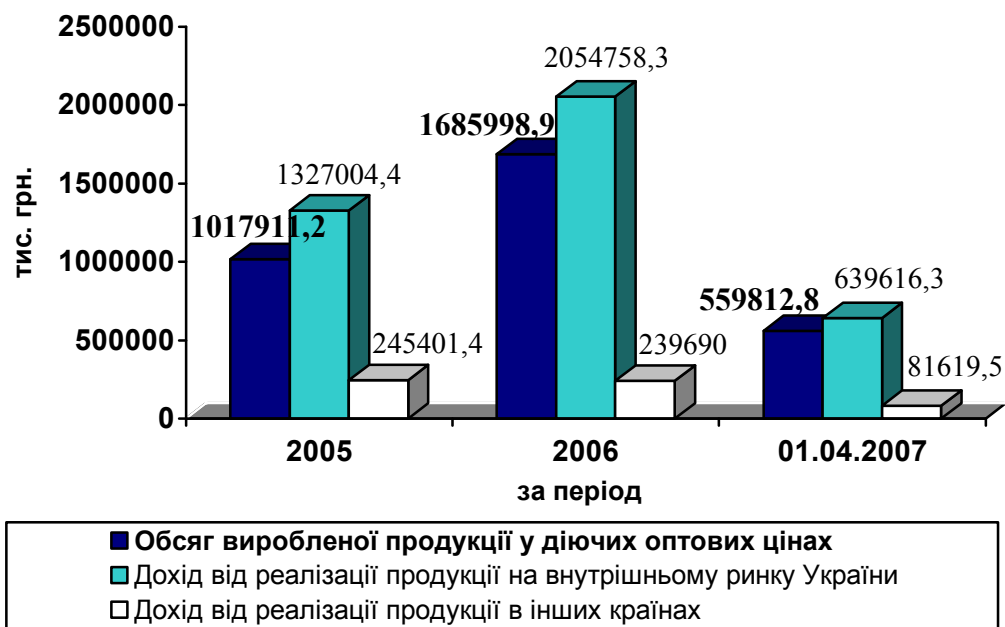

Рис.1.15. Діяльність у СЕЗ “Закарпаття”

Після вищезгаданих змін до бюджету України на 2005 р., сформувалася позитивна тенденція постійного зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів від суб’єктів СЕЗ “Закарпаття”. Спостерігалось значне перевищення сум надходжень до бюджетів над сумами отриманих пільг (рис.1.16).

Так, в 2006 р. суб’єктами СЕЗ “Закарпаття” до бюджетів сплачено 442208, 9 тис. грн. (на 38 % більше ніж у 2005 р.) За перший квартал 2007 р. сума сплачених платежів до бюджетів склала 152802,1 тис. грн., що на 54 % більше ніж у відповідному періоді 2006 р. [14].

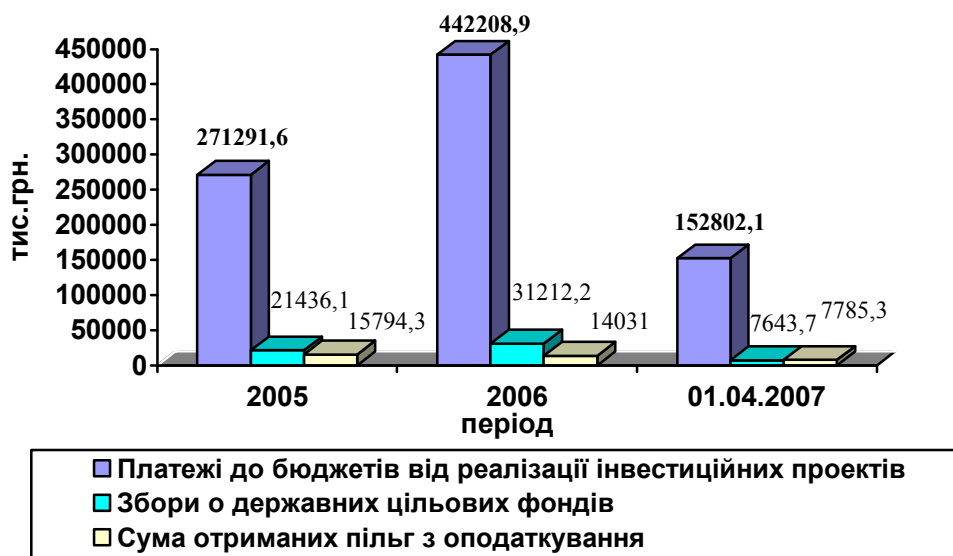

Рис. 1.16. Розрахунки з бюджетом підприємств, що реалізують інвестиційні проекти в СЕЗ "Закарпаття"

Динаміка зростання економічних показників діяльності суб'єктів господарювання СЕЗ "Закарпаття" засвідчує їх позитивний вплив на розвиток економіки регіону та створення передумов вирішення соціальних проблем краю, дає підстави вважати цей проект доцільним. Проте, потенціальні можливості СЕЗ „Закарпаття” щодо прискорення розвитку економіки краю задіяні не в повному обсязі, а нестабільність у правовому регулюванні відносин у економічній сфері щодо СЕЗ зменшує та зупиняє приплив іноземних інвестицій.

Таким чином, основним пріоритетом державної політики у рамках СЕЗ "Закарпаття" має стати стимулювання високотехнологічних виробництв міжнародних компаній. Розміщення таких виробництв на Закарпатті дозволить значно зменшити витрати (часу і грошей) на транспортування готової продукції і/або сировини(наприклад, в порівнянні з країнами Азії). Відповідно, для стимулювання такого типу інвестицій, які майже на 100 відсотків є експортноорієнтованими, слід створити сприятливі умови для швидкого старту на українській території та налагодження оптимальних митних процедур.

Закарпатська область спільно з трьома іншими українськими прикордонними областями (Львівською, Івано-Франківською та Чернівецькою) входять до складу Карпатського Єврорегіону (КЄ). Крім

українських областей до його складу також входять прикордонні адміністративні одиниці чотирьох держав – Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії.

Карпатський Єврорегіон (КЄ) з точки зору правового статусу не є юридичною особою. Це транскордонна асоціація прикордонних адміністративних районів України, Польщі, Угорщини, Словаччини і Румунії, яка створена з метою координації транскордонного співробітництва.

В контексті геополітичної ситуації, важливо враховувати, що транскордонне співробітництво в Закарпатській області в рамках КЄ здійснюється під впливом європейських програм країн-сусідів та є дієвим інструментом для формування євроінтеграційної політики в державі.

Безпосередня участь Закарпатської області в асоціативному транскордонному об'єднанні місцевих та регіональних громад, інтереси яких представляють органи державної влади та місцевого самоврядування надає такі можливості:

- спільне використання енергетичних ресурсів;
- вироблення спільної політики щодо охорони довкілля;
- збільшення притоку іноземного капіталу;
- вироблення програм регіонального розвитку;
- виробництво конкурентоспроможної продукції;
- подолання проблеми недостатньо розвинутої інфраструктури;
- розвиток сучасної економічної структури регіону;
- гармонійний розвиток людської інфраструктури;
- розвиток системи охорони здоров'я, соціального та культурного захисту;
- різнобічний розвиток туризму [100].

Проте, разом з новими можливостями з'являться й нові проблеми: наприклад, необхідність подолання існуючих відмінностей у рівні життя в регіонах країн, які перебувають по різні боки кордону. В даному випадку характерною є дивергенційна тенденція, що проявляється в зростанні

розбіжності в рівнях життя через швидші темпи зростання в країнах-нових членах Європейського Союзу порівняно з сусідніми з ними країнами, які не є членами ЄС.

Таким чином, використання нових можливостей сусідства з прикордонними країнами – членами ЄС, а також нейтралізація можливого негативного впливу існуючих відмінностей у рівні життя обумовлює необхідність спільного з прикордонними регіонами розв’язання проблем у таких напрямках, як розширення співпраці з прикордонними регіонами Угорщини, Польщі, Словаччини та Румунії в економічній та культурній сферах; стимулювання розвитку інфраструктури транскордонного співробітництва; розроблення та реалізація спільних прикордонних проектів в соціально-гуманітарній, економічній, культурній, екологічній сфері; участі у роботі міждержавних, міжурядових, міжгалузевих та міжрегіональних комісій з розвитку транскордонного співробітництва; формування іміджу області як європейського регіону; розбудови пунктів перетину кордону в відповідності з міжнародними стандартами; сприяння створенню спільних підприємств у високотехнологічних галузях економіки; формування міжнародних транспортних логістичних центрів.

Розробка перших концепцій транскордонного співробітництва є першою спробою здійснення реальної та виваженої транскордонної співпраці прикордонного регіону України – Закарпатської області - з прикордонними регіонами Угорщини (Саболч – Сатмар - Берег) та Румунії (повіти Марамуреш та Сату-Маре). У 2003 році розроблені наступні важливі концептуальні документи:

- Концепція спільного розвитку прикордонних регіонів України та Угорщини;
- Концепція спільного розвитку прикордонних територій України, Угорщини та Румунії “Інтеррегіо”.

Показовим прикладом синхронізації та координації дій органів влади стала розробка “Стратегії розвитку транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні “Карпати 2003-2011”” (жовтень, 2003 р.) ініційованої

Закарпатською обласною державною адміністрацією та Закарпатською обласною радою і підтриманою Європейською Комісією та Радою Європи, регіональними органами влади прикордонних регіонів України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. В основу Стратегії розвитку покладено базові ідеї Програми інтеграції України до Європейського Союзу у сфері прикордонної політики.

Розроблені стратегічні документи стали основою для залучення фінансових ресурсів не лише з державних і місцевих бюджетів, але й з фондів та програм Європейського Союзу. З Європейських Фондів надаються додаткові фінансові можливості для Закарпатської області в рамках Нових Програм регулювання взаємовідносин між країнами-сусідами (Програми Сусідства, КАДСІС та ін.). У 2003 – 2006 роках були фактично здійснені перші кроки участі у координації Програм та проектів, співпраці із структурними формами країн Європейського Союзу, Європейською Комісією та Радою Європи.

У 2006 році в області підписано 7 контрактів між аплікатами та контактуючим органом з боку Європейської Комісії – Представництвом Європейської Комісії в Україні на отримання міжнародної технічної допомоги в рамках програм Сусідства. Загальний обсяг додаткових коштів, залучених у розвиток різних сфер економіки та соціальну сферу Закарпатської області складає 1,2 млн. євро. Таким чином, Закарпатська область стає лідером у засвоюванні транскордонних програм, про що засвідчують звіти органів управління та секретаріатів Програм Сусідства [65].

Європейською Комісією пропонуються додаткові ресурси для прикордонних регіонів в рамках транскордонних програм. Покращення можливостей здійснення транскордонної співпраці є ключовим кроком на шляху для співпраці між органами влади та самоврядування, громадськими організаціями, бізнесовими структурами, освітніми закладами та іншими установами по обидва сторони кордону.

Практичне використання світового досвіду в Закарпатті стає можливим завдяки реалізації проектів технічної допомоги, запровадження

інструментів успішного розвитку. Закарпаття, вже сьогодні, маючи великий внутрішній потенціал для відпрацювання складових механізму інтеграційних процесів, використовує та запроваджує напрацьований досвід країн-сусідів, що дає можливість своєчасно реагувати та прогнозувати вплив тих чи інших євроінтеграційних чинників на розвиток держави в цілому.

Отже, на сучасному етапі розвитку Закарпатської області, транскордонне співробітництво є потужним інструментом забезпечення сталого розвитку завдяки зміцненню міжрегіональних та транскордонних зв'язків, залучення додаткових коштів у розвиток області в формі міжнародної технічної допомоги та інвестицій країн-сусідів, а також стає найважливішою складовою формування позитивного інвестиційного іміджу регіону.

Сприятливе географічне розташування Закарпатської області як природного транзитного регіону між Європою й Азією визначає його особливу роль у забезпеченні євразійських транспортно-торгівельних зв'язків.

До складу головних складових транспортного простору Закарпатська область входять:

- вигідне геоекономічне та геополітичне розташування на перетині кордонів з Угорщиною, Словаччиною, Польщею та Румунією;
- потужний транспортний вузол Чоп – Мукачево – Батєво - Ужгород (залізниця, автотransпорт, авіатransпорт, в перспективі водний транспорт)
- проходження 5-го (Критського) міжнародного транспортного коридору (Трієст – Любляна – Будапешт – Братислава – Чоп - Львів);
- інвестиційні можливості, що відкриваються Законами України "Про спеціальну економічну зону "Закарпаття" та "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області".

Стратегічною метою розвитку транспортного комплексу регіону в сучасний період виступає розвиток і модернізація прикордонної транспортної інфраструктури шляхом повного та ефективного використання наявних та потенційних транспортних можливостей Закарпатської області. Реалізація поставленої мети є основною передумовою створення максимально

сприятливих умов для залучення міжнародних вантажопотоків з дотриманням принципів інтермодальності, багатофункціональності, використання сучасних технологій.

За сучасними оцінками можливий обсяг перевезень через Закарпатську область складає 52 млн. тон експортно-імпортних та транзитних вантажів на рік. Відсоток використання перевізних можливостей залізничних переходів в регіоні складає 40%, а перевантажувальних потужностей на прикордонних станціях - 20%. Водночас залізничні мережі регіону через 5 прикордонних переходів з Угорщиною, Словаччиною та Румунією спроможні пропускати до 130 вантажних поїздів на добу, здійснюючи перевантаження їх вмісту з вагонів європейської колії у вагони колії стандарту СНД або перестановку колісних візків.

Автомагістралі області (найпотужніша - 140-км ділянка автодороги Чоп – Київ) мають вихід на 8 пунктів пропуску через державний митний кордон України (6 з яких мають статус міжнародних). Їх пропускна спроможність перевищує 900 вантажних автомобілів на добу [90].

Тому, з огляду на основні напрямки сучасної європейської транспортної політики та сучасні вимоги до міжнародного транспортного ринку інтермодальних перевезень, одним з головних є перехід до транспортної логістики і транспортно-термінальних систем вантажних перевезень, вкрай актуальним є створення міжнародного транспортно - логістичного центра (МТЛЦ) на території України в м. Чопі на кордоні з ЄС, де зосереджена потужна прикордонна транспортна інфраструктура, здатна комплексно обробляти значний обсяг експортно-імпортних і транзитних вантажів.

Створення комплексу по обслуговуванню вантажних потоків на базі міжнародного транспортно - логістичного центру у м. Чоп, який стане важливою точкою транзитного вантажопотоку в напрямку Схід-Захід, сприятиме зростанню транзитної привабливості, здійснюватиме координацію та забезпечення заходів спрямованих на здешевлення транспортної складової в ціні товару для всіх видів транспорту за рахунок вибору оптимального варіанту транспортування вантажів, забезпечуватиме зв'язок між

вантажовласником та вантажоотримувачем за схемою "від дверей до дверей" в єдиному центрі обслуговування [90].

Проект створення міжнародного логістичного центру м. Чоп у складі 5-го міжнародного транспортного коридору отримав державну підтримку і включений до Комплексної програми утвердження України як транзитної держави у 2002-2010 роках.

Створення СЕЗ "Закарпаття" стало реальним поштовхом до активізації транспортних можливостей регіону. Надані податкові та митні пільги згідно Закону України "Про спеціальну економічну зону "Закарпаття" від 22 березня 2001 р роблять використання СЕЗ привабливим для перевізників та імпортерів.

Позитивний досвід виробничої діяльності цілого ряду транспортних підприємств у складі СЕЗ "Закарпаття" дає всі підстави для успішного функціонування та розвитку міжнародного логістичного центру на території СЕЗ, де розміщені об'єкти транспортної інфраструктури, призначені для термінальної обробки зовнішньоторговельних та транзитних вантажів, організації інтермодальних перевезень та надання логістичних послуг.

Ефективне функціонування комплексу по обслуговуванню вантажних потоків на базі міжнародного транспортно - логістичного центру у м. Чоп дозволить в найкоротший час здійснити технологічне забезпечення та технічне переоснащення транспортного комплексу Закарпатської області, увійти в європейську транспортну систему та стати принципово новим каталізатором економічного розвитку та соціального добробуту регіону.

1.7. Проблеми розвитку галузевої та територіальної структури економіки Закарпатської області

Сучасний стан розвитку економіки Закарпатська область визначається галузевою та територіальною структурою. Галуzeву структуру промисловості можна охарактеризувати як кількісне співвідношення між окремими галузями і певні виробничі взаємозв'язки між ними.

Територіальна структура – це сукупність стійких зв'язків між елементами об'єкта, причому обов'язковою умовою для їхньої реалізації є подолання геопростору. Е.Б. Алаєв під “територіальною структурою народного господарства” розумів розподіл народного господарства на функціонально відмінні між собою спеціалізовані територіальні частини (економічні райони, зони, структурні нашарування і т.п.), які в сукупності складають єдину взаємопов'язану систему. Оскільки територіальна структура народного господарства в значній мірі залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни, то її зміни (трансформація) є результатом суттєвих – стихійних і цілеспрямованих процесів [1].

Поняття "територіальна структура господарства" ширше й ближче до поняття "територіальна організація продуктивних сил", а "територіальна організація господарства", що розглядає тільки "територіальну приналежність її елементів до певної території", включає також і характер зосередження окремих галузей господарства, їхній взаємозв'язок. Територіальна структура виробництва відображає розміщення продуктивних сил певними територіальними зосередженнями у вигляді промислових центрів, промислових вузлів, сільськогосподарських районів тощо.

Територіальна структура області, яка склалася відповідно до територіального поділу та інтеграції праці, своєрідного природно-ресурсного потенціалу, економічних та соціальних умов, є важливим результатом розміщення об'єктів господарського комплексу по території області і відображає наслідки його функціонування. В територіальній структурі господарства області можна виділити господарські комплекси адміністративних районів, населених пунктів, міст обласного підпорядкування та міськрад. Регіональний господарський комплекс області поєднує галузі виробничої, соціальної, ринкової спеціалізації та ринкової інфраструктури.

Природні, соціальні, матеріально-технічні та інші види ресурсів формують просторову локалізацію виробництва і населення, що має свій прояв в спеціалізації територій та формуванні територіальних виробничих комплексів різних типів, які обумовлені дією законів територіальної

концентрації виробництва, що у свою чергу, забезпечує економічний ефект. [9, 324].

Територіальна структура господарства характеризує розподіл, зосередження і розміщення суб'єктів підприємництва по території та відображає результати їх економічної діяльності. В основі формування територіальної структури господарства лежить закон територіального поділу праці, а також принципи зростання економічного ефекту від територіальної концентрації виробництва, комбінування об'єктів на території та комплексного і збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку економіки.

Територіальна структура господарства області включає господарські комплекси адміністративних районів, куди входять господарські комплекси населених пунктів, в тому числі і міст обласного значення та міськрад. У зв'язку із територіальною диференціацією ресурсів, які використовуються у господарстві, а також економічними, соціальними, екологічними та іншими перевагами певної місцевості, протягом історичного періоду формується певна територіальна структура економіки регіонів. Вона визначається територіальною концентрацією (зосередженням) населення, діючих підприємств і обсягами виробленої продукції, робіт і послуг. На основі аналізу темпів росту економіки в цілому та окремих її галузей з урахуванням багаторічної тенденції, а також щорічних змін економічного розвитку визначаються майбутні зміни територіальної структури економіки по адміністративних районах і містах обласного значення, по яких ведеться статистичний облік. Крім того, враховується експертна оцінка можливих змін в реальному секторі економіки, природно-ресурсній базі, ринковій трансформації економіки, розвитку соціальних процесів, впливу зовнішніх чинників і регіональної політики держави тощо. Це і забезпечує визначення територіальної структури господарства у перспективному періоді по основних територіальних елементах — адміністративних територіальних районах і містах обласного значення.

Важливим аспектом аналізу територіальної структури господарства є

визначення різних типів територіально-виробничих комплексів. Їх формування обумовлено дією закономірності територіальної концентрації виробництва, яка забезпечує економічний ефект від використання єдиної для територіального комплексу виробничої і соціальної інфраструктури, комплексного використання природних і соціально-економічних та інших ресурсів, зменшення транспортних витрат тощо. Найпростішим типом таких комплексів є промисловий (агропромисловий чи інший) пункт з розміщенням у ньому виробництвом чи іншим видом економічної діяльності, яка є сферою зайнятості населення. [9, 204].

Слід зазначити, що окремими формами територіальної структури господарства є господарські комплекси населених пунктів. У кожному з них сформувались певні види економічної діяльності, які історично локалізовані в поселеннях. Це переважно підприємства промисловості, сфери послуг та містообслуговуючих галузей. Найвагомішу роль в регіоні щодо обсягів виробництва продукції та послуг відіграють м. Мукачево, Берегове, Хуст, Чоп [95, 258].

Більш складним за внутрішньою будовою економічної діяльності є такий тип комплексів, як промисловий (виробничий) центр, де зосереджено кілька видів економічної діяльності різних галузей. Він виступає як ядро в локальній системі розселення і взаємопов'язаний з іншими поселеннями трудовими, соціально-економічними чи іншими стосунками. Ще більш складним типом комплексів є промислові (виробничі) вузли та агломерації, до складу яких входять міські і сільські населені пункти, і які характеризуються їх територіальним скупченням з розвинутою між ними спільною виробничою чи соціальною інфраструктурою. Ядром їх виступає, як правило, велике місто.

Окремим аспектом вивчення територіальної структури господарства є аналіз господарських комплексів населених пунктів різних типів. В кожному з них зосереджені певні види економічної діяльності, які територіально локалізовані в поселеннях. Склад цих видів діяльності залежить від адміністративно-господарських функцій поселень і їх адміністративного

статусу (районного, обласного, республіканського чи державного значення). Аналіз сітки поселень і систем розселення з урахуванням їх статусу і господарської діяльності також буде характеризувати територіальну структуру господарства регіону в цілому, де базовим елементом виступає населений пункт.

До окремих елементів територіальної структури господарства відносяться і території пріоритетного розвитку, особливих умов фінансування, проблемні ; території, депресивні території, транснаціональні регіони, території прикордонного співробітництва, території пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності, спеціальні (вільні) економічні зони тощо. Кожен з цих територіальних господарських елементів характеризується певними особливостями господарювання і виступає специфічним територіальним господарським комплексом. Розглянемо особливості зміни територіальної структури населення як найбільш активного суб'єкта економічної системи, а також виробництва продукції провідних галузей господарства і видів економічної діяльності в ретроспективі та у перспективному періоді.

Територіальна структура розселення населення і об'єктів економічної діяльності. Провідна роль у розвитку господарства належить головній продуктивній силі — людині. Її фізична здатність, інтелектуальні здібності, фахова підготовка та економічна активність є визначальними у розвитку, розміщенні та ефективному функціонуванні усіх галузей господарства, їх територіальній структурі та територіальній організації [9, 205].

Важливо визначити як сучасну територіальну структуру діючих підприємств, так і її зміни у майбутньому, а також планувати і прогнозувати перспективну структуру економіки та враховувати її трансформаційні процеси. Але головне управління статистики у Закарпатській області, владні структури регіону відображають територіальну структуру так, як наведено в таблиці 1.9. У цьому випадку міста Ужгород і Мукачево виокремлюються з адміністративних районів, що формує штучний бар'єр у вигляді

адміністративних обмежень між цими містами і їх приміськими зонами. Територіальну структуру виробництва продукції, робіт та послуг у Закарпатській області представлено у табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Територіальна структура виробництва продукції, робіт та послуг у
Закарпатській області

	Реалізовано продукції				Ранг району	
	2003		2004		2000	2004
	тис.грн.	%до всього	тис.грн.	%до всього		
Область, всього	6285633	100	10961043	100	-	-
м. Ужгород	1850419	29,4	3776367	34,5	-	-
м. Берегове	160121	2,5	237461	2,1	-	-
м. Мукачево	1097339	17,4	1610463	14,7	-	-
м. Хуст	176644	2,8	164472	1,5	-	-
м. Чоп	420811	6,7	740172	6,8	-	-
Берегівський	46068	0,7	71350	0,7	4	7
Великобerezнянський	29792	0,5	29908	0,3	11	8
Виноградівський	139449	2,2	180971	1,7	5	3
Воловецький	23824	0,4	27406	0,3	13	8
Іршавський	106667	1,7	100377	0,9	9	6
Міжгірський	58060	0,9	75525	0,7	10	7
Мукачівський	281429	4,5	591805	5,4	2	2
Перечинський	58564	0,9	80285	0,7	12	7
Рахівський	160066	2,5	189054	1,7	3	3
Свалявський	122477	1,9	156173	1,4	8	4
Тячівський	132733	2,1	137749	1,3	7	5
Ужгородський	1056463	16,8	2377761	21,7	1	1
Хустський	30895	0,5	29729	0,3	6	8

* Джерело: [26].

У Закарпатській області сформувався Західнозакарпатський внутрішньообласний господарський підрайон з двома головними промисловими вузлами Ужгородським і Мукачево-Свалявським. У центральній-південній частині області формуються Берегово-Виноградівський промисловий вузол і Хустський промисловий центр, на сході – Рахівський промисловий центр. Вказані промислові вузли відіграють роль ядер в локальній системі розселення, які взаємопов'язані з іншими поселеннями трудовими, соціально-економічними чи іншими відносинами.

Найбільш значущі позиції у сфері виробництва займають Ужгородський та Мукачівський промислові вузли, спеціалізація яких пов'язана із розвитком машинобудування та металообробки (виробництво легкових автомобілів

«Шкода», електричних компонентів та комплектуючих для автомобільної промисловості, верстаки металорізальні), лісової та деревообробної промисловості (виробництво столярних виробів та меблів, виробництво паркету), харчової промисловості (борошномельно-круп'яна галузь, хлібопекарська тощо), промисловості будівельних матеріалів (будівельний і оздоблювальний камінь), легкої промисловості, аграрного сектору і транспорту

З одного боку, ці райони залишаються основними каркасними елементами господарства регіону, а з іншого - саме вони найбільш гостро відчували спадні тенденції економічної кризи 90-х років.

За рівнем ділової активності окрім Ужгородського та Мукачівського району виділяється Свалявський та Виноградівський райони. Про це засвідчують обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва. Найбільша кількість фермерських господарств характерна для Виноградівського (345 у 2005 році), Берегівського (282), Ужгородського (265) та Мукачівського (215) районів, а найнижчі показники – Великоберезнянській (8), Перечинській (10) та Міжгірській (11).

Територіальна структура виробництва основних видів сільськогосподарської продукції має наступний вигляд. У 2004 році лідерами у виробництві зернових були Мукачівський (82 тис. тон), Берегівський (81) і Ужгородський (69) райони. У виробництві головного виду рослинної продукції області – картоплі найвищий ранг мають Мукачівський (103 тис. тон), Ужгородський (58), Хустський (57), Тячівський (50). Перспективи щодо зростання обсягів виробництва картоплі мають також Берегівський, Великоберезнянський, Перечинський та Хустський райони. Найбільшою у зборі овочів є частка Виноградівського (62 тис. тон у 2004 році) та Берегівського (40 тис. тон) [95, 256].

Сучасний стан розміщення об'єктів ЄДРПОУ та суб'єктів підприємництва засвідчує те, що переважна їх більшість відповідно 47,8% та 55,9% зосереджена в Ужгородському і Мукачівському районах разом з їх райцентрами.

Територіальна структура виробництва та реалізації продукції, робіт і по-

слуг. Ефективна взаємодія робочої сили за допомогою засобів праці з природними ресурсами, особливо земельними, лісовими і мінеральними забезпечує вироблення матеріальних благ і послуг в області. Територіальна структура виробництва по адміністративних районах, яка склалася у попередні роки, характеризується високим рівнем його локалізації в Ужгородському і Мукачівському районах, в яких зосереджено 76,7% реалізованої продукції від загального її обсягу по області. Регіон у складі зазначених адміністративних районів має найбільшу результативність господарської діяльності.

Значний вплив на виробництво і реалізацію продукції, робіт, послуг має мале підприємництво. У Закарпатській області у 2005 році нараховувалось 3926 суб'єктів малого підприємництва. Динаміка його за період 1997-2005 рр. свідчить про постійне збільшення кількості суб'єктів підприємництва. Така стійка тенденція дає підстави стверджувати, що і в перспективі їх чисельність зростатиме, а в свою чергу впливатиме на сучасну галузеву і територіальну структури.

Разом з тим, вони розподілені досить нерівномірно: найбільше суб'єктів підприємництва зосереджено у м. Ужгороді та відповідному районі, де в 2005 р. вони склали 38,6% від загальної їх кількості в області. На другому місці за кількістю суб'єктів підприємництва знаходиться місто Мукачеве (12,3%) та Мукачівський район (4,7%), які разом становлять 17,0% від їх кількості в області. Таким чином, на два райони — Ужгородський і Мукачівський припадає 56,6% суб'єктів малого підприємництва області. Нагадаємо, що саме в цих районах діють ТПР та СЕЗ.

Виходячи з тенденції зосередження малого підприємництва і реалізації продукції, в Закарпатській області і в перспективі збережеться значна територіальна поляризація підприємницької діяльності. Ужгородський і Мукачівський райони, а особливо їх центри, і в майбутньому збережуть найвищий рівень територіальної концентрації малого підприємництва. Зміцнюватиметься економічна діяльність у Виноградівському, Іршавському, Рахівському і Тячівському районах. Разом з тим, частина районів буде характеризуватися слабким рівнем розвитку малого підприємництва.

Разом з тим, дослідження зміни щорічних індексів виробництва свідчить про те, що в області сформувалась тенденція з нестійким зростанням виробництва споживчих товарів. До цієї групи районів входять Берегівський, Вели-кобержнянський, Іршавський, Міжгірський, Тячівський і Хустський райони. У них зростання виробництва чергується зі спадами. До окремої групи відносяться райони з стійкою тенденцією спаду виробництва. Це стосується Вино-градівського, Воловецького, Рахівського і Свалявського районів. Збереження такої тенденції у майбутньому викличе зменшення загального обсягу виробництва товарів народного споживання. Таким чином у перспективі це може призвести до того, що ряд названих вище районів може бути охоплено стагнацією, а то й депресією у виробництві споживчих товарів. Це вимагає значних зусиль органів місцевого управління та суб'єктів господарювання щодо активізації механізмів по виробництву товарів народного споживання [9, 213].

В умовах розширення меж Європейського Союзу та дії спеціального режиму інвестиційної діяльності Єврорегіону «Карпати» і закону України про статус гірських населених пунктів і спеціальної митної зони стратегічним напрямом діяльності держадміністрації різних рівнів та органів місцевого самоврядування є посилення їх впливу на дислокацію по території фірм, що сприятиме генеруванню тим самим полюсів росту. Ними можуть бути промислові центри Ужгород і Мукачеве, населені пункти вздовж транспортних магістралей та навколо транспортних вузлів. Крім того, територіями активного росту можуть бути малі міста та прикордонні регіони з усіма чотирма зарубіжними країнами, з якими вони межують.

Розміщення фірм ближче до кордону дає їм можливість використати зв'язки з постачальниками сировини і матеріалів, а також збутом готової продукції в інших країнах. Разом з тим це сприятиме більш повному використанню місцевої робочої сили і зменшенню контрастів в міжрегіональних відмінностях в зайнятості населення і його доходах. Досить низькі зарплати і спрощений доступ в нові країни-члени Євросоюзу може сприяти підвищенню рівня регіонального розвитку у перспективі. Однак,

важливо обмежити надирну концентрацію фірм у найбільш розвинених Ужгородському і Мукачівському районах шляхом використання податків та інших економічних важелів. Необхідно застосовувати комунікаційні, культурні і мовні переваги кожного району області з урахуванням його етнонаціональних особливостей для досягнення більш стійкого співробітництва і інтегрованості прикордонних господарських систем, а також інтеграції фірм прикордонних регіонів різних країн, максимально використовуючи вигоди прикордонної торгівлі і співробітництва. Особливо це важливо у сфері регіональних ринків, серед яких ринки капіталів, товарів, послуг і робочої сили є основними.

Вдосконалення територіальної структури господарства у перспективі повинно передбачати розвиток найбільш доцільних територіальних форм його організації. Промислові вузли (Ужгородський і Мукачівський) і промислові центри на базі міських поселень у перспективі як форми територіальної організації господарства збережуться і тому важливим є реструктуризація їх економіки та вдосконалення виробничо-технологічних зв'язків і внутрішньої взаємодії суб'єктів господарювання згідно сучасних вимог.

В умовах зростання міждержавного співробітництва важливу роль в удосконаленні територіальної структури господарства можуть відіграти регіональні кластери. Вони виступають як організаційна форма між ринками, фірмами і їх територіальною концентрацією з метою вироблення конкурентоспроможної продукції і її збуту не лише на внутрішньому, але й зовнішньому ринках. Кластер дає можливість об'єднати не тільки виробничі підприємства, але й інфраструктурні в тому числі і ті, що розробляють інновації та їх впроваджують [9, 219].

До того ж до складу кластера можуть входити суб'єкти господарської діяльності, які знаходяться за межами області, а також в інших країнах. Цим формується інтеграція обласного, національного та зарубіжних прикордонних господарських комплексів і утворення регіонального кластера, в основі якого лежить місцева база. Спеціалізація таких кластерів в області може включати деревообробну, транспортно-інфраструктурну, рекреаційну та інші види

діяльності.

Врахування зазначених вище висновків і рекомендацій у господарській діяльності сприятиме удосконаленню територіальної структури господарства області і забезпечить зменшення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів.

Створенню конкурентних переваг Закарпатської області, підвищенню ефективності виробництва товарів і послуг буде сприяти практична реалізація Стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області до 2015 року, прийнятої у 2006р. Досягнення визначених стратегічних цілей дасть можливість забезпечити зростання добробуту та якості життя населення області

1.8. Проблеми активізації інвестиційної діяльності регіону

Головна методологічна вимога дослідження регіонального інвестування - врахування регіональної специфіки відтворювального процесу в регіоні.

Для комплексного управління інвестиційним процесом необхідний свідомий цілеспрямований вплив зі сторони окремого суб'єкта, органів влади на інвестиційні ресурси, об'єкти інвестування та інвестиційну діяльність з метою досягнення передбаченого результату. На макро- і мікрорівнях воно здійснюється за допомогою правових, адміністративних, організаційних, фінансових та економічних інструментів. Оскільки інвестиційна сфера є складовою частиною економіки, то управління інвестиційними процесами, які відбуваються у ній, не може здійснюватися інакше, як у рамках загальної економічної політики, складовою якої є інвестиційна політика.

Аналіз інвестиційної діяльності за останні роки дозволяє визначити низку проблем, без вирішення яких неможливі соціальний розвиток, стабілізація та економічний ріст. До них відносяться:

- різкий спад інвестицій у соціальні галузі (житлове будівництво, будівництво і капітальний ремонт об'єктів охорони здоров'я, культури), що

впливає на рівень життя населення;

- відсутність орієнтації виробничих капіталовкладень на підвищення безпеки праці. Повільно впроваджуються екологічно чисті технології, велика частка працівників промисловості, зайнятих у шкідливих і небезпечних умовах;
- відсутність достатніх інституціональних передумов для активізації інвестицій у реальний сектор економіки;
- непогодженість інвестиційної та соціальної політики;
- відсутність кваліфікованих оцінок регіональних соціальних ризиків, які впливають на інвестиційну активність (особливу увагу доцільно звернути на відсутність реальних оцінок заощаджень населення в регіонах і механізму трансформації їх в інвестиції).

Дослідженню регіональних інвестиційних процесів в Україні присвячена значна кількість наукових робіт. Зокрема, слід відмітити в цьому напрямку наукові роботи О.Гаврилюка, В.Гейця, Б.Губського, М.Долішнього, С.Захаріна, В.Мікловди, В.Сіденка, Д.Лук'яненко, В.Федоренка, А.Філіпенка, Г.Харламової Л. Шевчук та ін.

Зокрема, Плахтій М.О. вбачає активізацію інвестиційних процесів в регіонах шляхом запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності, а також постійною підтримкою інвестиційної сфери як місцевими так і центральними органами влади [67, 54 - 61].

Шаповалов О.В. серед методів активізації інвестиційного процесу виділяє створення економічних стимулів для реінвестування прибутків в економіку регіонів, формування прозорого економічного середовища та іміджу регіону, а також розвиток інвестиційної інфраструктури на територіях [94, 68 – 74].

Формування ефективного державного управління інвестиційного процесу через податкову та грошово-кредитну політику, регулювання обсягу іноземних інвестицій є найбільш ефективним інструментом у розвитку інвестиційної сфери на думку Мартиненко В. [49, 50-56].

Проте, поряд із значною кількістю наукових досліджень проблема активізації інвестиційного процесу на регіональному рівні не отримала вичерпного вирішення.

Тому виокремлення ефективних напрямів та методів активізації інвестиційного процесу та їх вплив на соціально-економічний розвиток регіону є важливим завданням для вітчизняної науки.

В сучасних умовах змінилися критерії розвитку територій: на противагу максимізації загальнодержавного ефекту на перше місце виходять задоволення ринкового попиту, розвиток зовнішнього та внутрішнього ринків регіону з урахуванням конкурентноздатності різних галузей. Економічний розвиток регіону передбачає прогресивну зміну структури економіки, яка призводить до підвищення рівня життя населення, що неможливо здійснити без ринкових перетворень.

Фінансова та інвестиційна забезпеченість регіону - це рушійна сила механізму ринкових перетворень. Оцінюючи перспективи поживлення інвестиційної діяльності в регіоні, необхідно спиратися на попит та пропозицію на фінансові ресурси (наявність і характер), джерела і величину наявних інвестиційних ресурсів, інститути інвестиційного процесу, структуру інвестицій, інвестиційний клімат та інвестиційну привабливість.

Однак варто відмітити, що джерела ресурсів (бюджет, позабюджетні фонди, кошти підприємств) не можуть забезпечити фінансову стабільність у регіоні. Перехідна економіка регіону виявляє стійкий попит на фінансові ресурси, але перспективи інвестиційної забезпеченості регіону не можна назвати сприятливими, так як практично більшість інвестиційних джерел (заощадження населення; кошти підприємств, організацій, держави та ін.) досить звужені. Це пов'язано з тим, що довгостроковий характер попиту на фінансові ресурси не відповідає короткостроковому характеру їх пропозиції.

У число причин неефективного використання ресурсів і диспропорцій, що відбилися на інвестиційному процесі та викликали невідповідності і загальне зниження рівня попиту та пропозиції, варто включити негармонійність у розвитку галузей, неефективність процесів відновлення

основного капіталу в початковому періоді, занепад ряду галузей і переорієнтація інших на зовнішній ринок. Існує комплекс явищ, які викликали непогодженість інтересів різних суб'єктів господарювання в ході об'єктивно назрілих реформ, превалювання відомчих інтересів, що призвело до спаду економіки та уповільнення інвестиційного процесу. Відповідно, потрібен комплекс адекватних мір, що сприятимуть розвитку інвестиційного процесу і стійкому економічному росту. Проблема полягає не тільки у формальному створенні сприятливого інвестиційного клімату. Економіка регіону являє собою складну систему, що не може досліджуватися і управлятися за допомогою примітивних чи застарілих прийомів. Сьогодні для цього потрібні більш дієві методи.

Соціальна орієнтація економічного росту припускає органічну єдність економічного і соціального аспектів інвестиційної політики. А це означає, що будь-які інвестиційні програми повинні забезпечувати вирішення назрілих соціальних проблем, насамперед забезпечення екологічної безпеки і створення сприятливих для людини умов праці. У цьому ж контексті повинні здійснюватися спеціальні інвестиційні програми, що сприяють підвищенню економічної активності населення, збільшенню зайнятості, збереженню кваліфікованої робочої сили (інвестицій у прогресивні виробництва, у розвиток малого, середнього бізнесу та ін.).

Особливої уваги вимагає проблема ефективності капіталовкладень з обґрунтуванням як економічних, так і соціальних критеріїв. Врахування останніх розширює уявлення про ефективність витрат.

Важливим аспектом взаємозв'язку соціальної та інвестиційної політики є створення сприятливого соціального клімату в регіонах і зниження соціальних ризиків. Оцінка змін рівня доходів населення і заощаджень, зайнятості і безробіття, забезпеченості житлом, доступності соціальних послуг, стану здоров'я та рівня земельно-майнових відносин повинна враховуватися при визначенні напрямків інвестиційної політики.

Важливим є забезпечення не тільки синтезу ринку і соціальної політики поточного характеру. Головне - мобілізувати фактори довгострокової дії (вже

накопичені і які сформуються в майбутньому). Пожвавлення виробництва потребує розробки і реалізації конструктивної державної стратегії, узгодження соціальної, економічної, промислової та інноваційно-інвестиційної політики для переходу до стійкого економічного росту. Ці завдання обумовлюють наступні основні пріоритети інвестиційної політики:

- створення нових можливостей зайнятості і збереження робочих місць;
- створення умов праці, що задовольняють вимогам безпеки, санітарно-гігієнічним і екологічним нормам;
- впровадження екологічно безпечних технологій;
- масове житлове будівництво;
- охорона здоров'я.

Перераховані пріоритети необхідно враховувати при виробленні соціальної, промислової, інноваційно-інвестиційної та науково-технічної політики для вирішення проблеми забезпечення економічного росту.

Сучасний стан економіки підвищує ризиковість інвестицій і створює значні труднощі у формуванні довгострокової інвестиційної програми. На даний час в Україні сформувалися умови для незаконного переходу інвестиційних ресурсів із сфери реальної економіки в інші сфери. Така ситуація склалася через недостатню розробку законодавчої бази для нормального розвитку інвестиційної діяльності. Існуючі правові норми дуже часто є недієвими, немає ефективного механізму покарання і майнової відповідальності за неправильне використання інвестиційних ресурсів, що призводить до порушення інвестиційного процесу.

1.9. Проблеми реалізації стратегії розвитку Закарпатської області в контексті зарубіжного і вітчизняного досвіду розробки стратегічних досліджень і документів

Як свідчить практичний досвід ЄС, підвищення рівня соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності кожного регіону, значною

мірою залежить від вміння органами місцевої влади сформуванати стратегію розвитку та послідовно втілювати її в життя. Для цього місцевими органами влади проводиться розробка та реалізація соціально-економічних програм і проектів, які спрямовуються на поетапне виконання визначених регіональною стратегією розвитку завдань. Успішність реалізації розробленої програми чи проекту, а також стратегій регіонального розвитку (СРР), залежить не лише від ресурсного забезпечення (фінансового, технічного, кадрового), але й адекватно застосованих систем контролю, моніторингу та оцінки основних результатів реалізації СРР.

Питання розробки, реалізації та підвищення вимог щодо ефективності стратегій регіонального розвитку набули сьогодні особливої актуальності, зважаючи на послідовне просування України шляхом ринкових перетворень та реалізації власних євроінтеграційних прагнень в усіх сферах суспільного розвитку.

СРР є складовою частиною Національної системи стратегічного планування регіонального розвитку, до складу якої входять:

- 1) Концепція державної регіональної політики;
- 2) Державну стратегію регіонального розвитку;
- 3) Стратегії регіонального розвитку (СРР);
- 4) Програми економічного і соціального розвитку;
- 5) Угоди щодо регіонального розвитку.

Концепція державної регіональної політики формує основні цілі, напрямки, завдання та етапи діяльності держави щодо регіонального розвитку на довгостроковий період.

Державна стратегія регіонального розвитку окреслює стратегічні державні пріоритети, зміст та засоби реалізації Концепції державної регіональної політики в середньостроковій перспективі (4-6 років) з урахуванням Генеральної схеми планування території України.

СРР визначають цілі, завдання, пріоритети, напрямки сталого (збалансованого) економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя на середньостроковий період. В

регіональній стратегії розвитку з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, оцінки конкурентних переваг, обмежень і проблем розвитку кожного регіону визначаються першочергові пріоритетні завдання розвитку регіонів, скоординовані дії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямовані на реалізацію визначених завдань, та критерії їх вирішення. Проекти регіональних стратегій розвитку розробляються відповідно до чинного законодавства України, Радою міністрів АРК, обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями з урахуванням схем планування територій цих регіонів, затверджуються Верховною Радою АРК, обласними, Київською, Севастопольською міськими радами.

Угоди щодо регіонального розвитку укладається між центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики та Верховною Радою АРК, обласним, Київською та Севастопольською міськими радами щодо визначення спільних заходів, спрямованих на стимулювання розвитку відповідного регіону, концентрацію державних та місцевих ресурсів для вирішення пріоритетних завдань розвитку [96, 20].

Саме поняття “Стратегія регіонального розвитку” (СРР) в сучасній науковій літературі розглядають як: “перспективне визначення цілей, завдань, основних напрямів та засобів регіонального розвитку, що виступає підґрунтям відповідної діяльності органів публічної влади у цій сфері”.

Термін “стратегія” походить від грецького “strategos” – “мистецтво генерала”. Стратегічне планування можна розглядати як набір дій і рішень, ініційованих керівництвом, що ведуть до розробки специфічних стратегій, призначенням яких є спрямування організації, установи чи органу на досягнення висунутих цілей функціонування [96, 15].

Головною метою СРР є значне покращання якості життя кожного мешканця регіону шляхом активного впливу на сукупність показників та характеристик демографічної складової через формування сучасного виробничого комплексу, здатного до розвитку та задоволення внутрішніх потреб, нарощування експорту конкурентоспроможної продукції та послуг,

збільшення виробництва наукоємної промислової продукції на основі максимального використання сприятливих умов та переваг геополітичного положення регіону, глибокого аналізу та раціонального використання економічного, наукового, трудового потенціалу. СРР визначає основні пріоритети розвитку економіки та соціальної сфери на довгострокову перспективу.

До основних етапів формування та реалізації стратегії регіонального розвитку відносяться [55]:

1. Оцінка фактичного стану регіону та окреслення тенденцій розвитку;
2. Аналіз можливих комбінацій переваг та обмежень для комплексної оцінки стану та перспектив розвитку регіону;
3. Визначення напрямів стратегічного розвитку регіону за варіантами;
4. Публічне обговорення та погодження варіантів сценарію стратегії розвитку регіону з провідними організаціями та установами регіону, які роблять вагомий внесок у його розвиток;
5. Обрання безпосередньо регіональної стратегії розвитку, яка складається з переліку функціональних стратегій, що відображають регіональну специфіку;
6. Розроблення програм та планів реалізації стратегії регіонального розвитку;
7. Механізм реалізації стратегії (визначення джерел фінансування, нормативно-правове забезпечення, інформаційне забезпечення, вибір критеріїв оцінки ефективності реалізації стратегії, моніторинг, кадрове забезпечення, період виконання тощо).

Роботи з розробки та реалізації стратегій регіонального розвитку в Україні активізувалися з 2000 р., за цей період було прийнято ряд нормативно-правових актів на загальнодержавному рівні, серед них варто відзначити [96, 17]:

- Закон України "Про державне прогнозування та розроблення

програм економічного і соціального розвитку України" (від 23.03.2000 р. № 602-III).

- Розпорядження Президента України від 21.12.2001 р. №372 “Про підготовку проекту Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки”;

- Закон України "Про Генеральну схему планування території України" від 7 лютого 2002 року;

- Постанова КМУ від 17.09.2002 р. №1394 “Про вдосконалення завдань, що впливають з послань Президента України до Верховної Ради України “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки”.

- Розпорядження Президента України від 8.11.2002 р. №385 “Про розроблення проекту Стратегії економічного та соціального розвитку України до 2011 р.”;

- Наказ №224 Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку”;

- Указу Президента України від 28 квітня 2004 року №493 "Про Стратегію економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004 - 2015 роки”;

- Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” від 8 вересня 2005 року № 2850-IV (розроблявся з 2001 р.). Набрав чинності лише з 1 січня 2006 р., відповідно до якого Кабінет Міністрів України Постановою від 21 липня 2006 р. № 1001 затвердив Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 р., згідно до якої було передбачено в тримісячний термін розробити проекти регіональних стратегій розвитку, які в багатьох областях так і не були підготовлені. Практично тільки через два роки на виконання інших статей даного Закону Кабінет Міністрів України затвердив Порядок підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідну типову угоду.

На даний час вже є затверджені Стратегії для Вінницької, Львівської,

Луганської, Харківської, Івано-Франківської, Закарпатської та Київської областей.

Після того, як у Львові в 2001 році була укладена “Угода про організаційні та соціально-економічні засади розвитку співпраці Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Чернівецької областей в галузях господарського комплексу Західного соціально-економічного району України”, було визнано за доцільне розробити стратегії соціально-економічного розвитку адміністративних областей Західного соціально-економічного району. В результаті були розроблені “Стратегія соціально-економічного розвитку Тернопільської області на період до 2011 року” (2002 р.) та “Концепція сталого розвитку Закарпаття” (2002 р.), “Концепція стратегії економічного і соціального розвитку Львівської області на період до 2011 роки”. Актуалізується розробка стратегій для інших областей, в тому числі і для Закарпатської області, оскільки для цієї проблемної прикордонної області важливо детально розглянути окремі проблеми суспільного розвитку, заходи на подолання яких є неузгодженими між собою у площині заходів, фінансів, та ресурсів, а також термінів виконання. Безумовно, дуже важливо ці заходи узгодити в рамках і у вигляді єдиної стратегії соціально-економічного розвитку області.

У “Регіональній стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року” (далі Стратегії) з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, оцінки конкурентних переваг, обмежень, загроз і проблем визначені першочергові пріоритетні цілі розвитку регіону та критерії їх досягнення, заходи координації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, які спрямовані на реалізацію визначених завдань [75]. Підґрунтям для формулювання стратегічних завдань на теренах Закарпатської області послужили результати роботи з громадськістю, які отримані через обговорення на семінарах і нарадах.

Зокрема, до стратегічних завдань віднесено:

1. Розвиток людини та підвищення соціальних стандартів життя;
2. Формування конкурентоспроможної та життєздатної економіки;

- 3.Поглиблення транскордонної та єврорегіональної співпраці;
- 4.Розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери;
- 5.Просторова гармонія та охорона довкілля.

Реалізацію Регіональної стратегії розвитку Закарпаття до 2015 року передбачається здійснювати у два етапи [75].

На першому етапі (2007-2008 роки) пріоритетними завданнями повинні стати:

1. Укладення угоди регіонального розвитку Закарпатської області згідно із Законом України "Про стимулювання розвитку регіонів" на основі розробленої Регіональної стратегії розвитку Закарпаття до 2015 року;
2. Розробка першочергових заходів реалізації Стратегії в розрізі стратегічних цілей;
3. Забезпечення розроблення та затвердження стратегій розвитку районів та органів місцевого самоврядування;
4. Запровадження моніторингу реалізації Стратегії;
5. Підготовка та реалізація пілотних проектів у різних сферах розвитку області.

На другому етапі (2009-2015 роки) передбачається:

1. Реалізація Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року;
2. Виконання програми подолання депресивності окремих територій.

Виконання завдань та пріоритетні напрями Стратегії фінансуватимуться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел.

Проте, незважаючи на нормативно-правову урегульованість процесу реалізації Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року, вже на початковому етапі її реалізації з'являються відчутні проблеми. Серед них варто відзначити наступні:

1. Відсутність єдиного центрального координуючого органу в системі органів виконавчої влади щодо забезпечення

ефективного формування та реалізації стратегій регіонального розвитку.

2. Низька ефективність реалізації та значне “затягування” процедур розробки і виконання нормативно-правових актів, направлених на забезпечення та прискорення регіонального розвитку.
3. Відсутність науково-обґрунтованих розрахунків щодо обсягів фінансування визначених пріоритетів державної політики регіонального розвитку в Закарпатській області.
4. Відсутність висококваліфікованих і авторитетних спеціалістів-практиків на всіх рівнях управління (особливо, регіональному та місцевому), та відповідної інформаційної політики стосовно промоції соціально-економічних переваг;
5. Відсутні формальні механізми мотивації влади до реалізації стратегій.
6. Низька якість підготовки та реалізації стратегічних програм розвитку.

Поряд із проблемами, варто також виділити основні ризики неналежної ефективності стратегії регіонального розвитку Закарпатської області до 2015 року, які проявляються у наступному:

1. Щорічні втрати від невикористання транзитного потенціалу регіону, який має один з найвищих коефіцієнтів транзитності в Україні.
2. Сповільнення темпів економічного розвитку та поглиблення регіональних диспропорцій розвитку України.
3. Гальмується конвергенція соціально-економічної системи регіону до рівня Європейського співтовариства.
4. Продовжується стагнація транспортної інфраструктури внаслідок нехтування впровадженням інтенсивних приватизаційних процесів у залізничному, авіаційному, морському та річковому транспорті, поглиблення диспропорцій щодо пасажиро - та вантажопотоків у транспортній галузі та недостатнього державного фінансування.
5. “Стратегія регіонального розвитку Закарпатської області до 2015

року” та інші стратегічні документи втрачають підтримку суспільства, регіональних органів влади, неурядових об’єднань і організацій, що ускладнює можливості їх реалізації в майбутньому.

Державна стратегія регіонального розвитку та стратегії, прийняті на рівні областей, відштовхуються в баченні перспектив від уже існуючого рівня регіонального розвитку, не беручи до уваги світові тенденції, глобальні виклики. Вони орієнтовані переважно на еволюційне зростання, використання або поліпшення існуючого потенціалу.

Чимало питань викликає сьогодні також проблема фінансування та підписання угод між Кабінетом міністрів та обласними радами. Так, у Державній стратегії регіонального розвитку зазначено: “...з 2007 року передбачається впровадити механізм фінансування державних програм підтримки регіонального розвитку і галузей економіки відповідно до пріоритетів стратегії”. Але поки що відповідний механізм не розроблений.

На нашу думку, для подолання перелічених проблем та ризиків на теренах Закарпатської області, дуже важливим є врахування іноземного досвіду в сфері стратегічного планування регіонального розвитку. Дуже корисним, в даному випадку, є практичний досвід розробки та реалізації стратегій регіонального розвитку в найближчих сусідів України - Польщі та Російської Федерації.

Національна стратегія регіонального розвитку Республіки Польща на 2007-2013 рр. була розроблена на підставі стратегічних пріоритетів Національного плану розвитку (закон від 20.04.2004 р.) та Стратегії розвитку країни 2007– 2015 рр. (прийнята Радою Міністрів 29.11.2006 р.), а також цілий ряд міжгалузевих та регіональних стратегій.

Республіка Польща не обмежилася затвердженням Стратегії регіонального розвитку, а в чітко окреслених часових рамках розробила комплекс об’ємних повністю взаємопов’язаних стратегічних документів з регіонального розвитку, в яких простежується послідовність, ґрунтовність, відкритість та оперативність, а також регламентований кожний крок виконавців по всій вертикалі влади, включаючи затвердження кошторисів у

розрізі кожного проекту. Наявність обґрунтованих, профінансованих та незалежних від політичної кон'юнктури регіональних стратегічних документів, які перебувають під незалежним моніторингом, та існування єдиної відповідальної за їх виконання владної інституції (що періодично відкрито звітується), є важливим аргументом для інвесторів. У Республіці Польща всі стратегічні документи є предметом широких громадських слухань, обговорень і дискусій, які проходять за участю Уряду Республіки Польща та зацікавлених кіл протягом декількох місяців. В Україні, як правило, обмежуються обговоренням проектів готових документів на розширених міністерських колегіях.

В Польщі, з метою уникнення галузевого лобіювання, програми, як правило, мають міжгалузевий характер, а стратегія розвитку країни складається з 6 секторних операційних програм – “Інфраструктура і середовище”, “Інноваційна економіка”, “Людський капітал”, “Технічна допомога”, “Розвиток Східної Польщі”, “Європейська територіальна співпраця”, з операційних програм транскордонної співпраці, а також Регіональних операційних програм (по кожному воєводству). Для складання Регіональних операційних програм (по кожному воєводству) Міністерством регіонального розвитку Республіки Польща розроблено та опубліковано Процедури підготовки операційних програм, у яких докладно описано процес їх розробки від етапу підготовки до етапу реалізації [64].

Координатор з метою одержання фінансування програми (групи проектів) представляє її докладний опис: цілі або цілей програми та способів їх реалізації в розрізі етапів; типів одержувачів коштів та типів проектів; структури управління програмою та фінансами; процедури оголошень про прийом пропозицій за програмою; процедури оцінки та вибору проектів в рамках програми; процедури анулювань; системи моніторингу, звітів, фінансового контролю та аудиту; пропагандистської та інформаційної діяльності.

Система моніторингу та оцінки реалізації стратегій регіонального розвитку та інших стратегічних документів в Польщі включає [41]:

- 1) моніторинг соціально-економічного розвитку країни у порівнянні із цілями, визначеними урядовими програмними документами;
- 2) моніторинг та оцінка цілей Національної стратегії регіонального розвитку, Національним планом розвитку (2007-2013) - для моніторингу використання коштів ЄС;
- 3) моніторинг соціально-економічного розвитку кожного регіону;
- 4) моніторинг та оцінка реалізації цілей стратегії розвитку воєводства, які представлені в оперативних програмах;
- 5) моніторинг і оцінка реалізацій, перебігу фінансування конкретних програм і проектів.

В Росії, після розгляду в середині 2005 року “Концепції Стратегії соціально-економічного розвитку регіонів Російської Федерації (РФ)”, під методичним керівництвом і координації з боку Міністерства регіонального розвитку РФ проводиться активна робота по розробці стратегій регіонального розвитку, яких, на сьогодні, розглянуто близько 60 суб’єктів РФ.

В “Концепції Стратегії соціально-економічного розвитку регіонів Російської Федерації” процес реалізації передбачає наступні етапи [98]:

- 1) Проектно-дослідницький (2005-2006 рр.).

Протягом першого етапу передбачалося провести дослідження інфраструктурних обмежень соціально-економічного розвитку регіонів Російської Федерації, а також організувати процес узгодження пріоритетів між суб’єктами регіонального розвитку. Результатом діяльності на першому етапі стане: основні положення Генеральної схеми просторового розвитку, формування пакету інфраструктурних проектів, формування федеральної програми «Пілотні регіони Росії» та системи заходів державної підтримки та регулювання відносин пілотних регіонів. На даному етапі мають бути підготовлені моделі моніторингу процесів соціально-економічного розвитку російських регіонів, визначені механізми їх реалізації. В ході першого етапу мають бути сформульовані техніко-економічні обґрунтування проектів виділення на території Російської Федерації особливих функціональних зон, визначені пілотні регіони для реалізації окремих програм регіонального

розвитку (формування економічних кластерів, регіональних модулів НІС і ін.).

2) Пілотних проектів і програм (2007 – 2010 рр.).

Другий етап передбачає реалізацію в пілотних регіонах заходів, направлених на реалізацію справжньої Стратегії, в рамках прийнятих федеральних і відомчих цільових програм регіонального розвитку і Генеральної схеми просторового розвитку російської Федерації, з подальшим аналізом результатів дій. Результатом другого етапу реалізації Стратегії повинна стати система заходів державного регулювання, у тому числі нормативних правових актів, направлена на забезпечення реалізації Генеральної схеми просторового розвитку Російської Федерації (ФЦП «Просторовий розвиток Російської Федерації»).

3) Системних перетворень (2011 – 2020 рр.).

На третьому етапі передбачається реалізація прийнятих відповідно до Стратегії федеральних і відомчих цільових програм регіонального розвитку і Генеральної схеми просторового розвитку Російської Федерації. На даному етапі повинні здійснюватися моніторинг реалізації даних програм і їх оперативна корекція. Результатом даного етапу повинно стати формування на території Росії декількох макрорегіонів, що відповідають світовим за об'ємом ВРП на душу населення, а головне, репрезентують значні центри інноваційного розвитку країни, які здійснюють максимально можливий мультиплікативний вплив на інші регіони.

Фінансування реалізації Стратегії в Росії здійснюється за рахунок засобів федерального бюджету, бюджетів суб'єктів федерації, засобів муніципальних утворень, позабюджетних джерел. Для реалізації окремих заходів можливе використання позики Світового банку. Фінансування на етапі реалізації Стратегії передбачаються за наступними основними напрямками: дослідження і розробки, створення правової і організаційно-фінансової основи для забезпечення високих темпів економічного зростання російських регіонів, інвестиційні проекти інфраструктурної спрямованості, в т.ч. проекти стимулюючі створення ринку доступного житла, забезпечення необхідного рівня мобільності населення і міграції.

В межах розробленої концепції Стратегії планується створення системи федерального моніторингу регіональних соціально-економічних показників.

Міністерство регіонального розвитку Російської Федерації за участю Міністерства фінансів Російської Федерації, зацікавлених органів державної влади і органів державної влади суб'єктів Російської Федерації організовує експертні перевірки ходу реалізації програм і окремих заходів Стратегії. При цьому звертається увага на досягнення кінцевих результатів, виконання термінів реалізації заходів, цільове і ефективне використання виділених засобів, залучення засобів бюджетів суб'єктів Російської Федерації і позабюджетних джерел фінансування. За результатами перевірок готуються пропозиції для внесення до Уряду Російської Федерації про доцільність продовження робіт і фінансування програм або їх припинення, вживання санкцій до учасників реалізації програм [38].

Таким чином, досвід сусідніх країн переконливо доводить, що виконання стратегічних завдань потребує чітко визначених пріоритетів державної політики регіонального розвитку, науково-обґрунтованих розрахунків щодо обсягів їх фінансування, а також міцного соціального партнерства між громадами, владою та бізнесовими колами регіону.

Тільки самі громади у партнерстві з владою і бізнесовими колами регіону чи міст спроможні не тільки спрогнозувати своє майбутнє, але й розробити шляхи його досягнення та поступально реалізувати впродовж багатьох років бажаний і погоджений усіма зацікавленими групами громад результат. Здійснюється це виключно через запровадження і реалізацію громадами стратегічного планування розвитку території, міста або селища. Органи влади, в даному випадку, здійснюють організацію процесу партнерської співпраці з різними секторами громад і бізнесовими колами по розробці стратегії регіонального розвитку.

Після найширшого громадського обговорення, досягнення суспільної згоди і прийняття стратегічного плану влада впродовж тривалого періоду здійснює відповідне стратегічне управління територією по реалізації запланованого, а громадськість проводить моніторинг і оцінку досягнення

бажаних економічних і соціальних результатів. Надзвичайно важливо в умовах становлення демократії в Україні, що розроблений по суті громадою і для громади істинний стратегічний план є незалежним від зміни регіональної влади та її політичного забарвлення, бо будь-які зміни в стратегії повинні пройти той самий шлях громадського схвалення і прийняття.

В підсумку варто зазначити, що процес реалізації стратегії регіонального розвитку Закарпатської області вимагає, в першу чергу, розв'язання проблеми оптимального розподілу відповідальності за її здійснення між громадами регіону, бізнесом та органами місцевого самоврядування. Виникає гостра необхідність у визначені сфери відповідальності за стратегію регіонального розвитку між суб'єктами регіональної економіки: урядом, бізнесом і домашніми господарствами (приватні особи та об'єднання їх). Так, зокрема, регіональний уряд повинен відповідати за зростання економічної просвіти й грамотності населення та створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, і передовсім – корпоративного. Бізнесові кола повинні налагоджувати партнерські стосунки із найманими працівниками. Своєю чергою домашні господарства, як власники ресурсів і наймані працівники, здобувають відповідальність через корпоративну капіталізацію своїх доходів. Тільки консолідація зусиль регіонального уряду (як гаранта та стратегічного інвестора природних або земельних ресурсів), населення (купівля акцій та інших цінних паперів) і бізнесу (управління ризиком) у створенні акціонерних товариств може забезпечити стратегічний поступ області.

1.10. Рейдерство як дестимулюючий чинник формування бізнес-середовища регіону

На сучасному етапі економічного розвитку загострення конкуренції спостерігається в різних секторах економіки і на різних рівнях: на світових ринках, на ринках окремих країн і на регіональних ринках. Жорсткість конкуренції та монополістичні процеси супроводжуються укрупненням

компаній як за рахунок кредитів чи залучення інвесторів, так і шляхом злиття і поглинань.

Проте, сьогодні в Україні поширюється загрозна тенденція зростання кількості незаконних поглинань та силових захоплень бізнесу, тобто рейдерства. За оцінками провідних інвестиційних компаній України [74]. Щорічний обсяг злиття та поглинань у нашій країні, без врахування приватизації, складає близько \$3 млрд., у якому частка рейдерських захоплень становить 60-70%.

Про рівень рейдерства в Україні та його вражаючі масштаби засвідчують також наступні факти [3]:

- в Україні діє щонайменше 40-50 спеціалізованих рейдерських груп, в які входять досвідчені юристи та економісти;
- рейдерство набуло системного характеру: кількість захоплень сягає 3000 на рік;
- результативність рейдерських атак – понад 90 %;
- за експертною оцінкою, щорічний обсяг сегмента поглинань і злиттів (без приватизації) становить понад 3 млрд. дол. США;
- середньостатистична норма прибутку рейдера в Україні, за експертними оцінками, становить близько 1000%;
- українське рейдерство має відчутну кримінальну складову: протиправні дії чиняться із залученням збройних формувань, а подекуди – навіть співробітників правоохоронної системи тощо.

Історія рейдерства нараховує не одне сторіччя, хоча сам термін був введений в обіг на рубежі 19-20 ст. Рейдерство з'явилося на світ разом з акціями, коли виникла можливість поглинання компанії всупереч волі її власника. Рейдерство є у всьому світі. В розвинених країнах світу рейдери в певній мірі очищують ринок, встановлюючи контроль над слабкими підприємствами, допомагаючи їм стати на ноги і підвищити свою ринкову вартість. Тобто, власність перерозподіляється на користь ефективних компаній законними методами, проте досить далекими від норм ділової етики, оскільки передбачають використання маніпуляцій суспільною думкою, лобізму,

біржових махінацій. Але проблема в тому, що в Україні рейдерство найчастіше носить кримінальний характер, діє за класичними схемами, далекими від законності, порядності і соціальної відповідальності. За красивими словами «рейдерська атака» часто ховаються банальні кримінальні злочини, такі як самоправство; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів; зловживання владою або службовим становищем; службове підроблення, службова недбалість тощо. Тобто, це явище приймає досить грубі форми, відбувається фактичне захоплення підприємств, міноритарні акціонери намагаються незаконними судовими рішеннями домогтися для себе вигідного результату та за допомогою судових виконавців заволодіти активами ефективних власників, змінити керівництво [54, 176-185].

В науковому обігу використовують такі тотожні поняття як недружнє, агресивне, насильницьке поглинання (захоплення контролю над суб'єктами господарювання з використанням незаконних методів, що супроводжуються масовими порушеннями прав і законних інтересів акціонерів), або ж рейдерство (від англ. raider – мародер, нападник, грабіжник), яке супроводжується захопленням підприємства за допомогою формально правильних, але хибних по суті документів та миттєвим продажем майна. Термін “рейдерство” використовується в Указі Президента України № 103/2007 від 12 лютого 2007 року “Про заходи щодо посилення захисту права власності”, натомість утворена міжвідомча комісія отримала назву Міжвідомчої комісії з протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Тобто, термін для позначення цього специфічного явища ще не є усталеним.

Однією з головних причин існування рейдерства є бажання закріплення монопольних позицій в тому чи іншому секторі, який різні групи прагнуть захопити під свій вплив. Крім того, існує попит на об'єкти нерухомості, набуті кримінальним способом, відповідно до якого з'являється і пропозиція. Тобто,

фахівці з недружнього поглинання одержали також фінансову підтримку на регіональних ринках України. І чимало великих заможних структур бажали б розширити свій бізнес подібним способом. В свою чергу, підприємства, які стають об'єктами захоплення, не мають достатніх коштів для забезпечення адекватного захисту. Активізація рейдерів на регіональних ринках країни пояснюється практично завершеним переділом у столиці країни.

Рейдерські процеси в Закарпатській області стали дестимулюючим чинником формування бізнес-середовища, адже руйнується вітчизняний бізнес, підприємництво і виробництво, посилюється напруга в економічному просторі, втрачаються можливості для швидшого переходу від спекулятивного до інвестиційного шляху розвитку.

Зокрема, рейдерська атака в Закарпатській області за участю правоохоронних органів відбувалась в грудні 2006 року щодо ВАТ «Закарпатгаз».

На думку, Віталія Чепіжко, події, що розгортаються навколо ВАТ «Закарпатгаз» можуть призвести до знищення вітчизняної системи газопостачання і втрати контролю держави над стратегічними об'єктами. Формальним приводом для створення кризової ситуації стало повідомлення ДК «Газ України» НАК «Нафтогаз України», в якому офіційно повідомляється, що з 1 січня 2007 року призупиняється дія договору з оренди «Закарпатгаз» з причини нібито незадовільної господарської діяльності, фінансових зловживань і незаконної газифікація населених пунктів [93].

На ВАТ «Закарпатгаз» полились численні запити та перевірки, а згодом без пред'явлення керівництву жодних документів до адмінприміщення товариства увірвались працівники Управління боротьби з організованою злочинністю в Закарпатській області та прокуратури області, які ізолювали працівників у актовій залі, побили виконувача обов'язки голови правління, та, не допускаючи адвоката, проводили незаконний обшук і вилучення документів [93].

Газифікація сіл розглядалась як грубе порушення, ігнорувались результати комплексної перевірки Контрольно-ревізійних управлінь

фінансово-господарської діяльності товариства, відповідно до яких всі роботи з будівництва газопроводів у даному регіоні відповідають проектно-кошторисній та дозвільній документації, актами приймання підтверджується також обсяг використаних коштів та виконаних робіт. Щодо посадових осіб ВАТ «Закарпатгаз» відкрито кримінальні справи.

Цей системний тиск на підприємство та його керівництво пояснюється намірами перейняти контроль та вплив над ВАТ «Закарпатгаз».

Також є думка, що усі події навколо всіх західних обленерго розпочалися після їхньої відмови на відчуження акцій відкритих товариств на користь ТОВ «Росукренерго». Саме розподільні та підвідні газопроводи є тією часткою газотранспортної системи, що забезпечує постачання та транспортування природного газу безпосередньо до споживача, містком до «живих» коштів і впливу на цінову політику [93].

Тобто газопостачальні компанії заганняють у боргову яму і піддають рейдерському тиску. Робиться спроба скупити ці підприємства підставними особами і виведення їх з-під державного контролю.

Під впливом рейдерської атаки з метою заволодіння землею опинилось ЗАТ «Ужгородська швейна фабрика» [76]. Технологія захоплення полягала в розповсюдженні дезінформації про банкрутство підприємства з метою провокування акціонерів товариства до хвилювань і продажі своїх акцій за низькою ціною.

У червні 2007 року громадянин Чейпеш І.І., придбавши частину акцій у дрібних акціонерів, застосовуючи брудні злочинні технології, організував справжній рейдерський наступ на підприємство. В засобах масової інформації з'являється дезінформуюче оголошення про нібито скуповування акцій по 100 гривень, що не відповідає дійсності. Акціонерів викликають на допити у відділи боротьби з організованою та економічною злочинністю, проводиться позачергова перевірка комісії з цінних паперів, безпідставний збір матеріалів працівниками УБЕЗ у Закарпатській області.

Господарський суд області за відсутності будь-яких доказів порушує справу №11-141. Чейпешем І.І, за допомогою введених в оману учасників ТОВ

«Торговий дім «Парада» (основний акціонер Товариства) організовуються позови до суду, укладаються нелегітимні угоди з учасниками ТОВ «Торговий дім «Парада» з метою заволодіння акціями ЗАТ «Ужгородська швейна фабрика» та її майном.

В процесі цієї рейдерської облоги застосовуються неприпустимі в господарській етиці методи: використання конфіденційної інформації про склад учасників ТОВ «Торговий дім «Парада», кількість їх часток, обман, підкуп, поширення недостовірної інформації. Так, з метою заволодіння акціями ЗАТ, що належать Товариству з обмеженою відповідальністю «Торговий дім «Парада», його учасників шляхом обману та підкупу примушують до підписання договорів про продаж акцій, що їм не належать, та позовних заяв до цього Товариства [76].

Питання щодо рейдерських атак на ВАТ «Ільницький завод механічного зварювального устаткування», тричі розглядалося на засіданнях регіональної робочої групи з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Комісією попередньо визначено наявність ознак протиправного захоплення або поглинання. Відповідні матеріали надіслані до Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. На думку начальника Закарпатського територіального управління Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку Ганни Ємець подібний приціл потрапили й такі підприємства, як ТОВ «Яворник», що у Великобerezнянському районі, та ЗАТ «Рахівська торговельна організація робітничого постачання».

Підставою для поширення цього явища в регіоні, як і Україні в цілому у більшій мірі є не недосконалість законодавства, а ситуація з його реальним застосуванням, корупцією в правоохоронних органах. Рейдерство поріднилося з державною системою та такими її складовими, як судовими й правоохоронними інстанціями, органами реєстрації. Рейдерство, підтримане корумпованими чиновниками, сьогодні використовується як інструмент нечесної конкурентної боротьби.

З метою забезпечення взаємодії органів державної влади у сфері протидії

протиправному поглинанню та захопленню підприємств, а також розроблення пропозицій стосовно вдосконалення законодавства, що регулює корпоративні правовідносини, Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007р. №257 утворена Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, яка є дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України. Основними завданнями Комісії є: збирання і моніторинг інформації про методи поглинання та захоплення підприємств, що призводить до погіршення інвестиційного клімату в Україні; забезпечення взаємодії органів державної влади, зокрема правоохоронних органів і органів державної виконавчої служби, з питань посилення протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств; напрацювання комплексу заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, а також удосконалення механізму регулювання в сфері реалізації корпоративних прав учасників господарських товариств та інвесторів; проведення оперативного обміну між органами державної влади та громадськими організаціями відповідною інформацією.

Крім того, Міжвідомчою комісією вже розроблений проект Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств)”, яким, зокрема, передбачається внесення змін до наступних законодавчих актів: Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», Закон України «Про виконавче провадження», Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», Закон України «Про третейські суди». Також розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запровадження відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів)». Зазначеним проектом Закону передбачено внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Технології рейдерських захоплень та недружніх поглинань постійно

видозмінюються. Вони можуть включати роботу з міноритарними акціонерами з метою скупки акцій, використання судових позовів для арешту частини акцій, вилучення в незалежних реєстраторів реєстру акціонерів для проведення маніпуляцій з ним та проведення «потрібних» рішень на зборах акціонерів, порушення процедури банкрутства й одержання контролю над підприємством шляхом призначення свого арбітражного керуючого. Застосовуються також способи як юридично законного використання наявних у законодавстві прогалин, так і цілком кримінальних схем, які тільки формально спираються на положення одних законів і юридичних норм, а на ділі грубо порушують багато інших.

З розвитком корпоративного законодавства та посиленням контролю підприємств за його дотриманням, тобто з виходом вітчизняного бізнесу з тіні в вітчизняній діловій практиці стали з'являтися гринмейлери [4]. Скупивши невеликий пакет акцій, вони одержують доступ до внутрішньої звітності підприємства, і якщо в ній є порушення, шантажують керівництво підприємства, вимагаючи викупити свій пакет з великою премією.

На законодавчому рівні необхідно максимально унеможливити зловживання в корпоративному праві. У цьому напрямі потрібним є комплексне удосконалення корпоративного, господарського, арбітражно-процесуального й кримінального законодавства у напрямку заповнення пробілів у правовому регулюванні корпоративних відносин, виключення можливості двоякого тлумачення правових норм, яка активно використовується рейдерами, а також забезпечення жорсткості відповідальності як для осіб, що займаються рейдерськими захопленнями, так і для посадових осіб, що їм сприяють.

Для запобігання й припинення недоброзичливих корпоративних захоплень необхідно реалізувати наступний комплекс заходів з удосконалення корпоративного законодавства [54, 176-185].

Створити загальнодержавний реєстр акціонерів і центральний національний депозитарій публічних акціонерних товариств, для того, щоб ефективніше захищати права власників.

Сьогодні захоплення підприємства часто зводиться всього лише до захоплення реєстру. Великі компанії вибудовують механізми взаємодії з реєстраторами, зовнішніми держателями й обліковцями акцій, а безліч малих фірм реєстри зберігають у бухгалтерії в паперовому вигляді, які в ході рейдерських атак можуть бути викрадені і переписані з використанням „правомірних” рішень суду про законність нового реєстру. Тому, необхідно усунути можливості фіктивної втрати реєстру й протиправного «відновлення» реєстру, що приводить до порушення прав власників цінних паперів; розробити судову процедуру, яка б дозволяла відновлювати права на цінні папери в тих випадках, коли втрата реєстру відбулася з об'єктивних причин.

- Прописати в Законі «Про акціонерні товариства» механізм відновлення втраченого реєстру акціонерів. У виправленнях до закону треба передбачити обов'язкову публікацію повідомлення про втрату реєстру в засобах масової інформації. Причому протягом усього періоду його відновлення акціонери повинні мати можливість висунути свої претензії із приводу володіння цінними паперами, а поки реєстр не відновлений, всі угоди, які відбуваються з акціями повинні мати право на оскарження.

- Законодавчо оформити створення спеціальних резервних копій цінних паперів, передбачивши при цьому норми відповідальності реєстраторів і депозитаріїв за порушення правил, що забезпечують достовірність таких копій і їх збереження.

- Визначити характер і обсяг відповідальності реєстратора й емітента перед зареєстрованими особами за порушення порядку ведення реєстру, у тому числі за несанкціоноване списання цінних паперів з рахунку; допустити можливість перевірки реєстратором повноважень особи, що звертається з розпорядженням про списання цінних паперів; передбачити обов'язкове страхування професійної відповідальності реєстратора.

- Розробити законодавчі норми, які б охороняли приватну власність, і не давали б можливостей "хитрим юристам" через суди відбирати справедливо придбані активи. А саме, прийняти законодавчі норми чи поправки до Закону

України „Про акціонерні товариства”, які б врегулювали відносини між власниками великих пакетів акцій і міноритарями; забезпечити, щоб позови про права міноритарних акціонерів та про право власності, розглядалися тільки за місцем перебування майна. Справи про кожному конкретному підприємству повинен розглядати тільки один суддя, і всі позови різних суб'єктів стосовно окремого підприємства повинні розглядатись в сукупності для розкриття повної картини обставин, що відбуваються з даним підприємством.

- Розробити законопроект «Про боротьбу з рейдерством», в якому прописати ефективні норми протидії незаконним поглинанням, провести чітку межу між доброзичливим і недоброзичливим поглинаннями, прописати поняття "недружнє захоплення підприємства" та "корпоративна суперечка" і ввести їх в юридичний обіг, закріпити обов'язкову підсудність корпоративних суперечок, розробити механізм інформування про корпоративний конфлікт і т.д.

- Рейдери забираючи активи й землю розуміють хиткість свого положення і тому намагаються їх скоріше перепродати, поки йде процес заперечування. Необхідно законодавчо виключити можливість швидкого перепродажу спірних об'єктів.

- Встановити єдині стандарти правового захисту для різних по найменуванню, але однакових по суті вимог, що приводять до одного результату (наприклад, вимог про визнання недійсним випуску цінних паперів і про визнання недійсними актів державної реєстрації випуску цінних паперів, вимог про визнання недійсними установчих документів юридичної особи й про ліквідацію юридичної особи, і т.п.).

- Надати можливість «поновлення» юридичної особи, реорганізованої з порушеннями закону та «поновлення» випусків цінних паперів, акти про державну реєстрацію яких були анульовані.

- Здійснити доповнення в Кримінальний кодекс, пов'язані з корпоративними конфліктами, а саме законодавчо зафіксувати, що будь-яке захоплення - це злочин проти держави з відповідним покаранням для

учасників, аж до конфіскації всього майна на території України.

Щоб зазначені вище істотні зміни корпоративного законодавства були ефективними, вони повинні супроводжуватися вдосконаленням ряду норм процесуального законодавства, пов'язаних з вирішенням корпоративних суперечок. Діюче вітчизняне арбітражне процесуальне законодавство дозволяє недоброзичливим учасникам обороту формально законними засобами здійснювати корпоративні захоплення з порушенням прав і законних інтересів інших інвесторів. Тому, в рамках судової реформи необхідно здійснити наступні заходи:

- Ввести кримінальну відповідальність суддів за латентні судові рішення, а потерпілим у таких випадках надати можливість блокувати виконання цих рішень.

- Створити відкриті в Інтернеті реєстри судових позовів, судових рішень і ввести кримінальну відповідальність за їхню нереєстрацію.

- Забезпечити розкриття інформації про черговий або ініційований судовий розгляд, пов'язаний з корпоративною суперечкою.

- Встановити правило про введення заходів по забезпеченню позовів і заяв за вимогами тільки арбітражним судом за місцем перебування юридичної особи, обмежити можливості введення забезпечувальних заходів (встановити обов'язковість зустрічного забезпечення по вимогах немайнового характеру і/або введення окремих заходів винятково в судовому засіданні). Зобов'язати суди розглядати корпоративні справи на території емітента та у присутності власника підприємства (контрольного пакета) і реєстратора.

- Встановити заборону для застосування забезпечувальних заходів, виконання яких може перервати виробничий процес, нанести технологічну шкоду, привести до техногенних аварій і екологічних катастроф, а також може завдати шкоду, неспіввимірну до заявлених вимог майнового характеру.

- Забезпечити розвиток інституту колективних позовів, які дозволяють поєднувати вимоги значних груп громадян і організацій.

- Вилучити з компетенції судів першої інстанції господарських спорів, що відповідає і світовій практиці.

➤ Уповноважити Верховний Суд в узагальненні та оприлюдненні практики судочинства з корпоративних суперечок, а кваліфікаційним комісіям регулярно проводити атестацію суддів і привселюдно повідомляти про дискваліфікацію суддів, що виносять рішення на підтримку рейдерства [54, 176-185].

Наміри удосконалення законодавства з метою зменшення можливості захоплення чужих активів, з однієї сторони, повинно не ускладнювати процесу поглинання більш ефективними компаніями менш ефективних, а з іншої – натрапляє на могутню протидію лобістів від бізнесу, побудованого на переділі власності, і тому дуже рідко приводять до діючих результатів.

Важливими організаційними заходами подолання рейдерства в регіоні є активне висвітлення в засобах масової інформації проблематики рейдерства з метою залучення уваги громадськості до цих питань; надання безкоштовної інформаційної й консультаційної підтримки підприємцям по рейдерству, зокрема, шляхом створення консультаційних центрів, спеціалізованих комісій при Бюро протидії комерційним злочинам і рейдерству; створення механізмів ефективного захисту від рейдерських захоплень зі сторони державної влади, зокрема, надання активної підтримки підприємцям у їхній самоорганізації в об'єднання й союзи з протидії рейдерським захопленням підприємств.

Захист бізнесу на корпоративному рівні (самим підприємством) повинен доповнюватися системним захистом (на законодавчому рівні) економічних суб'єктів від спроб переділу власності, в т.ч. шляхом ретельної деталізації та комплексному узгодженні правових норм, встановлення чітких рамок діяльності та процедури втручання органів влади у випадку корпоративного конфлікту, інтенсифікації боротьби з корупцією. При цьому, головною проблемою законотворчості в Україні є її відставальний характер, оскільки законодавець просто не встигає за витонченими схемами, які безупинно генеруються рейдерами. Вироблення практичних рекомендацій із законодавчих ініціатив повинне опиратися не лише на загальноприйняті в цивілізованому світі законодавчі принципи, але і на практичний досвід експертів по протидії ворожим поглинанням, щоб з'єднати світовий досвід зі

специфікою вітчизняної економіки.

Усунення рейдерства як дестимулюючого чинника формування бізнес-середовища регіону крім законодавчого регулювання лежить у площині формування відповідних моральних бар'єрів і репутації у відповідності з європейськими та світовими нормами ведення бізнесу, підвищення якості інститутів – формальних і неформальних правил ведення бізнесу, що виступає основою створення комфортних умов господарювання і є головною умовою для забезпечення високих темпів росту економіки Закарпатської області й підвищення її конкурентоспроможності.

2.СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Забезпечення соціально економічного зростання регіону в контексті інноваційного розвитку

Сучасний розвиток Закарпатської області тісно пов'язаний із процесами, що відбуваються в Україні та у сусідніх державах-членах ЄС. Таке географічне та політичне положення безперечно впливає на економіку регіону, яка розвивається за законами світової глобалізації та перебуває під дією регіональних особливостей. Головне завдання перед державою полягає у збалансуванні розвитку регіонів, підтримці проблемних та депресивних територій, формуванні конкурентноспроможності та інноваційності територій.

Розвиток регіону у контексті інноваційної парадигми потребує аналізу популярних теоретичних моделей західних та вітчизняних економічних шкіл, які стосуються територіального розвитку і умовно поділяються на три види [17]:

- 1) теорії, які у основі ефективного економічного зростання вбачають природні ресурси (концепція географічного детемінізму в економіці – Ф.Бродель, У.Макнейл, П.Кругман, Д.Даймонд та ін.);
- 2) теорії, які аналізують комплекс чинників дії на економіку регіону (природних, фінансових, трудових, географічного положення тощо – К.Фостер, А.Скот, Н.Тріф, Ф.Фукуяма,);
- 3) теорії, що оцінюють роль інституціональних, соціальних, наукових, освітніх та інноваційних чинників (М. Портер, П. Ромер та інші).

Особливого значення набувають нові інструменти, які б забезпечили економічне зростання в умовах ринкової економіки та переходу до постіндустріального етапу розвитку: заходи регіонального маркетингу для формування позитивного іміджу регіону, який здатний забезпечити збереження й примноження місцевих людських ресурсів, доведення фахової

підготовки у відповідності до світових стандартів якості людського капіталу та залучення працездатного населення із інших регіонів; розміщення й формування нових підприємств; залучення нових інвестицій, туристичних потоків, нарощування регіонального культурного та історичного потенціалів тощо. Формування регіональних та міжрегіональних кластерів з метою підвищення конкурентоспроможності продукції та виходу на внутрішні та зовнішні ринки, активізацією інноваційної діяльності.

Якщо в теоріях широко представлені перші дві групи чинників, то остання є мало дослідженою, але визначальною з огляду на посилення її дії на сучасну економіку регіону. Вона включає у себе розгляд важливих умов функціонування господарства, такі як налагодження правил гри у суспільстві, гармонізація інтересів влади-населення-бізнесу, виведення із тіні підприємств, які працюють нелегально, формування прозорих відносин на ринку праці, підвищення якості людського капіталу. Оскільки все більший вплив на результати економічної діяльності останнім часом має людський фактор, потреби та інтереси суспільних груп, їх мотивація та способи управління їхньою поведінкою

Дослідження окремих вчених показують, що економічне зростання забезпечується на внутрішніх немобільних ресурсах та залученням мобільних ресурсів ззовні, з інших регіонів. Як зазначає М.П. Бутко, мобілізацію регіональних внутрішніх ресурсів необхідно здійснювати на основі комплексного прозвитку продуктивних сил, вдосконалення існуючої структури і оптимізації пропорції виробництва у регіоні [2, 9]. Для досягнення такої мети слід раціонально поєднювати принципи регіоналізації й централізації управління, комплексного використання таких важелів як державна інноваційна, промислова, аграрна, регіональна політика, а також посилити інтеграцію із сусідніми регіонами та забезпечити оптимальне відтворення людського капіталу.

Головними такими ресурсами, що здатні забезпечити модернізацію всього господарського комплексу Закарпатська область та сприяти його стабільному економічному зростанню є інновації.

Необхідність запровадження інноваційної моделі економічного зростання в Україні та її регіонах, що відповідає світовим тенденціям розвитку, вимагає ґрунтовного аналізу усіх чинників інноваційного процесу, серед яких основним є наукова діяльність.

Як зауважують окремі вчені, важливим з точки зору якості інноваційного середовища є кількість працівників (персоналу), які працюють у сфері НДіР, у розрахунку на 10 тис. зайнятих в економіці (Іп). По Закарпаттю цей показник становить 20. По Україні його величина складає 85. Для порівняння: по Карпатському регіону – 48, зокрема, по Івано-Франківській області – 24, Львівській – 76, Чернівецькій – 36. У найближчих сусідів Закарпатська область на Заході значення цього показника є такими: Чехія – 46, Польща – 49, Угорщина – 52, Словаччина – 58.

Оцінку якості інноваційного середовища здійснюють також за допомогою показника Ід, який характеризує кількість дослідників (творчого потенціалу) на 10 тис. зайнятих в економіці. Цей показник для Закарпатської області має значення 10, для України – 42. Для порівняння: для Карпатського регіону – 24, зокрема, для Івано-Франківської області – 12, Львівської – 39, Чернівецької – 16. Для Чехії - 26, Польщі – 33, Угорщини – 34, Словаччини – 36, а для економічно розвинених країн світу, де наука виконує роль головного фактора відтворювального процесу, досягнуто високої насиченості робочої сили дослідниками і випереджуваними темпами нарощується їх чисельність, значення цього показника є такими: для Фінляндії – 99, Японії – 97, США – 81, Німеччини – 60, а для країн ЄС в середньому – 50 [36, 123-124].

Щодо інноваційної діяльності в регіоні, то маємо можливість аналізувати лише її функціонування у промисловості. Через недосконалість статистичного супроводу відсутня об'єктивна картина інноваційної діяльності в Закарпатті.

Отже, кількість промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю області у 2005 році зменшилась у порівнянні із 2004 р. на 4 одиниці (або на 11%) і становила 33 одиниці. У 2004 р. інноваційною діяльністю займалися 37 підприємств, що становило 13,7 % від загальної кількості

підприємств регіону. Питома частка інноваційно-активних промислових підприємств у 2004р. знаходилася фактично на рівні загальноукраїнського показника питомої частки підприємств, що займалися інноваційною діяльністю (13,7%), що є позитивним моментом у розвитку інноваційної діяльності в Закарпатті, оскільки до 2002 р. спостерігалось суттєве відставання від загальноукраїнського показника рівня виробничої активності і стрімке скорочення кількості промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю – із 1995 до 2002р. зменшилась на 40% (майже вдвічі) (рис.2.1). Як видно з рис.2.1, то 2002р. був переломним періодом у активізації інноваційної діяльності в регіоні, це пов'язано, на нашу думку, із активним функціонуванням СЕЗ “Закарпаття”. У 2006 році зафіксовано зменшення кількості інноваційно активних підприємств на 2 одиниці у порівнянні із 2005 роком. (табл.2.1.)

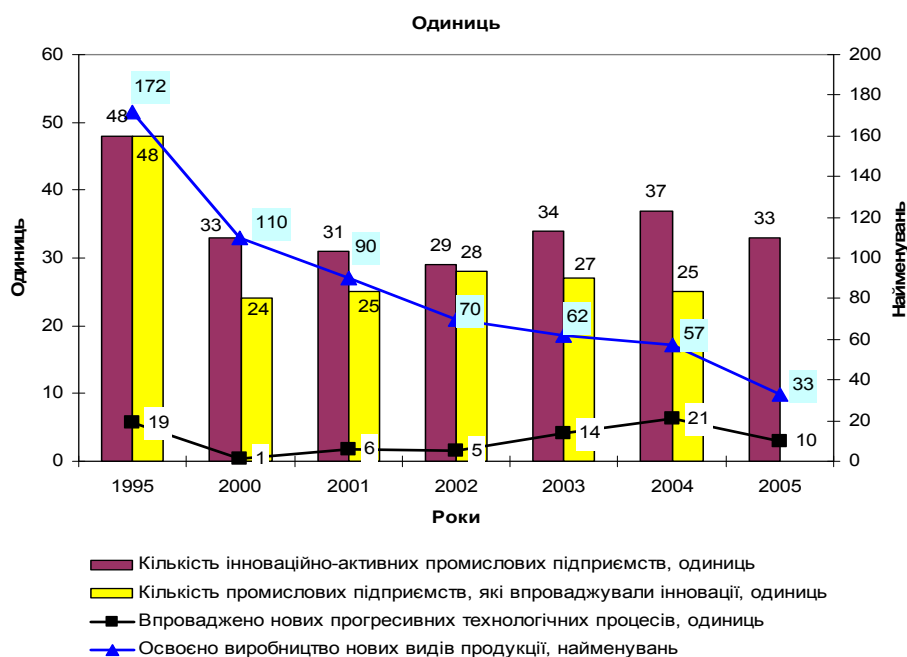

Рис.2.1. Динаміка інноваційної діяльності промислових підприємств Закарпатської області *

*За даними [26], [63].

Інноваційна діяльність промислових підприємств спрямована переважно на виробництво нових видів продукції, на яку припадало у 2004 р. 73% у структурі інноваційної діяльності (рис. 2.1), а на впровадження нових технологічних процесів – 27% відповідно. Як видно з рис. 2.1 таке

співвідношення у структурі поступово вирівнювалося, оскільки у 1995р. на виробництво нових видів продукції припадало близько 90%, а в 2003р. – вже 82%. Протягом 1995-2002 рр. на 2,4% зросла частка промислових підприємств області, що проводили комплексну механізацію і автоматизацію виробництва (з 8,3 до 10,7%), проте знизилася на 10,7% питома вага підприємств, які впроваджували нові технологічні процеси (з 25,0 до 14,3%). Переважна більшість підприємств, що впроваджували інновації, освоювали виробництво нових видів продукції (93,8-92,9%), що позитивно впливало на рівні конкурентоспроможності продукції [83, 70]. Загальноукраїнське співвідношення між впровадженням продуктових та процесних інновацій у 2004 р. становило відповідно 61% і 39%. У Закарпатті найактивніше впроваджували нові технологічні процеси у машинобудуванні – 4, хімічній та нафтохімічній промисловості – 3, нову інноваційну продукцію освоювали у машинобудуванні – 9 найменувань, текстильній промисловості – 6, а також у хімічній та нафтохімічній промисловості – 5.

Однак, у 2006 р. спостерігається зниження інноваційної активності промисловості Закарпатська область у порівнянні із 2005 р., про що засвідчують офіційні показники Держкомстату (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Інноваційна діяльність промислових підприємств Закарпатської області*

Регіони	Всього промислових підприємств, одиниць		З них займалися інноваційною діяльністю		Витрати на інноваційну діяльність, тис. грн.		Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, одиниць		Питома вага, у % до загальної кількості підприємств	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Україна	10047	9995	1193	1118	5751562,9	6159950,4	810	999	8,2	10
Закарпатська	305	307	33	31	6031,5	14031,0	16	28	5,4	9,1

*Джерело: [63, 191-263].

До цього ще слід додати і зниження пільг у СЕЗ та ТІПР, через які багато інвестиційних проектів було призупинено. Все ж таки інноваційна діяльність у Закарпатському регіоні протягом 2005-2006 рр. характеризувалася низкою

позитивних тенденцій: зростанням видатків на здійснення інноваційної діяльності у 2,3 у 2006 р., та збільшенням у 1,8 рази промислових підприємств, що впроваджували інновації. У структурі реалізованої інноваційної продукції питома вага продукції машинобудування області в загальному обсязі новітньої продукції машинобудування України в 1995-2001 рр. складала дуже незначну частку (близько 0,1%).

У 2002 р. ситуація різко змінилася: на регіон припадало 12,8% новітньої продукції машинобудування України, яка була принципово новою, виготовленою за ліцензією, або з використанням нових технічних рішень, що мають охоронний документ. Це пов'язується з активізацією інноваційної діяльності в рамках функціонування в регіоні СЕЗ “Закарпаття”, утворенням низки спільних підприємств по великовузловому складанню автомобілів [83, 70-71]. Загалом же в структурі обробної промисловості Закарпатської області частка реалізованої інноваційної продукції машинобудування у 2002 р. становила 89%, у 2003р. – 90% і близько 10% припадало на продукцію хімічної та нафтохімічної промисловості, а в 2004р. – 85% на продукцію машинобудування і 9% – на виробництво деревини та виробів з деревини (рис.2.2.).

Із загальної кількості інноваційно-активних підприємств у 2007 р. кожне п'яте впроваджувало інноваційні види продукції та нові технологічні процеси і лише одне придбало нові технології (зокрема Великобичківською філією “Сведвуд Карпати” впроваджено процес з виробництва паливних брикетів та кромки, ВАТ “Мукачівський завод “Точприлад” – зі складання гучномовців, ВАТ “Мукачівський верстратозавод” – з різки фасонного і сортового прокату, ТОВ “Хіпп-Ужгород Гмбх” – з видування пляшок, ТОВ НВП “Грифскан-Свалява” – з виробництва деревного вугілля). Так, у 2007 р. реалізували інноваційну продукцію 17 промислових підприємств області, якими реалізовано такої продукції на 81,3 млн.грн. Дві третини зазначеної продукції реалізовано суб'єктами машинобудування, десяту частину – хімічної промисловості.

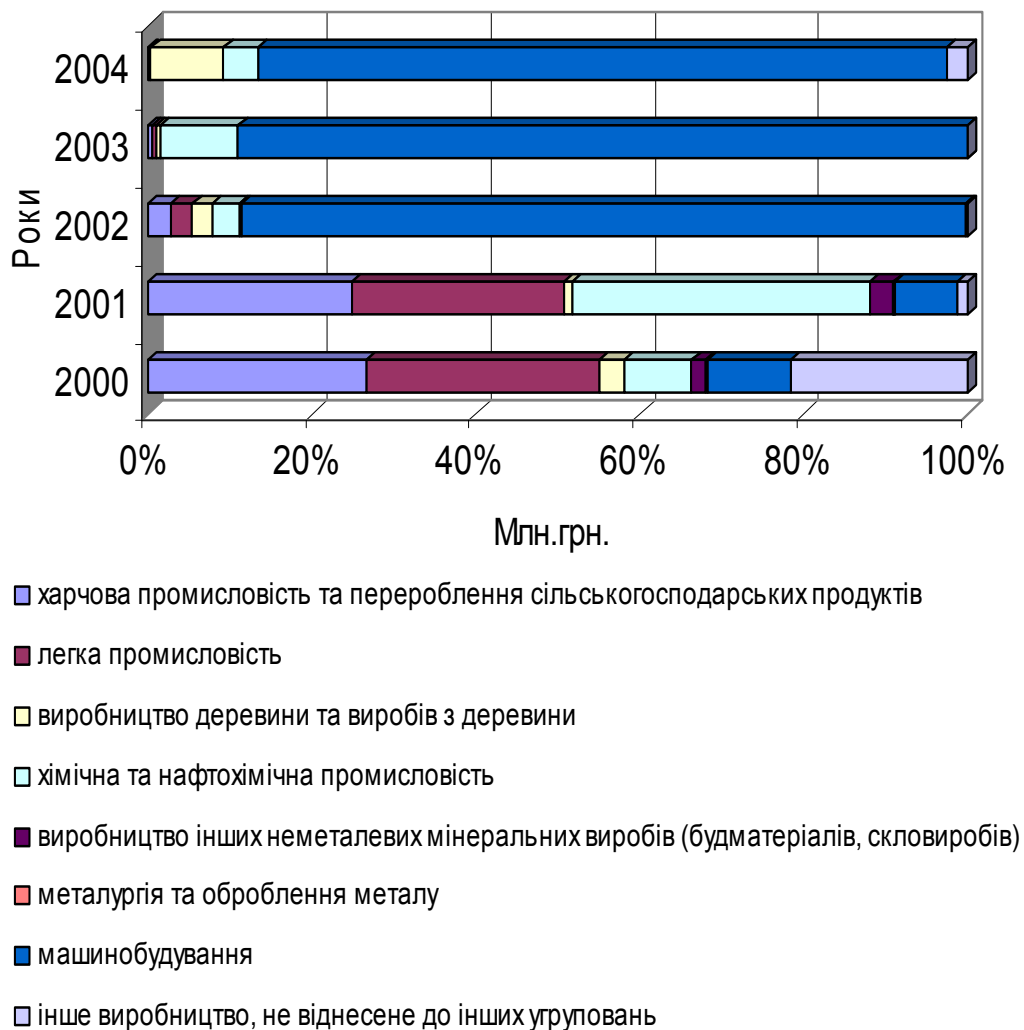

Рис. 2.2. Динаміка структури реалізованої інноваційної продукції в обробній промисловості Закарпатської області*

*Джерело: [63]

Розглянемо збільшення валового регіонального продукту Закарпатської області на фоні загальноукраїнського зростання. Як засвідчують дані табл. 2.2., протягом трьох років спостерігався незначний спад у відносних показниках – значення індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту при зростанні абсолютних показників, у які закладені інші фактори зростання, такі як інфляція та зростання цін.

Слід, зазначити, що Закарпатська область було єдиним регіоном в Україні, який протягом даного періоду показав зростання індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту у 2006 р. в порівнянні із 2004 р. на 0,2 в. п. (рис.2.3.). Це означає, що у економічному зростанні Закарпатської області залучені інші чинники, зовнішні екстерналії. Вони пов'язані із інституційними

змiнами та впливом зовнiшнiх чинникiв, якi не є дослідженi.

Таблиця 2.2.

Змiни валового рiгiонального продукту Закарпатської облaстi*

	Валовий рiгiональний продукт млн. грн.			Індекси фiзичного обсягу валового рiгiонального продукту %			Валовий рiгiональний продукт у розрахунку на одну особу грн.		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Україна	345113	441452	544153	112,1	102,7	107,3	7273	9372	11630
Закарпатська	5297	6700	8185	106,4	98,5	106,6	4238	5373	6576

Джерело: [12].

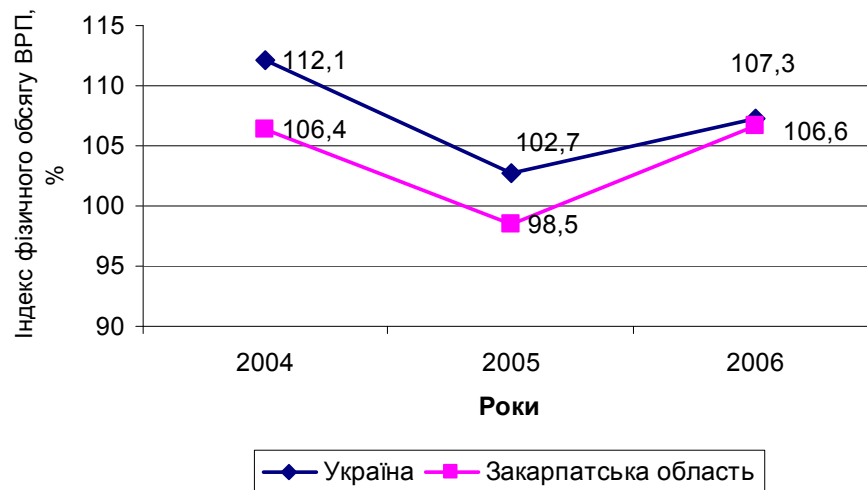

Рис. 2.3. Динамiка iндексiв фiзичного обсягу валового рiгiонального продукту

Джерело: [12].

Щодо кiлькостi промислових пiдприємств рiгiону, якi реалiзовували iнновацiйну продукцiю, то слiд вiдмiтити їх збiльшення у 2004 р. на 10 одиниць (на 40%) у порiвняннi до 2003р., однак ще не досягнуто рiвня 1995 р, коли їх кiлькiсть становила 48 пiдприємств. За обсягами реалiзованої iнновацiйної продукцiї рекордним був 2004р., коли було реалiзовано нової продукцiї на суму 677, 4 млн. грн., що бiльше за попереднiй рiк у 1,7 рази, особливо при катастрофiчному скороченнi витрат та фiнансування на iнновацiйну дiяльнiсть (майже у 22 рази у порiвняннi з 2002р.). Ситуацiя парадоксальна, однак, можливо це зумовлено фiнансуванням iнновацiй 2002 року. Закарпатська облaсть за вiдносним показником: питомою часткою

обсягів реалізованої інноваційної продукції до загального обсягу реалізованої продукції, у 2004р. перевищувала аналогічний показник в середньому по Україні майже у 5 разів (!), який становив 28,7%. Якщо протягом 2000-2004 рр. питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції зростала, досягнувши апогею у 2004р., то за новими даними на 2005р. зменшилась до 3,5% (тобто у п'ять разів). Таке скорочення, на думку експертів, пов'язане із припиненням функціонування СЕЗ “Закарпаття” та закриття багатьох проектів у рамках її діяльності.

Важливим показником інноваційної діяльності регіону є також реалізація інноваційної продукції за межі України. Для Закарпатська область це є особливо важливим, оскільки цей регіон межує із чотирма країнами, які є членами Євросоюзу. Оскільки основне фінансування відбувається за рахунок коштів іноземних інвесторів, то очевидно, що частка інноваційної продукції, реалізованої за межами України буде також високою. Починаючи із 2002р. спостерігається стрімке зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції за межами України. У 2004р. було реалізовано інноваційної продукції на суму 105,9 млн. грн., що майже у 15 разів більше, ніж 2002р. і у 6 разів більше, ніж у 2000р. Однак, частка реалізованої інноваційної продукції за межі України до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції у 2004 р. зменшилась у порівнянні із 2000 р. вдвічі і вже становила 15,6% (рис.2.4.).

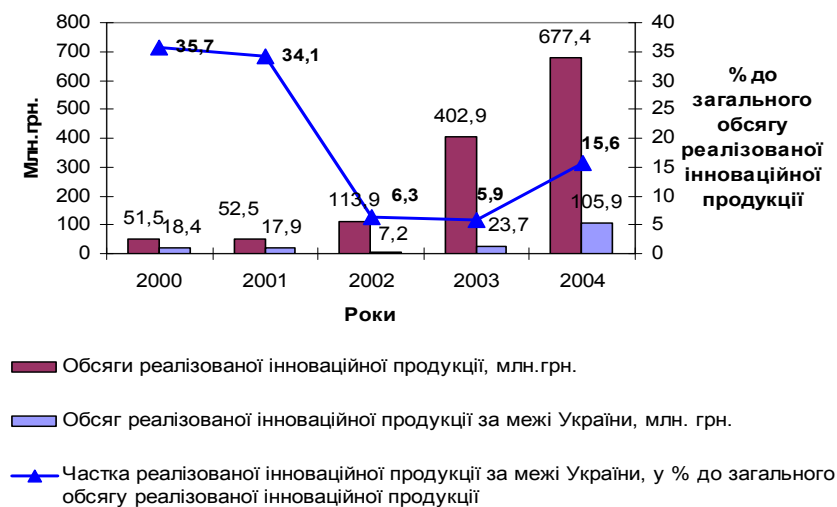

Рис.2.4. Динаміка обсягів реалізованої інноваційної продукції за межі України

Дані таблиці 2.3. по Карпатському регіону засвідчують, що обсяги реалізованої продукції за межі України у Закарпатській області за питомою вагою були вищими за середньоукраїнський показник і становили 79,1% у 2005 та 66,6% у 2006 р., при чому за умов зростання абсолютних показників у 2006р. Це підтверджує зовнішній характер закарпатських інновацій, які базуються на іноземних інвестиціях та значно залежать від попиту на них за кордоном.

Таблиця 2.3.

Реалізація інноваційної продукції за межі України за регіонами*

Регіони	Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України		Обсяг реалізованої продукції за межі України			
			Тис. грн.		у % до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Україна	385	337	12494818,0	12797023,4	50,0	41,4
Закарпатська	16	10	79308,9	102381,1	79,1	66,6
Івано-Франківська	10	10	53569,3	44690,9	26,8	28,6
Львівська	19	20	62162,8	69402,3	18,1	16,4
Чернівецька	10	5	12321,5	12272,5	15,8	13,9

*Джерело: [60, 191-263].

Не менш важливим є аналіз територіальної (між- та внутрішньо регіональної) збалансованості інноваційної діяльності як складової механізму досягнення синергетичного ефекту функціонування інноваційної сфери країни, а також у контексті регіональної стратегії.

Територіально інноваційна діяльність Закарпатської області зосереджена у місті Ужгороді – 6 інноваційно активних підприємств, Мукачеві – 4, Виноградівському та Іршавському районах – 10, 3 відповідно. Найбільш активно впроваджують інновації як продуктові, так і процесні у Мукачеві, Ужгороді, Виноградівському й Іршавському районах (табл. 2.4.).

Серед проблем інноваційної діяльності, як зазначає Ю. Качаєв, є проблеми інноваційного розвитку депресивних регіонів та малих міст, які зумовлюють необхідність розробки стратегій інноваційної діяльності та вироблення принципових рішень щодо територіального розвитку інноваційної сфери. Як один із варіантів вирішення зазначеної проблеми на державному рівні вбачається розробка Концепції регіонального розвитку інноваційної сфери

України, як поєднання й збалансування принципів і завдань державно регіональної та інноваційної політик в інтересах довгострокового соціально-економічного розвитку.

Таблиця 2.4.

Впровадження прогресивних технологічних процесів, освоєння видів інноваційної продукції, придбання нових технологій по містах та районах, 2005р.

	Впроваджено нових технологічних процесів		Освоєно видів інноваційної продукції, найменувань		Придбано нових технологій, одиниць	
	всього	з них маловідходних, ресурсощадних	всього	з них нових видів техніки	всього	з них прав на патенти, ліцензії на використання об'єктів промислової власності
Закарпатська область	10	6	33	2	4	—
м.Ужгород	2	—	4	—	—	—
м.Берегово	—	—	—	—	—	—
м.Мукачево	5	5	10	2	2	—
м.Хуст	1	1	3	—	—	—
м.Чоп	—	—	—	—	—	—
райони						
Берегівський	—	—	2	—	—	—
Великобerezнянський	—	—	—	—	—	—
Виноградівський	2	—	7	—	—	—
Воловецький	—	—	—	—	—	—
Іршавський	—	—	4	—	—	—
Міжгірський	—	—	—	—	—	—
Мукачівський	—	—	2	—	2	—
Перечинський	—	—	1	—	—	—
Рахівський	—	—	—	—	—	—
Свалявський	—	—	—	—	—	—
Тячівський	—	—	—	—	—	—
Ужгородський	—	—	—	—	—	—
Хустський	—	—	—	—	—	—

Джерело: [20].

Крім того, варто визначити й затвердити пріоритетні стратегічні напрями інноваційної діяльності в Закарпатській області та забезпечити надходження ресурсів для вирішення поставлених завдань.

На думку науковців, територіально-господарський комплекс області ще не підготовлений до нових реалій, обумовлених посиленням глобалізаційних тенденцій і збільшенням ступеня лібералізації внутрішнього ринку, необхідними складовими яких є наукова, науково-технічна та інноваційна

діяльність і взаємопов'язуюча їх ринкова інноваційна інфраструктура. В області функціонує чотири бізнес-центри і один бізнес-інкубатор, що недостатньо для успішного розвитку малого і середнього бізнесу, який необхідно нарощувати високими темпами до 2015 р. [83, 70].

З огляду на те, що стратегічним напрямком розвитку економіки є утвердження інноваційної моделі розвитку та згідно Закону України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”, Постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року №1094 основним завданням є розроблення й дотримання регіональної інноваційної політики з визначенням середньострокових пріоритетних напрямків діяльності, в тому числі таких, що мають загальнодержавне значення.

До основних факторів, що стримували інноваційну діяльність у 2005 р. і які, на думку науковців із Ради по вивченню продуктивних сил України, зберігатимуть суттєвий вплив у період до 2015 р., відносяться:

- недосконалість системи фінансування, регулювання, організації науково-інноваційної та інноваційної діяльності на підприємствах;
- незначна кількість конкретних розробок і впроваджень інноваційного продукту та недостатність фінансового та матеріального забезпечення науково-дослідної бази наукових установ з державного бюджету тощо.

Порівняльний аналіз структури джерел фінансування інноваційної діяльності області та України в 2004 р. свідчить про нестабільність інституційної перебудови в територіально-господарському комплексі, яке пояснюється значною мірою прикордонним статусом регіону, зручністю для контролю над вкладанням іноземного капіталу, запізненням інституційного становлення національних інвесторів. Нестабільність законодавства стосовно спеціального режиму інвестиційної, в т.ч. інноваційної діяльності, зокрема в СЕЗ, митного режиму України і т.д. призвело до зміни мотивації іноземних інвесторів і переважанню кредитів як джерел фінансування інноваційної діяльності. Негативним явищем є повна відсутність підтримки останньої з боку місцевої влади [83, 71]. Якщо ця ситуація не буде вирішена на державному рівні,

то навряд чи ми зможемо очікувати потужний розвиток інноваційної діяльності в регіоні.

До головних проблем функціонування інноваційної діяльності в Закарпатській області належать:

1) надзвичайно гострі, які можуть бути вирішені лише при участі держави: відсутність стимулів і пільг для фінансування інноваційної діяльності;

2) надзвичайно гострі, які можуть бути вирішені на регіональному рівні: деформована структура інноваційних витрат у Закарпатській області за напрямками: недостатня кількість витрат на власні дослідження та розробки, відсутність ефективної регіональної інфраструктури інноваційної діяльності; низько диверсифікована структура реалізованої інноваційної продукції за видами економічної діяльності, оскільки статистика чітко подає розподіл за видами промислової продукції, а інновації у сфері сільського господарства та сфери послуг не беруться взагалі до уваги, хоча у програмі розвитку Закарпатська область на 2006 р. передбачено впровадження прогресивних технологій в сільському господарстві, впровадження нових методик лікування у санаторно-курортних та лікувально-оздоровчих закладах;

3) дуже гострі: відставання інноваційної сфери від середньоукраїнських показників;

4) гострі: недостатній рівень фінансування інноваційної діяльності за власні кошти, висока залежність від коштів іноземних інвесторів.

5) важливі: недостатній рівень технологічного оновлення та інноваційної діяльності промислових підприємств.

З метою вирішення цих проблем необхідно перш за все узгодити діяльність всіх промислових підприємств та інших установ, що займаються інноваціями для надання та обміну інформацією про реалізовані заходи та пропозиції. Джерелом інноваційного забезпечення в регіоні до 2015 року повинні стати внутрішні ресурси, передусім підприємств. Необхідно реалізувати політику пріоритетного розвитку тих видів економічної діяльності, які можуть вирішити проблеми технологічного зростання за рахунок

самофінансування [83, 71]. Важливим є створення під егідою держави та місцевих органів виконавчої влади регіональних центрів передачі інноваційних промислових технологій з державного до приватного сектору, розширення інноваційної інфраструктури за рахунок створення технопарків, інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів, інших трансфертних та інфраструктурних фірм, які сприяють упровадженню нової техніки і технологій у виробництво.

На думку вітчизняних науковців, сучасному регіональному розвитку бракує ефективності використання матеріальних та інтелектуальних ресурсів, рівня прибутковості виробництва, детінізації економіки. Тому, важливим напрямом трансформації регіональної економіки з метою стимулювання економічного зростання визнається перехід до інноваційної моделі розвитку, залучення інвестиційних ресурсів, до технічного оновлення, максимальне використання науково-технічного потенціалу, нарощування обсягів високотехнологічної продукції та інтелектуальних послуг, стимулювання несировинного експорту тощо [2, 10].

Головним фактором розвитку виробництва у регіоні окремі дослідники вважають наявність та ефективне функціонування організаційного механізму запровадження нових технологій, нагромадження основного капіталу за рахунок оптимального співвідношення великих, середніх та малих підприємств з врахуванням регіональної спеціалізації [2, 10].

Слід зазначити, що з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств регіональної спеціалізації перспективним є створення кластерних мереж, які б об'єднали зусилля малих і середніх підприємств та активізували інноваційний бізнес. Оскільки малі підприємства спроможні мінімізувати ризики, пов'язані із освоєнням нової продукції [2, 11].

Формування інноваційних засад трансформаційних процесів полягає у активізації інноваційної діяльності на основі залучення фінансових ресурсів у високоліквідні пілотні проекти, заохочення високотехнологічного експорту шляхом оподаткування експортерів та пріоритетних видів інноваційної продукції, стимулювання нових ефективних форм організації виробництва,

розробці механізму кредитної підтримки інноваційного оновлення основного капіталу та формування державних замовлень високотехнологічної продукції в регіоні [2, 12].

Варто додати, що для прискореного розвитку проблемних територій слід ефективніше залучати механізми інвестиційних преференцій для СЕЗ та ТПР, які обмежені в Закарпатті нестабільністю законодавства та державної політики.

Головне завдання сьогодення для регіону з метою ефективного економічного зростання є :

- розбудова інституційної інфраструктури інноваційної діяльності;
- стимулювання інноваційної активності вітчизняних товаровиробників.

Основна роль держави через органи регіональної влади полягає у стимулюванні здійснення структурних зрушень в напрямку пріоритетного розвитку високотехнологічних секторів економіки, а також забезпечення формування позитивного ставлення суспільства до проблем розвитку науки, техніки та інновацій. Отже, маючи низький інноваційний потенціал у порівнянні із іншими регіонами України, Закарпатська область характеризувалася у 2005 році середньою ефективністю інноваційної діяльності, що свідчить про більшу віддачу інновацій. Однак, з метою активізації інноваційної діяльності, ми рекомендуємо забезпечити обмін новітніми технологіями, запозичувати й адаптовувати до регіональних умов нові організаційні форми виробництва, брати активну участь у спільних з іноземцями проектах, а також із сусідніми регіонами України. Варто також особливу увагу приділити необхідності розвитку малого інноваційного бізнесу та формуванню інноваційної інфраструктури через створення технологічних парків, бізнес-інкубаторів, сприятливого середовища для модернізації та випуску конкурентоспроможної продукції у міжнародному інноваційному кластері. Тому, удосконалення державної системи стимулювання інноваційного розвитку шляхом впровадження певних заходів інноваційної політики є актуальним завданням сьогодення, виконання якого призведе до поживавлення інноваційних процесів в регіоні.

Головними напрямками стимулювання інноваційної діяльності в регіоні є:

- створення бізнес інкубаторів і технопарків та розвитку інноваційних структур – технологічних інкубаторів, інноваційних центрів, центрів трансферу технологій;
- організація багаторівневої системи навчання й підготовки кадрів в галузі інноваційної діяльності у наукових центрах України;
- налагодження співпраці наукових установ області з підприємствами з питань впровадження інновацій, нових технологій;
- розробка програм інноваційного розвитку в кожному із регіонів України та їх реалізація в цивільних галузях науково-технічного й виробничого потенціалу;
- державна підтримка інноваційної діяльності на державному рівні шляхом цільового фінансування з бюджету, прямих і непрямих фінансових дотацій, податкових пільг, системи прискорення автоматизації підприємств й організацій, що здійснюють інноваційну діяльність;
- розвиток науково-технічних та економічних міждержавних зв'язків для підвищення рівня вітчизняної техніки й технологій, залучення інвестицій, розширення експортно-імпортних зв'язків, купівля та продаж ліцензій, “ноу-хау” й участь у міжнародних проектах і програмах;
- запровадження ефективних механізмів правової, фінансової, організаційної, кадрової та освітньої підтримки перспективних інноваційних проектів у сфері малого підприємництва;
- залучення іноземних та вітчизняних інвестицій для розвитку інноваційної інфраструктури та реалізації інноваційних проектів, які визначені як пріоритетні напрями інноваційної діяльності в регіоні;

- впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, насамперед у лісопромисловому комплексі, житлово-комунальному господарстві;
- розроблення, виробництво та впровадження альтернативних джерел енергії;
- впровадження нових прогресивних методик лікування у санаторно-курортних та лікувально-оздоровчих закладах;
- впровадження прогресивних технологій в сільському господарстві, переробній та харчовій промисловості.

2.2. Напрями розвитку промисловості регіону

На думку провідних науковців, найбільш перспективним з огляду на розвиток Закарпатської області є комбінація моделей наздоганяючого і проривного розвитку. Успішні проекти, які реалізовані у СЕЗ “Закарпаття” засвідчують про ефективність залучених інвестицій та швидке оновлення промисловості регіону, зростання впровадження інновацій. З огляду на старіння виробничих фондів та низької частки 5 і 6 технологічних укладів, зниження витрат на науково-технічні розробки й інноваційні впровадження важливим є розроблення і дотримання державної промислової політики, що передбачає засоби прямого державного впливу на структурно-технологічні зрушення в економіці в напрямку до високих технологій і наукоємних видів економічної діяльності. Важливим проказником діяльності промисловості є структура реалізованої промислової продукції у розрізі видів економічної діяльності, табл. 2.5.

Для традиційно аграрного Закарпаття сучасний поступ промисловості характеризується новітніми напрямками розвитку та залученням неpritаманних регіону видів економічної діяльності.

Таблиця 2.5.

Структура реалізованої промислової продукції за видами промислової
функціонування Закарпатської області

Види промислової діяльності	(у % до загального обсягу)				
	2001р.*	2002р.*	2003р.*	2004р.	2005р.
Добувна промисловість	3,9	2,8	2,7	2,6	2,3
видобування енергетичних матеріалів			0,2	0,1	0,1
видобування неенергетичних матеріалів	3,9	2,6	2,5	2,5	2,2
Обробна промисловість	83,3	84,5	80,3	82,5	83,4
харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	24,5	21,2	18,4	16,4	16,6
легка промисловість	11,6	9,1	7,1	6,8	6,7
виробництво деревини та виробів з деревини	24,4	22,7	18,5	7,5	6,0
целюлозно-паперова, поліграфічна промисловість; видавнича справа	0,9	0,6	0,4	0,4	0,4
хімічна та нафтохімічна промисловість	5,1	8,7	5,5	4,6	2,7
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів (будматеріалів, скловиробів)	2,2	1,9	1,2	1,3	1,4
металургія та оброблення металу	1,4	0,4	0,3	0,7	0,7
машинобудування	6,6	14,8	25,3	34,0	39,7
Виробництво та розподілення:					
електроенергії	5,6	6,6	12,8	10,1	9,4
газу	1,9	1,7	1,1	2,6	3,0
води	2,0	1,6	0,8	1,7	1,3
тепла	3,3	2,8	2,4	0,5	0,6

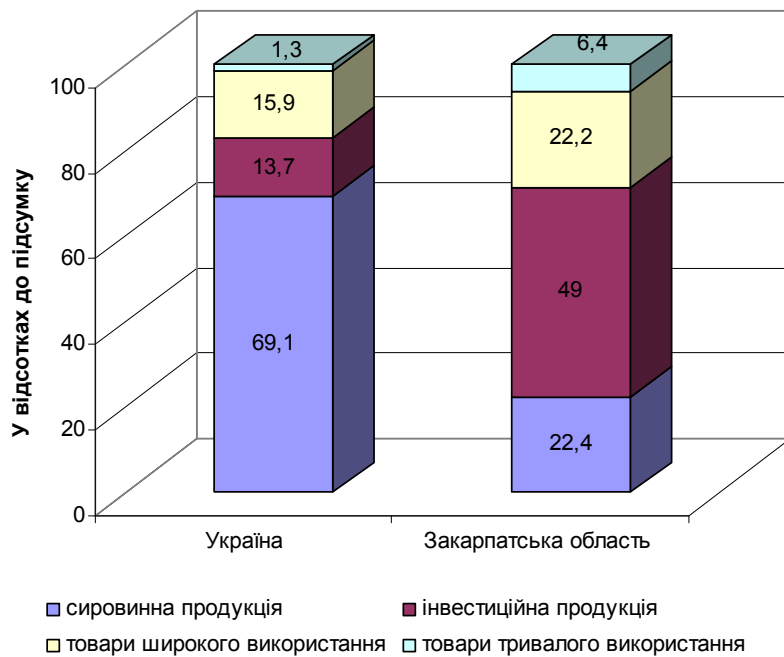
* обсяг виробленої продукції підприємствами щомісячного обліку

Джерело: [25, 15].

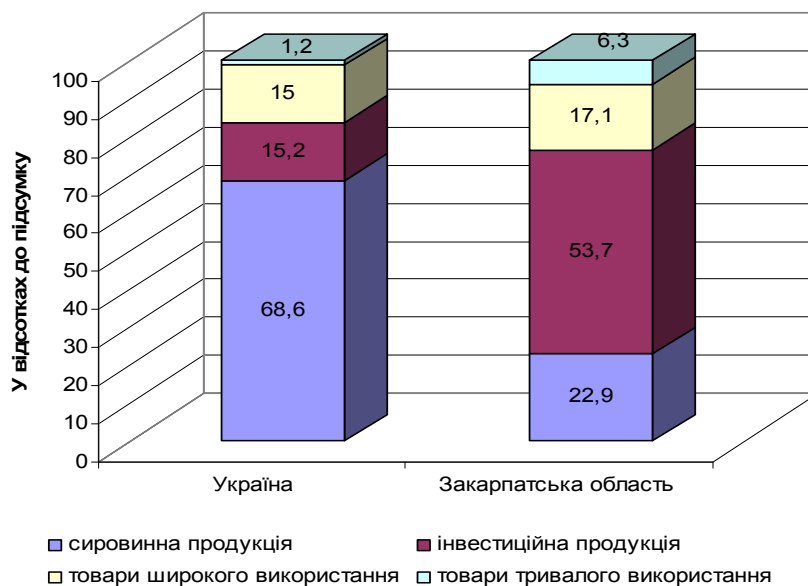
Реалізація задекларованих у програмі розвитку Закарпатська область на 2008 р. приріст промислового виробництва – на 9,0 відсотків потребує нових підходів до вирішення проблем галузі та активізації її пріоритетних напрямів.

Аналіз динаміки структури обсягів реалізованої продукції добувної та переробної промисловості України та Закарпатська область в розподілі за групами представлений на рис. 2.5.

Як видно із рис.2.5. у структурі реалізованої промислової продукції Закарпатська область переважає інвестиційна продукція і має тенденції до зростання 53,7 % у січні-квітні 2008р. проти 49% за аналогічний період попереднього року, що пояснюється активізацією інвестиційних проектів та їхньою реалізацією.

січень–квітень 2007 року

січень-квітень 2008 р.

Рис. 2.5. Динаміка структури обсягів реалізованої продукції добувної та переробної промисловості України та Закарпаття в розподілі за групами

Джерело: [12]

У порівнянні із загальноукраїнською структурою реалізованої промислової продукції Закарпатська область займає лідируючі положення і за товарами широкого й тривалого використання.

Високі темпи приросту випуску продукції досягнуто у таких галузях переробної промисловості, як машинобудування (38,1 %), виробництво будматеріалів (18,8 %), хімічна і нафтохімічна промисловість (14,2 %), оброблення деревини та виробів з неї (12,2 %), виробництво харчових продуктів та напоїв (9,6 %), виробництво та розподіленні електроенергії, газу та води (4,4 %).

Зростання виробництва досягнуто за рахунок ЗАТ „Єврокар”, ТОВ „Джейбіл Сьоркіт Юкрейн Лімітед”, ТОВ „ВЕТ Аутомотив Україне” – у галузі машинобудування; ТОВ “Лісоіндустрія”, ТОВ “Самвер”, Великобичківських філій “Сведвуд – Проза” та “Сведвуд-Карпати” ТОВ “Сведвуд-Україна” – у галузі переробки деревини та виробництва виробів з деревини [73].

З метою закріплення існуючих позицій та стимулювання розвитку промисловості, яка полягає у структурній пребудові і підтримки “точок росту”. Остання припускає, що стратегія селективного стимулювання “точок росту” могла б стати одним із методів пожвавлення економіки за допомогою локальних інвестиційних ін’єкцій.

Протягом останніх семи років у структурі промисловості Закарпатська область відбулися відчутні зміни, які обумовлені надходженням значних інвестицій насамперед у машинобудування, а також в харчову та обробну промисловість області. На кінець 2006 року до провідних галузей обробної промисловості відносилися машинобудування (50,7 %), харчова і перероблення сільськогосподарських продуктів (14,2 %), виробництво деревини та виробів з неї (4,2 %) [25].

За даними головного управління статистики всього за період іноземного інвестування станом на **1 січня 2008 року** в область залучено **345,3 млн. дол. США** прямих іноземних інвестицій, що становить **278,1 дол. США** у розрахунку на одну особу. З іноземним капіталом функціонує 825 підприємств. На них працює 31,1 тис. осіб, що становить 26,5 % загальної чисельності по області. Загальний обсяг виробленої (реалізованої) продукції, 4185,2 млн. грн., що складає 70,8 % від загального обсягу.

У 2007 році обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку області

становив **55,4** млн. дол. США.

За видами економічної діяльності інвестиції розміщені наступним чином:

- **промисловість – 81,7 % від загального обсягу, зокрема:**

- **переробна промисловість – 80,1 %,**

-із неї:

-виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 12,1%,

-оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів – 16,0 %,

-виробництво машин та устаткування – 23,6 %;

-текстильна виробництво – 8,3 %;

-хімічне виробництво – 3,2 %;

-металургія та оброблення металу – 1,5 %;

-інші галузі промисловості – 15,4 %;

-**виробництво та розподілення електроенергії газу та води – 1,3 %;**

-**добувна промисловість – 0,3 %;**

-**торгівля – 3,8 %;**

-**діяльність транспорту та зв'язку – 4,4 %;**

-**діяльність готелів та ресторанів – 2,7 %;**

-**сільське господарство, мисливство, лісове господарство – 0,9 %;**

-**будівництво – 0,8 %;**

-**інше виробництво – 5,7 %**

Приріст іноземного капіталу за 2007 рік становив - 50,3 млн. дол. США., що на 36,3 %, (або 13,4 млн. дол. США) більше аналогічного періоду минулого року.

Найбільші обсяги інвестицій залучені в наступні міста та райони області:

м. Ужгород – 55,1 млн. дол. США (16,0 % від загального обсягу залучених інвестицій по області);

м. Мукачево – 55,1 млн. дол. США (15,9 %);

м. Берегово – 24,7 млн. дол. США (7,2 %);

Ужгородський район – 66,9 млн. дол. США (19,4 %);

Рахівський район – 31,8 млн. дол. США (9,2 %);

Виноградівський район - 17,0 млн. дол. США (4,9 %);

Великобerezнянський район – 13,5 млн. дол. США (3,9 %).

Недостатню роботу з залучення іноземних інвестицій слід відмітити у таких районах:

Хустський – 2,0 млн. дол. США (0,6 %);

Воловецький – 1,8 млн. дол. США (0,5 %);

Берегівський – 4,0 млн. дол. США (1,2 %);

Галузева структура залучених у 2007 році прямих іноземних інвестицій виглядала таким чином:

-промисловість – 70,8 % від загального обсягу, зокрема:

-переробна промисловість – 70,1 %,

-із неї:

-виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 5,1 %,

-оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів – 18,6 %,

-виробництво машин та устаткування – 22,3 %;

-текстильна виробництво – 7,3 %;

-хімічне виробництво – 1,6 %;

-металургія та оброблення металу – 2,1 %;

-інші галузі промисловості – 12,7 %;

-виробництво та розподілення електроенергії газу та води – 0,6 %;

-добувна промисловість – 0,1 %;

-торгівля – 10,7 %;

-діяльність транспорту та зв'язку – 2,3 %;

-діяльність готелів та ресторанів – 0,2 %;

-сільське господарство, мисливство, лісове господарство – 1,1 %;

-будівництво – 0,3 %;

-операція з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 10,1 %;

-охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 3,9 %;

-інше виробництво – 0,6 % .

Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій, аналогічно з попередніми періодами, надійшли у найбільш розвинені міста та райони області: м. Ужгород, м. Берегово, м. Мукачево, Ужгородський, Мукачівський, Рахівський, Виноградівський та Іршавський райони області. Наряду із цим спостерігається зменшення капіталу нерезидента на 19,1 млн. дол. США, у тому числі за рахунок вилучення капіталу (репатріації інвестицій) на суму 8,0 млн. дол. США. Це пояснюється вивезенням інвестицій підприємствами: ЗАТ “Берегівський радіозавод” (м. Берегово), ТОВ “Саніта - Україна” (м. Мукачево), ВАТ Мукачівський завод “Точприлад” (м. Мукачево) [31].

Позитивним у розвитку промисловості протягом 2007 року є високі темпи росту продуктивності праці. За січень-листопад 2007 року продуктивність праці зросла порівняно з відповідним періодом минулого року на чверть. Вищим від середньообласного показника вона на підприємствах міста Мукачево, Великоберезнянського, Воловецького, Іршавського та Свалявського районів та у таких галузях, як добування паливно-енергетичних корисних копалин, обробленні деревини і виробів з неї, виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції, готових металевих виробів.

Як бачимо, потужне нарощування інвестицій у машинобудування, яке є інноваційно сприйнятливим забезпечує Закарпаттю надійне зростання і активізує інноваційну діяльність. З метою подальшого зростання, на нашу думку, позитивним явищем для регіону буде формування інноваційної інфраструктури і створення технологічного парку. Крім того, американська компанія Jabil має намір створення такого технопарку, який би забезпечував повний цикл збирання мобільних телефонів. У це підприємство інвестовано близько 55 млн.дол. США, планується додати ще 50 млн.дол. США [30].

Нарощування обсягів виробництва машинобудування (на 15,0 %) програмою розвитку Закарпатська область на 2008 рік передбачається за рахунок розширення виробництва автомобілів на ЗАТ “Єврокар”, побутових електронних виробів фірмою “Джейбіл С.Ю.Л.”, виробництва схемних джутів для автомобілів ТОВ “Ядзакі Україна”, розширення співпраці ЗАТ

“Берегівський радіозавод” з підприємством “Leat” з виробництва автомобільних джгутів “Ford” та з фірмою “Флекстронікс Інтернаціонал” з виробництва електронних плат до принтерів фірми “Epson”, ВАТ “Мукачівський завод “Точприлад”, ТОВ “Флекстронікс” (м. Мукачево), ТОВ “Аутомотив-Україна” (м. Виноградів) [73].

Особливо успішними є результати Програми створення потужностей та робочих місць на підприємстві “Єврокар”. За час дії Програми обсяг реалізованої продукції зріс з 1 322 695,3 грн. у 2005 році до 3 288 760,8 грн. у 2007-му. Обсяги виробництва за минулий рік склали 2 279 309 грн. Згідно Програми розмір відрахувань ЗАТ “Єврокар” до Державного та місцевого бюджетів у 2007 році мав скласти 84 297 грн., але підприємству вдалося підняти цей показник до 626 719,7 грн.

Протягом 2007 року ЗАТ “Єврокар” виготовлено 29 600 автомобілів Skoda, Volkswagen, Seat, коли Програмою створення потужностей та робочих місць планувалось 16 тисяч. Освоєно виробництво нових моделей: «Skoda Roomster», «Skoda Fabia NF», «Skoda Oktavia A5 4-4 Scout», «Skoda Oktavia A5 RS».

На підприємстві вже проведена модернізація обладнання для виробництва 45 автомобілів за зміну, а також планується будівництво багатофункціонального виробництва із зварювання та фарбування 50 000 кузовів на рік.

На сьогодні підприємство забезпечило новими робочими місцями 1051 особу. Дбає ЗАТ “Єврокар” про навчання персоналу, для цього створений учбовий клас з навчання системам автоматичного управління та пневмогідроавтоматики, проводиться планове навчання персоналу з підготовки спеціалістів для нових процесів на базі Skoda Avto. Працівники підприємства мають можливість навчатися у Закарпатському учбовому центрі підготовки та перепідготовки кадрів [60].

З метою активізації інноваційної діяльності промислових підприємств є формування технопарків. Діяльність технопарку спроможна не тільки активізувати промислову та інноваційну сферу в регіоні, а й підвищити

конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, поліпшити ситуацію на ринку праці за рахунок створення на промислових підприємствах нових робочих місць.

Високий відсоток підприємств з прямими іноземними інвестиціями, на які припадає 70,0 відсотків загальнообласного обсягу реалізованої промислової продукції потребує виваженої промислової політики, яка б узгоджувалася із стратегічними пріоритетами України, регіону та іноземних підприємств, які належать до потужних ТНК.

Перевагами технопарку над СЕЗ та ТПР є обмеження на суму інвестицій. Якщо в проектах ВЕЗ і ТПР мінімальна сума інвестицій складає 1 мільйон доларів, то для проектів технопарку передбачені обмеження у випадку створення спільного підприємства на суму: для резидентів України - 50 тисяч доларів, а для нерезидентів - 100 тисяч доларів. Це дуже істотна умова. Як показує світова практика, близько 70% інновацій створюється в малих і середніх компаніях. У масштабах України, 1 мільйон доларів (мінімальна сума інвестицій для проектів ВЕЗ і ТПР) - це серйозна сума, яку не завжди може залучити мала чи середня компанія. Крім того, як відомо, інвестиції в інноваційні проекти мають високий ступінь ризику. Далеко не будь-який інвестор готовий фінансувати настільки ризикові проекти на таку суму. Проекти технопарку позбавлені цієї проблеми, оскільки навіть суми інвестицій для спільних підприємств не настільки великі. Тобто, варто констатувати, що вищезгаданий Закон про технопарки дозволяє створити центри інноваційного підприємництва, тобто, інноваційні "точки росту" економіки [82].

Оскільки, до проблемних питань промисловості належать погіршення фінансових результатів (збитки допустили чверть підприємств, основними причинами збитковості є низькі договірні ціни на переробку давальницької сировини, на якій працює значна кількість промислових підприємств, а також залежність роботи підприємств від обсягів поставок сировини для переробки), слід переходити до інших схем співпраці із іноземними партнерами та переходити від давальницької сировини до аутсорсингу. Реалізація аутсорсингу – делегування частини повноважень іншим підприємствам

дозволить акумулювати ресурси на вирішенні головних питань: підвищенню продуктивності праці, покращанню якості продукції та її конкурентоспроможності. Негативно на показники фінансового результату вплинула збитковість ВАТ по газопостачанню та газифікації „Закарпатгаз”, ТОВ „Ядзакі Україна”, ТОВ „Джейбіл сьоркіт юкрейн лімітед”, ТОВ „Гроклін-Карпати”, ВАТ „Мукачівська трикотажна фабрика „Мрія”, ТОВ „ФЦА Україна”.

Формування промислових кластерів у регіоні дозволить налагодити співпрацю між малими, середніми і великими підприємствами, наукою, владою з метою покращання промислового розвитку Закарпатської області, переведення його на нову якісну основу (енергоощадні ресурсозберігаючі та екологічно чисті технології), стимулювання розвитку промислових підприємств, що випускають продукцію, призначену для кінцевого споживання.

Перспективною до кластероутворення є деревообробна галузь, у якій зосереджені підприємства групи ЕНО, Великобичківська філія “Сведвуд Проза”, СП “Фішер-Мукачево”, ТОВ “Гроклін-Карпати”, ТОВ “Індустрія деревообробки”, ТОВ “Нумінатор”, ПП “СІО”, ТОВ “Стен – ЛТД” та ін.

Стимулювання виробництва продукції *легкої промисловості* можливе за рахунок залучення іноземних інвестицій та власних коштів, а також модернізації процесу виробництва.

Перспективними напрямками стимулювання добувної промисловості краю фахівці вважають значні інвестиційні внески у реконструкцію галузі та розробку нових родовищ неметалевих корисних копалин, зокрема, перліту, бентонітів, цеоліту, декоративно-облицювального та будівельного каменю, введенням в експлуатацію нових родовищ (мармуризованих вапняків, андезиту, піску, туфів), залучаючи нові технології з метою збереження довкілля [73].

Важливими резервами для зростання є геологорозвідка. Йдеться, в першу чергу, про виведення підприємств цих галузей промисловості з “тіні” — відтак бюджет отримає додаткові, і немалі кошти. Беззаперечним резервом

нарощення темпів розвитку промисловості є і подальше залучення в галузі інвестицій, впровадження інноваційних технологій та технічне переозброєння підприємств, освоєння нових видів продукції [16].

Потужним ресурсом для стимулювання промисловості регіону є фаховий кадровий потенціал. Нестача останнім часом кваліфікованих кадрів інженерних та робітничих професій, в першу чергу для підприємств, які реалізують інвестиційні проекти на умовах спеціального режиму інвестування у СЕЗ “Закарпаття” (в містах Ужгород, Мукачеве, Берегове та Ужгородському районі) потребує негайного вирішення.

Рекомендуємо залучати як місцеві, так і з інших регіонів кадри для виконання інвестиційних проектів, підвищувати кваліфікацію та проводити професійну орієнтацію серед молоді. Реальним поштовхом у вирішенні даного питання є підвищення заробітної плати.

Основною метою регіональної промислової політики проголошено – зростання реальних обсягів виробництва за рахунок залучення іноземних та вітчизняних інвестицій, створення нових виробництв, реконструкції та модернізації діючих, підвищення конкурентоспроможності власної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, зменшення рівня енерго- та матеріалоемності промислової продукції [73].

Реалізація поставленої мети потребує комплексного вирішення проблем галузі за рахунок активізації інноваційної діяльності, впровадження нових організаційних форм виробництва та підтримка державою регіональних пріоритетних напрямів розвитку промисловості.

Спрямований стимулюючий вплив держави повинен органічно сполучатися з ініціативою підприємців і дією ринкових сил, як би полегшуючи їм рух у перспективно ефективному напрямку. Кожна галузь промисловості нагромадила свої проблеми, і держава могла б допомогти їх вирішити. Для цього держава може впливати на створення і реконструкцію окремих об'єктів, що визначають виробниче завантаження, матеріальне забезпечення і науково-технічний рівень значних виробничо-господарських комплексів чи галузей [82].

Отже, перспективними напрямками розвитку промисловості Закарпатська область є:

- впровадження прогресивних технологічних процесів і нових матеріалів, освоєння нових конкурентоспроможних виробів, підвищення якості продукції, її сертифікація;
- створення технологічного парку, з орієнтацією діяльності на 5, 6 технологічні уклади;
- удосконалення механізму купівлі-продажу необробленої деревини, глибока її переробка, більш повне використання лісосічних відходів деревини;
- формування промислових кластерів: деревообробного, харчового, автомобілебудівного;
- сприяння розвитку міжгалузевої та міжрегіональної кооперації, створення інформаційної бази даних для налагодження виробничої кооперації між підприємствами, надання їм допомоги у постачанні необхідної сировини і комплектуючих, розширення ринків збуту продукції;
- формування ефективної структури промислового виробництва з підвищенням питомої ваги виробництв з поглибленої переробки та кінцевого споживання, орієнтацією на внутрішній ринок, збільшення в обсягах експорту питомої ваги продукції з високим ступенем переробки.

Слід зазначити, що за рейтингом конкурентоспроможності, який розрахований для 27 регіонів України, Закарпатська область за бальною шкалою (від 1 до 7) займає позицію в 4,22 бали, поступаючись Києву – 4,25, Дніпропетровську – 4,24 та випереджаючи Львів – 4, 14. А серед факторів, які стримують ведення бізнесу названі утруднений доступ до фінансування.

Такі позитивні результати засвідчують про правильно браний курс промислової політики в регіоні, який спроможний забезпечити ефективний соціально-економічний розвиток Закарпатської області.

2.3.Інтенсифікація розвитку сільського господарства

Стрімке зростання цін на продовольчі товари викликає значну стурбованість і загострення соціальної напруженості в сучасному українському суспільстві. Незважаючи на певні успіхи реформування в сільському господарстві, сучасний розвиток галузі характеризується нестабільною динамікою обсягів виробництва основних видів продукції рослинництва і тваринництва, зростанням деградації земель внаслідок високої освоєності земельного фонду та його екстенсивного використання. За період проведення реформ в сільськогосподарській галузі України залишаються нерозв'язаними цілий ряд проблем, серед яких, зокрема, варто відзначити практично повну зупинку процесів відтворення та оновлення матеріально-технічної бази АПК; вкрай несприятливу демографічну ситуацію на теренах сільської місцевості, низьку інтенсивність використання трудового аграрного потенціалу; відсутність науково-обґрунтованої системи сільськогосподарського природокористування; зростання антропогенного тиску на ґрунти тощо. Зумовлені несприятливими умовами, кризові процеси справляють негативний вплив на розвиток соціальної сфери села, на забезпечення гідного життєвого рівня населення. За таких умов, агропромисловий комплекс України опиняється в центрі суспільної уваги, а інтенсифікація його розвитку набуває особливої актуальності.

Агропромисловий комплекс Закарпатська область є складною виробничо-економічною системою, яка включає групу технологічно й економічно взаємозв'язаних галузей народного господарства, промисловості. В його складі варто виділити три основні сфери. Перша здійснює забезпечення сільського господарства різним устаткуванням і засобами виробництва; друга – саме сільське господарство; до складу третьої входять заготівля, збереження й переробка сільськогосподарської продукції. Центальною ланкою АПК є сільське господарство.

Регіональні фактори агропромислового виробництва в умовах Закарпатської області характеризуються низькою землезабезпеченістю в

розрахунку на одного жителя (0,36 га сільгоспугідь та 0,16 га ріллі), вертикальною зональністю розташування і використання сільськогосподарських угідь гірської і передгірської підзони області, вигодами географічного і геостратегічного розташування області, можливостями продукування екологічно чистої сільськогосподарської продукції, як приватними так і колективними сільгоспвиробниками [5]. Незважаючи на найнижчу в Україні землезабезпеченість населення сільськогосподарськими угіддями та ріллею, область має найвищу інтенсивність використання сільськогосподарських угідь. Рівень виробництва валової сільськогосподарської продукції порівняно з 1990 р. перевищує 88,7 відсотка.

На сучасному етапі розвитку, сільське господарство Закарпатської області є однією з пріоритетних сфер економіки регіону. В ній виробляється до 20 % валової доданої вартості, зайнято близько 30% від загальної кількості працюючих в усіх сферах економіки, а також зосереджено до 50 % основних виробничих фондів регіону. Темп приросту валової продукції сільського господарства протягом 2007 року мав позитивну динаміку (+ 0,3 %), табл. 2.6.

Таблиця 2.6.

Індекси сільськогосподарського виробництва Закарпатської області,
(% до попереднього року)

Рік	Площа сільськогосподарських угідь, тис.га.	Усі категорії господарств, %		
		Валова продукція	з неї	
			Продукція рослинництва	Продукція тваринництва
1995	442,4	104,5	106,3	103,1
1996	448,5	101,2	104,4	98,7
1997	449,0	97,6	95,3	99,3
1998	450,7	91,0	70,2	107,0
1999	439,9	100,5	113,9	93,7
2000	437,2	108,1	125,4	97,6
2001	433,4	109,6	107,0	111,7
2002	429,5	102,8	104,7	101,5
2003	420,4	103,4	106,5	100,9
2004	416,5	99,3	106,4	93,5
2005	413,9	99,0	94,2	103,5
2006	416,1	99,7	102,2	97,6
2007	410,5	100,3	102,0	98,7

Джерело: [8].

У результаті структурної реформи в аграрному секторі Закарпатська

область склалася двомодельна структура сільського господарства. В сучасних умовах у регіоні розвиваються паралельно дві моделі: велике товарне виробництво (на основі реорганізованих КСП) - новоутворені с/г підприємства різних організаційно-правових форм та дрібнотоварне виробництво в особистих селянських господарствах і фермерських господарствах сімейного типу.

Так, зокрема, в агропромисловому комплексі регіону в 2007 році нараховувалося 1499 фермерських господарств, 107 великотоварних сільськогосподарських підприємств, 421 підприємство харчової і переробної промисловості, 295,8 тисячі особистих селянських господарств та 359,1 тис. землекористувачів, за якими закріплено 326,9 тис. га сільськогосподарських угідь [28]. Однак, зростання кількості суб'єктів господарювання на селі не супроводжується збільшенням кількості працюючих в сільській місцевості. Згідно статистичних даних, чисельність працюючих на сільськогосподарських підприємствах протягом останніх 5 років скоротилася в 3,6 рази, особистих господарствах – в 15,2 рази, фермерських господарствах – на 17,2 % [69].

Характерним для галузі є те, що близько 94,3 відсотка валової продукції виробляється у особистих підсобних господарствах населення, решта – у сільськогосподарських підприємствах.

На сільськогосподарських підприємствах зайнято 2,6% працюючих, в особистих підсобних господарствах – задіяна третина економічно активного населення області.

Як відомо, основою сучасного ефективного розвитку агропромислового виробництва в ринкових умовах виступають рівень та масштаби використання досягнень науково-технічного прогресу, якість виробничого потенціалу, кваліфікація працюючих, їх зацікавленість в досягненні високих кінцевих результатів. Через недооцінку цих положень в процесі реформування АПК на території Закарпатської області дуже повільно відновлюються виробничі потужності, особливо техніка та обладнання, відчувається дефіцит фінансових ресурсів, знижується родючість ґрунтів та продуктивність праці.

Враховуючи це, важливою умовою зміцнення сільськогосподарського

потенціалу на Закарпатті є підвищення ефективності сучасної структури виробництва в АПК регіону.

Головним напрямом підвищення ефективності всіх структурних підрозділів АПК є перехід на шлях інтенсивного розвитку. Під інтенсифікацією (фр. *intesifikation* від лат. *intensio* - напруга, посилення і *fakio* - роблю) розуміють процес в розвитку виробництва за рахунок застосування ефективніших засобів виробництва і його організації на відміну від екстенсивного економічного зростання за рахунок розширення виробництва при рівні, що зберігається, технології і якості ресурсів. Інтенсифікація припускає збільшення витрат на виробництво, проте ці витрати окуповуються ефективнішим і економічнішим використанням всіх використовуваних ресурсів. За рахунок інтенсифікації відбувається процес перетворення структури використовуваних ресурсів, її зрушення на користь упередженої праці (фондоозброєності), оскільки застосування нових машин і устаткування приводить до економії живої праці і зростання продуктивності. [97].

Інтенсифікація сільського господарства регіону означає збільшення виробництва продукції в розрахунку на одиницю ресурсів. В результаті інтенсифікації сільського господарства відбуваються зміни у використанні всіх факторів виробництва. Зростає інтенсивність праці, що проявляється в зростанні щільності використання робочого часу, посиленні фізичних, нервових і інтелектуальних навантажень на працівника; поліпшується організація виробництва; здійснюється економія всіх засобів виробництва і сировини.

Вирішальним чинником інтенсифікації сучасного виробництва і економічного зростання є науково - технічний прогрес, який припускає розвиток фундаментальних досліджень, прикладних досліджень і розробку і впровадження нових технологій, створення принципово нової техніки і устаткування. Використання досягнень науково-технічного прогресу, розробка та впровадження високоефективних науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства, спеціалізація та раціональне використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів набувають великого значення у

зростанні виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Процес відтворення в сільському господарстві досить складний і залежить від природних, науково-технічних, біологічних, соціальних та економічних факторів. Все це вимагає глибоких економічних знань, постійного аналізу, застосування економічних законів.

Інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва можна проводити шляхом раціоналізації його спеціалізації, реформування виробничих та соціальних відносин, структурної перебудови з одночасним формуванням ефективних внутрішньогалузевих, міжгалузевих і територіальних пропорцій у розвитку АПК, зокрема інтеграції переробних галузей з виробництвом сільськогосподарської сировини. Важливе місце в системі заходів інтенсифікації сільського господарства належить прогресивним індустріальним технологіям вирощування окремих агрокультур.

Розвиток сільськогосподарського виробництва в умовах інтенсифікації має супроводжуватися зниженням витрат праці на виробництво одиниці продукції. Однак формування і функціонування АПК відбувається в умовах загострення проблеми трудових ресурсів, оскільки збільшується дефіцит робочої сили в галузі.

Поряд з нестачею працюючих в галузі АПК, основними лімітуючими факторами інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції в області виступають незавершеність земельної реформи, велика розораність земельних угідь, деградація ґрунтового покриву та змиву найбільш родючого його шару, суттєве зменшення внесення органічних і мінеральних добрив, відсутність засобів хімічної меліорації ґрунтів в процесі вирощування сільськогосподарських культур.

Для подальшого успішного здійснення аграрної реформи слід сконцентрувати зусилля на двох взаємопов'язаних стратегічних завданнях: перше – формування ефективного господаря - власника; друге – створення сприятливого економічного середовища та однакових для всіх “правил гри” на ринку. Низька ефективність виробництва зумовлює потребу реформування вітчизняного сільського господарства в напрямі формування ефективного

власника та господарських структур ринкового типу.

У відродженні сільського господарства, розбудови соціально-орієнтованої економіки важливим є забезпечення та розвиток соціальної сфери села, формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення економічних і соціальних інтересів сільського населення, комплексного розвитку сільських територій, підвищення престижності праці у сільському господарстві, підвищення рівня заробітної плати і доходів працівників на основі нарощування обсягів виробництва, раціональної організації і зростання продуктивності праці, підготовки і перепідготовки кваліфікованих кадрів.

Виходячи із закономірностей трансформаційних процесів, протягом наступних років основні зусилля необхідно зосередити на формуванні земельного ринку, ефективної системи кредитування сільського господарства і вдосконаленні сільськогосподарських ринків, а надалі фокус аграрної політики переміститься у сферу поглиблення реструктуризації сектора, зростання продуктивності системи АПК, а також інтеграції сільського господарства у більш широкий контекст розвитку сільської місцевості.

Одним з важливих напрямів підвищення ефективності є скорочення розмірів втрат на всіх стадіях циклу відтворювання – від виробництва до споживання. У АПК найважливішою причиною виникнення і збільшення втрат є невідповідність, що склалася між технічним рівнем виробництва, його організаційно-економічними формами і соціально-економічними відносинами. Цей розрив посилюється пануванням позаекономічних форм залучення до труда, внаслідок чого соціально-економічні чинники виявляються практично виключеними з процесу відтворювання.

Шляхи зниження втрат сільськогосподарської продукції складаються з агротехнічних і біологічних прийомів підвищення культури землеробства, організаційно-господарських заходів, технічних і технологічних прийомів. Скорочення тіньових втрат повинно передбачати: розробку і реалізацію фінансової програми, стимулюючої розвиток сільськогосподарського виробництва, розробку і впровадження економічних заходів з обмеження бартеру; приведення податкових відрахувань у відповідність з можливостями

сплати податків платниками; реформування системи оплата труда з метою приведення її розміру у відповідність з нормальним рівнем споживання.

За роки незалежність України стався демонтаж системи життєзабезпечення на селі, тієї системи, яка дозволяла при вельми невеликому національному багатстві створювати всім громадянам гідний рівень життя. На жаль, слабкість реальної соціальної політики на селі призвела до високої соціальної напруженості, що виявляється у високому рівні безробіття, розшаруванні суспільства, падінні споживчого попиту.

Основними причинами, перешкоджаючими розвитку інвестиційної діяльності в Закарпатській області, є: незадовільний фінансово-економічний стан суб'єктів господарської діяльності, відсутність у них власних інвестиційних ресурсів; недостатність об'ємів централізованих джерел фінансування і банківського кредитного капіталу; низький рівень платоспроможності споживачів, неплатежі; постійний і істотний стік ресурсів в тіньовий сектор економіки; нерозвиненість ринку землі; фіскальна спрямованість податкової політики, незбалансованість системи оподаткування, нестабільність податкового законодавства; неадаптованість системи бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів; невідповідність судово-правової системи міжнародним стандартам; відсутність третейських судів і системи виконання їх рішень; недостатня розвиненість існуючої інфраструктури.

2.4.Модернізація розвитку прикордонної інфраструктури Закарпатської області

В наш час надзвичайно важливе значення має модернізація інфраструктури прикордонного регіону.

Модернізація (від грецького *moderne* – новітній) – це удосконалення, покращення, оновлення об'єкта, приведення його у відповідність до нових вимог і норм, технічних умов, показників якості [79]. Поняття «модернізація»

часто розглядається в сукупності з таким поняттям, як модернізм, який трактується як прихильність до раціоналізму та індивідуальної свободи, сцієнтизму та технічного прогресу, готовність до постійних змін і прагнення бути суб'єктом таких змін.

Отже, під модернізацією інфраструктури національного та міжнародного значення у прикордонному регіоні ми розумітимемо комплекс заходів, направлений на удосконалення, покращення, оновлення об'єктів, установ, організацій, комунікацій тощо, які входять в склад цих видів інфраструктури, приведення їх у відповідність до нових вимог і норм, технічних умов, показників якості.

Конкретизуємо сказане на прикладі модернізації митної інфраструктури, під якою, на нашу думку, слід розуміти застосування нових методів та засобів контролю товарних потоків, оновлення пунктів пропусків та приведення їх до відповідності нових вимог технічних умов і норм України та Європейського Союзу. Головне завдання модернізації митної інфраструктури – створення ефективної системи митного контролю на рівні світових стандартів за торговельними потоками, що проходять через Україну, для захисту національних економічних інтересів держави.

Митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм Митного Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Зазначимо те, що Митна служба України створена в 1991 р. На той час в Україні була практично відсутня митна інфраструктура, існувало всього близько 40 митних постів та декілька пунктів пропуску на західному кордоні.

За час існування України як незалежної держави в країні було створено понад 100 пунктів пропуску, щоправда, лише близько половини з них відповідають світовим нормам. Завершено реконструкцію пункту пропуску "Тиса" на україно-угорському кордоні за програмою TASIC. Завершується розгляд інших спільних із європейськими структурами проектів щодо

розбудови державного кордону України та митної інфраструктури.

Україна вже має спільні кордони із ЄС, тому українською Митною службою вже проведено масштабну роботу щодо уніфікації митного законодавства та приведення його до європейських норм. З 1 січня 2003 р. набирає чинності новий Митний кодекс України, який, як і інші нормативно-правові акти, що регулюють митну справу в Україні, розроблено із врахуванням європейських норм та стандартів.

Незважаючи на це, на сьогоднішній день митна служба погано справляється з своїми функціями як на рівні держави, так і на рівні міжнародної торгівлі. Митна служба, на думку фахівців, поки що не змогла набрати необхідної швидкості в обслуговуванні товаропотоків як на митному кордоні, так і всередині держави. Такий висновок стосується і Закарпатської області. Оскільки, останнім часом Закарпатські підприємці співпрацювали з партнерами із 73 країн світу, то очевидно, наскільки важливо модернізувати інфраструктуру національного і міжнародного рівня як в Закарпатській області, так і в інших прикордонних регіонах. Адже, в Закарпатській області експортом товарів займалось 422 суб'єкти підприємництва області, імпортом – 387. При цьому, основними позиціями експорту були:

- текстиль та текстильні вироби – 24,3 % від загального обсягу експорту;
- механічне та електротехнічне обладнання – 23,7 %;
- деревина та вироби з неї – 19,8 %;
- іграшки та спортінвентар – 6,6 %;
- меблі – 6,2 %;
- прилади – 5,8 %.

Структура імпорту складалася з:

- механічне та електротехнічне обладнання – 35,8 % від загального обсягу імпорту;
- текстиль та допоміжні матеріали у вигляді давальницької сировини для швейної промисловості – 20,3 %;
- засоби транспорту – 14,1 %;
- пластмаси та каучук – 7,4 %;

- продукція хімічної промисловості – 4,1 % [21].

Безумовно, здійснення намічених обсягів експорту та імпорту Закарпатської області вимагає своєчасного і передбачуваного (з огляду на швидкість операцій) вирішення митних формальностей.

А це ще раз підтверджує актуальність і необхідність модернізації діяльності митної служби України загалом і кожного регіону зокрема, у тому числі й Закарпатської області. Безумовно, вирішення цього завдання вимагає на нашу думку виваженої, науково обґрунтованої та апробованої концепції модернізації як митної інфраструктури, так й інших видів інфраструктури національного й міжнародного рівня у прикордонному регіоні. Ця концепція повинна базуватися на оцінці стану інфраструктури загалом і митної служби зокрема, щоб виявити головні проблеми їх функціонування та визначити стратегічну мету подальшого розвитку.

Вказана концепція повинна відповідати вимогам до функціонування митної служби, сформованим у світових стандартах, викладеним у Кіотській конвенції, Рамкових стандартах безпеки та полегшення світової торгівлі.

Зазначимо, що один з варіантів проекту Концепції модернізації митної служби України вже розроблено і розміщено на офіційному сайті Держмитслужби України. У цьому проекті враховані наступні ознаки модернізованої митної служби, які, на думку розробників проекту, найбільш повно окреслюють митну службу як:

- організацію взагалі (яка діє в правовому полі, складається з конкретних людей, має певні ресурси, забезпечує управління людьми та ресурсами для досягнення поставлених цілей);
- орган, наділений державними функціями, відмінними від функцій інших державних органів (здійснення процедур митного контролю, митного оформлення, протидія контрабанді та порушенням митних правил);
- орган, що прагне вдосконалення своєї поточної та перспективної діяльності (розбудова митної інфраструктури, інформаційно-телекомунікаційного забезпечення, сприяння зовнішньоекономічній діяльності);

- орган, що прагне мати надійний інтелектуальний потенціал для свого майбутнього (люди, наукова діяльність) [61].

Розробники проекту акцентують увагу на тому, що ці ознаки мають властивість бути реально побаченими, описаними та порівняними, що має надати процесу модернізації керованого та передбачуваного характеру – це є важливим для об’єктивної оцінки загальних потреб в ресурсах на модернізацію та раціонального розподілу наявних ресурсів в залежності від визначених пріоритетів робіт. Крім того, вони стверджують, що фактично кожна з ознак, маючи взаємозв’язки з іншими ознаками, рамково окреслює самостійні ділянки роботи, що в цілому дозволяє формувати окремі довгострокові плани за різними напрямками діяльності митної служби, не порушуючи загальної цілісності модернізації. На їх думку, аналіз окремих проблемних питань, що виникають в діяльності митної служби, через призму положень Концепції, дає можливість побачити та структурувати причини їх виникнення, що є надзвичайно важливою запорукою подолання або зменшення проблем [61].

Ми поділяємо точку зору спеціалістів, які стверджують, що модернізація митної служби України може розглядатися як наступний, логічно послідовний крок у своєму розвитку, який дасть можливість раціонально та виважено підходити до виконання поставлених державою та обумовлених міжнародними організаціями завдань. Адже, концепція модернізації в цьому випадку дає ключові точки дотику для забезпечення можливості поєднання напрацьованого національного досвіду з реалізації митної справи із зарубіжним, а також із сучасними досягненнями у науковій діяльності. В якості наступних етапів модернізації митної служби передбачаються діагностика її сьогоденного стану, підготовка та реалізація детальних планів модернізації. Для цього вже зараз ведеться робота з підготовки методик, інструментів діагностики [61].

Перші кроки на шляху модернізації митниці вже зроблено. Так, основним і надзвичайно важливим етапом вдосконалення митної системи стало спрощення механізму віднесення підприємств-резидентів до таких, що користуються режимом сприяння. З метою збільшення кількості таких підприємств було запроваджено порядок визначення регіональними

митницями та митницями підприємств-резидентів, до товарів яких можуть не застосовуватися заборони та обмеження, установлені нормативно-правовими актами Держмитслужби та розширено перелік таких актів [57].

Результатом роботи Держмитслужби з приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) стало прийняття у жовтні 2006 року Верховною Радою відповідного закону. Окрім того, з України знято статус пріоритетної зарубіжної країни у спеціальному списку 301 щодо торговельних санкцій та обмежень. Це сталось завдяки приведенню вітчизняного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності до рівня світових стандартів. Україна отримала переваги від ведення безмитної торгівлі згідно з Генеральною системою преференцій [57].

У містах Києві, Донецьку, Львові, Одесі, Сімферополі з 1 жовтня 2006 року створено регіональні митниці, яким делеговано контрольно-розпорядчі функції на рівні регіону. Це відбулось завдяки впровадженню вертикальної організаційно-управлінської структури "Державна митна служба - регіональні митниці - митниці", організованої за адміністративно-територіальним принципом. Створено також Регіональну митницю боротьби з митними правопорушеннями, посадові особи якої матимуть право на проведення контрольних заходів на всій території України. Це відбулось у рамках роботи з реформування правоохоронного блоку митної служби, на необхідність удосконалення роботи якого зверталась увага Президентом України у липні 2006 року [57].

Триває кардинальна модернізація процесу митного контролю та оформлення. Зокрема впроваджується багатофункціональна комплексна система "Електронна митниця", яка є інформаційно-комунікаційною технологією, що охоплює усі процеси митного оформлення та контролю. Система дає можливості прискорити та уніфікувати митне оформлення, а також підвищити якість митного адміністрування. Для виконання цих завдань було створено Регіональну інформаційну митницю [57].

Не менш важливо модернізувати й прикордонну службу, функції якої

останнім часом суттєво розширилися. Наприклад, прикордонна служба в наш час здійснює реєстрацію іноземців, які виїжджають з держави.

На думку спеціалістів Департаменту зв'язків з громадськістю МВС України, на базі Державного департаменту громадянства імміграції та реєстрації фізичних осіб необхідно утворити Державну міграційну службу як урядовий орган державного управління, що діє в складі міністерства внутрішніх справ. Вони вважають, що структура створеної служби має складатися з центрального органу – Державного департаменту міграційної служби, територіальних органів (міграційні головні та обласні управління) та територіальних підрозділів (відділи в містах та районах).

Не можна не погодитися з тим, що у разі створення Державної міграційної служби, її структура забезпечить вертикальну підпорядкованість підрозділів на місцях центральному апарату, діяльність якого, в свою чергу, координуватиме міністерство внутрішніх справ. Безумовно, це дозволить підвищити ефективність управління міграційними процесами в державі.

Модернізація прикордонної служби повинна передбачати чітке розмежування правоохоронних та цивільних функцій. Перші повинні включати власне протидію нелегальній міграції та виселення з держави іноземців-правопорушників, контроль за дотриманням законодавства про правовий статус іноземців та правил паспортної системи, розшук неплатників аліментів і боржників. Цивільні функції полягатимуть у вирішенні питань громадянства України, оформленні внутрішніх паспортів, реєстрації громадян, здійсненні адресно-довідкової роботи, оформленні документів для виїзду та запрошень для в'їзду громадян тощо. Посади працівників, які забезпечують останню ділянку роботи, поступово будуть розатестовуватися і заміщуватися цивільними, які обійматимуть вже держслужбовці. Отже, заснування Державної міграційної служби підвищить ефективність управління міграційними процесами і це стане суттєвим кроком України на шляху євроінтеграції [78].

Безумовно, важливо модернізувати й інші функції прикордонної служби.

Ще одним важливим напрямком модернізації інфраструктури в

прикордонних регіонах є модернізація транспортної інфраструктури всіх видів.

Адже, основними проблемами, які стримують забезпечення зростаючого за обсягами та якістю попиту на транспортні послуги є:

- недостатнє оновлення основних фондів всіх видів транспорту і дорожнього господарства, невідповідність їх технічного рівня перспективним вимогам;

- низький рівень міжгалузевої координації у розвитку транспортної інфраструктури, що призводить до роз'єднання єдиного транспортного простору, нераціонального використання ресурсів і зниження ефективності використання транспорту;

- слабкий ступінь використання геополітичного положення України та можливостей її транспортних комунікацій для міжнародного транзиту вантажів територією України;

- повільне вдосконалення транспортних технологій та недостатня їх пов'язаність з виробничими, торговельними, складськими і митними технологіями;

- неприпустимо низький рівень інформатизації транспортного процесу та інформаційної взаємодії транспорту з іншими галузями економіки;

- недостатня ефективність фінансово-економічних механізмів, що стимулюють надання інвестицій на розвиток транспорту;

- відставання у реалізації державних і галузевих програм в області окремих видів діяльності, видів транспорту, транспортного машинобудування, розбудови державного кордону [39].

На сьогодні в Україні 72% вантажних і 82% пасажирських перевезень здійснюється автотранспортом. Загальна довжина доріг складає 168,9 тисяч кілометрів при наявності 16,1 тисяч мостів. У той же час, 7,5 тисяч мостів не відповідають міжнародним нормам, а 426 вимагають термінового ремонту.

В Закарпатській області загальна протяжність автомобільних шляхів становить понад 3,5 тис. км, з яких 97% мають тверде покриття. Щільність автомобільних шляхів на тисячу кв. км території становить 268 км при 271 км по Україні, що в певній мірі обумовлено наявністю на території області

гірської системи Карпати. Основними магістралями, які забезпечують сполучення з іншими регіонами, а також з'єднують санаторії є Ужгород - Мукачево - Хуст - Тячево - Рахово - Івано-Франківськ, Мукачево - Свалява - Стрий, Ужгород - Перечин - Свалява, Перечин - В.-Березний - Ужок. Через територію області протяжністю 140 кілометрів, пролягає міжнародна автодорога Київ – Чоп [34].

Особливого значення у даний час набуває створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів.

Через територію області проліг міжнародний транспортний коридор №5 (Критський) за маршрутом Лісабон-Трієст-Любляна-Будапешт-Київ-Волгоград, який сполучає західно-і східноєвропейські автодорожні, залізничні та річкові національні мережі з метою інтерконтинентального забезпечення транзитних вантажних перевезень у напрямку Європа-Азія. Вказаний транспортний коридор, зокрема його допоміжні транспортні мережі на території Закарпатської області, перетинається з відгалуженнями міждержавного транспортного коридору Балтійське море-Чорне море (Гданськ-Одеса) для перевезення пасажирів і вантажів із півночі на південь Європи і навпаки [34].

Для створення матеріально-технічної бази вказаних коридорів, облдержадміністрація здійснила ряд заходів: скоординувала зусилля та фінансові можливості державних і комерційних, господарських і будівельних структур, сприяла прикордонним та митним службам у розбудові їхньої інфраструктури, облаштуванні діючих і відкритті нових пунктів пропуску через державний кордон [34].

Суттєвим внеском у розбудову матеріально-технічної бази та розширення мережі транзитних вантажних перевезень у рамках міжнародних транспортних коридорів було створення ВАТ "Закарпатінтерпорт", автомобільного терміналу "Автопорт-Чоп" та філії державного підприємства з обслуговування іноземних автомобільних вантажних перевезень "Укрінтеравтосервіс-Закарпаття" [34].

До кінця січня Уряд має намір прийняти побудовану на принципово

нових підходах Програму розвитку автомобільних доріг загального користування в Україні на 2007-2011 роки. Проект Програми розроблений Укравтодором.

Метою Програми розвитку автомобільних доріг є максимальне збереження існуючої мережі доріг і мостів, на забезпечення безпеки дорожнього руху та будівництво магістральних автомобільних доріг по напрямках міжнародних і національних транспортних коридорів, покращання стану доріг у сільській місцевості і комунальних вулиць і доріг, які сполучаються з дорогами загального користування [78]. Безумовно, необхідна концепція розвитку автомобільно-транспортної інфраструктури Закарпатської області, яка повинна бути розроблена на основі врахування «Концепції розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на середньостроковий період та до 2020 року» [39] та Програми розвитку автомобільних доріг загального користування в Україні на 2007-2011 роки.

Одним із найважливіших завдань, яке має бути вирішене в концепції розвитку автомобільно-транспортної інфраструктури Закарпатської області є поставлене в «Концепції розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на середньостроковий період та до 2020 року» першочергове завдання вдосконалення регіонального управління автомобільним транспортом на базі створення системи контролю за рухом транспортних засобів та якістю транспортних послуг, яка повинна забезпечуватись міськими, районними та регіональними центральними диспетчерськими службами. При цьому наголошується, що підлягає розробці та впровадженню система державної підтримки мобілізаційної готовності автотранспортних підприємств.

Згідно з інформацією, що прозвучала на початку 2007 року в засобах масової інформації, Міністерство транспорту та зв'язку України має намір в найближчий час здійснити модернізацію інфраструктури регіональних міжнародних аеропортів. Безумовно, для модернізації регіональних аеропортів, у перш чергу, потрібне залучення інвестицій у авіаційну галузь, що вимагає інвестиційних гарантій з боку держави. Зазначимо, що в Україні налічується 44 аеропортів та аеродромів цивільної авіації, в тому числі 13 міжнародних

аеропортів («Бориспіль», Донецьк, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Київ «Жуляни», Кривий Ріг, Луганськ, Миколаїв, Одеса, Рівне, Сімферополь, Ужгород, Чернівці) [33]. Модернізація міжнародних регіональних аеропортів дасть можливість привести рівень злітних смуг до сучасних авіаційних вимог в Європі. Сказане засвідчує, що необхідна концепція модернізації інфраструктури Ужгородського аеропорту, яка б базувалася на концепції модернізації інфраструктури регіональних міжнародних аеропортів.

Необхідна модернізація і залізнично-транспортної інфраструктури. Україна володіє розвиненою мережею залізничного транспорту, яка потребує модернізації, удосконалення та подальшого розвитку. Адміністрація залізничного транспорту об'єднує 6 залізниць. Залізнична галузь щорічно забезпечує перевезення понад 300 млн. т. вантажів та біля 500 млн. пасажирів.

Експлуатаційна протяжність головних колій України становить 22,3 тис. км. Кількість залізничних станцій – 1684 одиниць, в тому числі 126 основних вокзалів [33]. В наш час швидкими темпами реалізовується програма швидкісного руху на головних магістралях України. Розвиваються вантажопотоки у напрямку Азія-Європа: в західному напрямку – з Південно-Східною Європою, у східному напрямку – з Транссибірською магістраллю Росії [33].

Таким чином, очевидно, що в найближчий час необхідно розробити регіональні концепції розвитку інфраструктури національного і міжнародного значення для кожного прикордонного регіону, в тому числі і для Закарпатської області. На нашу думку, такі концепції повинні базуватися на науково обґрунтованих принципах. Нами окреслені найважливіші з цих принципів:

1. Принцип системності. Інфраструктура національного і міжнародного рівня прикордонного регіону повинна розглядатися як системний об'єкт. З одного боку, – вона представляє собою важливу підсистему територіальної суспільної системи «регіон», яка складається з низки елементів. З другого боку, ці елементи є одночасно елементами національних інфраструктурних систем.

2. Принцип ієрархічності. Інфраструктура національного і міжнародного

рівня прикордонного регіону як системний об'єкт характеризується ієрархічністю, що вимагає відповідної взаємопідпорядкованості програмно-прогнозної документації щодо її перспективного розвитку.

3. Принцип інтегрованості інфраструктури національного і міжнародного рівня прикордонного регіону в європейську інфраструктурну систему.

4. Принцип цілепокладання, тобто виконання елементами інфраструктури національного і міжнародного рівня прикордонного регіону покладених на них функцій.

5. Принцип інноваційності, суть якого полягає у дифузії інноваційної інфраструктури у інфраструктуру національного і міжнародного рівня прикордонного регіону.

Зазначимо, що інноваційна інфраструктура — це весь необхідний спектр державних і приватних структур, що забезпечують розвиток і підтримку всіх стадій інноваційного циклу. До неї належать [32]: виробничо-технологічні структури (технопарки, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні та інжинірингові фірми, фірми, що роблять імпортозаміщуючу продукцію); об'єкти інформаційної системи (аналітичні і статистичні центри, інформаційні бази і мережі); організації по підготовці і перепідготовці кадрів в області технологічного менеджменту (поява нової категорії фахівців з комерціалізації результатів НДДКР); фінансові структури (бюджетні, позабюджетні, венчурні, страхові фонди, кредитно-гарантійні організації небанківського сектора, банки, фінансово-промислові групи, орієнтовані на технологічну інноваційну діяльність); система експертизи (центри можуть давати експертні висновки для виробників, інвесторів, страхових служб і т.д.); система патентування, ліцензування і консалтингу з питань охорони, захисту, оцінки і використання інтелектуальної власності, оцінки комерціалізації наукових результатів; розвинута система сертифікації, стандартизації й акредитації

2.5. Стимулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери

Стимулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери Закарпатської області перебуває в увазі як суб'єктів господарювання органів регіональної влади та власне споживачів туристично-рекреаційної продукції. Слід зауважити, що в умовах формування і розробки Стратегії розвитку туризму і курортів в Україні до 2015 р. для Закарпатського регіону пріоритетним напрямком є розвиток екологічної курортно-рекреаційної діяльності. Це та унікальна ніша, яка є надзвичайно атрактивною та перспективною для вітчизняного і іноземного туриста. Саме організація модних на сьогодні SPA-курортів та формування ефективних туристично-рекреаційних кластерів могли б активізувати процес розвитку туристичної індустрії та підвищити рівень конкурентоспроможності туристично-рекреаційного продукту для виходу на світовий рівень та забезпечення міжнародних стандартів. Крім того, одним із найбільш популярних сучасних трендів розвитку індустрії туризму є екологічний туризм. Саме такий напрямок може бути успішно реалізований в Українських Карпатах, як унікального екологічного осередку існування гірських пралісів та заповідних територій регіону з екологічно чистим повітрям, ґрунтами та водами. Великого поширення міг би набути агротуризм, або сільський зелений туризм. Це туризм в сільській місцевості, при якому туристи під час свого відпочинку ведуть сільський спосіб життя на фермах, хуторах, селах. Розвиток такого виду туризму був би найбільш актуальним для регіону з великим відсотком сільських поселень, що зможе вирішити проблему зайнятості сільського населення Закарпатська область [40].

У сучасних умовах соціально-економічного пожвавлення розвитку економіки Закарпатського регіону та зростанням ролі місцевих ресурсів в реалізації стратегії сталого розвитку важливого значення набуває стимулювання ефективного розвитку туристично-рекреаційної сфери. Саме вона володіє потужним соціально-економічним потенціалом та мультиплікативним ефектом, який позитивно поширюється на інші види економічної діяльності регіону.

Разом з тим на даний час бракує наукових досліджень в контексті перспективного стратегічного розвитку туристично-рекреаційної сфери Закарпатської області, новітніх методик з розробки стратегії розвитку сфери, особливо в умовах реалізації Державної стратегії розвитку туризму і курортів в Україні до 2015 року. На жаль, в Україні існує проблема із стандартизацією понятійного апарату і термінології та їх узгодження із загальновизнаними світовими стандартами.

До цього часу такий стратегічний документ в Україні був відсутній. Його прийняття стало логічним продовженням формування й удосконалення нормативно-правової бази діяльності туристично-рекреаційної сфери. Слід зазначити, що в регіональній стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області туризму й рекреації відведене чільне місце. Це зумовлено наявністю природно-рекреаційних ресурсів, унікальних туристично-рекреаційних можливостей даного регіону, особливістю зайнятості населення гірських районів (надлишок робочої сили, недостатнє забезпечення місцями прикладання праці тощо), формуванням позитивного іміджу регіону, підвищенням попиту на туристичний продукт тощо. Розвиток регіонального туристично-рекреаційного бізнесу в регіоні буде сприяти створенню спеціальних малих і середніх підприємств, а також активізації і стимулюванню роботи цілої мережі галузей народного господарства: будівництва, торгівлі, сільського господарства, виробництва товарів народного споживання, транспорту і зв'язку, формуванню сучасної кадрової політики в регіоні і поетапному виходу регіонального туристично-рекреаційного бізнесу як на загальнодержавний, так і на світовий рівень туристичних послуг. У зв'язку з цим постає завдання виявлення перспективних стратегічних напрямків розвитку туризму та рекреації в Закарпатті. Об'єктивно даний регіон має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного, туристично-рекреаційного та людського потенціалів.

Одним з ефективних інструментів успішного вирішення зазначених

проблем та забезпечення сталої динаміки росту якості життя громадян є власне стратегічне планування розвитку туризму на території. Це пов'язано з розвитком тенденцій децентралізації в управлінні та делегуванні значної частини управлінських повноважень на місця. З урахуванням наявних в Закарпатській області природного, економічного, наукового і технічного потенціалів, а також його історичних і географічних особливостей, стратегічна мета перспективного розвитку території полягає в оптимальному використанні природних, матеріально-технічних, трудових і інтелектуальних ресурсів, створення ефективного туристично-рекреаційних кластерів, які забезпечать потреби населення у якісному туристичному та рекреаційному продукті, підвищать матеріальний добробут, якість життя населення, сприятиме формуванню нових робочих місць та гарантуватиме екологічну безпеку регіону.

За даними Закарпатської ОДА, одним із найпопулярніших місць зимового відпочинку гірського Закарпатська область вважається село Пилипець Міжгірського району, де діють кілька турбаз і витягів. До послуг гірськолижників – і спортивно-оздоровчий комплекс "Синяк" (Мукачівський район), гірськолижний комплекс "Форель" (Воловецький район), туристичний комплекс "Драгобрат" (Рахівський район), гірськолижна база "Красія" (Великоберезнянський район). Бугельні і крісельні витяги діють також на горах Лопощ, Пішконя, Стрижень та інших.

Важливим інструментом стимулювання туристично-рекреаційної сфери є інвестиції. Тому, першочерговим завданням з метою поліпшення та модернізації існуючої матеріально-технічної бази закладів туристично-рекреаційної інфраструктури є залучення коштів у інвестиційні проекти та розвиток сфери.

Так, за період іноземного інвестування, станом на 1 жовтня 2007 року, в область залучено 322 млн. доларів США прямих іноземних інвестицій. За 9 місяців поточного року – 31,8 млн. доларів США. З іноземними інвестиціями у краї функціонує 779 підприємств. Приріст іноземного капіталу за 9 місяців 2007 року становить 27 млн. доларів у порівнянні з аналогічним періодом

минулого року. Згідно з Програмою соціально-економічного розвитку Закарпатської області на 2008 передбачається залучення інвестицій у такі перспективні туристично-рекреаційні території як полонина Руна Перечинського, полонина Драгобрат Рахівського, Боржавського масиву Міжгірського, с. Вишка Великоберезнянського, розбудова гірськолижних комплексів в районах гори Красії та гори Близниці Рахівського, “Синяк” Мукачівського районів. Безумовно важливим є впровадження нових рекреаційних технологій для ефективного використання наявного туристичного потенціалу регіону та активізації співробітництва з турпредставництвами зарубіжних країн та національними курортними асоціаціями. Важливим питанням у стимулюванні туристичного бізнесу є мікрокредитування розвитку сільського туризму. На 2008 рік за згаданою програмою передбачено виділити 85,0 млн. грн. на модернізацію (реконструкцію) матеріально-технічної бази туристично-рекреаційних закладів. Ефективним інструментом стимулювання туристично-рекреаційної сфери є засоби регіонального маркетингу: інформаційні, аналітичні тощо. Тому, на нашу думку, важливим питанням є створення банку даних туристичних маршрутів району з переліком туристичної специфіки кожного населеного пункту та переліком послуг, активна реклама наявного туристичного продукту. На сьогодні на території області функціонує 5 туристично-інформаційних центрів (2 у м. Ужгород, по одному у містах Мукачево, Берегово та Рахів). З метою створення позитивного іміджу та представлення туристично-рекреаційних можливостей області прийнято активну участь у спеціалізованих виставкових заходах “Подорожі та туризм” (у м. Москва, Росія та у м. Київ); “Відпочинок -2007” (м. Мінськ, Білорусь); “Українське село запрошує” (с. Пирогів, м. Київ); “Тур’євроцентр - Закарпаття 2007” (м. Ужгород) та у міжнародній асамблеї туристичного бізнесу (м. Одеса). Для промоції наявного туристично-рекреаційного потенціалу вийшли з друку українською та англійською мовами туристичний довідник “Закарпаття туристичне” та буклет “Закарпаття - європейський регіон”, загально обласний каталог “Закарпатські села запрошують на відпочинок”. Крім того,

виготовлено презентаційні фільми про туризм та найкращі туристичні маршрути.

У напрямку розвитку рекреаційно-туристичних територій області слід активізувати розробку концепцій розвитку природно-рекреаційних територій “Синевирське озеро” і “Боржавські схили” Міжгірського району та “Драгобрат” Рахівського району. Стимулювати погодження в Кабінеті Міністрів України генеральні плани гірськолижних комплексів “Синяк” (Мукачівський район) та “Кваси - Близниця” (Рахівський район).

Завданням ЗОДА є сприяння успішній реалізації таких інвестиційних проектів:

- розширення санаторного комплексу ТОВ „Сузір’я” (с. Солочин, Свалявський район);
- розширення санаторного комплексу „Термал-Стар” (с. Н.Солотвино Ужгородський район);
- розширення готельно-санаторного комплексу „Деренівська купіль” (с. Н.Солотвино, Ужгородський район);
- розширення готельно-санаторного комплексу в с. Сойми Міжгірського району.

Важливим питанням залишається подолання перешкод, які утруднюють розвиток туристично-рекреаційної сфери області:

- слабка комунікаційна доступність перспективних для освоєння в туристично-рекреаційних цілях територій (незадовільний стан доріг, відсутність електрифікації, телефонізації);
- відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів та спеціалізованих закладів освіти по їх підготовці;
- недостатньо розвинена сервісна інфраструктура територій та інфраструктура галузі;
- відсутність законодавчо встановленого механізму реєстрації особистих селянських господарств, які надають послуги у сфері сільського зеленого туризму [73].

Головні напрямки стимулювання ефективного розвитку туристично-рекреаційної розвитку полягають у:

- розширенні спектру надання послуг з використанням водопроводів термально-мінеральних вод (розвиток сервісної інфраструктури в населених пунктах Косонь, В.Бакта, Дийда, Гать, Гут, та Яноші Берегівського району);
- розробка механізму пільгового кредитування будівництва об'єктів туристичної інфраструктури та зміцнення матеріально-технічної бази селянських господарств, що надають послуги у сфері зеленого туризму;
- освоєння активних видів відпочинку (пішохідний туризм, велотуризм, кінний туризм, рафтинг, пара- та дельтапланеризм, спелеотуризм тощо) з метою розширення туристичної пропозиції на ринку послуг;
- розроблення та погодження проектів оголошення природних територій курортами державного (місцевого) значення (курортні території – „Синяк”, „Свалявські мінеральні води”, „Шаян”, „Сойми”);
- подальше розроблення генеральних планів забудови територій рекреаційного призначення та їх облаштування;
- будівництво та реконструкція туристичної інфраструктури шляхом співпраці між суб'єктами господарювання та органами самоврядування;
- ініціювання вирішення питання відкриття на базі професійно-технічних училищ відділень з підготовки спеціалістів за спеціальністю “туризм та готельне господарство”, а також сприяння перепідготовці кадрів та підвищенню їх кваліфікацій, особливо у сфері готельно-туристичного менеджменту;
- розширення мережі туристично-інформаційних центрів (у містах та селищах регіону);
- організація здійснення рекламно-інформаційної діяльності для поширення інформації про туристичні можливості Закарпаття як в країні, так і за кордоном;
- проведення заходів до святкування Року туризму і курортів (2008), прийняття участі у вітчизняних та закордонних виставкових заходах [73].

Владою регіону передбачається виділити на заходи щодо розвитку

туризму та курортно-рекреаційної сфери Закарпатської області кошти з усіх джерел фінансування в обсязі 3,5 млн. грн.

У сфері інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності найкращі досягнення мають Перечинський, Рахівський, Ужгородський райони та міста Ужгород і Берегово. Отже, узгодження стратегічних цілей на рівні регіону, підприємств туристичної діяльності, а також на загальнодержавному рівні стратегічного розвитку туризму дозволить зайняти Закарпатської області власну нішу у туристичній сфері України та сформувати унікальний регіональний туристичний продукт в рамках кластеру, який у перспективі може стати і міжрегіональним на рівні Карпатського регіону.

В цей же час на державному та регіональному рівнях слід встановити правовий режим максимальної підтримки і стимулювання рекреаційної галузі, що дозволить створити широкий спектр конкурентноспроможних рекреаційних продуктів. Роль держави (в особі центральних та місцевих органів влади) на цьому етапі полягає у розробці рекреаційної політики та планів розвитку туризму, створенні відповідної інфраструктури, сприятливого економічного, регуляторного, податкового та політичного середовища, яке б забезпечувало збільшення надходжень інвестиційних коштів, постійний ріст туристичного бізнесу та давало б можливість пропагувати країну, як державу з розвинутою рекреаційною індустрією, формуючи її позитивний імідж.

Оцінюючи сучасний стан та перспективи розвитку рекреації і туризму в регіоні у контексті сталості його економічного розвитку, органам державного управління неодмінно слід врахувати такі критерії:

– *дотримання екологічної безпеки та забезпечення збалансованого розвитку в процесі рекреаційного господарювання* (оскільки природне середовище дуже вразливе до антропогенних навантажень, необхідно, по-перше, при розміщенні рекреаційних об'єктів враховувати фізико-географічні та геологічні умови території, а також норми природно-рекреаційної місткості; по-друге, дотримуватись всіх екологічних та санітарно-епідеміологічних норм у кожному з рекреаційних центрів та окремими суб'єктами рекреаційного господарювання зокрема);

– *відповідність матеріальної бази рекреації і туризму реальному попиту населення на послуги* (при цьому слід зважати не тільки на сьогоденню економічну ситуацію, але й вміти реально спрогнозувати її на майбутні перспективи);

– *економічну доцільність* (прибутковість діяльності суб'єктів рекреаційно-туристичного господарювання і соціально-економічна вигода для регіону, під якою розуміємо розширення сфери зайнятості населення, залучення приватного сектору до туристичного бізнесу, створення ринків збуту продукції суміжних галузей, розвиток народних промислів, традицій, підвищення культурно-освітнього рівня населення);

– *соціальну доцільність*.

Дотримання цих умов сприятиме розвитку рекреаційно-туристичного та санаторно-курортного комплексів Закарпаття, зробить його конкурентоспроможним, життєздатним та самоокупним, створить сприятливий клімат для споживача та зацікавленість для інвесторів [68, 361-362].

Стратегічними пріоритетами розвитку туристично-рекреаційної сфери в регіоні на основі опрацювання науково-методичної літератури та нормативно-правових документів слід вважати:

1. Сільський зелений туризм.
2. Екотуризм.
3. Екстремальний туризм, гірсько-лижний.
4. Сакральний.
5. Рекреаційний туризм. Організація SPA-курортів.
6. Формування ефективних туристично-рекреаційних кластерів [6, 347-348].

Ще одним методом стимулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону є впровадження інновацій (технологічних, організаційних, управлінських тощо).

Інноваційна активність туристичної організації залежить від розвитку інноваційного підприємництва, подолання опору нововведенням. Тому, для підтримки інноваційної діяльності в сфері туризму необхідно сформувати інноваційну інфраструктуру: галузі економіки, сфери послуг, що становлять

комплекс інноваційних, інформаційних, консультаційних, освітніх, та інших центрів, інвестиційних, венчурних бірж, які здатні супроводжувати всі етапи інноваційної діяльності [37].

Інноваційні процеси в туристично-рекреаційному комплексі (ТРК) Закарпатської області слід скеровувати, на нашу думку, за такими напрямками:

1. Покращання нормативно-правової бази для здійснення діяльності в сфері туризму та рекреації.
2. Формування та підтримка інноваційної інфраструктури Закарпатської області шляхом створення інноваційних центрів, інкубаторів інноваційного бізнесу, центрів з маркетингу та PR-технологій, заклади з підготовки кадрів та підвищення кваліфікації тощо.
3. Сприяння залученню інвестицій в ТРК Закарпатська область.
4. Створення туристично-рекреаційних кластерів з метою надання конкурентоспроможного продукту.
5. Формування на основі багатих цілющих родовищ мінеральних вод, термальних джерел, соляних шахт, чистого гірського повітря та унікальної природи індустрії СПА-курортів, які сприятимуть оздоровленню населення та раціонально використовуватимуть природні ресурси. Розвиток індустрії “Здорового способу життя” [92].
6. Формування нових можливостей експлуатації історико-архітектурної спадщини для туристичної діяльності (театралізованих виступів, мистецьких заходів тощо).
7. Розвиток сільського та агротуризму на потужній базі сільських садиб, незайнятих трудових ресурсів, самобутньої закарпатської кухні та традиціях ведення домогосподарства. Це дасть можливість використовувати наявний потенціал сільських територій, житловий фонд мешканців, надати нові робочі місця прикладання праці, зберегти молодь в селі та покращити інформаційну, транспортну та організаційну інфраструктуру. Ефективний розвиток сільського зеленого туризму сприятиме розширенню нового житлового фонду та спеціалізації й диверсифікації наданих послуг, в залежності від наявних ресурсів.

8. Розширення туристичних послуг, організація піших, кінних, велосипедних, водних, гірськолижних, екстремальних видів туризму.

9. Підготовка висококваліфікованих кадрів для діяльності в туристично-рекреаційній сфері, забезпечення безпеки туристам та рекреантам.

Отже, проведене дослідження показало, що в інноваційній політиці розвитку ТРК Закарпатської області основна увага повинна приділятися реструктуризації всього туристично-санаторного господарства, створенню мережі сучасних комфортабельних санаторіїв, туристичних баз, баз відпочинку, готельних установ, які надають широкий спектр рекреаційних та супутніх послуг та активного впровадження інновацій з метою підвищення конкурентоспроможності, продуктивності праці та раціонального використання ресурсів.

В наш час ведуться активні наукові пошуки нових територіально-організаційних моделей функціонування тої чи іншої галузі чи поєднання галузей з метою підвищення прибутковості кожного підприємства, що входить в їх склад. Не залишився поза увагою вчених і рекреаційно-туристичний комплекс регіону, в якому обґрунтовувалося формування кластерів обґрунтовувалися такими вітчизняними вченими, як Дробенко Ю.Г., Дудкіна К.А. [18], Мельник О.В. [55] та ін. Так, О.В.Мельник вважає, що кластерна модель організації діяльності підприємств може бути з'єднуючим елементом суміжних галузей та інституцій, які об'єднують свої зусилля для того, щоб отримати більший ефект порівняно з тим, який би вони отримали, функціонуючи окремо, оскільки:

- створення туристичного кластера дозволить охопити важливі зв'язки між галузями, які його формуватимуть, робота кожного учасника кластера буде взаємодоповнюватись діями інших учасників;

- такі інтегровані територіально-галузеві об'єднання мають змогу краще розширювати. технології та інформацію, сприяють узгодженості дій між замовником та постачальником;

- за допомогою туристичного кластера можна підвищити продуктивність праці, скоротити витрати на маркетингові дослідження при визначенні

напрямків та місць організації нових видів туризму, а також сприяти впровадженню інновацій;

- більшість учасників кластера не конкурують між собою, у них є багато спільних інтересів та можливостей [55, 322].

Але, на сьогоднішній день сформувалася низка проблем формування кластерів в рекреаційно-туристичному комплексі регіону. Їх можна об'єднати у дві групи: теоретичні проблеми та прикладні проблеми.

До теоретичних проблем слід віднести всі питання, пов'язані з формуванням теоретичних основ створення кластерів в рекреаційно-туристичному комплексі регіону. Це означає, що вітчизняні вчені повинні узгодити одностайне розуміння економічної суті кластера в рекреаційно-туристичному комплексі регіону, розвинути понятійно-термінологічний апарат, що всебічно описує його, обґрунтувати принципи та методи створення таких кластерів, розробити нормативно-законодавче поле його функціонування, форми статистичної звітності та особливості здійснення моніторингу. Незважаючи на великий інтерес до цієї проблематики, на сьогоднішній день низка з названих проблем залишається невирішеною. Так, в цікавих сучасних роботах Любіцевої О.О. [45], Мальської М., Худо В. та Цибуха В. [48] хоча й акцентується увага на тих чи інших проблемах формування туристичного ринку, але теоретично не обґрунтовується роль кластерів у його розвитку.

Ось чому в сучасних умовах загострилася необхідність у наукових дослідженнях, де були б детально пророблені питання теоретичних основ створення кластерів в рекреаційно-туристичному комплексі регіону. Серед прикладних проблем чи не найважливіше місце займають управлінські. Так, Мельник О.В. стверджує, що доцільність створення кластера може визначатись необхідністю планування та стимулювання процесу управління туристичною діяльністю. Адже чим більше взаємозв'язані підрозділи системи, тим легше формувати її основні цілі та знаходити шляхи для їх досягнення. При цьому підкреслюється, що для обґрунтування доцільності створення кластера необхідно визначити:

- 1) спроможність наявного у регіоні потенціалу забезпечувати розвиток галузей, які до нього входитимуть;
- 2) роль кожного учасника у діяльності об'єднання;
- 3) напрями ефективного використання капітальних вкладень;
- 4) корективи у діяльності кожної з галузей-учасниць об'єднання для його успішного функціонування [55, 322].

Для успішного вирішення прикладних проблем функціонування кластерів в рекреаційно-туристичному комплексі регіону важливим є висвітлення практики функціонування таких об'єднань, як Асоціація "ІКМ", яка створена в Закарпатській області. В її склад ввійшли 12 організацій області - Управління по туризму та курортах, Закарпатська рада по управлінню курортами профспілок, "Закарпатліс" та ін. Одне з основних завдань цієї Асоціації - експорт рекреаційних послуг і насамперед реалізація таких мінеральних вод Закарпатська область за валюту, як "Поляна Квасова", "Лужанська", "Плосківська", "Неліпинська" і "Драгівська" [50, 176].

Позитивну роль у розв'язанні зазначених вище та інших проблем створення кластерів в рекреаційно-туристичному комплексі регіонів відіграє, безумовно, Постанова Кабінету Міністрів від 21 липня 2006 р. N 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року», згідно з якою державна підтримка спрямовуватиметься на розвиток туризму та рекреації. При цьому, передбачено стимулювання розвитку підприємництва в туристичній сфері, сприяння розбудові та модернізації туристичної та рекреаційної інфраструктури, підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних пропозицій на світовому ринку послуг у сфері туризму. Слід зазначити, що вже відбуваються позитивні зрушення: Ведеться активна розбудова туристичної інфраструктури: освоюються термальні води, розвиваються активні види туризму тощо. Так, на базі термальних джерел у с. Нижнє Солотвино відкрито санаторій-готель "Термал Стар", поряд іде будівництво лікувально-розважального оздоровчого комплексу "Деренівська купіль", де будуть усі умови для відпочинку та оздоровлення. Великою популярністю користується Закарпатський

туристичний винний шлях, що починається з підніжжя Замкової гори дегустаційним залом “Шардоне” [13].

Отже, повноцінна реалізація заходів цієї Постанови виступить потужним фактором не тільки створення кластерів в рекреаційно-туристичному комплексі регіону, але й подолання найрізноманітніших проблем, пов’язаних з ним.

2.6. Інтенсифікація розвитку окремих внутрішньорегіональних територіальних суспільних систем (ТСС)

Пошуки резервів для інтенсифікації та прискорення розвитку окремих внутрішньорегіональних територіальних суспільних систем (ТСС) передусім лежать у площині досліджень сучасних управлінців економістів та фахівців із зовнішньоекономічної діяльності, юристів. Позитивна практика функціонування підприємств СЕЗ Закарпаття та нестабільна державна політика щодо пільгового режиму їх діяльності є вимагають пошуку оптимальних шляхів подальшого розвитку. Зазначимо, що до формування СЕЗ та ТПР обирають за певними критеріями пріоритетні види економічної діяльності. У разі досягнення поставленої мети, вочевидь можливо переглядати існуючий стан економіки в регіоні з метою окреслення нових пріоритетів. Так, за положенням про критерії визначення пріоритетних видів економічної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності і порядок їх застосування, такими критеріями визначення пріоритетних видів економічної діяльності є [70]:

- сприяння розвитку транспортної системи;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури;
- обслуговування експортно-імпортних операцій та транзитних перевезень;

- залучення до господарського обігу наявних природних ресурсів та виробничих потужностей, науково-технічного потенціалу, забезпечення їх більш ефективного використання;
- використання місцевих ресурсів (природних, виробничих, трудових);
- спрямованість на виробництво експортної або імпортозамінної продукції (товарів, робіт, послуг);
- забезпечення структурних зрушень у регіональній економіці;
- формування високотехнологічних/наукоємних виробництв;
- здійснення перепрофілювання наявних виробничих потужностей;
- сприяння реконструкції виробничого потенціалу;
- збереження існуючих, створення нових та модернізація діючих робочих місць;
- надання переваги тим видам економічної діяльності, які розвиваються переважно за рахунок малого та середнього бізнесу;
- сприяння розвитку екологічно чистих виробництв;
- зменшення екологічного навантаження внаслідок господарської діяльності.

Зазначені вище критерії передбачається застосовувати диференційовано з урахуванням регіональної специфіки, де створено територію пріоритетного розвитку та цілей заснування спеціальних економічних зон. Для Закарпатської області були визначені такі пріоритети:

- формування у Карпатах високорозвинутого рекреаційно-туристичного та оздоровчо-лікувального комплексів державного і міжнародного значення;
- структурна перебудова промислового комплексу шляхом підвищення питомої ваги сільськогосподарського й автомобільного машинобудування, електронного та електротехнічного виробництва з використанням сучасних технологій;
- реконструкція виробництв у хімічній промисловості, упровадження нових технологій, орієнтованих на випуск кінцевої продукції;

- упровадження нових технологій глибокого буріння та комплексної глибокої переробки корисних копалин з метою екологізації та підвищення ефективності паливно-енергетичного комплексу; розширення пошукових і розвідувальних робіт;
- подальший розвиток та інтенсифікація лісового господарства, лісопромислового комплексу, легкої і харчової промисловості;
- розвиток овочівництва, садівництва, виноградарства, м'ясо-молочного скотарства та вівчарства;
- активний розвиток прикордонної торгівлі та прикордонного співробітництва;
- створення системи протипаводкових споруд на малих річках, розширення площ природоохоронних територій;
- відновлення та розвиток художніх промислів і народних ремесел;
- забезпечення зайнятості населення та підвищення рівня соціального захисту жителів гірських населених пунктів;
- здійснення необхідних природоохоронних заходів з метою зниження рівня техногенної безпеки. [70].

На жаль, через несистемність у проведенні раціональної та соціально-економічної політики у СЕЗ, скасування пільг та недотриманням сторонами угод про співробітництво, низка інвестиційних проектів була припинена. А ті, що продовжили свою діяльність, не виконали своїх зобов'язань.

Як засвідчують дані досліджень, для СЕЗ “Закарпаття” характерно невиконання планів щодо створення нових робочих місць. Станом на 01.04.2007 р. створено лише 3369 робочих місць, що складає 27,3 % до передбачених проектами обсягів. Темпи зростання цього показника явно незадовільні. Фактично за перший квартал 2007 р. створено тільки 215 робочих місць. Спостерігається стала тенденція зростання рівня середньомісячної заробітної плати працівників на підприємствах-суб'єктах СЕЗ “Закарпаття”, але за перший квартал 2007 р. таке зростання дещо призупинилося. Середня заробітна плата працюючих в СЕЗ “Закарпаття” на 35,8 % вища рівня зайнятих

в інших структурах по Закарпатській області.

Хоча зобов'язання інвесторів щодо створення робочих місць виконуються не в повному обсязі, але функціонування СЕЗ “Закарпаття” має в цілому позитивний вплив на розв'язання ряду соціальних проблем краю, пов'язаних зі створенням і збереженням робочих місць та забезпеченням належного рівня оплати праці зайнятих. До того ж, плани щодо рівня оплати праці в СЕЗ “Закарпаття” систематично перевиконуються.

Для СЕЗ “Закарпаття” була характерна раніше і збереглася після згаданих змін до бюджету України на 2005 р., позитивна тенденція щодо значного перевищення сум надходжень до бюджетів над сумами отриманих пільг [14].

На нашу думку, варто відновити пільги інвесторам та переглянути пріоритети для СЕЗ та ТПР, розширити набір регіональних пріоритетів, а також узгодити їх із стратегічними цілями, які розроблені до 2015 року в регіоні.

Динаміка зростання економічних показників діяльності суб'єктів господарювання СЕЗ “Закарпаття” засвідчує їх позитивний вплив на розвиток економіки регіону та створення передумов вирішення соціальних проблем краю, дає підстави вважати цей проект доцільним і таким, що потребує державної підтримки та надання гарантій інвесторам. Попри все потенціальні можливості СЕЗ “Закарпаття” щодо прискорення розвитку економіки краю задіяні не в повному обсязі. Нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, зокрема щодо СЕЗ, несе загрозу національним інтересам і національній безпеці України, зменшує та зупиняє приплив іноземних інвестицій. Невиконання державою зобов'язань щодо фінансування розвитку інфраструктури СЕЗ “Закарпаття” змушує інвесторів непередбачено розпорюшувати власні кошти на ці цілі, зменшує інвестиційну привабливість зони, а в умовах існування в світі великої кількості СЕЗ з практично однаковими режимами, спонукає їх до інвестування в інші зони [14].

Враховуючи вектор стратегії України до інтеграції у світовий економічний простір не в якості сировинного придатка з дешевою робочою

силою, а самодостатньої країни із високим технологічним потенціалом вбачається доцільним посилити роль держави у забезпеченні інноваційної привабливості економіки через підкріплення промислової політики.

Слід законодавчо і організаційно створити умови залучення інвестицій для інноваційних проектів, в т.ч. через надання пільг і преференцій в чинних СЕЗ. Це створить умови для економічного прориву Закарпатської області, а також залучення нових видів економічної діяльності. Науковцями пропонується зокрема, внести зміни до ст. 1 Закону України “Про СЕЗ “Закарпаття”, визначивши спрямування інвестицій в реалізацію інноваційних проектів як основний чинник досягнення мети створення СЕЗ [14].

Органу управління СЕЗ “Закарпаття” на підставі проведення постійного моніторингу стану виконання показників проектів, що реалізуються в СЕЗ, рекомендується оперативно впливати на їх покращення, зокрема щодо забезпечення експортної орієнтації суб’єктів господарювання, створення нових робочих місць і т.д. [14].

Важливим внутрішньорегіональним утворенням, яке потребує стимулювання й активізації діяльності є Карпатський єврорегіон, який охоплює практично всю територію Закарпатської області. Його особливість для Закарпатської області зумовлена із безпосереднім сусідством з країнами-учасниками єврорегіону: Угорщиною, Словаччиною, Румунією, Польщею. Асоціація Карпатський єврорегіон продовжує відігравати важливу роль у розвитку міжнародного співробітництва, розбудові прикордонної інфраструктури, протидії нелегальній міграції, наркобізнесу, організований торгівлі людьми тощо. Слід зазначити, що у 2008 році, членство у асоціації переходить від Угорщини до України [89]. Важливими проблемами у діяльності Карпатського єврорегіону є низька ефективність у питаннях економічного та культурного співробітництва, відсутність дієвого механізму взаємодії з урахуванням інтересів і потреб усіх учасників утворення, а особливо для мешканців Закарпатська область, які тісно контактують із сусідніми державами-членами ЄС. Особливо слід вирішити питання зони перетину кордону, у зв’язку зі вступом цих країн до Шенгенської зони. З

огляду на визначальні проблеми у діяльності Карпатського єврорегіону слід розробити дієві механізми активізації транскордонного співробітництва. Воно забезпечується шляхом налагодження партнерських зв'язків між прикордонними регіонами, активізацією міжрегіонального співробітництва у всіх сферах господарювання, розробкою спільної стратегії розвитку для регіонів-партнерів. Серед основних причин низької інвестиційної активності зарубіжних компаній на українському ринку виділяють: нестабільне політико-економічне становище в Україні, постійні зміни правового поля, наявність надмірно жорсткого фіскального контролю, загострення кризи платежів, недостатній розвиток ринкової інфраструктури, відсутність належного інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності, недостатньо розвинену мережу посередницьких структур, сервісних центрів, консультативних бюро тощо.

Як засвідчують офіційні дані обласної держадміністрації упродовж 2007 року зроблено:

- підготовлено та подано на розгляд і затвердження Повітової ради повіту Сату Маре Румунії проект Угоди про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво між Закарпатською областю та повітом Сату Маре Румунії;
- подано на розгляд сесії обласної ради проект угоди про співробітництво між Закарпатською областю та краєм Височина Чеської Республіки;
- в рамках підписаної Угоди про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво між Закарпатською областю та Пряшівським і Кошицьким краями Словацької Республіки підготовлено та підписано плани конкретних заходів на 2007 рік;
- в рамках підписаних Угод про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво між Закарпатською областю та Саболч-Сатмар-Берег Угорщини підготовлено та підписано плани конкретних заходів у 2007 році;
- підписано протокол про співробітництво між головним

управлінням з питань євроінтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму облдержадміністрації і відповідним департаментом Міністерства економіки та регіонального розвитку Угорської Республіки;

- відбулось ряд зустрічей в рамках програм сусідства “Україна-Польща-Білорусь”, “Україна-Словаччина-Угорщина”, “Україна-Румунія” та продовжується співпраця з підготовки нових програм сусідства “Україна – Словаччина – Угорщина – Румунія”, “Україна – Польща – Білорусь” на 2007-2013 роки;
- проведено Дні добросусідства на українсько-словацькому, українсько-румунському та українсько-угорському кордонах;
- в рамках святкування днів міста Берегове відбувся День Європи у Закарпатській області;
- відбулись засідання Ради Карпатського Єврорегіону та міжурядових комісій з питань прикордонного та транскордонного співробітництва;
- внесені пропозиції до Плану заходів з підготовки до проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу у 2012 році [73].

Значна увага органами виконавчої влади та місцевого самоврядування у напрямку розвитку міжрегіонального співробітництва приділяється розвитку прикордонної та митної інфраструктури, відкриттю нових та реконструкції діючих пунктів пропуску, вдосконаленню режиму їх роботи та доведення до відповідних вимог міжнародних стандартів. Загальна протяжність держаного кордону в межах Закарпатської області становить 467,2 км.

Облдержадміністрація ініціювала внесення змін до постанови КМУ від 13.06.2007р. №831 “Про затвердження Державної цільової програми “Облаштування та реконструкції державного кордону” на період до 2015 року шляхом:

- перенесення строків здачі в експлуатацію до 2011 року пунктів пропуску Малі Селменці - Велке Слеменце, Соломоново - Чіерна над Тисов, Дзвінкове - Лоня, Убля - Малий Березний;
- включення до програми будівництва та реконструкції пунктів

пропуску Дийда - Берегдароц, Уліч - Забродь, Хижа - Тарна Маре, Тересва - Кімпулунг ла Тиса, Ділове - Валя Вишеулуй, Лубня - Волосате.

Основні проблемними питаннями у спільній діяльності єврорегіону та транскордонного співробітництва на Закарпатті:

- фінансування з Державного бюджету України будівництва під'їзної автомобільної дороги до МПП “Ужгород” (вантажний термінал) на українсько-словацькому кордоні та об'їзної дороги навколо м. Берегове [73].

Головними завданнями стимулювання транскордонної співпраці для Закарпатської області є:

- продовження роботи з підготовки нових програм сусідства Європейської комісії “Україна – Словаччина – Угорщина Румунія” 2007-2013 та “Україна-Польща-Білорусь” 2007-2013;

- розбудова пунктів пропуску, в тому числі вдосконалення існуючих і відкриття нових;

- розвиток прикордонної інфраструктури (транспортної, туристичної, інституційної тощо);

- проведення Днів добросусідства на українсько-словацькому, українсько-угорському, українсько-румунському та українсько-польському кордонах;

- святкування Дня Європи у Закарпатській області;

- початок другої черги реконструкції міжнародного автомобільного пункту пропуску “Ужгород”;

- прискорення вирішення питання відкриття пункту пропуску “Лубня – Волосате” на українсько-польському кордоні;

- налагодження партнерства з регіонами Німеччини та Чеської Республіки;

- виконання угод міжрегіонального транскордонного співробітництва, укладених облдержадміністрацією і обласною радою з органами влади прикордонних областей сусідніх держав;

- залучення в економіку області коштів у формі міжнародної технічної допомоги, активізація роботи з фондами ЄС та іншими донорськими

організаціями;

- просування іміджу Закарпатської області як європейського регіону.

З метою реалізації окремих завдань стимулювання транскордонного співробітництва, особливо це стосується формування та просування позитивного іміджу регіону слід активно використовувати інструменти регіонального маркетингу: участь у міжнародних виставках, презентації, спеціалізовані ярмарки, просування іміджу регіону для цільових груп, реклама тощо.

Важливим з огляду успішності інтеграції у європейську спільноту є посилення конвергенційних процесів у економіці та культурі Закарпаття у порівнянні із сусідніми регіонами. Стимулювання якості життя населення, забезпечення європейських стандартів та формування якісного людського капіталу.

З метою полегшення перетину кордону у вересні 2007 р. підписана міжурядова угода про малий прикордонний рух між Україною та Угорською Республікою, ініціюється прискорення укладення такої ж угоди зі Словаччиною. Спільно з Львівською ОДА ініціюватиметься укладення угоди із Польщею. Проблемними питаннями є: фінансування в 2008 році з Державного бюджету будівництва під'їзної автомобільної дороги до МПП «Ужгород» (вантажний термінал) на українсько-словацькому кордоні; дороги в об'їзд м.Берегово та міжнародного пішохідного пункту пропуску «Лубня (Україна)–Волосате (Польща)».

Щодо пріоритетних напрямків транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні, то до них відносяться проблеми розвитку інфраструктури, економіки, навколишнього середовища та сільської території, туризму, соціальної та культурної інтеграції.

Згідно Стратегії розвитку транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні “Карпати 2004-2011” стратегічними завданнями розвитку пріоритетних напрямків транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні є наступні [46]:

- *Стратегічні завдання розвитку інфраструктури:* створення умов для

вільного руху людей, товарів, послуг і капіталу в Карпатському регіоні; створення нових пунктів перетину кордону, підвищення ефективності функціонування існуючих, шляхом приведення процедур їх перетину у відповідності із сучасними вимогами, зокрема стандартами ЄС; підвищення ефективності функціонування існуючих пунктів перетину кордону, приведення процедур перетину кордонів у відповідності зі стандартами ЄС; створення мережі автомобільних доріг, які з'єднують усі країни Карпатського регіону; забезпечення інтермодальності перевезень; удосконалення комунікаційної інфраструктури у відповідності зі стандартами ЄС; використання новітніх технологій в області комунікацій; інтеграція комунікаційної інфраструктури усіх прикордонних територій у єдину транскордонну мережу.

- *Стратегічні завдання розвитку економіки:* стабільний і збалансований розвиток МСБ у Карпатському регіоні; ефективне використання внутрішніх ресурсів регіонів (економічного потенціалу, наукових і технічних ідей, людських і фінансових ресурсів), зокрема використовуючи механізм транскордонного співробітництва; удосконалення інформаційного обміну між підприємцями п'яти країн Карпатського регіону; створення умов, що сприяють зростанню внутрішніх і зовнішніх інвестицій; нейтралізація негативних наслідків введення візового режиму на кордоні з Україною для транскордонної економічної співпраці; створення сприятливих умов для успішного розвитку технологій і інновацій у Карпатському регіоні; запровадження новітніх технологій, зокрема вітчизняних, у різних сферах економіки; забезпечення взаємовигідного співробітництва між науковими закладами прикордонних територій; створення технопарків, здійснення інших інноваційних заходів, що просувають використання новітніх технологій; розробка і реалізація спільних програм по подоланню безробіття в регіоні, уникнення взаємної конкуренції на ринку праці.
- *Стратегічні завдання розвитку навколишнього середовища та сільської території:* розробка та реалізація єдиної біосферної політики в

Карпатському регіоні; екологічна регенерація басейнів рік та запровадження системи їх інтегрованого менеджменту на всій території Карпатського регіону; створення альтернативних джерел доходів для людей, що живуть у сільській місцевості, зокрема за рахунок розвитку місцевих ремесел, виробництва і туризму; збалансоване використання земельних ресурсів на основі врахування місцевих традицій землеробства; розвиток традиційної спеціалізації регіону шляхом впровадження новітніх технологій; активізація місцевих жителів і залучення їх до розробки та реалізації спільних програм розвитку сільської місцевості; забезпечення сталого виробництва екологічно чистих продуктів.

- *Стратегічні завдання розвитку туризму:* розвиток туристичної інфраструктури Карпатського регіону до європейських стандартів на основі використання існуючої бази та створення нових об'єктів; приваблення уваги вітчизняних і закордонних туристів до Карпатського регіону як до території з популярними туристичними продуктами; розвиток спільних туристичних продуктів та вдосконалення інституціональної та інформаційної інтеграції; розвиток сільського туризму шляхом створення мережі об'єктів сільського туризму у всьому Карпатському регіоні; створення мережі інформаційних центрів і центрів просування послуг сільського туризму; навчання сільського населення основам ведення бізнесу та стандартам сільського туризму; відновлення і розвиток традиційних ремесел як невід'ємної частини туристичної привабливості регіону; виведення з аварійного стану історичних і культурних пам'ятників регіону; підвищення туристичної привабливості регіону шляхом реставрації і подальшого збереження культурних і історичних пам'яток; розробка і реалізація транскордонних проектів з метою спільного відновлення культурної й історичної спадщини Карпатського регіону.
- *Стратегічні завдання розвитку соціальної та культурної інтеграції:* захист, відродження та активне використання спільної специфічної

історичної, соціальної та культурної спадщини усієї території Карпатського транскордонного регіону; удосконалення інформаційного обміну, зокрема створення інформаційної мережі; розвиток чи створення спільних засобів масової інформації (радіо/ телебачення/ журнали/ веб-сайти) та інформаційних центрів; координація програм соціальної безпеки і захисту соціально незахищених верств населення; підвищення рівня соціальної і культурної інтеграції національних меншин у Карпатському регіоні, зокрема ромів; розвиток співробітництва між організаціями національних меншин; популяризація ідей транскордонного співробітництва у всіх прикордонних регіонах; співробітництво усіх соціальних та культурних партнерів з метою формування привабливого іміджу регіону та створення інституційної мережі, що сприятиме просуванню регіону та реалізації Стратегії [82].

2.7. Напрямки та інтенсифікація удосконалення галузевої та територіальної структури економіки Закарпатської області

Як зазначає С.Шульц [95, 251], кожен регіональний господарський комплекс має свою специфічну територіально-функціональну структуру, економічний каркас, композиційні осі територіальних елементів систем виробництва і розселення. Найважливішими їх компонентами виступають внутрішньообласні господарські підрайони куди входять господарські комплекси населених пунктів, у тому числі міст обласного підпорядкування і міськрад, економічні вузли та центри, транспортні магістралі.

На думку вітчизняних вчених, за економічним потенціалом Закарпатська область відноситься до найменш потужних в Україні, що зумовлене її природно-ресурсними особливостями, історичним, культурним та соціально-економічним розвитком. Однак за період 1996-2002 років частка регіону в загальному обсязі валової доданої вартості країни збільшилась з 1,3 до 1,6% в результаті поступової зміни дестабілізуючих

тенденцій. За період 1996-1998 років обсяги ВДВ області зменшились на 10%, а з 1999 року спостерігається стабільне економічне зростання, яке за 1999-2002 роки склало 140,4%. Це стосується всіх видів економічної діяльності, особливо обробної промисловості, торгівлі, сільського господарства. У 2006 р. також спостерігалось зростання ВРП у порівнянні із попереднім воно становило 8 185 млн.грн., що на 1485 млн.грн. більше, ніж у 2005р.

Структура економіки регіону помітно відрізняється від загальноукраїнської. Так, частка ВДВ сільського господарства у 2001 році становила 31,3% від середнього в економіці України рівня - 16%, а у 2002 році - відповідно 29 і 14,4%. Питома вага ВДВ обробної промисловості регіону складала 12% в Україні -19,8; виробництва та розподілення електроенергії - відповідно 1,6 і 5,6%, будівництва - 6 і 3,8 . Нині в області простежується тенденція до випереджаючого зростання промислового виробництва – обробної промисловості (а саме машинобудування), обсяги виробництва якої наразі перевищили аналогічний показник у сільському господарстві. Триває спад виробництва у добувній промисловості, рибному господарстві, відзначається нестабільністю виробництва у транспорті та зв'язку, фінансовій діяльності [83, 37].

Динаміка структури економіки регіону за видами економічної діяльності представлена на рис. 2.6. На рисунку чітко видно скорочення частки сільського та лісового господарства приблизно на 10%, збільшення частки промисловості, торгівлі та пожвавлення будівельної діяльності. Тенденції щодо зростання частки торгівлі, на думку експертів, зберігатимуться протягом кількох років, що зумовлено зростанням попиту внутрішнього ринку, високою тінізацією економіки, швидкими доходами від обороту тощо. Позитивним є зростання частки у структурі економіки регіону промисловості, яка переживає новий етап відновлення та модернізації завдяки іноземним інвесторам та новим дослідженням. Слід зазначити, що у структурі промисловості активно розвивається не лише обробна, а й добувна промисловість. Це зумовлено наявністю на території області значних покладів цеоліну та інших корисних копалин.

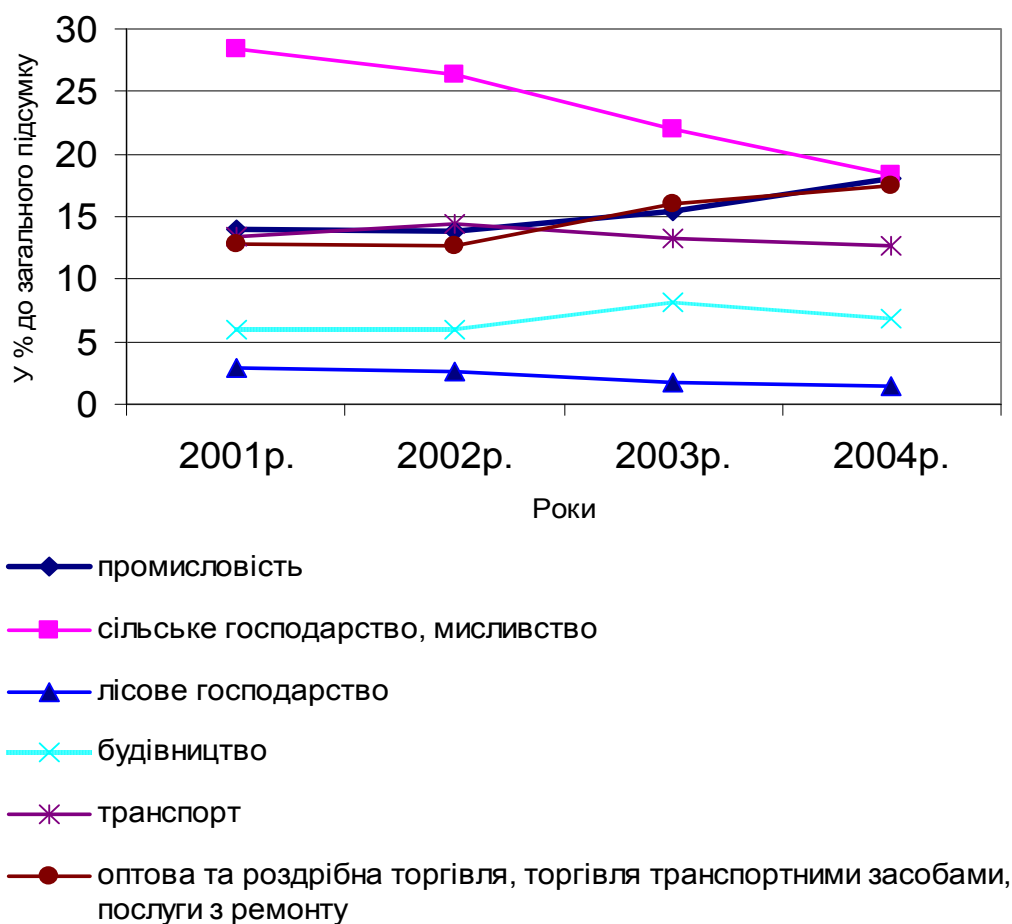

Рис. 2.6. Структура ВДВ Закарпатської області за видами економічної діяльності

Важливим показником, який характеризує господарський комплекс є зайнятість населення (рис. 2.7.), а також його розселення. Розселення є невід'ємною складовою розміщення і територіальної організації продуктивних сил області. За станом на 1 січня 2005 р. 1,248 млн. наявного населення області розселено у 609 поселеннях, з яких 11 міських, 19 селищних і 579 сільських. Динаміка розселення в області протягом 90-х років XX ст. характеризувалася відносно стабільною поселенською мережею, яка за цей період не скоротилася, як у більшості регіонів України, а навпаки, розширилася на 11 поселень [95, 251].

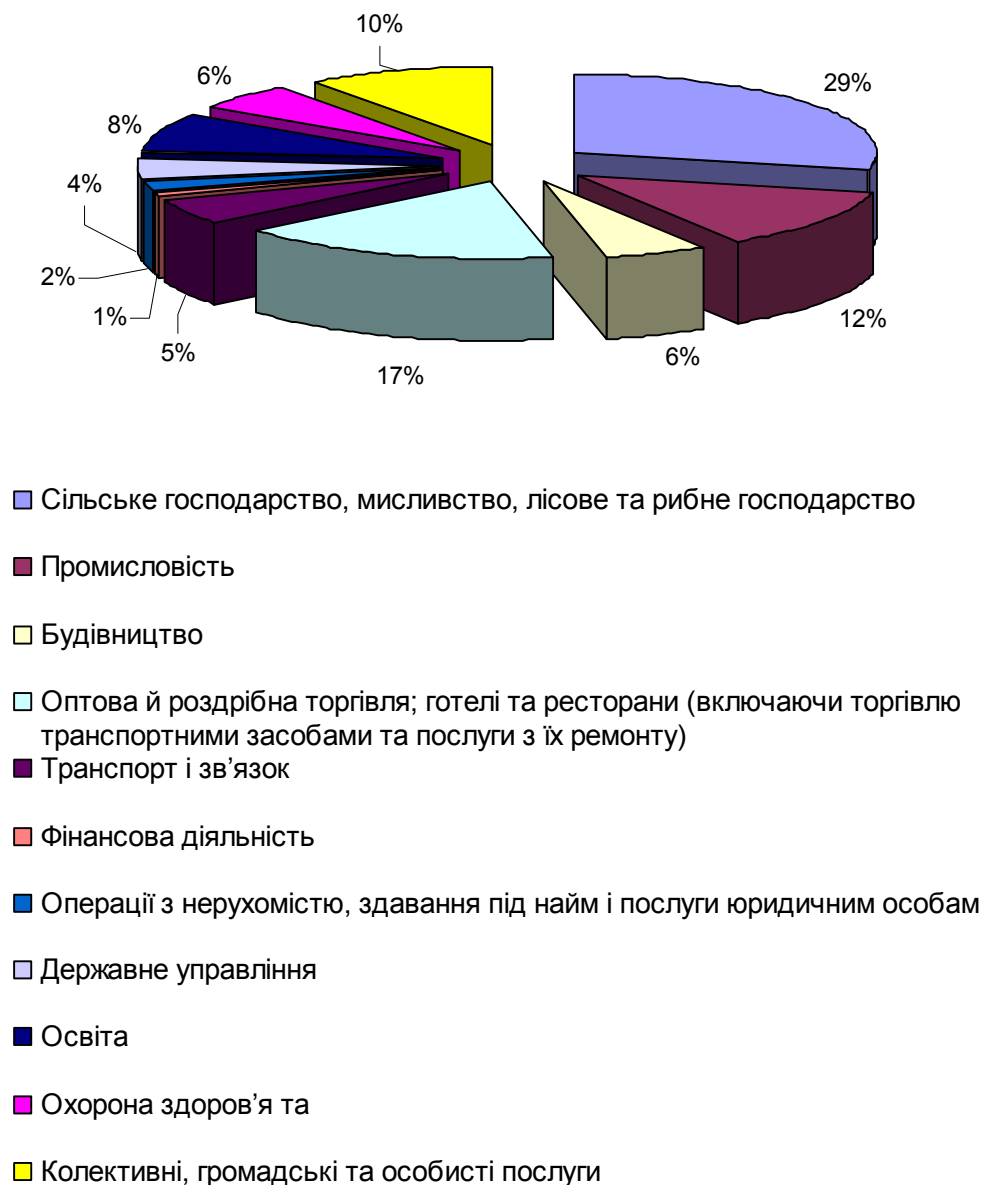

Рис. 2.7. Структура зайнятості у регіональному господарському комплексі за видами економічної діяльності, 2005.

Джерело: [27, 423].

Як зазначає С.Л. Шульц, для Закарпатської області характерні значні зональні відмінності розселення, що впливає на розміщення і територіальну структуру виробництва. Остання може бути представлена промисловими вузлами, адміністративними одиницями (районами, містами та сільськими поселеннями). Окремо в територіальній структурі господарства регіону

виділяють також агломерації, що формуються на базі великих міст [95, 254].

За структурою зайнятості найбільша частка – 29% припадає на сільське, лісове та рибне господарство. Однак низька продуктивність праці значної кількості населення не дає можливості виробляти конкурентоспроможний продукт із високою доданою вартістю. 12% працюючих задіяні у промисловості, що є теж позитивним показником з огляду на відродження промисловості в регіоні. Сумарно 59% населення зайняте у сфері послуг, що є ознакою інтеграції регіону до загальносвітових тенденцій.

Галузева структура господарства проектується на територію, а точніше вона локалізована у певних координатах та має можливості при дії певних чинників до трансформації. Тому, власне територіальний, чи просторовий чинник буде визначальним при визначенні напрямів інтенсифікації та збалансування діяльнісно-видової структури, не лише як узгодження елементів структури між собою, а визначення зв'язків між ними. Тим паче, що на думку фахівців, ані теоретичні моделі структурних перетворень, ані теорія та практика реформ у перехідних економіках взагалі не розглядають територіальну структуру економіки як об'єкт структурних реформ [88, 391].

Отже, ми погоджуємося із думкою вчених, що територіальна структура господарства не тільки характеризує розподіл, зосередження і розміщення господарського комплексу на території, а й відображає результати його економічної діяльності [95, 255].

Через відсутність таких підходів у науці та практиці здійснення реформ накопичилося багато проблем, що зумовлюють відсутність реальних структурних змін в економіці нашої країни, у тому числі й на регіональному рівні:

- методологічна хибність тлумачення поняття «структура» соціально-економічної системи, звуження його лише до співвідношення елементів складу системи, а не до зв'язків між цими елементами;
- неокресленість структурних деформацій у кількісному (співвідношення елементів складу системи) та якісному (зв'язків між елементами) вимірі як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні управління;

- невизначеність місця, ролі та сутності структурних та інституційних реформ у процесі трансформації економіки та суспільства і відповідно системи цілей та пріоритетів інституційних та структурних змін, суб'єктів та об'єктів реформуючих впливів [88, 391].

Тому, важливим є не лише аналіз існуючої територіально-галузевої структури економіки регіону, а й визначення тенденції щодо структурних зрушень у просторі й часі.

Значну вірогідність, на думку фахівців, має подальша територіальна концентрація промисловості у Великоберезнянському, Виноградівському і Перечинському районах, у яких в останні роки спостерігається стабільна тенденція зростання виробництва промислової продукції через розгортання потужних інвестиційних проектів [9, 210]. Наочно це видно із таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

Динаміка обсягів промислового виробництва по містах та районах

Закарпатська область

	2001	2002	2003	2004	2005
Область	121,6	111,6	144,3	127,4	107,7
м.Ужгород	117,1	108,1	120,7	106,6	106,1
м.Берегово	x	161,8	156,3	y2,2р.б.	132,5
м.Мукачево	122,4	87,0	169,0	110,2	79,1
м.Хуст	144,7	105,7	107,4	122,9	86,4
м.Чоп	133,4	103,6
Берегівський	131,5	106,7	158,4	97,8	88,8
Великоберезнянський	113,6	146,3	121,7	114,9	88,0
Виноградівський	140,1	103,7	105,9	117,5	98,1
Воловецький	181,4	125,9	110,9	y2,1р.б.	139,9
Іршавський	124,3	104,4	101,7	115,8	119,4
Міжгірський	76,1	109,1	102,2	122,2	86,4
Мукачівський	111,0	86,8	135,1	131,0	98,1
Перечинський	181,0	160,7	112,7	158,9	127,1
Рахівський	91,6	109,2	106,7	120,6	94,6
Свалявський	119,7	110,0	97,2	102,5	129,7
Тячівський	88,2	161,7	128,6	124,0	104,1
Ужгородський	138,6	y2,3р.б.	y2,1р.б.*	156,2	126,9
Хустський	97,1	139,3	149,2	82,5	177,9
За підприємствами щомісячного обліку					
* Включаючи м.Чоп					

Джерело: [27].

На думку фахівців, структурні зрушення інституційного характеру

забезпечує процес приватизації державного майна. Так, темпи приватизаційного процесу не відповідають завданням, визначеним Державною програмою приватизації. Не виконується план надходжень до Державного бюджету коштів від приватизації державного майна.

Такі наслідки обумовлені загальними недоліками приватизаційного процесу: необґрунтованими обсягами і термінами приватизації стратегічних об'єктів; недосконалістю законодавчої бази приватизації; недовершеною передприватизаційною підготовкою, фінансовою нестабільністю і збитковістю об'єктів приватизації; непрозорістю приватизації; недосконалістю тарифної політики та механізму банкрутства підприємств; недостатнім досвідом діяльності органів приватизації і неврахуванням специфіки об'єктів при визначенні доцільності та способів приватизації; низькою якістю державного управління корпоративними правами і ризиками постприватизаційного процесу.

У подальшій перспективі фахівці рекомендують застосовування принципово нової моделі грошової приватизації, орієнтовану не на поточні фінансові завдання, а на піднесення і розвиток реального сектору економіки. Продаж підприємств і їх акціонування повинні враховуватись, виходячи виключно із економічної доцільності, необхідності реструктуризації, інвестування фінансового оздоровлення підприємств. Серед головних перешкод на шляху приватизації вважати також і загальноекономічні, політичні тенденції [39, 37].

Яскраво відображає інституційну ситуацію в господарському комплексі області структура підприємств за ЄДРПОУ у розрізі видів економічної діяльності (рис.2.8).

Найбільша частка об'єктів ЄДРПОУ – 21% була характерна для оптової й роздрібної торгівлі; торгівлі транспортними засобами; послуг з ремонту, висока частка у структурі - 18% належить також колективним, громадським та особистим послугам, 13% - помітна частка у даній структурі належить перробній промисловості. Слід зазначити, що структурні зрушення у економіці Закарпатська область відбуваються у напрямку неоіндустріалізації та розвитку

сфери послуг. Тому, варто з огляду на ці тенденції підтримувати позитивні зміни у господарському комплексі: стимулюючи промисловість, сферу послуг, при одночасній інтенсифікації сільського та лісового господарства.

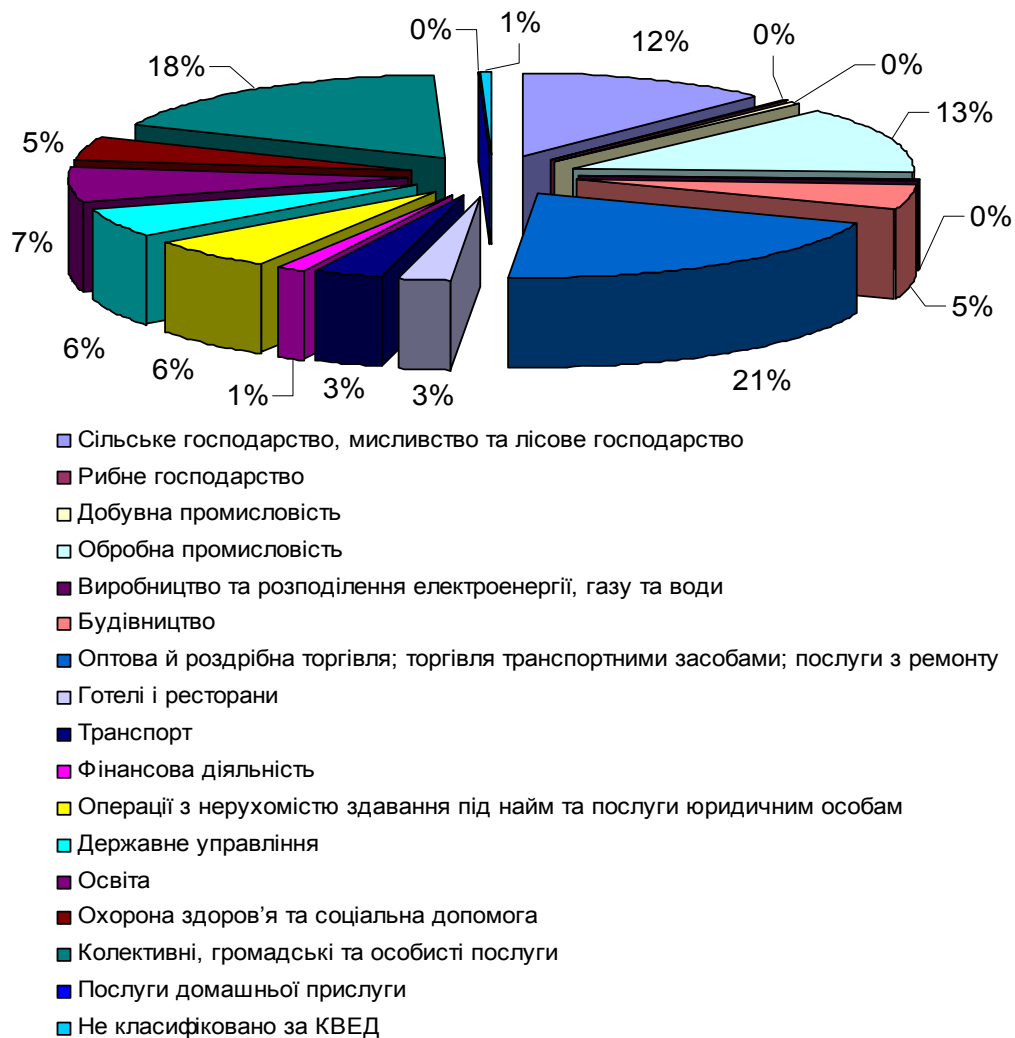

Рис.2.8. Розподіл об'єктів ЄДРПОУ за видами економічної діяльності, 2006р.

Джерело: [27, 52].

Удосконалення територіальної структури господарства Закарпатської області повинно базуватись на врахуванні конкурентних переваг територій, основою яких є їх мінерально-сировинна ресурсна база, людський потенціал та розвиток галузей спеціалізації та інноваційні технології. До конкурентних переваг відноситься також прикордонне розташування восьми адміністративних районів та проходження через територію області на шляху міжнародних транспортних коридорів. Одним з першочергових завдань для

регіону залишається подолання внутрішньорегіональних диспропорцій шляхом зміцнення виробничо-технологічних зв'язків та підвищення конкурентоспроможності видів економічної діяльності.

Інвестиційна активність є однією із найголовніших ознак успішного розвитку території. За 1994-2005рр. в економіку області залучено 261,3 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (табл.2.8), що складає 210,0 дол. США на особу населення при 349,0 дол. по країні. За обсягом іноземного капіталу Закарпаття займає перше місце серед областей Карпатського регіону.

Таблиця 2.8.

Прямі іноземні інвестиції у економіку Закарпатської області за видами економічної діяльності (на кінець року, тис. дол. США)*

Види економічної діяльності	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	1625	3235	4019	4647	4863
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	443	518	559	903	1523
Добувна промисловість	167	167	265	783	926
Обробна промисловість	72484	91183	139801	194114	207890
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	3992	4033	4033	4034	4033
Будівництво	1836	2089	2070	2260	3097
Оптова й роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту	18779	16425	16049	17159	16448
Готелі та ресторани	3304	4120	4050	5806	7273
Транспорт і зв'язок	4643	5361	10129	13603	13435
Фінансова діяльність	779	808	1159	2521	2426
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	136	505	181	334	933
Охорона здоров'я та соціальна допомога	99	128	597	1167	2077
Колективні, громадські та особисті послуги	106	105	105	99	312
Всього	107509	127689	181637	244344	261287

Джерело:[28].

Як засвідчують результати статистичних даних (таблиця 2.8.) серед усіх видів економічної діяльності найбільше прямих іноземних інвестицій (ПІІ) вкладалося в обробну промисловість, зокрема, обсяги ПІІ на кінець 2001 р. склали 72484 тис. дол. США, у 2005р. цей же показник зріс на 135406 тис. дол. США або у 2,8 рази.

За оперативними даними Головного управління статистики за період іноземного інвестування станом на 1 січня 2008 року в область залучено 345,3

млн. дол. США прямих іноземних інвестицій. Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Закарпатської області за 2007 рік становить 55,4 млн. дол. США, що на 28,8 % більше аналогічного періоду минулого року. Кількість підприємств з іноземними інвестиціями – 779. Інвестиції в економіку області вклали інвестори з 49 країн світу, при цьому на 5 з них припадає 59,0 % загального обсягу прямих іноземних інвестицій.

Розподіл інвестицій за видами економічної діяльності станом на 1.01.2008р. зберіг свою структуру, іноземні надходження були зосереджені у: промисловості (81,8 %) від загального обсягу; торгівлі (3,2 %); діяльності транспорту та зв'язку (4,6 %); діяльності готелів та ресторанів (2,8 %); сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві (0,8 %); будівництві (0,8 %); іншому виробництві (6,0 %).

Серед районів та міст області більша питома вага за обсягами інвестицій припадає на підприємства міст Ужгорода (16,8 %) загального обсягу, Мукачево (16,9 %), Ужгородського району (20,2 %).

Стратегічною метою піднесення економіки області є формування високопродуктивного господарського комплексу, який функціонує на засадах сталого розвитку і забезпечує гідне якісне життя населення.

У перспективі визначне місце в регіоні повинен зайняти рекреаційний комплекс, який має загальнонаціональне значення. Уже зараз він має розвинуту сферу охорони здоров'я, готельне та ресторанне господарство, промисловість; аграрну сферу, транспорт і зв'язок, перспективні темпи зростання економіки визначатимуться економічною політикою держави її основними складовими, а саме [39, 37]:

- інноваційним шляхом розвитку;
- високою інвестиційною активністю;
- формуванням нового технологічного укладу;
- гуманізацією економіки;
- екологізацією економічного розвитку.

Важливе місце у розвитку економіки та зміні пропорцій посідатиме

промислова політика, в результаті реалізації якої здійснюватиметься перерозподіл ресурсів за галузями промислового виробництва, що визначатимуть спеціалізацію регіону в загальнодержавному поділі праці.

На думку провідних вчених, такими чинниками економічного зростання і структурної модернізації будуть наступні [39, 38]:

- **інноваційний** – економічне зростання відбуватиметься за рахунок активної державної науково-технологічної та інноваційної політики, розвитку сучасної інноваційної інфраструктури, що безпосередньо буде пов'язане з подальшим поглибленням процесів інтеграції науки і виробництва;

- **інвестиційний** – зростання прибутковості виробництва сприятиме активізації інвестиційної активності підприємств; посиляться залучення до фінансування інноваційних проектів коштів комерційних банків, інвестиційних державних та іноземних фондів страхових й інвестиційних компаній, місцевих бюджетів;

- **екологічний** – реалізація стратегії сталого розвитку приведе до збалансування економічних, соціальних і екологічних інтересів шляхом екологізації процесів виробництва споживання, збільшення екологічної складової у макропоказниках області;

- **гуманітарний** – розвиток гуманітарної сфери області посилить соціальну орієнтацію її розвитку, сприятиме збереженню високої частки освіти, охорони здоров'я соціальної допомоги у структурі виробництва.

Слід зазначити, що збалансування галузевої структури економіки регіону повинно відбуватися згідно задекларованих у стратегії орієнтирів та векторів розвитку.

Наголосимо, що головними напрямками інтенсифікації й удосконалення галузевої та територіальної структури економіки Закарпатської області ми вважаємо:

1. Інноваційну спрямованість.
2. Підвищену адаптивність та стійкість до зовнішніх проявів.
3. Максимальну відповідність потребам населення регіону.
4. Підвищення у структурі господарства випуску продукції народного

споживання.

5. Перехід до постіндустріального етапу розвитку економіки, формування передумов до інтеграції до економіки знань.

Для здійснення цього потрібна чітка, науково обґрунтована структурна політика в національному масштабі, з беззаперечним правом регіону на проведення раціональної політики з метою збалансування діяльнісно-видової структури, яка б відповідала вимогами часу, наявним ресурсам та інтересам населення регіону.

Перспективним для Закарпатської області є неоіндустріальна модернізація, яка має поєднати в собі запровадження сучасних інтенсивних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, забезпечити даліше відчутне зростання продуктивності праці і водночас стати основою нарощування потенціалу економічного зростання. Важливим чинником інноваційного прогресу має стати державна політика, спрямована на стимулювання та захист внутрішнього ринку високих технологій, процес інтенсивного оновлення виробничих фондів, який фактично вже розпочався, створює для цього сприятливі умови. Слід визнати пріоритетним розвиток нових і новітніх видів економічної діяльності, які забезпечуватимуть науково-технічний прогрес в господарстві, а, отже, підвищуватимуть конкурентоспроможність регіональної економіки. В умовах участі України у СОТ необхідно забезпечити високі темпи розвитку АПК з метою забезпечення населення доброякісними базовими вітчизняними продуктами харчування та підвищення продовольчої безпеки країни.

Фахівцями Ради з вивчення продуктивних сил НАН України прогнозується економічне зростання області та держави у період з 2005-2010 років - відповідно 136,2-144,8 і 6,4-7,4%; 2010-2015 років- 118,6-125,7 і 3,5-4,7%. Випереджаючими темпами зростатиме виробництво у галузях обробної промисловості, торгівлі, освіти й охорони здоров'я. Структура економіки області зазнає суттєвих змін: питома вага аграрної сфери скоротиться з 31,3 до 28,5-29,1% при абсолютному розширенні виробництва, промисловості - збільшиться з 13,1 до 15,5, освіти-з 6,3 до 6,8,

охорони здоров'я - з 4,3 до 4,8, транспорту - з 13,4 до 14,2%. Основу кількісних змін становитимуть значні якісні трансформації, зумовлені інноваційним оновленням усіх сфер життєдіяльності населення [9, 38].

Необхідно перейти від наздоганяючого принципу розвитку до випереджаючого, причому як експортоспрямованій політиці, так й імпортозаміщенню. Це вимагає реалізації державної стратегії підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників з акцентом на ті пріоритетні сектори економіки і види виробництв, які будуть найбільш динамічними в перспективі, визначатиме прорив у всіх інших видах діяльності. З огляду на вищезазначене, необхідно інституційно закріпити систему методів стимулювання структурних змін на загальнодержавному та регіональних рівнях.

2.8.Стимулювання інвестиційної діяльності регіону

Розглянуті проблеми інвестиційного розвитку дозволяють зробити висновок про необхідність зосередження уваги економічних суб'єктів в особі державних структур на наступних напрямках:

- впорядкування процесу розробки, розгляду і затвердження регіональних цільових програм, тобто скорочення кількості програм, жорсткість вимог по фінансовій забезпеченості їх реалізації;
- вдосконалення механізмів трансформації заощаджень в інвестиції, стимулювання на цій основі насамперед інвестиційної діяльності в реальному секторі економіки;
- розвиток конкурентного середовища та інвестиційної діяльності, підвищення ефективності капітального будівництва;
- забезпечення вітчизняних товаровиробників сучасною технікою та устаткуванням за рахунок розвитку лізингу і системи пільгового кредитування для придбання техніки;

- зниження податкового навантаження на підприємства реального сектора економіки;
- вдосконалення фінансово-кредитних механізмів у житловій сфері, у тому числі розвиток іпотечного кредитування;
- послідовне зниження банківської процентної ставки до рівня, що стимулює напрямом кредитних ресурсів у реальний сектор економіки;
- активізація процесу формування необхідної законодавчої бази інвестиційної діяльності.

У створенні реальної економічної бази для виходу економіки з кризи, необхідно спиратися на інвестиційне проектування розвитку реального сектора економіки, зміцнивши законодавчу базу для нормалізації інвестиційного процесу в країні, повного використання інвестиційних ресурсів для модернізації виробництва.

Стимулювання інвестиційної діяльності відіграє винятково важливу роль, особливо в країні з перехідною економікою. Низька інвестиційна активність має серйозні внутрішні причини, що роблять неефективними інвестиції у виробничу сферу. Для того, щоб інвестиції у вітчизняну економіку стали прибутковими, потрібно розблокувати фінансові ресурси підприємств - оборотні кошти, амортизаційні відрахування, прибутки; розробити поетапну систему державного протекціонізму, спрямовану на підтримку і розвиток інфраструктурних галузей економіки, виробництва з високими технологіями і технологіями, що забезпечують конкурентноздатність вітчизняної продукції на світовому ринку.

Пожвавлення інвестиційного процесу повинно відбутися насамперед за рахунок внутрішніх ресурсів, а іноземним інвестиціям варто відводити тільки другорядну роль через невеликий обсяг і низьку мобільність.

Важливу роль відіграє держава в підвищенні інвестиційної привабливості регіонів. З цією метою державні інвестиції спрямовуються на поліпшення автомобільного і залізничного сполучення, розвиток інфраструктури інвестиційного ринку, надання допомоги депресивним

регіонам по створенню нових робочих місць, фінансову підтримку компаній, що залучають провідні закордонні технології, особливо в області інформатики та електроніки.

Необхідність переходу до цілеспрямованого державного регулювання активізації інвестиційного процесу викликане виникненням стійкого інтересу до розвитку виробничого потенціалу в цілому ряді секторів економіки; створенням механізму акумульованих інвестиційних ресурсів для багатьох галузей виробничого сектора; створенням нової ринкової інфраструктури, здатної організувати стійкий інвестиційний процес і міжгалузевий перелив капіталу в масштабах галузей і регіонів.

Активізація і управління інвестиційним процесом повинні проходити по чітких програмах. Вибір об'єктів для інвестування в промисловості повинен проводитися за критерієм найбільшої ефективності і з найменшим часовим лагом. Державним органам управління економікою за допомогою концернів, корпорацій, підприємств, а також регіональних органів управління потрібно виділити пріоритетні напрямки інвестицій. Причому, по кожному об'єкту за рахунок виділених вкладень потрібно вирішувати весь комплекс сучасних проблем виробництва: економічних (виробництво конкурентноздатної і високоефективної продукції), екологічних (які гарантують екологічно чисті середовища, викиди і скиди шкідливих інгредієнтів у мінімальних гранично допустимих концентраціях), технологічних (застосування високих безвідходних і екологічно чистих технологій, що гарантують випуск високоякісної продукції нового покоління). Разом з тим, за рахунок цих же інвестицій потрібно вдосконалити структуру матеріального виробництва для вирішення соціальних проблем, ліквідації диспропорцій між основними галузями матеріального виробництва та інфраструктурних галузей (транспорт, зв'язок, енергетикою та ін.).

Аналіз інвестиційного процесу в Закарпатській області засвідчив, що підприємствами та організаціями Закарпатської області за рахунок усіх джерел фінансування у 2007 році освоєно 2230,0 млн. грн. капітальних інвестицій, з них 86,5% склали інвестиції в основний капітал, обсяг яких 1929,0 млн.грн.,

що в 1,7 разів більше за попередній рік та у 2,8 разів більше середньорічних показників за останні п'ять років (див. рис. 2.9.).

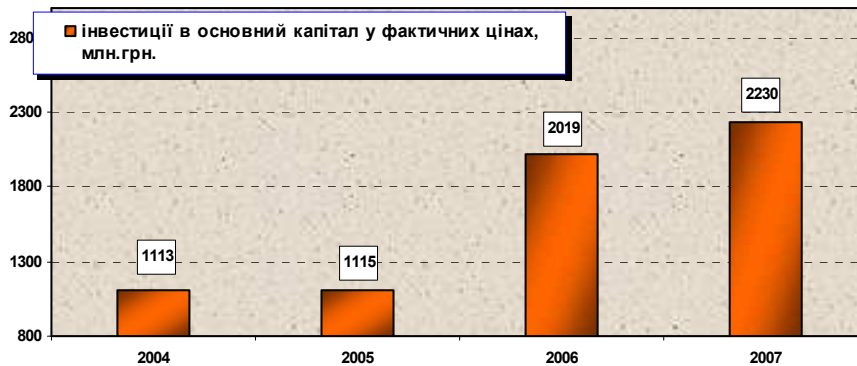

Рис. 2.9. Динаміка інвестицій в основний капітал підприємств Закарпатської області
Джерело [12].

Позитивна динаміка інвестицій в основний капітал спостерігається протягом останніх шести років. В результаті, обсяги освоєних вкладень зросли порівняно з 1995 роком у 3,5 рази. Питома вага інвестицій в основний капітал області в загальнодержавному обсязі зросла порівняно з 1995 роком в два рази і склала 2,0%.

Отже, статистичні дані засвідчують про позитивний ефект, тобто капітальні вкладення на реалізацію проектів постійно збільшуються. Але, з метою суттєвого пожвавлення інвестиційної активності в регіоні необхідно виходити на міжнародні ринки капіталу для активного залучення іноземних інвестицій.

За оперативними даними всього за період іноземного інвестування станом на 1 січня 2008 року в область залучено 345,3 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій. Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку області за 2007 рік становить 55,4 млн. дол. США, що на 28,8 відс. більше аналогічного періоду минулого року (див. рис. 2.10.).

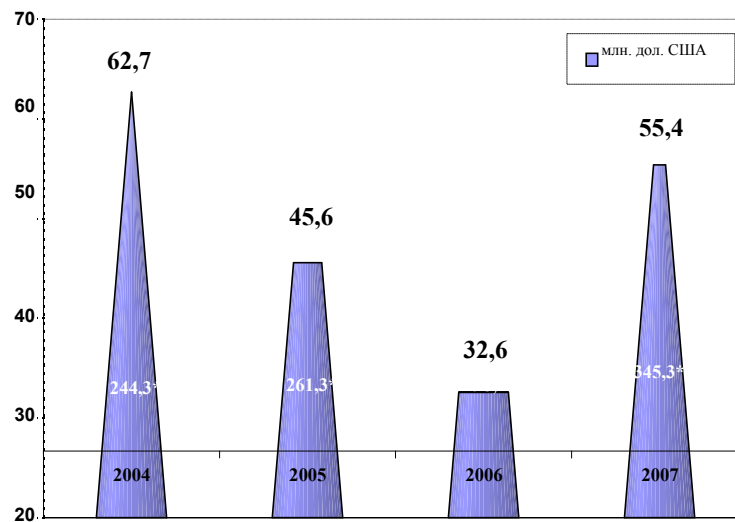

Рис. 2.10. Динаміка обсягу та приросту прямих іноземних інвестицій в
Закарпатській області

Джерело: [12].

В області здійснюють діяльність 779 підприємств з іноземними інвестиціями. Інвестування в економіку області здійснювали інвестори з 49 країн світу. За видами економічної діяльності інвестиції розміщені наступним чином: промисловість - 81,8 відс. від загального обсягу; торгівля - 3,2 відс.; діяльність транспорту та зв'язку - 4,6 відс.; діяльність готелів та ресторанів - 2,8 відс.; сільське господарство, мисливство, лісове господарство - 0,8 відс.; будівництво - 0,8 відс.; інше виробництво - 6,0 відс.

Залучення іноземних інвестицій в економіку області дає можливість впроваджувати новітні технології, сприяти розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшувати випуск високоякісних товарів та послуг, створювати сучасну виробничу, транспортну, ринкову інфраструктури та нові робочі місця.

Отже, розглянуті статистичні дані засвідчують про значне пожвавлення інвестиційного процесу в області. Але, для стійкого соціально-економічного розвитку регіону необхідним є застосування ефективних методів стимулювання інвестиційної діяльності, серед яких виділяють наступні:

- надання позик господарюючим суб'єктам;
- пільгове кредитування об'єктів виробничого призначення;

- іпотечне кредитування;
- страхування майнових і фінансових активів;
- лізинг;
- франчайзинг;
- виплата страхових премій;
- проведення конкурсу інвестиційних проектів;
- звільнення від податку на прибуток реальних інвестицій;
- захист і гарантії прав інвесторів.

Для пожвавлення економіки необхідна активна інвестиційна політика уряду, де серйозна увага повинна приділятися формуванню відповідної інвестиційної структури ринку. Тому необхідно доповнити ринкову інфраструктуру новими інститутами, діяльність яких буде спрямована на формування в базових галузях промисловості інвестиційної і технічної політики, що забезпечує міжгалузевий перелив капіталу та створення сприятливого інвестиційного клімату в економіці країни.

Для активізації структурних перетворень в економіці та поліпшення інвестиційного клімату, доцільним є створення в регіонах Центрів інвестиційного моніторингу (ЦІМ) (див. рис. 2.11).

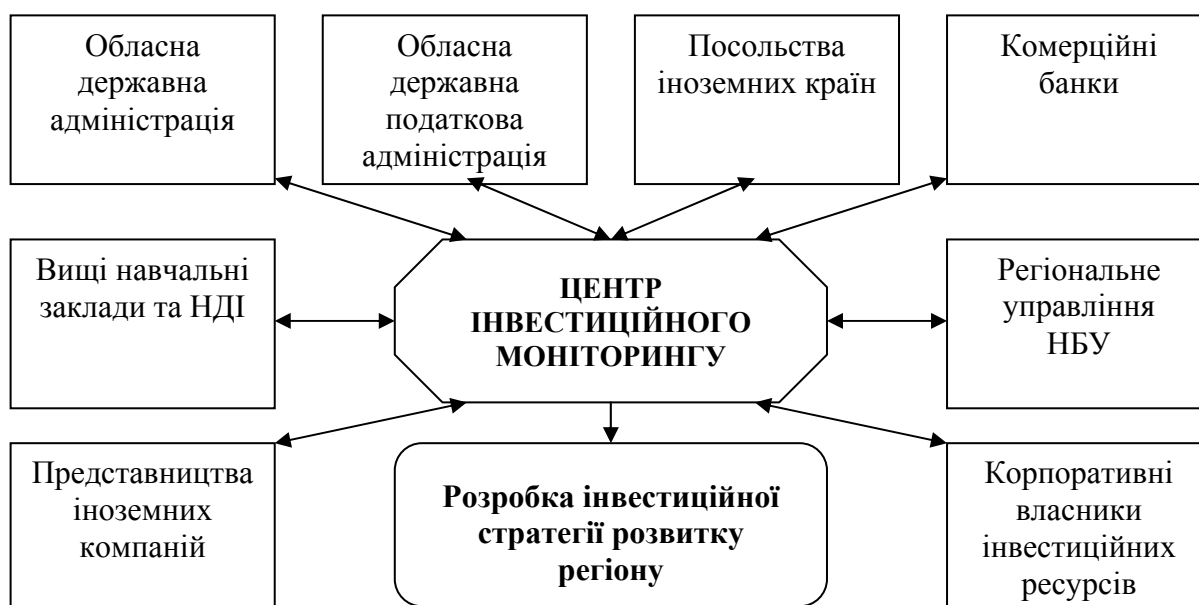

Рис.2.11. Основні напрями функціонування Центрів інвестиційного моніторингу

Вони повинні концентрувати увагу на таких важливих напрямках:

- розвиток законодавства в області інвестиційної діяльності;
- дослідження інвестиційного ринку регіону;
- посилення контролю за веденням інвестиційної діяльності в галузях народного господарства регіону;
- раціоналізація використання державних інвестицій, вдосконалення механізму вибору для фінансування регіональних цільових програм;
- концентрацію фінансових та інтелектуальних ресурсів для розвитку перспективних технологічних напрямків та інвестиційних проектів, які забезпечують вирішальний вплив на конкурентоспроможність і підвищують укладність економіки регіону (енергозберігаючих та екологічно безпечних технологій);
- побудову системи взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інвестиційної діяльності;
- створення системи інвестиційних програм для реалізації пріоритетів інвестиційного розвитку регіону;
- формування позабюджетних джерел підтримки інвестиційної діяльності;
- комерціалізацію результатів наукових досліджень;
- сприяння розвитку інвестиційної інфраструктури (технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів) та вітчизняного венчурного капіталу;
- розширення спектра інформаційних послуг для потенційних інвесторів.
- Отже, стрімкий та всебічний розвиток регіону можливий лише при правильній розробці та впровадженні регіональної інвестиційної стратегії, основними завданнями якої є:
- розробка та своєчасне коригування стратегічних напрямків інвестиційної діяльності в регіоні, галузі, на підприємстві;
- формування системи цілей інвестиційної діяльності та основних її напрямків на довгостроковий період з виокремленням пріоритетних завдань, які потрібно розв'язати у найближчій перспективі;
- розробка стратегії формування інвестиційних ресурсів регіону, галузі та

підприємства;

- прогноз загальної потреби в інвестиційних ресурсах, необхідних для реалізації розробленої стратегії на окремих етапах її здійснення, а також визначення можливостей формування власних інвестиційних ресурсів;
- вибір найбільш ефективних інвестиційних програм і проектів, які відповідають інвестиційній стратегії держави, регіону, галузі, фірми;
- ранжування відібраних варіантів за критерієм, що відповідає призначенню об'єкта (максимальний прибуток, соціальний та еколого-економічний критерії);
- розробка стратегічних планів реалізації інвестиційних програм і проектів, управління інвестиційним процесом у регіоні, галузі, на підприємстві;
- організація чіткого моніторингу реалізації окремих інвестиційних програм і проектів;
- виявлення причин відхилень реалізованих інвестиційних програм і проектів від намічених термінів, проміжних результатів роботи нових об'єктів (машин, устаткування) і проектної ефективності.

Базою для вдосконалення інвестиційної політики в державі повинні стати регіональні інвестиційні програми, розроблені за єдиною загальнодержавною методикою з активною участю і координацією програм між регіонами та урядом. Стабілізація інвестиційного процесу може бути здійснена шляхом постійної підтримки регіонів із загальнодержавного фонду фінансової підтримки. Ці кошти можуть бути використані і для підтримки депресивних регіонів. Значна частина названих фондів повинна постійно спрямовуватися на фінансування найбільш перспективних інвестиційних проектів. Для визначення реальних умов реалізації інвестиційних програм, проектів, заходів необхідно правильно визначати стан інвестиційного клімату в місцях найбільшого зосередження капітального будівництва. Методи визначення інвестиційного клімату в регіонах ґрунтуються на використанні узагальнених характеристик сукупності соціальних, економічних,

організаційних, політичних та інших факторів, що впливають на привабливість і хід реалізації інвестування в той чи інший об'єкт на території країни, регіону, галузі.

Отже, основні важелі активізації процесу інвестування знаходяться на макрорівні. Це ефективна законодавча (створення системи пільг і гарантій для інвесторів), грошово-кредитна (зниження облікової ставки), податкова (зниження і зміна структури податків) і амортизаційна політика (відновлення ролі амортизаційних відрахувань). З розвитком ринкових відносин та НТП все більшого значення набуває інноваційно-інвестиційна діяльність, ефективне здійснення якої на даний час потребує детальних наукових досліджень кон'юктурних тенденцій на ринку високих технологій та вироблення на цій основі пріоритетних стратегічних напрямів активізації інноваційно-інвестиційного процесу.

2.9.Активізація реалізації заходів стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області

Минуло вже півтори року з моменту затвердження Стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області на період до 2015 року. Минулого року вперше у звітах Закарпатської облдержадміністрації підводили проміжні підсумки з її реалізації та визначенням нових оперативних цілей і засобів для їх вирішення. Стратегією розвитку Закарпатської області до 2015 року передбачено механізм реалізації стратегії, який складається із чотирьох важливих блоків:

1. Нормативно-правовий та інституційний.

Дотримання його передбачає:

- чітке розмежування функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- впровадження правового режиму користування майном, що перебуває у

спільній власності територіальних громад, удосконалення механізму управління таким майном; розмежування земель державної і комунальної власності;

- · удосконалення порядку регламентації загальнодержавного і регіонального прогнозування та планування соціально-економічного розвитку (визначення статусу стратегічних документів, запровадження принципів регіонального програмування та планування);
- · впровадження механізму концентрації та оптимізації державних ресурсів, що спрямовуються у регіони як поточне фінансування державних установ, капітальні вкладення головних розпорядників коштів державного бюджету з метою досягнення найбільш ефективного їх використання під час розв'язання проблем регіонального розвитку;
- · впровадження механізму підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у зміцненні їх фінансової бази шляхом закріплення за місцевими бюджетами частки загальнодержавних надходжень; розширення повноважень органів місцевого самоврядування у затвердженні та виконанні бюджету;
- · чітке визначення переліку та розміру граничних ставок місцевих податків і зборів;
- · реформування системи адміністративно-територіальних одиниць;
- · координацію процесів розвитку місцевого самоврядування, сприяння співпраці його органів.

Реалізація Стратегії потребує проведення інституціональних перетворень у регіонах та в державі в цілому. Проведення державної регіональної політики буде тісно пов'язане з адміністративно-територіальною реформою. Забезпечуватиметься впровадження генеральної схеми планування територій, укрупнення сільських територіальних громад, створення системи економічно та фінансово самодостатніх територіальних громад з урахуванням досвіду

Європейського Союзу щодо адміністративно-територіального устрою, удосконалення системи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, створення правових основ адміністративно-територіального устрою України як суверенної держави.

2. Організаційний.

Передбачає створення цільової організаційної структури – міжвідомчого органу з реалізації Стратегії, покликаної забезпечити консолідацію зусиль різних рівнів управління, приватного сектору і громадськості а також контроль за реалізацією Стратегії з боку зазначених сторін.

Механізм реалізації Стратегії являє собою комплексну багаторівневу систему програмних дій у територіальному, функціональному та часовому аспектах:

- укладення Угоди щодо регіонального розвитку між Урядом та Закарпатською облдержадміністрацією з метою узгодження державних пріоритетів регіонального розвитку з регіональними пріоритетами, концентрації державних та місцевих ресурсів для їх виконання;

- участь у державних цільових програмах;
- розробку стратегій розвитку районів та органів місцевого самоврядування;

- розробку середньострокових прогнозів економічного і соціального розвитку області, районів та органів місцевого самоврядування;

- розробку щорічних програм економічного і соціального розвитку області, районів та органів місцевого самоврядування;

- розробку середньострокових прогнозів, щорічних програм розвитку сфер діяльності;

- розробку програми подолання депресивності визначених територій.

Доцільно утворити по кожному із затверджених стратегічних пріоритетів (цілей) робочі групи з представників влади, експертів, фахівців, зацікавлених представників бізнесу і громадськості області (близько 9-15 осіб), які б формували пропозиції і рекомендації до розробки операційних цілей і

операційних завдань профільного стратегічного пріоритету і переглядали результати виконання попередніх завдань.

Для забезпечення врахування пропозицій та інтересів районів і міст обласного підпорядкування у реалізації Стратегії, утворити дорадчі комітети при районних державних адміністраціях та міських радах міст обласного підпорядкування по стратегічному плануванню.

3. Фінансовий.

Виконання завдань та пріоритетні напрями Стратегії фінансуватимуться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. Конкретизація джерел фінансування в розрізі заходів буде здійснена в Угоді щодо регіонального розвитку, в якій у межах бюджетних призначень будуть передбачені обсяги фінансування, що є підставою для врахування їх в державному та місцевих бюджетах на відповідний термін. Фінансування заходів, які не будуть охоплені Угодою, забезпечуватиметься за рахунок поєднання фінансування з державних цільових програм, коштів центральних органів виконавчої влади, спрямованих на розвиток регіонів, бюджетів обласного та місцевих рівнів, приватного сектору та міжнародних організацій. Під час фінансування заходів з реалізації Стратегії усі виконавці повинні забезпечити виконання запланованих завдань з максимальною результативністю та ефективністю у їх використанні. Механізм фінансування реалізації Стратегії впроваджується з 2007 року.

У державному бюджеті щороку будуть передбачені кошти для реалізації регіональних стратегій розвитку за такими напрямками:

- бюджетні програми підтримки регіонального розвитку;
- субвенції на виконання інвестиційних проектів;
- кошти державного бюджету, що виділяються головним розпорядникам цих коштів виконавцям заходів з реалізації Стратегії.

За рахунок державних бюджетних програм підтримки регіонального розвитку фінансуватимуться заходи, окреслені в Угоді щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності окремих територій. Головними

розпорядниками коштів державного бюджету, що виділятимуться для стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій, є центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, інші центральні органи виконавчої влади. З цією метою у державному бюджеті починаючи з 2007 року передбачатимуться програми підтримки регіонального розвитку, зокрема стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності окремих територій.

Крім того, у державному бюджеті визначатиметься обсяг цільових субвенцій на інвестиційні проекти регіонального розвитку, що розподілятимуться відповідно до встановленого Кабінетом Міністрів України порядку. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, які задіяні у реалізації Стратегії, щороку передбачають відповідні кошти за своїми бюджетними програмами. Джерелами фінансування заходів з реалізації Стратегії за рахунок місцевого бюджету є доходи місцевих бюджетів, що не враховуються під час визначення міжбюджетних трансфертів. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування разом з центральними органами виконавчої влади на договірних засадах беруть участь у співфінансуванні окремих пріоритетних напрямів Стратегії. Фінансування заходів з реалізації Стратегії здійснюватиметься також за рахунок коштів інвесторів, які залучаються для реалізації конкретних інвестиційних проектів, та виконання програм міжнародних фінансових організацій, інших джерел. Пріоритетним є формування фінансових джерел на основі державно-приватного партнерства. Державні фінансові ресурси концентруються центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до основних завдань та пріоритетних напрямів Стратегії. Державна фінансова підтримка регіонального розвитку розглядається як одночасне фінансування з державного та місцевого бюджетів. При цьому обсяг коштів з місцевих бюджетів не зменшуватиметься у разі фінансування визначених державою пріоритетів у регіональному розвитку. Частка участі місцевих бюджетів у реалізації Стратегії визначатиметься з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку цього регіону.

4. Науково-методичний

Реалізація стратегічних напрямів Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2015 року здійснюватиметься на основі консолідації зусиль у виробничій, науково-технічній, фінансовій, адміністративно-управлінській сфері із залученням науково-технічного та інноваційного потенціалу регіону, широкого кола промисловців і підприємців та використанням світових науково-інформаційних ресурсів. При цьому необхідна організація систематичного надання науково-методичної допомоги органам місцевого самоврядування та їх посадовим особам, налагодження національної та регіональної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування, поліпшення системи інформаційного забезпечення розвитку місцевого самоврядування.

В результаті реалізації Регіональної стратегії розвитку Закарпатська область до 2015 року буде досягнуто:

- зниження внутрішньорегіональних диспропорцій у соціальних показниках, у тому числі у заробітній платі та забезпеченні додержання державних соціальних гарантій;
- збільшення обсягу інвестицій в основний капітал при одночасному зниженні диспропорції за цим показником;
- створення умов для сталого розвитку області, адміністративних районів і міст, підвищення рівня життя населення, показників зайнятості, формування середнього класу;
- забезпечення додержання визначених державних соціальних гарантій стосовно кожного громадянина незалежно від місця його проживання;
- подолання депресивного стану гірських та інших проблемних територій, своєчасне і комплексне розв'язання проблем охорони довкілля.

Реалізація Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року забезпечить поліпшення соціальної, економічної та екологічної ситуації в області. Базовою умовою для цього стане суттєвий приплив інвестицій (орієнтовно щорічне збільшення на 10-12%). Очікуване зростання валового

регіонального продукту становитиме 8-10% на рік. Ріст валового регіонального продукту буде передумовою для пропорційного збільшення доходів місцевих бюджетів, що дозволить значні кошти спрямувати як на вирішення поточних проблем, так і на інвестиції, насамперед у соціальну інфраструктуру, на житлове будівництво і комунальну інфраструктуру. Стратегічно орієнтоване використання інвестицій сприятиме вдосконаленню структури економіки Закарпатської області, її конкурентоспроможності за рахунок суттєвої диверсифікації, ефективності, інноваційності та підвищенню якості господарювання. Підвищення життєздатності економіки області призведе до збільшення доходів населення, підвищення рівня зайнятості, зменшення територіальних диспропорцій. Закарпатська область має добрі передумови підвищити наукоємність, технологічність та ресурсоощадність економіки. Незважаючи на значне число проектів, спрямованих на освоєння родовищ корисних копалин, у структурі економіки не будуть переважати сировинні галузі. Прикладом галузі, де планується впровадження технологій поглибленої переробки сировини, повинна стати деревообробна та меблева промисловість. До 2015 року Закарпатська область має потенціал сформувати імідж міжнародного туристичного центру. Наявність унікального природного середовища є безумовною конкурентною перевагою області. Охорона і збереження довкілля – невід’ємна частина розвитку області, оскільки є базою для покращення діяльності відповідних економічних секторів та створення комфортних умов життя для населення області. Інфраструктура області стане розгалуженішою і інтегрованішою, спроможною підвищити якість надання послуг на всій території області [75].

Важливим каталізатором реалізації стратегії є ЗМІ, які активно сповіщатимуть населення області про виконання головних завдань і дасть змогу забезпечити прозорий контроль за діяльністю регіональної влади та формувати інститут громадянського суспільства. До думки громадськості прислухаються у всіх європейських розвинених країнах, тому варто подбати про публікацію експертних статей-звітів, які стане ефективною формою громадського моніторингу реалізації “Стратегії соціально-економічного розвитку

Закарпатської області до 2015 року”. В процесі роботи над змістом експертних статей впродовж 2-3 років громадськими експертами будуть внесені конкретні пропозиції по якісному і кількісному вдосконаленню системи показників та індикаторів реалізації Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області, що на сьогодні є одним із слабких місць цього документу. Щорічне видання книги-збірника аналітичних експертних статей об’єктивно сприятиме залученню інвестицій в економіку Закарпатська область, оскільки даватиме потенційним інвесторам неупереджену і достовірну інформацію про стан і тенденції економічного і соціального розвитку регіону у відповідності із затвердженими стратегічними пріоритетами [41]. Заслужує на увагу внесок експертів у вироблення рекомендацій до «Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року». Слід зауважити про необхідність гармонізації та узгодженості дій багатьох стратегій, які зараз реалізуються у Закарпатті.

Зокрема йдеться про існування й реалізацію на теренах регіону стратегії розвитку Карпатського єврорегіону, про підпорядкування цілям Державної регіональної стратегії до 2015 року, де для Закарпатської області відведені пріоритетні напрямки державної підтримки, *Стратегії регіонального розвитку для прикордонних територій України (Закарпатської області) та Словацької Республіки (Пряшівського і Кошицького округів)*, ініціаторами якої стали *Словацька асоціація зовнішньої політики та Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Ужгороді* та стратегій розвитку міст і районів області [89].

На нашу думку, узгодити всі ці стратегічні пріоритети повинна державна регіональна політика, яка б відстоювала інтереси регіонів та забезпечувала національну безпеку. Посилення тенденцій глобалізації та впливу глобальних трансформацій на всі сфери життєдіяльності людства здатне ще більше прискорити відкидання України у розряд слаборозвинених держав, які знаходяться у ролі тих, що „вічно доганяють” досягнення цивілізованого прогресу.

Державна регіональна політика – стрижень внутрішньої політики будь-

якої розвиненої країни, основа її сталого економічного і соціального розвитку. Нова регіональна політика – це спроба вибудувати єдину систему, яка б природно й органічно забезпечувала і просторову єдність держави Україна, і сталий збалансований розвиток усієї її території на основі реального і справедливого узгодження місцевих, регіональних та загальнодержавних інтересів. Власне, країна і досі не має узгодженої суспільством та офіційно затвердженої стратегії свого розвитку [43].

Слід відмітити позитивну практику формування для кожного із стратегічних пріоритетів 5 робочих груп для формування варіантів операційних програм, які дають конкретні відповіді на прості і логічні запитання – що саме, коли і якими засобами треба робити, щоб досягнути стратегічних цілей (пріоритетів).

Зусилля кожної із 5 робочих груп, починаючи з 2007 року, були спрямовані на те, щоб обговорення всіх пропозицій щодо операційних цілей, заходів, завдань і дій не тільки пройшло методичне сито пріоритизацій, але й було чим більш фахово і глибоко обговорене та узгоджене за участю всіх зацікавлених груп громад Закарпатської області. До складу експертів увійшли фахівці в сфері стратегічного планування, представники органів регіональної влади та канадські експерти. Оприлюднюючи пропозиції операційних цілей і стратегічних завдань до кожного із 5 стратегічних пріоритетів, експерти сподіваються на зворотній зв'язок – зауваження, пропозиції і проекти, які, можливо, з більшою ефективністю дозволять досягнути затверджених стратегічних цілей (пріоритетів) Регіональної стратегії.

При цьому зауважимо на важливості використання підходів саме стратегічного планування, за яких обрані операційні цілі та стратегічні завдання здатні розв'язати низку супутніх, чи суміжних проблем. Представимо набір стратегічних пріоритетів та цілей, які винесені на обговорення громадськості, табл. 2.9.

Таблиця 2.9.

Узгодження стратегічних пріоритетів із операційними цілями та стратегічними завданнями

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ	ОПЕРАЦІЙНА ЦІЛЬ:	СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ:
СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ 1. Розвиток людини та підвищення соціальних стандартів життя	<i>Забезпечення рівно доступності, високої якості освіти та задоволення потреб людини і суспільства в освітніх послугах</i>	Будівництво та реконструкція аварійних і непридатних для експлуатації освітніх закладів. Підвищення рівнів і якості освіти та задоволення потреб людини і громад в освітніх послугах. Вдосконалення людських ресурсів і управління в системі освіти. Відродження професійно-технічної освіти відповідно до сучасних потреб розвитку регіональної економіки.
	<i>Забезпечення високої якості і рівнодоступності медичних послуг, формування здорового способу життя в громадах.</i>	Будівництво нових і недобудованих та реконструкція непридатних для експлуатації медичних закладів. Формування здорового способу життя в громадах. Підвищення рівнів доступності, ефективності і якості медичної допомоги.
	<i>Соціальна підтримка вразливих верств громад та суспільно-трудової адаптації молоді.</i>	Забезпечення соціальної підтримки вразливих верств населення. Формування і реалізація програми будівництва житла, доступного для молодих сімей, та соціального житла.
	<i>Формування інфраструктури і середовища розвитку культури в громадах, збереження історико-культурної спадщини Закарпаття.</i>	Збереження і реконструкція історико-архітектурних пам'яток. Розвиток інфраструктури та середовища культури і народної творчості.
СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ 2 Формування конкурентоспроможної та життєздатної економіки	<i>Підвищення інноваційного рівня економіки</i>	Вивчити попит на інноваційну продукцію в регіоні та забезпечити підтримку її комерціалізації. Сприяти формуванню дієвої мережі „освіта-наука-виробництво”, підтримуючих інноваційних центрів, центрів трансферу технологій та інших форм об'єднань зусиль науки, освіти, виробництва та фінансового капіталу, у т.ч. залучаючи малий та середній бізнес. Сприяти створенню

		пайових інвестиційних фондів з реалізації інноваційних проектів із залученням ресурсів державного і місцевого бюджетів та приватного капіталу
	<i>Забезпечення ефективності енерго- та ресурсо-збереження у сфері господарювання</i>	Забезпечити підвищення рівня ефективності господарювання через систему інституційних механізмів, охоплюючи досвід організації мереж, впровадження гнучких виробничих систем, схем поглибленої переробки та ресурсозбереження. Сприяти економічно ефективному та екологічно доцільному залученню і використанню власного природно-ресурсного потенціалу та мінерально-сировинної бази. Забезпечити розвиток альтернативних видів енергетики, у т.ч. малої гідроенергетики
	<i>Формування розгалуженої ринкової та інституційно-організаційної інфраструктури економіки.</i>	Інтегрувати роботу органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування та ділових кіл на створення та функціонування кластерних систем за галузевими та функціональними пріоритетами соціально-економічного розвитку області. Сприяти формуванню привабливого інвестиційного та бізнесового клімату, зменшенню трансакційних витрат інвесторів та підприємств. Розвивати інститути фінансового ринку і спільного фінансування.
СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ 3 Поглиблення транскордонної та євро-регіональної співпраці	Розвиток ділової інституційно-інформаційної прикордонної інфраструктури через інституційне зміцнення, співпрацю між громадами, створення ефективної системи співробітництва з міжнародними фондами та залучення технічної допомоги. Підвищення привабливості регіону. Формування іміджу області як європейського прикордонного регіону. Забезпечення розбудови пунктів	

	перетину кордону і сервісних зон згідно з вимогами міжнародних стандартів та з оптимальним розміщенням необхідних служб.	
СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ 4 Розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери	Диверсифікація та підвищення конкурентоспроможності туристичних і курортно-рекреаційних послуг. – Розвиток туристично-сервісної інфраструктури. – Промоція рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.	
СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ 5 Формування просторової гармонії та охорона довкілля	<i>Формування гармонійного просторового комплексу промислових, житлових і зелених зон.</i>	Здійснити планування території області та розробити генеральні плани забудови населених пунктів і рекреаційних зон. Розробити схему та створити регіональну екологічну мережу.
	<i>Розвиток просторово-збалансованої виробничої, житлової і соціальної інфраструктур.</i>	Забезпечити ефективне очищення каналізаційно-побутових стоків у населених пунктах. Посилити контроль за наявністю та функціонуванням очисних споруд на туристичних, санаторно-курортних, промислових об'єктах та об'єктах придорожного сервісу.
	<i>Покращення якості навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки.</i>	Створити ефективні системи поводження з відходами споживання Створити і розбудувати регіональну систему моніторингу стану навколишнього природного середовища. Розробити і впровадити транскордонні природоохоронні програми щодо прикордонних територій, включаючи заповідні.

*Складено за джерелом:[86].

З метою активізації успішної реалізації Стратегії нами підтримується такий варіант, коли регіональна влада впродовж тривалого періоду здійснює відповідне стратегічне управління територією по реалізації запланованого, а громадськість проводить моніторинг і оцінку досягнення бажаних економічних і соціальних результатів. Надзвичайно важливо в умовах становлення демократії в Україні, що розроблений для громади істинний стратегічний план

є незалежним від зміни регіональної влади та її політичного забарвлення, бо будь-які зміни в стратегії повинні пройти той самий шлях громадського схвалення і прийняття. З цієї ж причини стратегічний план в силу своєї прозорості і спрямованості до інтересів усієї громади надійно захищений і від надмірних кланових інтересів.

Слід посилити слабкий до цього часу інформаційний супровід та висвітлення ходу розробки стратегії в ЗМІ [42].

Підсумовуючи матеріал, викладений вище слід зазначити, що необхідною умовою стабільного економічного зростання держави є оптимізація інституціональної складової регіонального розвитку, що одночасно потребує як часткової децентралізації державних функцій та розвитку місцевого самоврядування, підвищення соціально-економічної ініціативності населення регіонів, так і підвищення інтегрованості регіонів країни, налагодження розвинутої та економічно виправданої системи міжрегіональних зв'язків всередині держави.

Систематизуючи окреслені проблеми, можна зробити висновок про те, що основна інституційна проблема регіонального розвитку Закарпатської області – це проблема організації інститутів. Практична складність тут полягає в тому, що інститути не функціонують як єдина система. Спостерігаємо певну розбалансованість. У науково-теоретичному плані, і відповідно у прикладному плані, мова йде про вибір моделі функціонування інститутів. Яка вона має бути. Централізованою, керованою з єдиного центру чи ні? Навряд чи концентрованою, а скоріше мережною. Мати спільні цілі та методи. Але не бути надто ієрархічною і субординованою, а радше гетерерархічною. Це, в принципі, впливає з самих ідей інституціоналізму як наукового напрямку в економіці.

Адже, якщо розглядати науково-теоретичні аспекти проблеми. То ці ідеї, ідеї інституціоналізму є одними з найпридатніших для дослідження регіонального розвитку. Оскільки дана теорія виступає проти державно-монополістського регулювання економіки, за її децентралізацію, підтримку малих і середніх підприємств. З точки зору інституціоналізму, який виступає

за обмежене втручання держави в регіональний розвиток, стратегії мають утворювати певні рамки, в межах яких здійснюються конкретні рішення щодо земельних ресурсів, прав власності і таке інше.

Активізація реалізації заходів Стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області полягає в узгодженості заходів та дій на національному, регіональному й місцевому рівнях, у забезпеченні гарантій щодо ефективного використання коштів на реалізацію поставлених завдань та формування моніторингу із системою критеріїв для оцінки досягнення стратегічних та оперативних цілей.

2.10. Якісні аспекти залучення іноземних інвестицій в контексті формування ефективного бізнес-середовища Закарпатської області

У сьогоднішніх умовах світової глобалізації та інтернаціоналізації господарських зв'язків, гострої міжнародної конкуренції на ринку капіталів, нестачі внутрішніх інвестиційних ресурсів для реалізації ефективної інвестиційної моделі та стратегії інноваційно-технологічного прориву, структурних пріоритетів соціально-економічного розвитку особливої актуальності набуває проблематика не лише кількісного залучення іноземних інвестицій, а, особливо, якісного в контексті збереження та захисту економічних інтересів, формування оптимального та ефективного бізнес-середовища для розвитку економіки регіону в цілому.

Для економіки регіону важливо проаналізувати реальну картину про якість залученого капіталу (стратегічний, спекулятивний тощо), наскільки гармонійно іноземний капітал увіллється у регіональну структуру економіки і сприятиме радикальним структурним трансформаціям на інноваційній основі, наскільки ефективно зможе область і її суб'єкти економіки використовувати вигоди іноземного інвестування (яка їх абсорбційна здатність), і нарешті, яка буде ефективність конкретних інвестиційних проектів. Перераховані моменти також в значній мірі визначають ефективність бізнес-середовища регіону.

Обсяги прямих іноземних інвестицій, залучених в Закарпатську область на 1.01.08 склали 345,3 млн. дол. США, в т.ч. у 2007 році – 55,4 млн. дол. США. Закарпатська область випередило інші області Західного регіону України за розмірами прямих іноземних інвестицій на одну особу (278,1 дол. США), зайнявши 8-е місце в державі. З іноземними інвестиціями функціонує 825 підприємств, на яких працює 31,1 тис. осіб, що становить 26,5 % загальної чисельності по області. Загальний обсяг виробленої (реалізованої) продукції, 4185,2 млн. грн., що складає 70,8 % від загального обсягу.

Інвестиції в економіку області вклали інвестори з 49 країн світу, при цьому на 5 з них припадає майже 57,0 відсотків загального обсягу прямих іноземних інвестицій. Найбільші обсяги вкладено інвесторами зі Сполучених Штатів Америки – 49,9 млн. дол. США (14,4 відс. загального обсягу), Німеччини – 45,9 млн. дол. США (13,3 відс.), Японії – 36,5 млн. дол. США (10,6 відс.), Угорщини – 32,3 млн. дол. США (9,4 відс.), Австрії – 31,1 млн. дол. США (9,0 відс.) [7].

За видами економічної діяльності інвестиції надійшли переважно в промисловість (82% від загального обсягу), а саме переробну – виробництво машин і устаткування (23,6%), обробку деревини та випуск виробів із неї (16%), харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (12,1%), текстильне (8,3%) та хімічне виробництво (3,2%). Це свідчить, що найбільше зацікавлення іноземних інвесторів викликають види діяльності пов'язані з безпосереднім обслуговуванням внутрішнього ринку та виробництвом на базі місцевої ліквідної сировини і, відповідно, галузі з високим рівнем рентабельності та швидкої окупності вкладеного капіталу. А також, це є підтвердженням того, що інтереси іноземних інвесторів виходять за рамки простої торгівлі та спрямовуються у сферу матеріального виробництва. Проте частка іноземних інвестицій, що вносяться у вигляді інтелектуальної власності є критично низькою.

Проте, відсутність статистичних даних про суми прибутків, отриманих нерезидентами від інвестиційної діяльності в області, суми сплачених ними податків на репатріацію доходів, на жаль, не дають змоги проаналізувати

ефективність впливу таких процесів на дохідну частину бюджету області.

Також, в умовах обмеженості статистичної інформації виникає потреба більш детального аналізу якості іноземного капіталу на предмет його стратегічного, спекулятивного, інноваційного характеру, сприяння радикальним структурним трансформаціям та ефективізації економіки регіону.

З метою активізації надходження інвестицій у пріоритетні галузі промисловості регіону, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення поставок високоякісних товарів і послуг, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури було створено спеціальну економічну зону "Закарпаття" .

Проте, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25 березня 2005 року було значно змінено законодавство про спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ). Суть внесених змін полягає у скасуванні пільгових митних і податкових режимів підприємницької діяльності на території СЕЗ. Іншими словами, було скасовано ті пільги, які, власне, і становили зміст цих зон та робили їх привабливими для інвесторів. При цьому з формально-юридичної точки зору спеціальні економічні зони як такі ліквідовані не були.

А саме, було скасовано: звільнення не більш, ніж на 5 років від обкладання ввізним митом і ПДВ під час ввезення в Україну обладнання; звільнення на 2 роки від оподаткування прибутку, а з 3 по 5 рік прибуток оподатковувався в розмірі 50% діючої ставки; звільнення на 2 роки новостворених підприємств від сплати збору до Державного інноваційного фонду; не включення до валового доходу підприємства суми інвестиції.

За оцінками аналітичного центру „Інститут Реформ”, обсяг втрат інвесторів від скасування пільгових режимів у спеціальних економічних зонах і на територіях пріоритетного розвитку (СЕЗ і ТПР) вцілому по Україні може досягнути 1 млрд.дол. Така оцінка базується на методі розрахунків втрат інвесторів, проведених польським урядом у 2002 році при переговорах з ЄС, коли йшлося про можливість ліквідації 14 СЕЗ Польщі.

Адекватна компенсація втрат інвесторів в українських СЕЗ і ТПР може стати питанням „життя і смерті” інвестиційного клімату, та в цілому бізнес-середовища. Адже саме через СЕЗ і ТПР в Україну прийшли перші великі інвестпроекти з Японії та Франції. Наступні інвестиції з цих країн безумовно залежатимуть від розвитку подій навколо спецрежимів.

Негативна динаміка інвестиційної активності Закарпатській області та в цілому по Україні після прийняття вищезазначених змін до законодавства змусили шукати можливості вирішення проблем інвесторів у СЕЗ і ТПР. Однак, з огляду на „ціну питання” необхідною є підготовка законопроекту про створення сприятливих умов для залучення інвестицій та вирішення проблем суб'єктів СЕЗ і ТПР, які виконували свої зобов'язання по інвестиційних договорах.

Зокрема, Інститутом Реформ було представлено законопроект щодо змін до базового Закону про СЕЗ, з яких ключовими є такі положення:

1. Обмеження строку функціонування окремої СЕЗ/ ТПР на рівні 25 років. Таке обмеження ґрунтується, з одного боку, на модальній величині терміну створення українських СЕЗ, а з іншого, враховує польський досвід в цій сфері.

2. Обмеження переліку фіскальних пільг, які може отримати „новий” суб'єкт СЕЗ (zareєстрований після 01.01.2005 р.) до прямих податків.

3. Обмеження обсягу наданих пільг залежно від величини вкладених інвестицій. На перехідний період (до 2010 р.) максимальний обсяг пільг для одного підприємства визначений у 75% від обсягу освоєних інвестицій. А після 1.01.2010р. – на рівні норми ЄС: 50% від обсягу інвестицій.

4. Забезпечення набутих прав „старим” інвесторам (тим, що zareєстровані як суб'єкти СЕЗ до 1.01.2005 р.). На час перехідного періоду (до 2010 р.) суб'єкти, які уклали договори на реалізацію інвестиційних проектів до 1.01.2005 р. користуються пільгами, які вони набули на момент реєстрації договору. Однак, обсяг пільг на цей період обмежується 100% від обсягу освоєних ними інвестицій [77].

Скасування Верховною Радою податкових пільг усім без винятку

суб'єктам СЕЗ і ТПР мало неоднозначний вплив на економіку. З одного боку, вирівняно умови для конкуренції та „залатано” деякі бюджетні дірки, а з іншого – раптово і кардинально змінено правила гри для сотень компаній, які у рамках СЕЗ і ТПР забезпечували роботою понад 140 тис. осіб.

Так, у Закарпатській області, починаючи з 1999 р. по 2004 р. було укладено 19 договорів на реалізацію інвестиційних проектів в рамках СЕЗ “Закарпаття”. В результаті запровадження вищеописаних змін до законодавства, нарощення кількості інвестиційних проектів в СЕЗ “Закарпаття” зупинилось і станом на 01.04.2007 р. становить 17, що аналогічно тенденції в інших СЕЗ по Україні – з 212 (станом на 01.01.2005 р.) до 169 (станом на 01.04.2007 р.) [14].

Зазначимо, що протягом 2003-2004 років загалом по Україні частка вітчизняних інвестицій в СЕЗ та ТПР майже досягла 80%. Переважання внутрішніх інвестицій та аналіз їх розподілу за проектами свідчить про те, що пільговий режим діяльності в більшості перетворився на приховану форму державного субсидіювання конкретних підприємств та інструмент реалізації регіональних інтересів. Географічна структура походження іноземних інвестицій, вкладених у СЕЗ і ТПР, підтверджує гіпотезу про використання спецрежиму для повернення вивезеного з України та Росії капіталу нерезидентами із Віргінських островів, Кіпру та ін. [77]. Проте, в Закарпатській області спостерігається протилежна тенденція, надходження іноземних інвестицій на території пріоритетного розвитку складають 54 %, а у СЕЗ «Закарпаття» – 66,6 % від загальної кошторисної вартості проектів. Це говорить про відсутність вище зазначених загальнодержавних тенденцій та ефективність функціонування в цьому аспекті ТПР і СЕЗ у Закарпатській області.

Противники існування СЕЗ і ТПР стверджують, що вони викривлюють конкурентне поле для вітчизняних виробників, адже підприємства, які працюють на пільгових умовах у рамках СЕЗ, постачають понад 65% своєї продукції на внутрішній ринок, конкуруючи з підприємствами, які працюють на загальних підставах і сплачують усі податки, що також спотворює функцію

цінового механізму на окремих ринках. Практично зорієнтовані на внутрішній ринок СЕЗ “Донецьк” (98,8% у 2004 році), “Славутич” (94,9%), “Закарпаття” (91,4%), “Яворів” (87%) та ТПР у Волинській (92,9%), Житомирській (83,3%), Луганській (82,9%) областях та м.Харкові (86,0%) [51].

За перший квартал 2007 р. підприємствами-суб’єктами СЕЗ “Закарпаття” реалізовано продукції (товарів, робіт, послуг) на суму 721235,8 тис. грн., у тому числі: на внутрішньому ринку України – 639616,3 тис. грн., в інших країнах – 81619,5 тис. грн. [14]. Тобто, більша частина виробленої в СЕЗ “Закарпаття” продукції реалізовується на внутрішньому ринку України і її частка у загальному обсязі виробленої продукції постійно зростає.

Проте, ці питання потрібно було вирішувати не ліквідацією гарантованих державою «правил гри», а шляхом вдосконалення існуючого правового регулювання у напрямку обмеження можливостей „недобросовісних” інвесторів та гарантування прав й інтересів тих, що виконують свої інвестиційні та соціальні зобов’язання.

Щодо виконання інвестиційних зобов’язань, то суб’єкти СЕЗ “Закарпаття” станом на 01.04.2007 р. створили 3369 робочих місць, виконавши плани по створенню нових робочих місць лише на 27,3 % відповідно до передбачених проектами обсягів. Проте, спостерігається позитивна тенденція в соціальному аспекті щодо зростання рівня середньомісячної заробітної плати, яка на 35,8 % вища, ніж в цілому по Закарпатській області.

Різниця між сумою умовно нарахованих платежів від надання податкових й інших пільг суб’єктам СЕЗ і ТПР та надходженнями до бюджетів від реалізації проектів різко зросла. Пільги, які надані підприємствам, що працюють в рамках Закону України “Про спеціальну економічну зону “Закарпаття” в 2006 році склали лише 3% від загальної суми сплачених платежів до бюджетів усіх рівнів від реалізації інвестиційних проектів. Проте, збільшення частки ввізного мита в загальній сумі наданих пільг, дає підстави стверджувати, що спеціальні інвестиційні режими перетворюються на коридори для безмитного ввезення імпортних товарів, особливо продовольчих.

Незважаючи на запровадження мораторію на розгляд та схвалення нових

інвестиційних проектів у спеціальних економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку, сьогодні відчувається посилений інтерес до умов роботи на Закарпатті з боку представників малого та середнього бізнесу з європейських країн.

Відбулося понад 30 робочих зустрічей з представниками іноземних компаній (великих і середніх), серед яких більшість мала конкретні наміри організації бізнесу в Закарпатті. Перспективними проектами ТПР та СЕЗ, які надалі планують розширювати діяльність в області є: ТОВ “ЕНО Меблі Лтд” (будівництво заводів для забезпечення повного циклу виробництва меблів), компанія Свідвуд /ТОВ “Стен ЛТД” та ТОВ “Проза Лтд”/ (у перспективі – будівництво заводів з виробництва меблів), ВАТ “Мукачівський завод “Точприлад” (інвестиційний проект з компанією Філіпс Індастріз, Угорщина та проект з компанією “Флекстронікс Інтернешнл”), ЗАТ “Берегівський радіозавод” (проект з компанією Філіпс), II черга заводу “Єврокар”, проект компанії “Джебіл”, розширення проекту “ІмунФармХолдінг”, проект ТОВ “Завод Флекстронікс”.

Крім цих підприємств, про свої наміри щодо організації бізнесу на Закарпатті заявили: фірми Гупка та Файффер (Угорщина та Німеччина) зі спільним проектом по будівництву заводу з виробництва деталей до холодильного устаткування, польське відділення ТНК Фауреція (виробництво верху автомобільних сидінь та виробництво наповнювачів для автомобільних сидінь), англійська фірма Флемінг (виробництво меблів), німецькі компанії з виробництва електромеханічних товарів: “СіПіЕн” та Гешінгер, німецька компанія ВЕТ Автомотів Системс з виробництва систем підігріву автомобільних сидінь [7].

Таким чином, при запровадженні спеціального режиму для інвестиційної діяльності, на нашу думку, було перебільшено роль податкових пільг у системі мотивацій інвесторів. Для великих інвесторів пільги іноді мають другорядне значення на відміну від малого та середнього бізнесу, які завжди відчують нестачу вільного капіталу. А передбачені законодавством мінімальні розміри інвестицій, які надають право на відповідні пільги у оподаткуванні, є досить

значними (500-1000 тис. дол.), що не стимулює розвиток малого бізнесу. А саме він здатний у короткий строк суттєво покращити ситуацію на ринку праці та сприяти зниженню соціальної напруги на слабо розвинених територіях.

З метою формування сприятливого інвестиційного клімату в Закарпатській області розроблено ряд регіональних програм стимулювання залучення інвестицій. Зокрема, розроблена Програма формування позитивного інвестиційного іміджу Закарпатської області на 2005-2006 рр. передбачає організацію та участь у семінарах й конференціях з актуальних питань зовнішньоекономічної діяльності, участь у виставках і інвестиційних ярмарках в Україні та за кордоном, проведення презентацій області у посольствах та консульствах іноземних держав в Україні та за кордоном. Створене в червні 2005 року Закарпатське обласне Агентство із залучення інвестицій та господарського розвитку територій покликане займатись пропагуванням інвестиційних можливостей краю та створенням інформаційно-реklamних матеріалів про область, виставковою діяльністю, роботою в напрямку пошуку інвесторів і партнерів у області та за кордоном, роботою з діючими інвестиційними проектами, їх інформаційним супроводом, організаційною та юридичною підтримкою, консультативними послугами тощо. Планується створення дорадчого органу – ради інвесторів і бізнесменів при голові Закарпатської обласної державної адміністрації.

У напрямку інформування потенційних інвесторів та інших операторів зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності видано українсько-англійський каталог інвестиційних проектів області, постійно оновлюється інформаційна база інвестиційних проектів підприємств регіону. Інформацію про інвестиційні можливості області розповсюджено серед торгово-економічних місій, економічних відділів іноземних посольств в Україні та посольств України за кордоном, відповідних відділів Міністерства економіки України та Міністерства закордонних справ України. Також створена інформаційна база об'єктів промислового призначення та земельних ділянок, що можуть бути запропоновані іноземному інвестору для придбання у власність або оренди; інформація про основні події зовнішньоекономічної

діяльності області щомісяця надається журналу "Огляд Українського ринку" (рубрика "Розвиток Регіонів"), який, зокрема, розповсюджується серед дипломатичних представництв іноземних держав в Україні та за кордоном.

Проте, всі ці заходи спрямовані лише на кількісне залучення інвестицій, а якісна сторона залишається поза увагою. На регіональному рівні відсутні заходи щодо підвищення та забезпечення ефективності та якості залучених іноземних інвестицій.

Необдумана політика залучення інвестицій у промисловість Закарпатської області, яка була лише спрямована на максимальне притягнення трудових і сировинних ресурсів, призвела до диспропорцій у цій галузі. Домінує давальницька сировина та складальні виробництва, повільний рух здійснюється до глибокої переробки деревини, не розвинуто меблеве виробництво, у занепаді підприємства по виробництву будівельних матеріалів; недостатнього розвитку набула харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів, низька інноваційна спрямованість у всіх галузях промисловості.

Підприємства легкої промисловості з іноземними інвестиціями, які працюють здебільшого на давальницькій сировині є збитковими, що пов'язано з необґрунтованими договірними цінами на переробку давальницької сировини, що також супроводжується відносно високим рівнем витрат на їх виготовлення та залежністю від обсягів поставок сировини для переробки.

Пасивна політика щодо запровадження дієвих механізмів ефективного залучення іноземних інвестицій, наприклад, в деревообробній та меблевій галузях негативно вплинула не лише на їх стан, але й на обсяг надходжень до бюджету регіону, забезпечення стабільного розвитку та життєдіяльності краю, особливо гірських районів. В результаті такої політики першочергового розв'язання потребують наступні проблеми розвитку галузі: недостатній рівень глибокої переробки деревини, орієнтація більшості деревообробних підприємств, в т.ч. з іноземними інвестиціями, на експорт продукції з мінімальним коефіцієнтом готовності; занепад виробництва деревостружкових плит та панелей, що призвело до зменшення обсягів переробки малоцінної та

низькосортної деревини; вкрай низька рентабельність деревообробних підприємств, а в більшості випадків їх збитковість, приховування прибутків; неповне завантаження деревообробного обладнання (30-50%) через відсутність в держлісгоспах якісної сировини; зростання цін на деревину та енергоносії, що негативно впливає на рентабельність профільної продукції та фінансові результати господарської діяльності в цілому; втрата реальних важелів впливу управління на координацію роботи підприємств галузі, оскільки всі вони є приватною власністю [53].

Поряд з цим у лісопромисловому комплексі в сучасних умовах господарювання спостерігаються проблеми, пов'язані з конкурентоспроможністю продукції, які можливо вирішити лише за умови активізації інноваційно-інвестиційної діяльності.

Основними з них є наступні [91]:

1. Значне старіння основних виробничих потужностей, які довгий час підтримуються здебільшого за рахунок відновлювального ремонту та незначних модернізацій і рідше — заміни зношеного устаткування. Рівень зношеності обладнання в галузі становить 60-70 %.

2. Висока енергоємність існуючого обладнання, значні витрати коштів на його утримання, надзвичайно низькі якісні та технічні характеристики роблять неможливим освоєння виробництва багатьох конкурентоспроможних видів продукції, що користується попитом.

3. Низька конкурентоспроможність продукції, необхідність підвищення якості меблів, забезпечення спроможності витримати конкурентний тиск у зв'язку з розширенням ЄС та набуттям Україною найближчим часом членства в СОТ.

4. Порушення міжгалузевих зв'язків технологічно пов'язаних галузей: деревообробної з лісовим господарством, машинобудівною та хімічною промисловістю.

5. Присутність на товарному ринку України значної кількості продукції з деревини, особливо меблів, вироблених в тіньовому секторі економіки та нелегально ввезених із-за кордону.

Незважаючи на приріст залучення інвестицій в економіку галузі та зростання обсягів виробництва, все ж негативом є низька інноваційна активність підприємств лісопромислового комплексу Закарпатської області, що супроводжується низькою конкурентоспроможністю продукції, моральним і фізичним старінням обладнання, нестачею висококваліфікованих інженерно-технічних працівників, високою собівартістю продукції. Тому для ефективного розвитку галузі потрібним є першочергове залучення інвестицій інноваційного спрямування у пріоритетні напрямки діяльності.

Світовий досвід показує, що головним джерелом інвестиційних ресурсів в сучасних умовах постіндустріального розвитку стає наукомістке виробництво, експорт високих технологій, інтелектуальних продуктів, а наука і освіта являються головними структурними факторами інтенсивного економічного зростання.

Очевидно, що в умовах відсутності інвестиційної стратегії інноваційно-технологічного прориву держави, науково-технічний розвиток економіки України і її регіонів дедалі більше узалежнюється від інтелектуального потенціалу та розвитку науки і техніки інших країн світу, які найменше зацікавлені у піднесенні нашої економіки, оскільки хочуть мати великий ринок збуту для своїх товарів. Тому значна частина закупленого за кордоном обладнання вже не є найсучаснішою, а імпортування техніки вчорашнього дня призводить до переповнення економіки країни устаткуванням не конкурентоспроможного виробництва. Країна, концепція розвитку господарства якої базується лише на інноваційних досягненнях інших країн, потрапляє у більш залежне від них становище. Крім того, при закупівлі техніки вчорашнього дня за кордоном здійснюється фактичне інвестування зарубіжної, а не національної економіки.

Основою збереження економічних інтересів держави та її регіонів на світовій арені, гарантією конкурентоспроможності вироблених на основі інвестицій товарів і послуг, виходу на нові ринки збуту, забезпечення бажаних високих темпів економічного зростання та підвищення якості життя населення є інноваційність інвестицій. Тому, в сьогоденних умовах для України та

Закарпатської області зокрема, особливо важливою є інноваційно-технологічна експертиза найважливіших інвестиційних проектів і програм, визначення наявності в них інновацій та оцінка їх характеру (базисні, поліпшуючі, псевдоінновації). Хоч кінцевий суддя інноваційності інвестицій – ринок, державні та регіональні органи повинні взяти на себе ініціативу підтримки технологічного прориву і проведення такої експертизи по проектах, які реалізують пріоритети перспективної інноваційної стратегії і користуються прямою чи непрямою бюджетною підтримкою. До того ж, введення інноваційно-технологічної експертизи важливих інвестиційних проектів – один з наріжних каменів створюваної національної інноваційної системи як головного інструмента переходу до інноваційного шляху розвитку країни та її регіонів на основі обраних пріоритетів.

Існує також проблема непрозорості каналів іноземного інвестування, відсутність даних про надійність малих та середніх іноземних інвесторів, реальну стратегію транснаціональних корпорацій на ринку Закарпатської області, а звідси, і брак моніторингу реальної ефективності іноземних інвестицій, особливо портфельних.

З позиції ефективності залучення іноземних інвестицій до вагомих для економіки Закарпатської області, зокрема в частині поповнення обласного бюджету, необхідними податковими надходженнями належать проблеми пов'язані з консолідованим податком. А саме, іноземні компанії за рахунок збиткової діяльності своїх філій і представництв на території регіону перекривають надприбутки за кордоном. Крім переваг від зниження консолідованого податку, вони також використовуючи занижені ціни і працюючи в збиток ставлять місцевих виробників в нерівні конкурентні умови.

Серйозну загрозу для економічної, технологічної, геополітичної безпеки регіону становлять псевдоінвестиції, у створенні спеціальних інституційних умов реалізації яких зацікавлені представники світового конкурентного ринку. Цей вид інвестицій виконує руйнівну роль, причому самі інвестори, будучи інструментами у великій конкурентній грі, можуть абсолютно не підозрювати про ту участь, яка їм відведена. Статистичні дані засвідчують про нарощування

інвестицій, але по суті закріплюються процеси науково-технічного відставання регіону, руйнуючи національні підходи, профіль, тематику робіт в галузі високих технологій, накопичений досвід, кадровий склад, наявні ноу-хау.

Псевдоінвестиціями являються грошові вкладення в будь-який реальний об'єкт (крім фінансових активів), що призводять до зниження якісних параметрів його функціонування, зміни власника з подальшою переорієнтацією профілю роботи, який приносив об'єкту до даного моменту високу репутацію в конкретній галузі, авторитет і міцну ринкову позицію. У економічній науці твердо закріпилася точка зору, що інвестиції завжди несуть позитивний результат, виступаючи могутнім чинником економічного розвитку і зростання. Але, інвестиції, які ліквідовують наукоємну галузь країни, позбавляють її конкурентних переваг високого рівня (високих технологій), є контрпродуктивними, або псевдоінвестиціями. До псевдоінвестицій слід віднести інвестиції в заволодіння власністю у високотехнологічному секторі економіки, захоплення наукоємних підприємств з метою відмивання нелегальних капіталів та усунення конкурентів через механізми доведення до банкрутства, зниження конкурентоспроможності й ринкової позиції господарюючих суб'єктів[52]. Контрпродуктивні фірми поглинають своїми псевдоінвестиціями багато підприємств вітчизняного високотехнологічного сектора економіки, і унікальні заводи та НДІ починають працювати «під викрутку». Проте зростання об'єму – об'єму «викрутки виробництва» – це не інновації, не наукоємкий розвиток, не інвестиції в розвиток. Ці інвестиції завершуються остаточним перепрофілюванням підприємства, втратою науково-технічного потенціалу та відвічних ринків, і в результаті – неможливістю вже ніколи відродити накопичений потенціал, втратою позицій в НДДКР назавжди, оскільки кадровий потенціал українського наукоємного сектора немолодий, а система підготовки і перепідготовки нових кадрів впродовж останніх десяти років по суті ефективно не працювала.

Те, що державні і регіональні органи ніяк не реагують на наявність таких процесів посилює проблеми національної безпеки. Не втручаючись в горизонтальний переділ власності, який стає навіть вигідним, оскільки цифри

статистичної звітності відображають збільшення інвестицій, країна і регіон позбавляється технологічних, кадрових переваг, інтелектуального капіталу, без наявності яких неможливі масштабні інтелектуальні прориви, а значить, і розвиток фундаментальної, прикладної науки. Цю проблему слід вважати державною, оскільки вона пов'язана з довгостроковими перспективами розвитку економіки. На жаль, уряд в своїх програмах розвитку економіки не враховує небезпеку псевдоінвестицій, які роблять неефективною господарську структуру країни і стимулюють тіньову економіку, що утруднює нормальний розвиток національного господарства в цілому. В результаті управлінського безсилля втрачається конкурентоспроможність вітчизняної економіки і продовжується її сировинна орієнтація, зникають наукомісткі виробництва. Можна запропонувати превентивні методи протидії таким негативним процесам, зокрема, відповідну державну та регіональну промислову політику у сфері регулювання структури акціонерного капіталу, продажу підприємств, зміни їх організаційно-правових форм. Основною стратегічною метою повинно бути унеможливлення псевдоінвестиційних процесів на засадах формування системи національного майна країни.

За умов низької інноваційної активності підприємств Закарпатської області (за 9 місяців 2007 року – реалізовано інноваційної продукції лише 2,0 відсотка від загального обсягу реалізованої промислової продукції) та відсутності співпраці наукових установ області з підприємствами з питань впровадження інновацій та нових технологій, – у Програмі економічного і соціального розвитку Закарпатської області визначено основні завдання на 2008 рік щодо розв'язання цих проблем [73, 23-24]:

- створення та розвиток інноваційних структур – технологічних інкубаторів, інноваційних центрів, центрів трансферу технологій та інших форм об'єднання, зусиль науки, освіти, виробництва і фінансового капіталу;
- запровадження ефективних механізмів правової, фінансової, організаційної, кадрової та освітньої підтримки перспективних інноваційних проектів у сфері малого підприємництва;
- залучення інвестицій для розвитку інноваційної інфраструктури та

реалізації інноваційних проектів;

- завершення створення електронного каталогу інноваційної продукції та нових технологій, розробниками яких є наукові установи області;
- впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, насамперед у лісопромисловому комплексі, житлово-комунальному господарстві;
- розроблення, виробництво та впровадження альтернативних джерел енергії тощо.

Проте, серед завдань немає діагностики якісних складових інвестиційної діяльності, експертизи інноваційності інвестицій, їх орієнтації на пріоритетні високотехнологічні й конкурентоспроможні виробництва. У підсумку зазначимо, що оцінка якості залученого іноземного капіталу Закарпатської області є важливим і основоположним етапом глибокого пізнання інвестиційного простору в регіоні на новій стадії його економічного розвитку, підґрунтям для побудови стратегічних інвестиційних моделей регіонального розвитку, формування ефективного бізнес-середовища та обґрунтування багатьох важливих рішень у регіональній економічній політиці.

При вирішенні вищеописаних та інших проблемних питань забезпечення ефективності та якості залучення іноземних інвестицій в Закарпатську область, потрібно враховувати, що з метою збереження та захисту економічних інтересів регіону важливо забезпечити за допомогою заходів регіонального управління не лише кількісні пропорції обсягів і структури іноземного інвестування для підтримки інвестиційного макробалансу та економічної безпеки, а й розробити дієві механізми забезпечення ефективності та якості іноземних інвестицій, орієнтовані на пріоритетні й стратегічні проекти, випуск високотехнологічних й конкурентоспроможних товарів на світовому ринку. Для цього важливо, на початковому етапі запровадити моніторинг реальної ефективності та якості іноземних інвестицій, як прямих, так і портфельних, а також розробити систему гарантій (прав власності на майно та результати виробництва) та податкового стимулювання для іноземних інвесторів лише за умови вкладання коштів у пріоритетні сфери розвитку. Це забезпечить бажані високі темпи економічного зростання та підвищення якості життя населення.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведені наукові дослідження, вважаємо за доцільне зупинитися на певних висновках та пропозиціях.

1. Важливим напрямом стимулювання економічного зростання визнається перехід до інноваційної моделі розвитку, залучення інвестиційних ресурсів до технічного оновлення, максимальне використання науково-технічного потенціалу, нарощування обсягів високотехнологічної продукції та інтелектуальних послуг, стимулювання несировинного експорту тощо. Головним фактором розвитку виробництва у регіоні вважаємо наявність та ефективне функціонування організаційного механізму запровадження нових технологій, нагромадження основного капіталу за рахунок оптимального співвідношення великих, середніх та малих підприємств з врахуванням регіональної спеціалізації.

Перспективним є створення під егідою держави та місцевих органів виконавчої влади регіональних центрів передачі інноваційних промислових технологій з державного до приватного сектору, розширення інноваційної інфраструктури за рахунок створення технопарків, інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів, інших трансфертних та інфраструктурних фірм, які сприяють упровадженню нової техніки і технологій у виробництво та кластерних мереж, які б об'єднали зусилля малих і середніх підприємств та активізували інноваційний бізнес.

Основна роль держави у стимулюванні розвитку регіону на інноваційній основі полягає у здійсненні структурних зрушень в напрямку пріоритетного розвитку високотехнологічних секторів економіки, а також забезпеченні формування позитивного ставлення суспільства до проблем розвитку науки, техніки та інновацій. Тому, удосконалення державної системи стимулювання інноваційного розвитку шляхом впровадження певних заходів інноваційної політики є актуальним завданням сьогодення, виконання якого призведе до поживавлення інноваційних процесів в регіоні.

2. З метою активізації інноваційної діяльності промислових підприємств

є формування технопарків. Діяльність технопарку спроможна не тільки активізувати промислову та інноваційну сферу в регіоні, а й підвищити конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, поліпшити ситуацію на ринку праці за рахунок створення на промислових підприємствах нових робочих місць. Формування промислових кластерів у регіоні дозволить налагодити співпрацю між малими, середніми і великими підприємствами, наукою, владою з метою покращання промислового розвитку Закарпатської області, переведення його на нову якісну основу (енергоощадні ресурсозберігаючі та екологічно чисті технології), стимулювання розвитку промислових підприємств, що випускають продукцію, призначену для кінцевого споживання.

Перспективною до кластероутворення є деревообробна галузь, у якій зосереджені підприємства групи ЕНО, Великобичківська філія “Сведвуд Проза”, СП “Фішер-Мукачево”, ТОВ “Троклін-Карпати”, ТОВ “Індустрія деревообробки”, ТОВ “Нумінатор”, ПП “СІО”, ТОВ “Стен – ЛТД” та ін.

Пріоритетними напрямками стимулювання добувної промисловості регіону вважаємо інвестиційні внески у реконструкцію галузі та розробку нових родовищ неметалевих корисних копалин, зокрема, перліту, бентонітів, цеоліту, декоративно-облицювального та будівельного каменю, введенням в експлуатацію нових родовищ (мармуризованих вапняків, андезиту, піску, туфів), залучаючи нові технології з метою збереження довкілля.

3. Встановлено, що вирішальним чинником інтенсифікації сучасного виробництва і економічного зростання є науково-технічний прогрес, який припускає розвиток фундаментальних досліджень, прикладних досліджень і розробку і впровадження нових технологій, створення принципово нової техніки і устаткування. Використання досягнень науково-технічного прогресу, розробка та впровадження високоефективних науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства, спеціалізація та раціональне використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів набувають великого значення у зростанні виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Процес відтворення в сільському господарстві досить складний і залежить від

природних, науково-технічних, біологічних, соціальних та економічних факторів. Інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва можна проводити шляхом раціоналізації його спеціалізації, реформування виробничих та соціальних відносин, структурної перебудови з одночасним формуванням ефективних внутрішньогалузевих, міжгалузевих і територіальних пропорцій у розвитку АПК, зокрема інтеграції переробних галузей з виробництвом сільськогосподарської сировини. Важливе місце в системі заходів інтенсифікації сільського господарства належить прогресивним індустріальним технологіям вирощування окремих агрокультур. В умовах участі України у СОТ необхідно забезпечити високі темпи розвитку АПК з метою забезпечення населення доброякісними базовими вітчизняними продуктами харчування та підвищення продовольчої безпеки країни.

4. Обґрунтовано, що особливого значення у даний час набуває створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів для стимулювання розвитку митної інфраструктури. Через територію області проліг міжнародний транспортний коридор №5 (Критський) за маршрутом Лісабон-Трієст-Любляна-Будапешт-Київ-Волгоград, який сполучає західно-і східноєвропейські автодорожні, залізничні та річкові національні мережі з метою інтерконтинентального забезпечення транзитних вантажних перевезень у напрямку Європа-Азія. Вказаний транспортний коридор, зокрема його допоміжні транспортні мережі на території Закарпатської області, перетинається з відгалуженнями міждержавного транспортного коридору Балтійське море-Чорне море (Гданськ-Одеса) для перевезення пасажирів і вантажів із півночі на південь Європи і навпаки. Необхідно розробити регіональні концепції розвитку інфраструктури національного і міжнародного значення для кожного прикордонного регіону, в тому числі і для Закарпатської області.

5. Доведено, що одним з ефективних інструментів успішного вирішення проблем стимулювання та забезпечення сталої динаміки росту якості життя громадян є стратегічне планування розвитку туризму в регіоні. З урахуванням наявних в Закарпатській області природного, економічного, наукового і

технічного потенціалів, а також його історичних і географічних особливостей, стратегічна мета перспективного розвитку території полягає в оптимальному використанні природних, матеріально-технічних, трудових і інтелектуальних ресурсів, створення ефективного туристично-рекреаційних кластерів, які забезпечать потреби населення у якісному туристичному та рекреаційному продукті, підвищить матеріальний добробут, якість життя населення, сприятиме формуванню нових робочих місць та гарантуватиме екологічну безпеку регіону. Ще одним методом стимулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону є впровадження інновацій (технологічних, організаційних, управлінських тощо). Інноваційна активність туристичної організації залежить від розвитку інноваційного підприємництва, подолання опору нововведенням. Тому, для підтримки інноваційної діяльності в сфері туризму необхідно сформувати інноваційну інфраструктуру: галузі економіки, сфери послуг, що становлять комплекс інноваційних, інформаційних, консультаційних, освітніх, та інших центрів, інвестиційних, венчурних бірж, які здатні супроводжувати всі етапи інноваційної діяльності. Запропоновані напрями інноваційні процеси в туристично-рекреаційному комплексі (ТРК) Закарпатської області.

6. Аргументовано, що попри потенціальні можливості СЕЗ “Закарпаття” щодо прискорення розвитку економіки регіону вони задіяні не в повному обсязі. Нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, зокрема щодо СЕЗ, несе загрозу національним інтересам і національній безпеці України, зменшує та зупиняє приплив іноземних інвестицій. Невиконання державою зобов’язань щодо фінансування розвитку інфраструктури СЕЗ “Закарпаття” змушує інвесторів непередбачено розпорошувати власні кошти на ці цілі, зменшує інвестиційну привабливість зони, а в умовах існування у світі великої кількості СЕЗ з практично однаковими режимами, спонукає їх до інвестування в інші зони. Слід законодавчо і організаційно створити умови залучення інвестицій для інноваційних проєктів, в т.ч. через надання пільг і преференцій в чинних СЕЗ. Це створить умови для економічного прориву Закарпатської області, а також залучення нових видів економічної діяльності.

Важливим внутрішньорегіональним утворенням, яке потребує стимулювання й активізації діяльності є Карпатський єворегіон, який охоплює практично всю територію Закарпатської області. З метою реалізації окремих завдань стимулювання транскордонного співробітництва, особливо це стосується формування та просування позитивного іміджу регіону, слід активно використовувати інструменти регіонального маркетингу: участь у міжнародних виставках, презентації, спеціалізовані ярмарки, просування іміджу регіону для цільових груп, реклама тощо.

Головним з огляду успішності інтеграції у європейську спільноту є посилення конвергенційних процесів у економіці та культурі Закарпаття у порівнянні із сусідніми регіонами. Стимулювання якості життя населення, забезпечення європейських стандартів та формування якісного людського капіталу.

7. Доведено, що вдосконалення територіальної структури господарства Закарпатської області повинно базуватись на врахуванні конкурентних переваг територій, основою яких є їх мінерально-сировинна ресурсна база, людський потенціал та розвиток галузей спеціалізації та інноваційні технології. До конкурентних переваг відноситься також прикордонне розташування восьми адміністративних районів та проходження через територію області на шляху міжнародних транспортних коридорів. Одним з першочергових завдань для регіону залишається подолання внутрішньорегіональних диспропорцій шляхом зміцнення виробничо-технологічних зв'язків та підвищення конкурентоспроможності видів економічної діяльності.

Для здійснення цього потрібна чітка, науково обґрунтована структурна політика в національному масштабі, з беззаперечним правом регіону на проведення раціональної політики з метою збалансування діяльнісно-видової структури, яка б відповідала вимогами часу, наявним ресурсам та інтересам населення регіону.

Перспективним для Закарпатської області є неоіндустріальна модернізація, яка має поєднати в собі запровадження сучасних інтенсивних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, забезпечити даліше відчутне

зростання продуктивності праці і водночас стати основою нарощування потенціалу економічного зростання. Слід визнати пріоритетним розвиток нових і новітніх видів економічної діяльності, які забезпечуватимуть науково-технічний прогрес в господарстві, а, отже, підвищуватимуть конкурентоспроможність регіональної економіки.

8. Стимулювання інвестиційної діяльності відіграє винятково важливу роль, особливо в країні з перехідною економікою. Низька інвестиційна активність має серйозні внутрішні причини, що роблять неефективними інвестиції у виробничу сферу. Для того, щоб інвестиції у вітчизняну економіку стали прибутковими, потрібно розблокувати фінансові ресурси підприємств - оборотні кошти, амортизаційні відрахування, прибутки; розробити поетапну систему державного протекціонізму, спрямовану на підтримку і розвиток інфраструктурних галузей економіки, виробництва з високими технологіями і технологіями, що забезпечують конкурентоздатність вітчизняної продукції на світовому ринку.

Отже, основні важелі активізації процесу інвестування знаходяться на макрорівні. Це ефективна законодавча (створення системи пільг і гарантій для інвесторів), грошово-кредитна (зниження облікової ставки), податкова (зниження і зміна структури податків) і амортизаційна політика (відновлення ролі амортизаційних відрахувань). З розвитком ринкових відносин та НТП все більшого значення набуває інноваційно-інвестиційна діяльність, ефективне здійснення якої на даний час потребує детальних наукових досліджень кон'юнктурних тенденцій на ринку високих технологій та вироблення на цій основі пріоритетних стратегічних напрямів активізації інноваційно-інвестиційного процесу.

9. Встановлено, що основна проблема регіонального розвитку Закарпатської області та успішної реалізації Стратегії – це проблема організації інститутів. Практична складність тут полягає в тому, що інститути не функціонують як єдина система. Активізація реалізації заходів Стратегії соціально-економічного розвитку Закарпатської області полягає в узгодженості заходів та дій на національному, регіональному й місцевому рівнях, у

забезпеченні гарантій щодо ефективного використання коштів на реалізацію поставлених завдань та формування моніторингу із системою критеріїв для оцінки досягнення стратегічних та оперативних цілей.

10. Визначено, що в умовах відсутності інвестиційної стратегії інноваційно-технологічного прориву держави, науково-технічний розвиток економіки України і її регіонів дедалі більше узалежнюється від інтелектуального потенціалу та розвитку науки і техніки інших країн світу, які найменше зацікавлені у піднесенні нашої економіки. Можна запропонувати превентивні методи протидії таким негативним процесам, зокрема, відповідну державну та регіональну промислову політику у сфері регулювання структури акціонерного капіталу, продажу підприємств, зміни їх організаційно-правових форм. Основною стратегічною метою повинно бути унеможливлення псевдоінвестиційних процесів на засадах формування системи національного майна країни. Встановлено, що оцінка якості залученого іноземного капіталу Закарпатської області є важливим і основоположним етапом глибокого пізнання інвестиційного простору в регіоні на новій стадії його економічного розвитку, підґрунтям для побудови стратегічних інвестиційних моделей регіонального розвитку, формування ефективного бізнес-середовища та обґрунтування багатьох важливих рішень у регіональній економічній політиці.

Для цього важливо, на початковому етапі запровадити моніторинг реальної ефективності та якості іноземних інвестицій, як прямих, так і портфельних, а також розробити систему гарантій (прав власності на майно та результати виробництва) та податкового стимулювання для іноземних інвесторів лише за умови вкладання коштів у пріоритетні (високотехнологічні й/чи конкурентоспроможні) сфери розвитку. Це забезпечить бажані високі темпи економічного зростання та підвищення якості життя населення регіону.

Відомості про авторів:

Шевчук Любов Теодорівна	Завідувач відділу Інституту регіональних досліджень НАН України, д.е.н., професор
Шевчук Ярослав Васильович	Старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, к.е.н.
Шевчук Андрій Васильович	Старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, к.е.н.
Шевчук Оксана Ігорівна	Економіст 1 категорії Інституту регіональних досліджень НАН України
Папп Василь Васильович	Заступник начальника головного управління економіки, начальник управління зведеного аналізу та стратегічного розвитку Головного управління економіки Закарпатської облдержадміністрації, к.е.н.
Мельник Мар'яна Іванівна	Старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, к.е.н.
Жихор Олена Борисівна	Докторант Інституту регіональних досліджень НАН України, к.е.н.
Щеглюк Світлана Дмитрівна	Науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України, к.е.н.
Яремчук Роман Євгенович	Аспірант Інституту регіональних досліджень НАН України
Гоблик Владислав Володимирович	Здобувач економічного факультету Ужгородського національного університету
Кальницька Марина Анатоліївна	Здобувач економічного факультету Ужгородського національного університету
Губані Габрієлла Георгіївна	Старший викладач економічного факультету Ужгородського національного університету
Гелетій Юрій Ігорович	Аспірант Інституту регіональних досліджень НАН України
Агій Ярослав Юрійович	Здобувач економічного факультету Ужгородського національного університету
Папп Неля Василівна	Студентка Мукачівського технологічного інституту

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь – М.: Мысль, 1983 г. – 167 с.
2. Бутко М.П. Передумови трансформації та механізми регулювання регіональних економік // Економіка і прогнозування (Економіка промисловості). – 2004 – №2. – С.9-20.
3. Варналій З., Мазур І. Аналітична записка «Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/1.htm>
4. Васильев Ю.А. Технологии недружественных поглощений. Как бороться в рейдерством? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mergers.ru/netcat_files/Image/takeover.pdf
5. Газуда Л.М. Матеріально-технічні ресурси і технологічне оновлення аграрного виробництва: стан та проблеми//Науковий вісник УжНУ. Серія „Економіка”. Випуск № 14. 2003.
6. Гоблик В.В. Перспективи діяльності туристично-рекреаційної сфери Карпатського регіону в контексті сталого розвитку туризму і курортів в Україні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Структурна трансформація територіальних суспільних систем. (Збірник наукових праць). Випуск 5 (67)/ НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. д.е.н., проф. Бойко Є.І. – Львів, 2007. – С, 347-348.
7. Головне Управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму Закарпатської обласної державної адміністрації – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uzez.uz.ua/3.3.html>
8. Головне управління статистики у Закарпатській області – Режим доступу: – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.stat.uz.ua

9. Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фащевський М.І. та ін. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень. — Вінниця: Книга-Вега, 2007.— 572 с.
10. Державна митна служба України — [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
http://www.customs.gov.ua/benefit.jsp?region_id=6&cataloguerId=61541
11. Державна служба туризму і курортів України — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua>
12. Держкомстат України — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
13. Деяк Л. Чи має Закарпаття ресурси, щоб стати об'єктом європейського туризму? — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakarpattya.net.ua/loadnews.asp?id=22238>
14. Динаміка економічних показників функціонування СЕЗ “Закарпаття” — [Електронний ресурс]. — Спосіб доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/September/11.htm>
15. Динамічний рейтинг регіонів за підсумками 2004 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.ipa.net.ua
16. Для зростання у промисловості Закарпаття є ще чимало незадіяних резервів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-reporter.com/novosti/5552>
17. Дорогов В. Вопросы регионального развития в экономических теориях Запада // Проблемы современной экономики — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=20168>
18. Дудкіна К.А. Кластерна модель як можливість ефективного використання ресурсного потенціалу регіонів в Україні // Інституційні перетворення як передумови ефективного використання ресурсного потенціалу регіону: Матер. щорічн. заг.-інст. конфер. - Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2003. - С.393-399.
19. Европа финансирует развитие туризма в Закарпатье — [Електронний ресурс].

- ресурс]. – Режим доступу: <http://www.otel-e.com/ru/article/deliver/30/647>
20. Економічне та соціальне становище Закарпатської області .
Статистичний бюлетень № 1 за січень 2006р., Ужгород, 2006.
21. Економічний потенціал регіонів України: Закарпатська область -
[Електронний ресурс]. – Спосіб доступу:
http://www.rada.com.ua/ukr/Regions_Potential/?id=224
22. Експертна доповідь «Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє
становище та перспективи розвитку». – К., 2007. – 255 с.
23. Електронний ресурс Департаменту зв'язків з громадськістю
МВС України – Режим доступу: <http://mvsinfo.gov.ua>
24. Закарпатська інформаційна система – [Електронний ресурс]. – Режим
доступу: <http://zakarpattyua.net>
25. Закарпатська ОДА – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
www.carpathia.gov.ua
26. Закарпаття – санаторії та туризм. Статистичний збірник. Головне
управління статистики в Закарпатській області. Ужгород, 2006. – 83 с.
27. Закарпаття 2004. Статистичний щорічник. Державний комітет
статистики. Головне управління статистики у Закарпатській області.
Ужгород, 2005. – 640с.
28. Закарпаття 2005. Статистичний щорічник. Державний комітет
статистики України. Головне управління статистики у Закарпатській
області. - Ужгород, 2006. – 592с.
29. Закарпаття у 2007 році: досягнення і перспективи у цифрах і фактах –
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.mukachevo.net/readnews.php?nid=13414>;
30. Закарпатье: На предприятии Jabil будет полный цикл сборки мобильных
телефонов? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/novosti/25259/>
31. Інвестиційне співробітництво. Головне управління з питань європейської
інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму Закарпатської ОДА

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.uzez.uz.ua/invest.htm>
32. Інноваційна інфраструктура - - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
uk.wikipedia.org/wiki/
33. Інфраструктура - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: -
<http://www.investinrivne.org/ua/ukraine/infrastructure/>
34. Інфраструктура / Закарпатська обласна адміністрація – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/44.htm>
35. Канада — Україна: Проект «Регіональне врядування та розвиток – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.rgd.org.ua/components/participatory_planning/
36. Караванський О.В. Аналіз стану наукової та інноваційної діяльності в Закарпатській області // Соціально-економічні в перехідний період. Соціально-економічний розвиток регіону: діагностика, стратегія, управління. Випуск 4 (60)/ НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній – Львів, 2006. – С.123-129.
37. Клейменов А.М., Сергеев Б.И. Инновационные процессы в развитии туризма. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/52_2/pdf/knp52_2_62-66.pdf
38. Концепция Стратегии социально-экономического развития регионов Российской Федерации – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.minregion.ru/WorkItems/DocItem.aspx?DocID=136&PageID=148>
39. Концепції розвитку транспортно-дорожнього комплексу України на середньостроковий період та до 2020 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.mintrans.gov.ua/mintrans/control/uk/publish/article?art_id=43124&cat_id=42258
40. Кравців В.С., Євдокименко В.К., Габрель М.М. Рекреаційна політика

- Карпатського регіону. – Чернівці: Прут, 1995. – 68 с.
- 41.Лендшел М. Правові та інституційні засади реалізації стратегій регіонального розвитку (моніторинг та оцінка) - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.arr.com.ua/download/book2.pdf
- 42.Лукша О. Стратегія чи псевдостратегія розвитку потрібна громадам Закарпаття? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.uzhgorod.ua/novosti/print/?id=18577>
- 43.Лукша О. Чи дадуть уряду реалізувати нову регіональну політику? // Муніципальне Закарпаття №11, 3.06.2008 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tribuna.org.ua/index.php?option=content&task=category§ionid=1&id=578&Itemid=52>
- 44.Лукша О., Станкевич О. Закарпаття-2006: стан суспільства з погляду громадських експертів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: armisbi.ru/filelib/sou/initiators.pdf
<http://www.smbusiness.uzhgorod.ua/ukr/page.php?type=list&id=8>
- 45.Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). 2-е вид., перероб. та доп. - К.: Альтерпрес, 2003. - 436 с.
- 46.Льопко В.В. Розвиток транскордонного співробітництва на Закарпатті – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/13_1_opko.doc.htm
- 47.Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону): Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 96 с.
- 48.Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 272 с.
- 49.Мартиненко В. Формування державного механізму управління інвестиційним процесом в Україні: проблеми невизначеності та методи їх зняття // Економіка України. - №8. – 2004. – с. 50-56.
- 50.Мацола В. І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання

- теорії, методології, практики): Монографія (Інститут регіональних досліджень НАН України). Редкол.: М. І. Долішній (відп. редактор). – Львів, 1998. – 278 с.
51. Мельник М.І. Діагностика стану та тенденцій розвитку інвестиційних процесів у Закарпатській області // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Соціально-економічний розвиток регіону: діагностика, стратегія, управління. Випуск 4 (60)/ НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. академік НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2006. – С. 170-186.
52. Мельник М.І. Проблеми якості іноземного інвестування в контексті збереження та захисту економічних інтересів України // Стратегічний розвиток регіону – економічне зростання та інтеграція: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 травня 2006 року. Ч.І. –Чернівці, 2006. – С. 57-60
53. Мельник М.І. Проблемні питання ефективності залучення іноземних інвестицій в Закарпатській області // Сталий розвиток Карпат: сучасний стан та стратегія дій. Тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. / Редкол.: відп. ред. В.С. Кравців. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2006. – С. 155-158.
54. Мельник М.І. Рейдерство на фондовому ринку України: тенденції та шляхи подолання // Вісник Львівської державної фінансової академії: збірник наукових статей. Економічні науки. – 2007. – №12. - С. 176-185
55. Мельник О.В. Конкурентоспроможність туристичної галузі як чинник формування туристичної привабливості території / Вісник Нац. універс. «Льв. політ.» «Логістика». - Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2004. - С.321-325.
56. Митний Кодекс України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mito.org.ua/>
57. Митниця модернізується на марші, але завдання виконує. Прес-служба Держмитслужби, "Урядовий кур'єр" – [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=53383736

58. Мікловда В.П., Югас Е.Ф. Розширення несільськогосподарського сегменту економіки – об’єктивна основа розвитку трудового потенціалу села. // Університетські наукові записки, 2007, № 3 (23), с. 151-154.
59. Міністерство економіки України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=11310302
60. Мінпромполітики розглянуло звіт про виконання Програми створення потужностей та робочих місць на ЗАТ “Єврокар” Прес-служба Мінпромполітики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://industry.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=64000&cat_id=36232&search_param=%C7%E0%EA%E0%F0%EF%E0%F2%F2%FF&searchPublishing=1
61. Модернізація митної служби. Щодо затвердження Концепції модернізації діяльності митної служби України Державний митний комітет України (Держмитслужба) Наказ № 895 від 17.10.2006 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapravo.net/data/base04/ukr04686.htm>
62. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2006 рік. – К.: 2006. – 172 с.
63. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. Київ. ДП “Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України”. – 2007. 350с.
64. Національні стратегії регіонального розвитку Республіки Польщі та України: Порівняльний аналіз транспортних аспектів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/September/13.htm>
65. Носа Н. Транскордонне співробітництво у Закарпатті: виклики та можливості. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу - <http://www.rgd.org.ua/>

- 66.Осташко Т.О. Аграрні трансформації в перехідних економіках: перспективи для України // Економіка і прогнозування. - 2003. - №1. - С.59-69.
- 67.Плахтій М.О. Вплив інвестиційних процесів на економічний розвиток регіону // Фінанси України. - №8. – 2004. – с. 54 – 61.
- 68.Полюга В.О., Балко Р.В. Ринок туристичних послуг в Карпатському регіоні та деякі аспекти його конкурентоспроможності // Соціально-економічні в перехідний період. Структурна трансформація територіальних суспільних систем. Випуск 5 (67) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. д.е.н., проф. Є.І. Бойко – Львів, 2007. – С.349-362.
- 69.Праця в Закарпатській області // Статистичний збірник. – 2006. – с.56.
- 70.Про затвердження Положення про критерії визначення пріоритетних видів економічної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності і порядок їх застосування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/index.htm>
- 71.Програма розвитку автомобільних доріг загального користування в Україні на 2007-2011 роки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nau.kiev.ua/nau10/ukr/doc.php?code=710-2005-п-10k
- 72.Проект Концепції державної регіональної політики. (від 27.02.2008 р.) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oda.te.gov.ua/files/toda_p51_Proekt%20konsepsiiregion%20politik%D1%97.doc.
- 73.Проект програми економічного і соціального розвитку Закарпатської області на 2008 рік // Закарпатська обласна державна адміністрація. Головне управління економіки. – Ужгород, 2007. - С.23-24.
- 74.Протидія протиправному поглинанню та захопленню підприємств // Цінні папери України. - № 12 (455), 05 квітня 2006.
- 75.Регіональна стратегія соціально-економічного розвитку Закарпатської

- області до 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.carpathia.gov.ua/ua/139.htm>
76. Рейдери хочуть заволодіти ЗАТ "Ужгородська швейна фабрика" на Закарпатті? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://news.uzhgorod.ua/>
77. Сайт "Інвестуйте в Україну" – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: /
<http://ipa.net.ua/index.php?id=199>
78. Сахно Ю. Протидія нелегальній міграції потребує державницького підходу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://mvsinfo.gov.ua/events/2005/11/110205_2.html
79. Современный экон. словарь – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
enbv.narod.ru/text/Econom/ses/sps/a-ya.html - 265k
80. Спеціальна економічна зона (СЕЗ) "Закарпаття". – [Електронний ресурс].
– Режим доступу: <http://www.gazdagroup.com/gazda/ua/vezzak.htm> .
81. Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К.: Техніка, 2005. – 644 с.
82. Стратегія розвитку "інноваційних крапок росту" в Україні –
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.carpathia.gov.ua/main/ua/publication/content/1939.htm>
83. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Закарпатської області на період до 2015 року. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 205с.
84. Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: Матер. II-ої Міжнар. наук. - практ. конф. (10-11 жовтня, 2001 р.) / Редкол.: Цибух В.І. (голова) та ін. - К.: Знання України, 2002. - 560 с.
85. Туристичний портал Закарпаття. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zak.tis-www.com.ua/uk/catalog1-56.html>
86. Узгоджений регіональний стратегії – консолідований і реалістичний план дій // Муніципальне Закарпаття №4, 8.04.2008 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tribuna.org.ua/>
87. Україна в цифрах 2006: Статистичний довідник. – Київ: Державний

- комітет статистики України, Консультант, 2007, с.20.
88. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / За ред. О.С. Власюка-. – К. : Нісд, 2006. – 576 с.
89. Український портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaportal.com>
90. Устич Р. Розвиток прикордонної транспортної інфраструктури Закарпатської області - шлях входження у Європейську транспортну систему. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lol.it.org.ua/hat/tramvaj/seminar/2.html>
91. Хаустова К. М. Головні пріоритети в інвестиційно-інноваційній діяльності лісопромислових підприємств Закарпатської області. // Університетські наукові записки. – 2007. - № 1 (21). - С. 299-302
92. Цыбулевская Н.А., Чашин А.Р., Шорникова Ю.С. Управление инновациями в сфере услуг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: if.susu.ac.ru/conf1/22.rtf
93. Чепіжко В. Правоохоронні органи тиснуть на обласні підприємства з газопостачання, аби передати контроль над ними третім «швейцарським» особам // Україна молода. - № 236. – 19 грудня 2006.
94. Шаповалов О.В. Роль місцевих органів влади у створенні сприятливого інвестиційного клімату в Україні // Фінанси України. - №7. – 2004. с. 68 – 74.
95. Шульц С.Л. Особливості просторової організації господарського комплексу Закарпатської області // Соціально-економічні в перехідний період. Соціально-економічний розвиток регіону: діагностика, стратегія, управління. Випуск 4 (60)/ НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній – Львів, 2006. – С.250-258.
96. Щеглюк С.Д. Сучасні вітчизняні та зарубіжні підходи до розробки Стратегій регіонального розвитку // Регіональна бізнес-економіка. – 2007. – №4(16). – с.14-23.

- 97.Экономический словарь – [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://abc.informbureau.com/html/eioaineoeeaoess.html>
- 98.Этапы реализации Стратегии. План действий Правительства Российской Федерации – [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://www.archipelag.ru/agenda/povestka/evolution/strategy/stage/>
- 100.Strategic Development Programme for the Carpathian Euroregion Interregional Association. Nyiregyhaza, 2004.

Наукове видання

СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Монографія

Редактор С.Д. Щеглюк

Комп'ютерний макет

Підписано до друку 16.05.2008 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Умовн. друк. арк. 16,1.
Наклад 300 прим. Зам. 377.

Роздруковано в ПП “Арал”
м. Львів, вул. Козельницька, 4.

С - 80 Стимулювання регіонального розвитку Закарпатської області: монографія / За ред. Шевчук Л.Т. – Львів, 2008. – 241 с. – (Сер. “Проблеми регіонального розвитку”).

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-4791-8

У колективній монографії висвітлені сучасні теоретичні та методичні засади дослідження стану та проблем розвитку регіону на прикладі Закарпатської області. Окреслені особливості функціонування регіонального господарського комплексу в розрізі його окремих галузевих та територіальних підсистем. Сформульовані й проаналізовані можливі варіанти, можливості та напрямки стимулювання регіонального розвитку з метою забезпечення соціально-економічного зростання Закарпатської області.

Для економістів, соціологів, спеціалістів сфери управління. Буде корисною для всіх, хто займається теоретичними дослідженнями і практикою прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України.